

BAYERISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

Veröffentlichungen der Kommission für die Herausgabe ungedruckter Texte
aus der mittelalterlichen Geisteswelt

Band 11

IOHANNES BURIDANUS

QUAESTIONES
IN PRAEDICAMENTA

Herausgegeben

von

Johannes Schneider

MÜNCHEN 1983

VERLAG DER BAYERISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

In Kommission bei der C.H.Beck'schen Verlagsbuchhandlung München

BAYERISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

Veröffentlichungen der Kommission für die Herausgabe ungedruckter Texte
aus der mittelalterlichen Geisteswelt

Band XI

IOHANNES BURIDANUS

QUAESTIONES
IN PRAEDICAMENTA

Herausgegeben

von

Johannes Schneider

MÜNCHEN 1983

VERLAG DER BAYERISCHEN AKADEMIE DER
WISSENSCHAFTEN

IN KOMMISSION BEI DER C. H. BECK'SCHEN
VERLAGSBUCHHANDLUNG MÜNCHEN

ISBN 3 7696 9011 7

© Bayerische Akademie der Wissenschaften München 1983

Composersatz: Studio Karin Geiss, Tutzing

Reproduktion, Druck und Bindung: C.H. Beck'sche Buchdruckerei Nördlingen
Printed in Germany

Vorwort

Dieses Buch soll einen Beitrag zu der in internationaler Zusammenarbeit, jedoch in voneinander unabhängigen Unternehmungen entstehenden Edition der logischen Schriften Buridans liefern. Etwa zur gleichen Zeit wurden seine Quaestiones zu Porphyrius' *Isagoge* (von Adam Sochaczewski, Warschau) und zu *Peri hermeneias* (von Ria van der Lecq, Leiden) zur Herausgabe vorbereitet. Der Zeitpunkt der Veröffentlichung dieser Texte ist bisher noch nicht mitgeteilt worden.

Mit Rücksicht auf die bevorstehende Edition der anderen Teile des Kommentars zur *Vetus Ars* durfte sich die Einleitung zu unserem Text, von den Angaben zu den Handschriften abgesehen, auf wenige Notizen beschränken, die der Ergänzung durch die folgenden Schriften bedürfen.

Herr Professor Dr. M. Schmaus hat die *Kommission für die Herausgabe ungedruckter Texte aus der mittelalterlichen Geisteswelt* 1962 begründet und bis 1981 geleitet. Die Veröffentlichungen der Kommission sind in dieser Zeit auf zehn Bände angewachsen. Auch der vorliegende elfte Band wurde noch unter seiner Leitung begonnen. Für die Anregung und Förderung dieser Arbeiten sei ihm ein aufrichtiges Wort des Dankes gesagt. Herrn Professor Dr. L. Scheffczyk, seinem Nachfolger im Vorsitz der Kommission, habe ich zu danken für sein beständiges Interesse an der Fertigstellung der Edition. Herr Dr. E. Borchert und Herr Dr. G. Leibold haben sich anerkennenswerterweise der Mühe des Mitlesens der Korrekturen unterzogen. Herrn Professor Dr. A. Seifert vom Historischen Institut der Universität München bin ich zu Dank verpflichtet für die geschichtliche Anmerkung zu q. 18 not. 13.

München, im Juli 1983

J. Schneider

Inhaltsverzeichnis

Vorwort	1*
Abkürzungen	5*
Quellen	6*
Literatur	8*

Einleitung

I. Die Handschriften und der Text	9*
II. Die Abfassungszeit	18*
III. Quaestio 4A	21*
IV. Die Quaestiones breves.	23*
V. Notizen zum Inhalt der Quaestionen	26*
VI. Konnotative Aussagen	30*

Textanhang: Quaestiones breves 1–3

Quaestio 1	36*
Quaestio 2	39*
Quaestio 3	42*

Quaestiones

Tabula quaestionum	1
q.1 Utrum bene sint datae descriptiones aequivocorum et univocorum	3
q.2 Utrum denominativa bene diffiniantur, dicendo quod „denominativa dicuntur, quaecumque ab aliquo, solo casu differentia, sunt et secundum illud nomen habent appellationem“	8
q.3 Utrum sint decem et non plura praedicamenta	14
q.4 Utrum una proprietas substantiae sit in subiecto non esse	30
q.5 Utrum sit proprium substantiae univoce praedicari et significare hoc aliquid, et utrum etiam substantiae sit aliquid contrarium	36

q.6	Utrum sit proprium substantiae non recipere magis et minus, et utrum maxime substantiae sit proprium, cum sit una et eadem numero, esse susceptibilem contrariorum	42
q.7	Utrum aliqua quantitas sit substantia vel qualitas	48
q.8	Utrum isti termini ,corpus', ,superficies', ,linea', ,numerus', ,oratio', ,tempus' et ,locus' pertineant ad praedicamentum quantitatis	54
q.9	Utrum isti termini ,magnum' et ,parvum', ,multum' et ,paucum' sint de praedicamento quantitatis vel ,ad aliquid'	65
q.10	Utrum relationes sint res distinctae a rebus absolutis	69
q.11	Utrum iste terminus ,relatio' sit unum praedicamentum sive unum genus generalissimum	77
q.12	Utrum illae proprietates relativorum, quas assignat Aristoteles, sint bene assignatae, scilicet quod ,in relatione est contrarietas', et quod ,relativa suscipiunt magis et minus', et quod ,omnia relativa dicuntur ad convertentiam'	86
q.13	Utrum ipsa sit proprietas relativorum esse ,simul natura'	92
q.14	Quaeritur de multis terminis, quod Aristoteles videtur aliquando ponere de praedicamento ,ad aliquid' et aliquando de praedicamento qualitatis, utrum debeant poni de praedicamento qualitatis vel de ad aliquid vel de utroque praedicamento	100
q.15	Utrum una species qualitatis sit habitus et dispositio	107
q.16	Utrum quattuor species qualitatis sint bene assignatae ab Aristotele	118
q.17	Quaeritur de actione et passione	126
q.18	Utrum ,quando' et ,ubi' debeant poni praedicamenta sive genera generalissima	144
q.19	Utrum ,situs' et ,habitus' sint praedicamenta sive genera generalissima	153
q.20	Quaeritur circa illud capitulum: ,Quotiens autem solent opponi', utrum solum sint quattuor genera oppositionum, scilicet contradictio, contrarietas, oppositio privativa et oppositio relativa	160
q.4A	Utrum aliquod nomen verificetur de aliquo subiecto, de quo ratio talis nominis non poterit verificari	168
	Index nominum	173
	Index rerum	174

Abkürzungen

add.	addidit
corr.	correxuit
del.	delevit
incert.	incertum
marg.	in margine
om.	omisit
sup. lin.	supra lineam
Thom.	Thomas Aquinas
Tract.	Iohannes Buridanus, Tractatus de suppositionibus, ed. M.E. Reina

Abkürzungen, die ohne weiteres verständlich oder allgemein üblich sind, werden in das Verzeichnis nicht aufgenommen. Aristotelestexte werden ohne den Namen des Autors angeführt, also z.B. Praed.1, 1a1–2.

Quellen

1. Handschriften

Iohannes Buridanus, Quaestiones longae in Veterem Artem:

Augsburg, Stadt- und Staatsbibliothek, Cod. 4° 29.

Erfurt, Stadtbibliothek, Cod. Amplon. 2° 306.

Cod. Amplon. 4° 246.

Kraków, Bibliotheca Jagiellonica, Cod. 753.

Leipzig, Univ.-Bibliothek, Cod. 1372.

Liège, Univ.-Bibliothek, Cod. 44 C.

Tortosa, Biblioteca Cathedral, Cod. 108.

Wien, Nationalbibliothek, Cod. Palat. 5408.

Andere Texte Buridans:

München, Staatsbibliothek, Clm 6962, Quaestiones in Analyt. Prior.

Liège, Univ.-Bibliothek, Cod. 44 C, Quaestiones in Analyt. Post.

München, Staatsbibliothek, Clm 19551, Quaestiones in De generatione et corruptione.

Quaestiones breves in Veterem Artem:

Kraków, Bibliotheca Jagiellonica, Cod. 663.

Leipzig, Univ.-Bibliothek, Cod. 1366.

Cod. 1373.

Rom, Biblioteca Vaticana, Cod. lat. 3021.

Cod. Palat. lat. 1049.

Wien, Nationalbibliothek, Cod. Palat. 5375.

Cod. Palat. 5377.

Quaestiones secundum Iohannem Buridanum:

Modena, Biblioteca Estense, Cod. lat. 875.

2. Gedruckte Werke

Albertus Magnus, Opera omnia, ed. A. Borgnet, Parisiis 1890 sqq.; editio Coloniensis (Tom. XVI In Metaph.) Münster 1951 sqq.

Aristoteles, Opera ex recensione I. Bekkeri, Berolini 1831, Praedicamenta, ed. L. Minio-Palueli, in: *Aristoteles Latinus* I 1–5, Bruges-Paris 1961.

Aristotelis Opera cum *Averrois* Commentariis, Venetiis apud Iunctas 1562–1574 (Frankfurt 1962).

Boethius, In Praedicamenta PL 64.

In Peri hermeneias, Prima editio, ed. C. Meiser, Lipsiae 1877.

Gualterius Burlaeus, Super Artem Veterem, Venetiis 1497 (Frankfurt 1967).

Guillelmus de Ockham, Opera philosophica et theologica, St. Bonaventure, N.Y. 1967 sqq.

Heinrich Totting von Oyta, Quaestiones in Isagogen Porphyrii, München 1979.

- Iohannes Buridanus*, In De anima, Parisiis 1516.
 In De caelo, ed. E.A. Moody, Cambridge, Mass. 1942.
 Compendium totius logicae, Venetiis 1499 (Frankfurt 1965).
 In Ethicorum libros, Parisiis 1513 (Frankfurt 1968).
 In Metaphysicam, Parisiis 1518 (Frankfurt 1964).
 In VIII Physicorum libros, Parisiis 1509 (Frankfurt 1963).
 In De somno et vigilantia, in: Quaestiones et decisiones insignium virorum Alberti de Saxonia, Thimonis, Buridani, ed. Georgius Lokert, Parisiis 1516.
 Sophismata, ed. T.K. Scott, Stuttgart-Bad Cannstatt 1977.
 Tractatus de suppositionibus, ed. M.E. Reina, in: Rivista critica di storia della filosofia 12 (1957) 175–208; 323–352.
- Iohannes Damascenus*, Dialectica, ed. V.A. Colligan, St. Bonaventure-Louvain-Paderborn 1953.
- Iohannes Duns Scotus*, Opera omnia, Parisiis 1891 sqq.; Civitas Vaticana (Ordinatio) 1950 sqq.
- Plato*, Opera omnia, ed. J. Burnet, Oxonii 1899–1906.
- Priscianus*, Institutiones grammaticae, ed. H. Keil, Grammatici Latini II–III, Lipsiae 1855–1859.
- Porphyrius*, Isagoge (translatio Boethii) ed. L. Minio-Paluello, in: Aristoteles Latinus I 6–7 Categoriarum Supplementa, Bruges-Paris 1966.
- Robertus Grosseteste*, In Aristotelis Post. Analyt. libros, Venetiis 1514 (Frankfurt 1966).
 Liber sex principiorum, ed. L. Minio-Paluello, in: Aristoteles Latinus I 6–7, Categoriarum Supplementa, Bruges-Paris 1966.
- Thomas Aquinas*, Opera omnia (editio Leonina) Romae 1882 sqq.;
 (editio Vivès) Parisiis 1871–1889;
 (editio Marietti) Taurini 1948 sqq.

Literatur

- I. Düring*, Aristoteles, Heidelberg 1966.
- E. Faral*, Jean Buridan, in: Histoire littéraire de la France XXXVIII (Paris 1949) 462–605.
Jean Buridan, Notes sur les manuscrits, les éditions et le contenu de ses ouvrages, in: Arch. d'hist. doct. et litt. du moyen-âge 15 (1946) 1–53.
- B. Geyer*, Die patristische und scholastische Philosophie, Berlin 1927 (Darmstadt 1967).
- M. Grandjean*, Catalogue des Manuscrits (Bibliothèque de l'Université de Liège) 1875.
- Graesse-Benedict-Plechl*, Orbis Latinus I–III, herausgegeben von *H. Pechl*, Braunschweig 1972.
- E. Lavis*, Histoire de France IV 1, Paris 1902.
- Ch. H. Lohr*, Medieval Latin Aristotle Commentaries (Johannes Buridanus), in: Traditio 26 (1970) 161–183.
- Lexikon für Theologie und Kirche², Freiburg 1957 ff.
- A. Maier*, Metaphysische Hintergründe der spätscholastischen Naturphilosophie, Roma 1955.
- A. Maierù*, Significatio et connotatio chez Buridan, in: The Logic of John Buridan 101–114.
- M. Markowski*, Johannes Buridans Kommentare zu Aristoteles' Organon in Mitteleuropas Bibliotheken, in: The Logic of John Buridan 9–20.
- Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis I, Pragae 1830.
- E.A. Moody*, The Logic of William of Ockham, New York² 1965.
- J. Pinborg* (ed.), The Logic of John Buridan, Copenhagen 1976.
Logik und Semantik im Mittelalter, Stuttgart-Bad Cannstatt 1972.
- The Summulae, Tract. I De introductionibus, in: The Logic of John Buridan 71–90.
- M.E. Reina*, Il Problema del linguaggio in Buridano, in: Rivista critica di storia della filosofia 14 (1959) 367–417, 15 (1960) 141–165, 238–264.
- L.M. de Rijk*, On Buridan's doctrine of connotation, in: The Logic of John Buridan 91–100.
- W. Schum*, Beschreibendes Verzeichnis der Amplonianischen Handschriftensammlung zu Erfurt, Berlin 1887.
- G.F. Vescovini*, A propos de la diffusion des œuvres de Jean Buridan en Italie du XIVe au XVIe siècle, in: The Logic of John Buridan 21–45.

Einleitung

I. Die Handschriften und der Text

Die neuesten Mitteilungen über Manuskripte, welche die logischen Schriften Buridans enthalten, verdanken wir M. Markowski¹: Seiner Ausführung folgend und sie ergänzend nennen wir zuerst die Handschriften, die den Text der Quaestiones longae in Praedicamenta bieten.

Cod. 4° 29 der Stadt- und Staatsbibliothek Augsburg (Sigel A) f.227r–250r qq. libri Porphyrii, f.250v–298v qq. Praedicamentorum Aristotelis, f.299r–336r qq. Peri hermeneias. Das Explicit dieser qq. (von der gleichen Hand) gibt Auskunft über Zeit, Ort und Schreiber: Explicitunt quaestiones totius Veteris Artis datae a reverendo magistro Iohanne Buridano scriptae Coloniae per Wernarum de Lederdam anno Domini MCCCLXXXIX finitae secunda die post festum sancti Severini Martyris scil. 26^a die mensis Octobris. Die Handschrift ist einspaltig geschrieben, schmucklos, gut leserlich, mit typisch deutschen Zügen in den wuchtigen Anfangsbuchstaben der Initialen.

Cod. Amplonianus 2° 306 der Stadtbibliothek Erfurt (Sigel E) f.28ra–41vb qq. libri Porphyrii, f.42ra–69vb qq. libri Praedicamentorum, f.69vb–90vb qq. libri Peri hermeneias. Zweispaltig, schöne Schrift. Explicit: Explicitunt qq. Veteris Artis longae reverendi magistri Iohannis Buridani per Ulricum dictum Murmaw reportatae Pragae. Der Katalog von Schum teilt aus dem Explicit am Schluß des Codex mit: Ulrici dicti Murmawer sub anno domini MCCCLXXXV in vigilia S. Galli hora quinta in nomine Domini. Amen. Unser Teil des Codex, der von demselben Schreiber stammt, dürfte, wie W. Schum² annimmt, aus der gleichen Zeit stammen.

Cod. BJ 753 Kraków (Sigel K) f.85ra–96vb qq. circa Porphyrium, f.97ra–117 vb qq. Praedicamentorum, f.117vb–132rb qq. circa Peri hermeneias. Zweispaltig, nachlässig, aber gut lesbar geschrieben, nach Markowski Ende des 14. Jahrhunderts. Auf die Herkunft des Manuskripts lassen veränderte Ortsnamen in q.3 lin. 325–326 (Pragae) und q.18 lin.105 (Erfordia, ad Pragam) schließen.

Cod. 1372 der Univ.-Bibliothek Leipzig (Sigel L) f.1ra–17ra qq. libri Porphyrii, f.17ra–47vb qq. super librum Praedicamentorum, f.47vb–70va qq. libri Peri

¹ *Johannes Buridans Kommentare zu Aristoteles' Organon in Mitteleuropas Bibliotheken* 12; cf. E. Faral, *Jean Buridan: Notes sur les manuscrits, les éditions et le contenu de ses ouvrages* 4–6; Ch.H. Lohr, *Medieval Latin Aristotle Commentaries* 163–166.

² *Beschreibendes Verzeichnis der Amplonianischen Handschriftensammlung zu Erfurt* 212.

hermeneias, zweispaltig, schön geschrieben, stammt offenbar aus derselben Zeit wie K. Topographische Angaben in q.18 lin.91 (villa Pragensis) und lin.105 (Praga) weisen ebenfalls auf die Herkunft.

Cod. 44C der Univ.-Bibliothek Liège (Sigel Li). Dieser Codex wurde bisher nicht als Fundort der qq. longae Buridans erkannt³. Da er auch im Katalog von Lüttich⁴ nicht in einzelnen beschrieben wird, soll dies hier geschehen. f.1ra incipit lib. Alberti Magni De generatione et corruptione. Marg. sup. Conventus Cruciferorum Huy (spätere Kursive). f.31vb Explicit liber De generatione et corruptione domini Alberti Magni anno Domini 1407, 17^a die Iunii. f.32ra Circa 1^m librum De generatione et corruptione. f.105ra Haec de generatione. Et per consequens de 2° libro magistri Marcilii de Ingen. (Folia 106–108 vacant.) f. 109ra Queritur utrum tres dimensiones scil. linea superficies et corpus sint res realiter ab invicem differentes in eodem subiecto. f.121vb Ad ultimam negatur divisio haec etc. f.122ra Logica dicitur a logos. Marg. sup. q. Porphyrii. f.132va Et haec intendebat Porphyrius. Has igitur quaestiones super librum Porphyrii disputavit Iohannes Buridanus. f.132va Incipiunt quaestiones libri Praedicamentorum Aristotelis. f.150vb Et sic est finis quaestionis 19 (!) et per consequens omnium super libro Praedicamentorum Aristotelis a magistro reverendo Iohanne Buridano compilatarum Parisius etc. etc. Circa librum Peri hermeneias quaeritur 1° utrum subiectum primum et proprium in scientia libri Peri hermeneias sit enuntiatio. f.166ra Et haec sufficiunt de hoc libro ordinata per magistrum Iohannem Buridanum Gubernatore omnium ordinante. f.167ra Circa librum Priorum quaerit magister Iohannes Buridanus 1° utrum de syllogismo simpliciter sit scientia. f.195ra Et sic est finis ultimae quaestionis 2ⁱ libri Priorum a magistro Iohanne Buridano et per consequens omnium quaestionum. Deo laus. Explicit liber. Quaestio utrum esse futuri de necessitate eveniat. f.197ra Utrum futurum contingens necesse eveniat. f.198ra Scire est rei causam cognoscere. Marg. sup. q. Posteriorum. f.199rb Primo quaeritur circa librum Posteriorum utrum de demonstratione possit esse scientia. f.222va Et sic est finis illius quaestionis et finis omnium quaestionum 1ⁱ libri quam 2ⁱ Posteriorum a magistro Buridano⁵ bonae quam valentes multum Parisius compilatae. Quaestio utrum in omni demonstratione propter quid primae sint causae conclusionis et non in demonstratione. f.223ra Et sic patet quaestio. f.223v Iste liber pertinet conventui fratrum sanctae Crucis de claro loco in suburbio Hoyensi Leodiensis Dioecesis. Das Format der

³ Markowski l. c.14: Andere Handschriften mit einer nicht näher bestimmten Fassung des Kommentars Buridans. Cf. Lohr l. c.164.

⁴ M. Grandjean, *Catalogue des Manuscrits*, hier als Nr. 648 gezählt.

⁵ Wie Markowski l. c.16 mitteilt, hat Professor H. Hubien in einem Diskussionsbeitrag auf dem Kongreß für mittelalterliche Logik 1975 in Kopenhagen darauf hingewiesen, daß der authentische Quaestionenkommentar Buridans zu den *Analytica Posteriora* in diesem Codex enthalten ist.

Manuskriptseiten ist ca. 20 zu 30 cm. Die Buridanus zugeschriebenen Teile des Codex sind mit einer fortlaufenden Numerierung der Blätter am oberen Rand zwischen den beiden Kolonnen und mit Titelangaben (z.B. q. Praedicamentorum) über der Vorderseite eines jeden Blatts versehen, wahrscheinlich vom Schreiber der Quästionen. Die Besitzangabe am Schluß des Codex ist jünger als der vorausgehende Text, stammt aber noch aus dem Mittelalter. Auf f. 1rb ist in einer späteren Kursive die ähnliche Notiz eingetragen *Conventus Cruciferorum Huy*. Das Buch war also Eigentum des Kreuzherrnstifts Huy bei Lüttich⁶. Die Zeitangabe im Explicit des 1. Teils des Codex betrifft nicht unseren Text, der offensichtlich von einem anderen Schreiber stammt. Doch lassen ähnliche Züge auf dieselbe Zeit schließen, also um 1400. Der Text ist regelmäßig, aber ohne besondere Sorgfalt geschrieben, nach dem Vergleich mit Schriftproben der gleichen Zeit von einem deutschen Schreiber. Eine Variante gibt möglicherweise einen Hinweis auf die Herkunft des Schreibers. In q.13 lin.116 schreibt Li statt Johannes Heynricus. Die Schreibweise mit dem Diphthong entspricht hochdeutscher Mundart.

Cod. Palat. 5408 der Nationalbibliothek Wien (Sigel V) f.220ra–231ra qq. super librum Porphyrii, f.231ra–238vb qq. super librum Praedicamentorum q.1–8. Mit q.8 lin.86 ‚multitudinem‘ endet das Blatt und das Manuskript. Als Entstehungszeit nennt Markowski das Jahr 1397. Grund dafür ist die Datierung eines früheren Teils des Codex, f.112ra *Expliciunt qq. Metaphysicae scriptae sub anno 1397 proxima 5^a feria post festum Mathiae . . .* Der Text stammt nicht von demselben Schreiber wie unsere Quästionen, die aber vermutlich doch auch um 1400 geschrieben wurden. Die Herkunft wird ähnlich wie in K und L durch eine topographische Glosse zu q.3 lin.325–326 angedeutet (f.233vb): *Beanus dicitur, quia solo anno fuit Pragis. Tunc ‚solo anno‘ pertinet ad quantum et ‚esse Pragis vel Parisius‘ ad ubi.* Die Handschrift ist durch Feuchtigkeit beschädigt; das untere Drittel der Blätter unseres Textes ist durch dunkle Flecken schwer lesbar und z.T. unleserlich geworden. Es wurde deshalb auf die Wiedergabe der Textvarianten im Apparat verzichtet. An Hand von Stichproben wurde festgestellt, daß diese Handschrift zur Gruppe KLLi gehört. Zwei Varianten von Bedeutung sollen Erwähnung finden. In q.1 lin.15 ersetzt V 231 rb ‚tamen‘ durch ‚non‘. In q.3 lin.49 haben AEKLLi die Lesart novem, die von K zu quinque korrigiert wird. V 232va liest richtig quinque.

Es werden noch andere Handschriften genannt, die Quästionen Buridans zur *Vetus ars* enthalten sollen. Cod. 108 der Biblioteca Cathedral von Tortosa⁷. Dieser Codex enthält Quästionen zu *Peri hermeneias* f.26r–42v, außerdem die Texterklärung *Expositio Veteris Artis* f.43r–74v⁸.

⁶ Cf. *Lex f. Theol. und Kirche* VI² 619.

⁷ Markowski l. c.12.

⁸ Lohr l. c.163–164.

Cod. lat. 875 der Biblioteca Estense von Modena⁹ f. 1ra–16ra qq. super Praedicabilia secundum magistrum Iohannem Buridanum, f. 16rb–30ra qq. libri Praedicamentorum secundum magistrum Iohannem Buridanum f. 30r–48va qq. super I et II librum Peri hermeneias secundum magistrum Iohannem Buridanum scriptae per me fratrem Iohannem Ev. de Venetiis . . . dum eram studens artibus Paduae anno Domini 1427 . . . Wie die Bezeichnung sagt, sind dies nicht die qq. Buridans. Dies bestätigt das Manuskript: Die qq. weichen schon in den Titeln von unserem Text ab.

Cod. Vat. lat. 1049 und Cod. Vat. Palat. lat. 3021¹⁰ enthalten die qq. breves, von denen noch zu sprechen ist. Cod. D III 27 (462) und Cod. G III 12 (1009) der Biblioteca Nazionale von Turin¹¹ enthalten die Summulae logicales. Cod. 1589 der Univ.-Bibliothek Padua f. 69ra–93va enthält eine Expositio zu Peri hermeneias, wie G.F. Vescovini¹² mitteilt. Das von ihr veröffentlichte Incipit und Explicit stimmt aber mit dem Text Buridans im Cod. 108 von Tortosa nicht überein.

Cod. Amplonianus 4° 246 der Stadtbibliothek Erfurt¹³ hat f. 140ra–164vb qq. super Peri hermeneias. Die anderen Quästionen zur Vetus Ars fehlen.

Wir haben nach unserem Überblick fünf vollständige Mss. der Quästionen AEKLLi und das Bruchstück V. Wie der Herausgeber der Quästionen zu Porphyrius feststellt¹⁴, sind die Handschriften in zwei Gruppen einzuteilen, die voneinander stark abweichen und innerhalb der Gruppen weithin übereinstimmen.

A und B bilden die eine Gruppe, die von den anderen Handschriften deutlich getrennt ist. AB bieten eine Quästio mehr als die anderen, nämlich q. 4A (nach der Zählung unserer Ausgabe). In A und B wird sie als q. 4 gezählt; von hier ab differiert die Zählung der qq. A und B stellen außerdem dem Text eine tabula quaestionum voraus. Von den übrigen Mss. hat nur noch K eine (aber wesentlich verkürzte) tabula. Dabei ist anzumerken, daß die tabula in A und E die genannte q. 4A nicht aufführt. Auch die qq. breves, von denen noch eigens zu sprechen ist, enthalten diese Quästio nicht. Außerdem unterscheidet sich AB von der anderen Gruppe durch die Numerierung der Argumente und teilweise auch der responsa zu den Argumenten.

Um eine Bewertung der beiden Gruppen zu ermöglichen, stellen wir einige Beispiele von Textdifferenzen nebeneinander.

⁹ Markowski l. c. 14; G.F. Vescovini, *A propos de la diffusion des œuvres de Jean Buridan en Italie du XIVe au XVIe siècle* 28.

¹⁰ Markowski 12; Vescovini 25–26.

¹¹ Markowski 14; Vescovini 26–27.

¹² L. c. 28–29.

¹³ Markowski 12.

¹⁴ Adam Sochaczewski, Warschau, in einer brieflichen Mitteilung vom 10.4.1980. Der Zeitpunkt der Veröffentlichung ist noch nicht bekannt.

q.1 arg.3 lin.13–16

AE

ita nec debet diffiniri iste
terminus ‚aequivoca‘ in plurali
numero.

Sed si iste terminus ‚aequivocum‘
posset diffiniri,
hoc magis esset consonum rationi,

quam quod ist terminus
‚aequivoca‘ diffiniretur.

KLLiV

ita nec debet diffiniri iste
terminus ‚aequivoca‘,

sed iste terminus ‚aequivocum‘.
Vel saltem si posset diffiniri
‚aequivoca‘ in plurali numero,
tamen (V 231rb: non) magis videtur,
quod possit diffiniri iste terminus
‚aequivocum‘; et quaeritur, quae
sit eius descriptio.

Das Problem dieses Arguments liegt darin, daß die zunächst ausgeschlossene Definibilität des Plurals ‚aequivoca‘ doch wieder in Betracht gezogen wird. Wenn sie aber überhaupt erwogen wird, so entspricht es dem Gedankengang besser, daß sie (in KLLi) im Bedingungssatz vorausgestellt wird. V korrigiert ‚tamen‘ zu ‚non‘. Der Satz ist dann so zu interpretieren: Unter der Voraussetzung, daß ‚aequivoca‘ definiert werden kann, hat es den Anschein, daß ‚aequivocum‘ nicht mehr definierbar ist. So wäre das genannte Problem ausgeräumt. Gegen diese Lösung erheben sich aber folgende Bedenken. Es wird im Verlauf der quaestio unterschiedslos von ‚aequivocum‘ und ‚aequivoca‘ gesprochen, ohne daß auf dieses Argument eingegangen wird. Außerdem scheint die Deutung von ‚non magis‘ fragwürdig. Man möchte auch für den Nachsatz ‚et quaeritur‘ statt ‚et‘ die Betonung des Gegensatzes erwarten, etwa ‚sed‘. Die Gegenüberstellung von AB und KLLi legt die Vermutung nahe, daß AE den Text zu vereinfachen und zu glätten suchte.

In Lin. 78–79 fehlt in AE die Notiz über die Bedeutung der Kürzungen von ‚con-o‘, in K und L fehlt ‚aliquando coniunctio‘. Eine Erläuterung dieser Art ist an dieser Stelle zu erwarten, da der Begriff ‚aequivocatio‘ einer Erklärung bedarf. Ob K und L einen Satzteil übersehen haben oder Li ihn einfügt, läßt sich nicht entscheiden.

q.2 lin.48–51

AE

... terminus connotativus
habet modum passionis et
adiacentis

respectu termini minus con-
notativi et terminus minus
connotativus habet modum
subiecti subsistentis

KLi

Terminus enim connotativus habet
modum passionis et adiacentis respectu
termini non connotativi, vel terminus
magis connotativus

respectu minus connotativi,
et terminus minus connotativus habet
modum subiecti et subsistentis . . .

Was auf den ersten Blick in KLi wie eine überflüssige Erweiterung aussieht, ist tatsächlich durch den vorausgehenden Satz des Textes begründet. Die Termini ‚album‘ und ‚homo‘ sind konnotativ bzw. nicht konnotativ. Da es außerdem in unseren Quästionen wiederholt Aussagen über mehr oder weniger konnotative Termini gemacht werden, ist an dieser Stelle keine Erweiterung anzunehmen, vielmehr in AE eine Vereinfachung. Die Lücke in L (lin. 50) ist durch Homöoteleuton zu erklären. Daß unser Text mit einer Stelle in der Physik Buridans übereinstimmt, ist kein Beweis für die Ursprünglichkeit, wohl aber ein Indiz für die Möglichkeit dieser Lesart.

Die topographischen Varianten in q.3 lin.253–254 zeigen keine bestimmte Absicht und die Textdifferenz keinen Sinn. Zu lin.325–326 wurde bereits auf die Glosse ‚vel Pragae‘ in K und V verwiesen. Die Interpretation des Terminus ‚beanus‘ in AE läßt erkennen, daß der Bearbeiter mit der Pariser Scholarensprache nicht vertraut war.

Q.6 lin.114–116: Die Auslassung von AE läßt den Satz unvollständig; die Ergänzung von KLLi ergibt die volle Antwort auf die gestellte Frage.

q.10 lin.185–187: Die Erweiterung in KLLi ist eine Erläuterung, die zum Verständnis unnötig ist, aber durchaus der Logik Buridans entspricht. Dies wird durch die angegebene Stelle der Sophismata bestätigt, an der dieser Satz fast wörtlich zu finden ist. Die Frage nach der Ursprünglichkeit ist damit allerdings nicht beantwortet.

q.16 lin.24–25. In AE fehlt das 3. Argument. Da lin.44–45 dem Begriff ‚impotentia‘ ausschließlich privative Bedeutung abgesprochen wird, was in arg. 3 behauptet wurde, darf man voraussetzen, daß das Argument zum Text Buridans gehört. In lin.56 und 61 hat AE den Terminus ‚deinotica‘ nicht verstanden, zuerst mit einer obskuren Vokabel wiedergegeben, dann mit ‚aliquae virtutes‘ umschrieben.

q.17: In AE fehlt lin.39. Die Erklärung aus dem Zusammenhang der q.11 ist möglich, aber nicht notwendig. Man möchte sie hier eher für eine überflüssige Glosse von KLLi halten.

In lin.396–397 hat KLLi den Sinn der Aussage in ihr Gegenteil verkehrt. Buridan begründet die Unterscheidung von actio und relatio gerade damit, daß der actio der Schöpfung nicht eine passio und dem agens nicht ein patiens gegenübersteht. Wie sich hier erweist, geht KLLi auf eine Redaktion zurück, die nicht unvermittelt mit dem Text Buridans identisch ist. An den früheren Stellen, die von der Schöpfung sprechen (lin.129–131, 172–174, 294–295), stimmen die Mss. überein. Es ist also denkbar, daß es sich an dieser Stelle um eine beabsichtigte Korrektur im Sinn der aristotelischen Lehre (und ohne Rücksicht auf den Zusammenhang der Frage) handelt.

In lin.420 derselben quaestio geht das Mißverständnis der aristotelischen Psychologie durch beide Textgruppen. AELi lesen ‚sentiri est pati‘. Da im fol-

genden Satz überall die richtige Lesart steht, ist ein bloßes Versehen nicht auszuschließen.

q.18 lin.36–37: Die Erweiterung im KLLi ist an sich überflüssig. Doch ist es denkbar, daß ‚satis fortia‘ auf diese Beifügung tendiert.

In lin.38–39 ist die Auslassung eines Satzteils in AE offenkundig. Erst mit der Ergänzung im KLLi ist die Behauptung voll verständlich.

In lin.66 offenbart die Lesart ‚testatus‘ in AE statt ‚tres status‘ grobe Unkenntnis. Dem entspricht der Verzicht auf die Angabe der Jahreszahl in lin.67.

Die topographischen Angaben lin.105–138¹⁵ nennt Buridan selbst ‚trufatica‘ (oder nach einer anderen Lesart ‚rustica‘). Zu lin.91 und lin.105 wurde schon bei der Beschreibung der Mss. K und L auf die Ortsnamen Prag und Erfurt hingewiesen. Die Lesart ‚Iohannes‘ AE oder ‚Petrus‘ K in lin.114 und die Entfernungsangabe von acht Meilen (statt 28) in AE und hundert in K sind Zeichen, daß dem Bearbeiter von AE wie dem Schreiber von K der Zusammenhang nicht klar war. Die Auslassung von lin.115–117 in AE kann ein Versehen sein.

q.20 lin.200–202: Die Auslassung von AE ist offenkundig. Nur mit der Ergänzung gibt der Text seinen vollen Sinn.

Wir fassen das Ergebnis des Textvergleichs zusammen. Die Numerierung der Argumente und die Aufnahme der q.4 A weisen auf eine Bearbeitung nach dem Abschluß der Quästionensammlung. Die dargestellten Textdifferenzen sind unterschiedlicher Qualität. Bisweilen scheint ein Argument mit Absicht vereinfacht worden zu sein. Dazu kommen fehlerhafte Auslassungen und Mißverständnisse. Wenn man auch an einzelnen Stellen im Zweifel sein kann, scheint doch die Lesart von KLLi im allgemeinen ursprünglicher und besser zu sein. Deshalb wurde sie als Textgrundlage vorgezogen, wenn nicht zwingende Gründe dagegen sprachen. Weil sich aber in jeder Handschrift Fehler finden, kann die Entscheidung nur im Einzelfall getroffen werden.

Daß alle Mss. erhebliche Mängel aufweisen, im übrigen auch nicht von kunden Lesern verbessert wurden, sieht man an manchen Zitaten. Wiederholt werden falsche Bücher eines Werks genannt, so q.1 not.2, q.7 not.4, q.14 not.21, q.16 not.13, q.4 A not.3, oder es wird ein falsches Werk genannt, q.8 not.22. Bei den falschen Zahlen ist manchmal zu sehen, daß ähnliche Zahlzeichen wie 4 und 7 oder 5 und 9 beim Abschreiben vertauscht wurden.

Einige Bemerkungen zu den Mss. im einzelnen: A und E gehören zusammen. Differenzen unter ihnen haben keine besondere Bedeutung und sind vielfach als Lesefehler zu erkennen: q.2 lin.56 solitarie] voluntarie A. q.3 lin.87 hinc] genere A. lin.99–101 Auslassung durch Homöoteuton A. lin.158 occurrerent] hoc

¹⁵ Zu den Ortsangaben in q.18 cf. Lohr l. c.161: Buridan, ein clericus Atrebatensis, hat eine Reise nach Avignon unternommen und 1330 ein Beneficium der Diözese Arras erhalten.

quaererent E. lin.340 regenerationem] rei generationem E. lin.360 conceptus] complexus E. q.15 lin.73 enumeravit] enim moravit E. lin.220 permansivum] permanentivum A. q.18 lin.125 quadriga] add. id est biga (ein seltsamer Erklärungsversuch) E. q.4 A lin.48 quodammodo] utammodo (!) E. Die Änderung von revertitur zu refertitur in q.3 lin.87 hat ihren Grund wohl in der Aussprache von ,v^e in der Mundart des Schreibers.

Bei der zweiten Handschriftengruppe finden wir, daß K und L häufig zusammengehen, wie z.B. in der Einfügung in q.3 zu lin.108 (mit Korrektur in K), bei K gelegentlich Übereinstimmung mit AE, z.B. in Q.17 zu lin.380; mit AE berührt sich K auch durch die Aufnahme einer, wenn auch verkürzten tabula. Wie in E sehen wir die Spur deutscher Aussprache in refertitur, z.B. q.1 lin.97, q.17 lin.120, q.20 lin.83. Um den Sinn der Vokabel sorgt sich K wenig, wenn er q.14 lin.39 calidorum zu callidorum ändert. Als einziges Ms. bietet K eine Glosse zum Längenmaß der Meile: q.18 lin.92 (duo minuta faciunt leucam).

L ist schöner geschrieben als K, seine Lesungen zeigen aber vielfach weniger Verständnis, gelegentlich in der Mißdeutung der Schriftzeichen: Z.B. q.4 lin.73 eorum] vox. q.6 lin.95 successio] susceptive, lin.114 hoc esse] horum. Verschiedene Fehler bieten K und L in q.13 lin.106: praevio] brevio K privativo L und entsprechend lin.109. Einfache Schreibfehler hat L in q.14 lin.58 nomina] non und lin.79 vocalis] totalis. Die Änderung von v zu f findet sich auch hier, lin.120–121 vere] fere. Ein Fehler zeigt, wie schwierig die Vorlage zu lesen war, q.17 lin.83 effectus illatioque] defectus illa modo quae. Verschiedene Fehler machen K und L in q.19 lin.24 effectum] affectum K defectum L. Hervorzuheben ist, daß L allein die richtige Jahreszahl 1356 in q.18 lin.67 bietet.

Li ist offensichtlich mit größerer Sorgfalt und Kenntnis geschrieben als K und L. Auch hier finden sich aber manche Fehler: Z.B. q.3 lin.360 incomplexus] complexus (wie L). q.5 lin.14–30 Lücke im Text. q.15 lin.207 ephemeram] et phimeram. q.8 lin.73–74 war in der Vorlage von KLLi offenbar unverständlich, wie auch die Lesart von Li erweist. Zahlen sind in Li oft falsch geschrieben, so q.5 lin.118, q.7 lin.18, q.8 lin.134, lin.142, q.9 lin.34, q.12 lin.125, in diesen Fällen immer infolge einer erkennbaren Verwechslung der Zahlzeichen. Was die topographischen Angaben in q.18 betrifft, folgt die Edition (lin.123–138) dem Text von Li, weil hier die räumlichen Beziehungen immerhin verständlich sind, d.h. daß die gedachte Reise nach Arras geht. Die Rückreise (lin.135–138) endet ja offenbar in Paris. Die Bezeichnung Charbatum in q.3 lin.253–254 ist nicht nachweisbar. In q.17 lin.230 hat nur Li die richtige Lesart ad verba.

Beide Textgruppen gehen auf eine Vorlage zurück, in die bereits einige Fehler bei der Angabe von Zitaten eingedrungen waren. KLLi scheint diesem Text näher zu stehen als AE. Doch zeigen auch die gemeinsamen Fehler von KLLi, daß wenigstens ein Zwischenglied anzunehmen ist, ein Text, in dem diese Fehler vorhanden waren oder durch unverständliche Zeichen bedingt wurden. Mög-

licherweise ist das Zusammengehen von K und L mit einem weiteren Zwischenglied zu erklären. Für den Text von A und E ist auf Grund der angenommenen Vorlage eine Bearbeitung anzunehmen, die die im Textvergleich erkannten Veränderungen am Text vorgenommen hat.

Da A 1385 geschrieben wurde, ist dieses Jahr der *Terminus ante quem* der dargestellten Textgeschichte. Bei dem hohen Ansehen Buridans ist es nicht verwunderlich, daß in wenigen Jahrzehnten verschiedene Redaktionen seiner Quästionen entstanden. Es sei noch vermerkt, daß Mss. beider Textgruppen in Prag geschrieben wurden. E und K sind als *reportatae Pragrae* ausgewiesen. L und V enthalten topographische Hinweise auf Prag. Wie wir aus der Geschichte der Universität Prag wissen, wurden die Quästionen Buridans (oder anderer berühmter Doctores) dort von manchen Magistri der Artistenfakultät als Vorlesungsscriptum benützt¹⁶. Diesem Umstand ist es vielleicht zuzuschreiben, daß die Weitergabe des Textes nicht der wörtlichen Überlieferung diene und die Zahl der Varianten so groß ist. Der Text wird wohl kaum von Buridan selbst redigiert worden sein. Manche Unebenheiten im Text scheinen eine Nachschrift anzuzeigen.

Einige Vokabeln fallen dem Leser auf, die als Neubildungen der Scholastik erkennbar sind: q.9 lin.82 *incidentalis*; q.11 lin.51 *convertentia*; q.15 lin.220 *permansivum* (*permanentivum* A); q.7 lin.26 *subiectibilis* L.

Mit Rücksicht auf die überaus große Zahl der Varianten der verschiedenen Handschriften mußte der kritische Apparat von überflüssigen Angaben entlastet werden. Unbedeutende Wortumstellungen werden deshalb nicht vermerkt. Es wird ferner darauf verzichtet, den Wechsel gleichbedeutender Vokabeln, wie *ideo*, *igitur*, *ergo* oder *ille*, *iste* und ähnliche Abweichungen anzuzeigen, etwa unwesentliche Beifügungen. Z.B. bieten A und E in q.2 lin.64 die Lesart *Et in quibus* (statt *In quibus enim*), die nicht in den Apparat aufgenommen wurde.

¹⁶ Cf. *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandee Pragensis*. Vol. 1, 40; 82; cf. Markowski l. c.18.

II. Die Abfassungszeit

Als ersten Hinweis für die Bestimmung der Abfassungszeit unserer Quästionen nehmen wir die Bemerkung im Explicit der Mss. A und E „De tertia lectura“¹. Da wir aber weder den Beginn der Lehrtätigkeit Buridans kennen² noch wissen, wie oft er diese Quästionen vortrug (abgesehen von der Frage der Zuverlässigkeit dieser Notiz in nur zwei Handschriften), kommen wir auf keinen genauen Zeitpunkt. Daß Quästionen zu De anima „secundum tertiam (ultimam) lecturam“³ genannt werden, erlaubt selbstredend keinen Analogieschluß, wohl aber die Vermutung, daß auch unser Text aus der Spätzeit Buridans stammt. Bei der Besprechung des Prädikaments der Relation⁴ erklärt der Autor, man müsse hier dem modus loquendi der Antiqui folgen, die der Relation das Fundament zuordnen. Diese Alten sind tatsächlich die vor Ockham maßgeblichen Gelehrten. Deren Zeit und Geltung scheint also längst vorbei zu sein. Wenn anschließend die Meinung Ockhams als die Auffassung vieler⁵ bezeichnet wird, heißt dies, daß der Nominalismus schon weit verbreitet ist. Eine Zeitangabe dürfen wir dieser Ausdrucksweise aber nicht entnehmen, da wir wissen, daß sich der Nominalismus sehr schnell durchgesetzt hat. Die Bemerkung Buridans am Ende von q.12, daß die Frage schwierig sei und „non saepe mecum pertractata“⁶, braucht man wohl nicht als Zeichen einer frühen Abfassung zu nehmen, sondern eher als dem folgenden Aristoteleszitat angepaßte Ausdrucksweise.

Weiter helfen uns vielleicht die Zitate aus den eigenen Schriften Buridans, die wir in unserem Text finden. Er weist oft auf den Titel eines aristotelischen Werks hin, meint aber damit seine eigene Auslegung. Bisweilen zitiert er seine Werke auch direkt, etwa in q.2 mit dem Satz: „ut debet videri II *De anima*“⁷. In ähnlicher Weise nennt er *Metaphysik*⁸, *Anal. Prior.*⁹, *Gen. et Corrupt.*¹⁰, *Physik*¹¹,

¹ AE ad q.20 lin.210.

² Der erste greifbare Zeitpunkt der Laufbahn Buridans ist sein 1. Rektorat an der Universität Paris 1327. B. Geyer, *Die patristische und scholastische Philosophie* 596.

³ Ch. Lohr, *Medieval Latin Aristotle Commentaries* 174.

⁴ q.13 lin.104–105.

⁵ Ibid. lin.125.

⁶ q.12 lin.143–145.

⁷ q.2 not.5.

⁸ q.3 not.24, q.5 not.10, q.7 not.4, q.10 not.5.

⁹ q.3 not.29.

¹⁰ q.5 not.13.

¹¹ q.5 not.14, q.7 not.1, not.20, q.8 not.6, not.14, q.9 not.11, q.18 not.7.

*De caelo*¹² und *Ethik*¹³. Es werden freilich nur wenige Kommentare Buridans einigermaßen genau festgelegt, von den hier erwähnten *De caelo* für das Jahr 1328 oder 1340 und *Physik* vor 1352¹⁴. Außerdem wissen wir nicht einmal, ob eine uns heute vorliegende Schrift die erste Redaktion eines Werks darstellt¹⁵. Doch erfahren wir aus den Selbstzitaten, daß eine große Zahl der Aristotelesklärungen Buridans soweit verbreitet waren, daß sich der Magister in seiner Vorlesung ohne weiteres auf sie berufen konnte, d.h. daß er schon ein höchst angesehener Lehrer war.

In q.18 wird als Beispiel für das Prädikament ‚quando‘ die *Ordinatio Franciae* durch die drei Stände im Jahr 1356 genannt¹⁶. Vorausgesetzt, daß diese Bemerkung ursprünglich ist, liegt damit der Terminus post quem fest. Da Buridan noch 1358¹⁷ in Paris tätig war, ist die Entstehungszeit an sich möglich. Der Satz stand jedenfalls in der Vorlage beider Textgruppen. Daß A und E den Sinn nicht erfaßten und K und Li die Jahreszahl nicht richtig lasen, spricht nicht gegen die Echtheit. In den qq. breves fehlt diese Notiz, wie es dem Charakter der Kürzung durchaus entspricht¹⁸. In ähnlicher Weise nennt aber auch der entsprechende Traktat der *Summulae logicae*¹⁹ als Beispiel für ‚quando‘ eine bestimmte Jahreszahl. Diese Anmerkung steht noch in der ersten gedruckten Ausgabe wie in dem Nachdruck des *Compendium totius logicae* (mit dem Kommentar des Johannes Corp), hier allerdings zum Erscheinungsjahr der Inkunabel (1487) verändert²⁰. In den Mss. ist nach dem Bericht von E. Faral die Jahreszahl nicht mehr völlig erhalten und kann 1327 oder 1357 oder 1367 gelesen werden. Da sich auch die folgende Erklärung von ‚ubi‘²¹ mit unserer q.18 berührt, liegt eine

¹² q.8 not.13.

¹³ q.12 not.22.

¹⁴ E. Faral, *Jean Buridan*, in: *Histoire littéraire de la France* XXXVIII, 494–495.

A. Maier erklärt dagegen zu den Quästionen zur Physik, sie seien nicht vor 1328, aber wahrscheinlich nicht lange danach geschrieben, in: *Metaphysische Hintergründe der spätscholastischen Naturphilosophie* 210.

¹⁵ Cf. die verschiedenen Erklärungen zu einem Text, wie z.B. zur Physik nach Lohr 167–168.

¹⁶ q.18 lin.67.

¹⁷ Cf. Geyer 596.

¹⁸ q. brev.18 Cod. BJ Kraków 663 f.15rb: Alii sunt termini significantes tempus, prout ipsum praeteritum est vel futurum prope vel remote. Et illi respondentur ad interrogationem factam per ‚quando‘, sicut illa adverbia ‚nunc‘, ‚nuper‘, ‚quondam‘, ‚quando‘ etc., et aliqua nomina sicut illa nomina ‚illa die‘, ‚crastina die‘ (cf. q.18 lin.48–70).

¹⁹ Cf. E. Faral 504.

²⁰ *Compendium totius logicae* Tract. 3 G 5vb.

²¹ Ibid. G 6ra: Termini autem de praedicamento ‚ubi‘ sunt, qui proprie respondentur ad quaestionem factam per ‚ubi‘ vel illorum terminorum genera ut ‚hic‘, ‚illic‘, ‚in domo Sortis‘ vel ‚ante domum eius‘; vel etiam si quaeratur, ubi est villa sancti Dionysii, respondetur: ad duas leucas. Cf. q.18 lin.88–89, 91–92, 95–96.

Abhängigkeit des einen Textes vom anderen im Bereich der Möglichkeit. Es ist denkbar, daß in die q.18 nach dem Beispiel der *Summulae* eine zeitgeschichtliche Glosse nachträglich aufgenommen wurde. Da die Quästionen sonst kaum Spuren einer Bearbeitung zeigen, ist es aber nicht recht wahrscheinlich, daß an dieser Stelle eine solche Erweiterung vorliegt, die an Stelle einer bloßen Jahreszahl ein politisches Factum bringt.

Die *Summulae* werden mit den *qq. in Veterem Artem* noch in anderer Weise in Beziehung gesetzt. Wie Pinborg mitteilt, zitiert Buridan im ersten Traktat der *Summulae* mehrmals die *qq. in Peri hermeneias*²², welche in den Mss. dieser Edition unseren Quästionen folgen. Nach der Meinung Pinborgs wurde die erste Fassung der *Summulae* vor den Quästionen zur Ethik und vor der Schrift Buridans *De consequentiis*, die auf das Jahr 1335 festgelegt wurde, geschrieben. Er nimmt (zunächst im Sinn einer Hypothese) die Zeit vor 1330 an²³. Demnach wären die *qq. in Peri hermeneias* noch vorher anzusetzen. Ob diese Hypothese Bestand haben wird, bleibt abzuwarten, ob ähnliches auch von den *qq. in Praedicamenta* behauptet werden kann, ebenfalls. Erst die Edition der *Summulae* und aller Teile der *Vetus Ars* ermöglicht die Beantwortung dieser Fragen. Im besonderen ist zu prüfen, ob die einzelnen Teile dieses Kommentars aus derselben Zeit, wie wohl ursprünglich vermutet wurde, stammen. Beachtlich ist, daß die Bezeichnung als ‚*tertia lectura*‘ nur für die *Quaestiones in Praedicamenta* genannt wird.

Der Befund unseres Textes scheint immerhin auf die Spätzeit Buridans zu weisen. Die Ursprünglichkeit der Jahreszahl 1356 liegt im Bereich der Möglichkeit.

²² J. Pinborg, *The Summulae, Tract. 1*, 73, 78, 81, 83. Auch M.E. Reina weist auf ein Zitat der q.6 in *Peri hermeneias* in *Summulae Tract. 4* hin, *Il problema del linguaggio in Buridano* 373.

²³ Pinborg l. c. 72–73.

III. Quaestio 4 A

Wie wir wissen, ist diese Quaestio nachträglich in die Sammlung aufgenommen worden¹. Die Prüfung des Inhalts kann uns vielleicht eine Antwort auf die Verfasserfrage geben. Zwei Teilfragen, betreffend die Äquivokation von ‚canis‘ und die Aussage des Akzidens vom Subjekt werden bei der Darstellung der praedicatio denominativa erwähnt².

Ein weiteres in q.4 A diskutiertes Problem ist die Frage, ob von ‚nomen‘ und ‚diffinitio‘ eines Dings einander widersprechende Aussagen gemacht werden können. Dies wird im arg. 4 bejaht, weil die Behauptung: Species est animal rationale mortale, falsch ist³. Die Lösung wird wie das Argument in recht umständlicher Weise dargelegt. Sie beruht auf der Einsicht, daß Begriffe, die miteinander simpliciter und absolute konvertibel sind, signifikativ genommen, d.h. in personaler Supposition von verschiedenen Dingen ausgesagt werden⁴. Dasselbe sagt Buridan in den Sophismata einfacher und klarer⁵.

In der Lehre finden wir völlige Übereinstimmung mit Buridans Quästionen, außerdem auch in manchen Einzelzügen, so in der Kennzeichnung der Konvertibilität von Namen und Definition als univok⁶. Wenn die Aussage des Akzidens vom Subjekt im Gegensatz dazu äquivok genannt wird, so geht q. 4 A damit über die entsprechende Ausführung Buridans in q.5 hinaus; dort wird denominativ noch nicht äquivok genannt⁷.

Es fällt uns auf, daß in arg. 4 der Terminus ‚supponere simpliciter‘ zur Anwendung kommt⁸. Bekanntlich hat Buridan diesen Ausdruck abgelehnt und den damit gemeinten Begriff unter die suppositio materialis subsumiert⁹. Gewiß sind in einem Argument fremde Gedanken und wohl auch Termini angängig. Tatsächlich vermeidet aber Buridan, soweit wir sehen, sonst auch in den Argumenten solche Ausdrücke. Ferner spricht die q. 4 A nie von der denominatio, obwohl der

¹ Cf. S. 12* zu A und E.

² Cf. S. 32* f. not.21–22.

³ Lin.14–20.

⁴ Concl.2 lin.79–81.

⁵ *Sophismata* c.3 ad sophisma 3 (49 Tertium sophisma: Homo est species) 53: . . . sophisma est verum capiendo istum terminum ‚homo‘ materialiter, et falsum capiendo personaliter sive significative. Cf. *Tract.* 203,121: . . . ‚homo est species‘, quae non est vera nisi secundum suppositionem materialem.

⁶ Concl.2 lin.73–78.

⁷ Concl.4 lin.87–88. Cf. q.5 lin.51–60.

⁸ Lin.20.

⁹ *Tract.* 201,43–202,54.

Begriff mehrmals naheläge. Was den Stil der Erörterung angeht, würden wir von Buridan bisweilen weniger umständliche und klarere Formulierungen erwarten.

Trotz der geäußerten Bedenken dürfte kein zwingender Grund vorliegen, die q. 4 A Buridan abzusprechen. Die Differenzen zu diesen Quästionen lassen sich vielleicht damit erklären, daß q. 4 A aus früherer Zeit stammt. Doch scheint es dem Herausgeber wahrscheinlicher, daß sie von einem Schüler Buridans verfaßt wurde und der Bearbeiter von AE glaubte, damit die Sammlung bereichern zu können.

IV. Die Quaestiones breves

Neben den in diesem Band edierten Quästionen wird Buridan noch eine gekürzte Fassung zugeschrieben. Diese liegt in folgenden Mss. vor: Kraków BJ Cod. 663 f. 7va–16ra, Leipzig Univ.-Bibl. Cod. 1366 f.67ra–76rb, Cod. 1373 f.71vb–82ra, Vatic. Cod. lat. 3021 f.57rb–63rb, Cod. Pal. lat. 1049 f.49vb–60rb, Wien Nat.-Bibl. Cod. 5375 f.4rb–11ra, Cod. 5377 f.6ra–17va. Die entsprechenden Angaben bei Mařkowski¹ sind insofern zu korrigieren, als die beiden genannten Mss. der Bibl. Vatic. bisher nicht als die gekürzte Ausgabe erkannt wurden.

Nach der Schlußbemerkung zu den *qq. in Porphyrium* in dem Wiener Codex 5375 findet sich ein Hinweis auf den Verfasser, f.4rb: Et sic est finis quaestionum Porphyrii magistri Iohannis Buridani accurtatarum per magistrum Puegerum Pragae. Expliciunt quaestiones Porphyrii accurtatae Pragae². Eine zweite ähnliche Notiz steht am Ende der qq. zur *Vetus Ars*, f.17rb: Expliciunt quaestiones Veteris Artis accurtatae Buridani per ipsum talem, qui nuncupatur tali nomine cum tali loco. Der Satz ist mit etwa dünnerem Federstrich als der vorausgehende Text, aber vermutlich vom gleichen Schreiber eingefügt worden. Die etwas rätselhaft angedeutete Beziehung des Namens zum Ort läßt an den Namen Prager denken. Es ist nicht auszuschließen, daß die zuerst angegebene Lesung auf einer undeutlichen oder fehlerhaften Schreibung beruht.

Der Grund für die Entstehung solcher gekürzter Quästionen liegt möglicherweise darin, daß es den Magistri der Artistenfakultät zu Prag gestattet war, den Text eines anderen angesehenen Gelehrten dem eigenen Vortrag zugrunde zu legen. Dabei bestand offenbar die Neigung, den Text zu kürzen und (wohl auch) den Bedürfnissen der Hörer und dem Stil des Lehrers anzupassen, aber mit dem Namen des großen Pariser Doctors zu schmücken. Dies wurde 1390 verboten³. Anzumerken ist noch, daß der früheste Text dieser qq. breves in Cod. Vat. Palat. lat. 1049 auf das Jahr 1376 datiert ist⁴.

Um die Beziehung der qq. breves zu unserem Text zu veranschaulichen, sind die ersten drei Quästionen der gekürzten Fassung der Einleitung dieses Bandes als Textanhang beigelegt⁵. Wie die dort jeweils angegebenen Hinweise auf diese Edition zeigen, folgen die qq. breves dem Text Buridans ziemlich genau,

¹ M. Mařkowski, *Johannes Buridans Kommentare zu Aristoteles' Organon in Mittel-europas Bibliotheken* 12.

² Ibid. 13.

³ Ibid. 18, cf. S. 17* not.16.

⁴ Ibid. 12.

⁵ S. 36* ff.

d.h. beinahe Abschnitt für Abschnitt, gestalten aber die einzelnen Abschnitte selbständig. Dabei fällt uns auf, daß die Probleme weithin in syllogistischer Form gelöst werden und daß Zitate fast ganz fehlen.

Einige typische Stellen sollen im Vergleich mit den qq. longae die Eigenart der qq. breves noch verdeutlichen:

q. brev. 3 concl. 1 (Textanhang⁶): Hier werden mehr als zehn Prädikamente behauptet, und zwar mittels der Unterscheidung von konkreten und abstrakten Termini. Im Gegensatz dazu wird in concl. 3⁷ die Zahl der Prädikamente auf 10 begrenzt. Konkrete und abstrakte Termini werden als analog einander zugeordnet erkannt. Der entsprechende Text unserer q.3 (lin.131–159) schließt den deduktiven Nachweis der Begrenzung der Prädikamente auf die Zahl 10 aus; er begnügt sich mit der Feststellung, daß bisher kein weiteres Prädikament gefunden wurde. Die Unterscheidung von konkret und abstrakt wird auch hier erwähnt (lin.160–178), aber ohne weiteres in der Analogie miteinander verbunden. Daß Aristoteles zwischen qualitas und quale wie zwischen verschiedenen Gattungen unterscheidet, wird nicht als Einwand gegen die Begrenzung der Zahl formuliert und durch die Beifügung von proportionabiliter zu distingui in den Zusammenhang eingeordnet. Die Kollation beider Texte zeigt unverkennbare Ähnlichkeit, d.h. daß der Abbreviator von Buridan gelernt hat, aber zugleich eine Akzentverschiebung: Die Kürzung geht auf dem eingeschlagenen Weg einen Schritt über das Original hinaus. Auch die Methode, den Gedankengang in gegensätzlichen Behauptungen fortzuführen, weicht von Buridan ab.

q. brev. 3 Ad aliam⁸ begnügt sich mit dem Hinweis auf q. 10 in Porphyrium. Der angeführte Text geht auf den Begriff der Analogie ein, gegenüber der Ausführung in q. 3 (lin.58–72, besonders lin.66–68) in gewisser Vereinfachung, wie in einer Kürzung statthaft. Der von Buridan zitierte Text seiner Metaphysik wie auch die Antwort ad 11 (lin.305–309) argumentiert, dem Vorhaben der Logik gemäß, ausschließlich mit dem Begriff der denominatio, der freilich in der q. brev. auch Erwähnung findet. Daß in der q. brevis nur auf eine Stelle aus dem Zusammenhang der *Vetus Ars* verwiesen wird, ist ein typisches Beispiel für den Charakter des Schultextes.

q. brev. 7 concl. 3 Cod. Kraków BJ 663 f.10va: Aliqua substantia indivisibilis est quantitas. Probatur: Omnis curvitas est quantitas. Aliqua substantia indivisibilis est curvitas. Igitur. Buridan erklärt in q.7 Ultima conclusio lin.98–101 ausdrücklich, daß er eine res indivisibilis, die in keiner Weise ‚multae res‘ genannt werden kann, nicht für eine quantitas hält. Hier scheint der Abbreviator mit seiner Bemerkung den Meister korrigieren zu wollen.

⁶ S. 44*.

⁷ S. 44* f.

⁸ S. 45*.

q. brev. 16 concl.1 f.14rb: Illi termini ‚passio‘ vel ‚passibilis qualitas‘ non constituunt tertiam speciem qualitatis, quia isti termini passio vel passibilis qualitas magis sunt in praedicamento passionis, quare non debent constituere tertiam speciem qualitatis. . . . Conclusio 3: Terminus qui significat simpliciter et absolute sine aliqua connotatione omnes qualitates subiecto inhaerentes realiter constitueret tertiam speciem qualitatis. Probatur: Termini sine aliqua connotatione significantes qualitates sunt in praedicamento qualitatis, et non sunt in prima vel secunda vel in quarta specie qualitatis . . . Cf. q.16 lin.126–147. In der q. brev. ist wieder, bei im wesentlichen gleichen Inhalt, die eigentümliche Entwicklung der Gedanken in gegensätzlichen Konklusionen zu sehen.

Ibid. f.14va concl.1 (de 4^a specie): Isti termini ‚forma‘ vel ‚figura constans circa hoc aliquid‘ non constituunt quartam speciem qualitatis. Probatur, quia species qualitatis non debet esse aliquod complexum, sicut illud diffinitum est aliquod complexum. Igitur etc. . . . Tertia conclusio: Illud distinctum ‚forma‘ vel ‚circa hoc aliquid constans figura‘ ponitur loco quartae speciei qualitatis . . . Dazu cf. q.16 lin.148–175. Hier wird diese Frage nach der ‚Konstitution der 4. species‘ nicht gestellt.

Diese Beispiele zeigen deutliche Differenzen zwischen den qq. breves und qq. longae. Die sachlichen Unterschiede sind nicht groß, aber offenbar beabsichtigt. Mehr ins Gewicht fallen jedoch die methodischen Eigentümlichkeiten. Neben der bereits erwähnten Neigung zur Anwendung des Syllogismus und dem Verzicht auf Zitate fiel uns vor allem der Gedankengang in gegensätzlichen Thesen auf. Eine ähnliche Methode kennen wir von Heinrich Totting von Oyta. In seinen *Quaestiones in Porphyrium* geht er oft in solcher Weise vor, z.B. in q.9 Concl.1: Dicta diffinitio generis intellecta primo modo non est bona. Concl.2: Dicta diffinitio generis intellecta secundo modo est bona⁹. Da diese qq. Heinrichs 1369 in Prag geschrieben wurden¹⁰ und unsere qq. anscheinend auch in Prag, spätestens 1376¹¹ entstanden sind, kann man an einen Einfluß Heinrichs auf die Gestaltung der qq. breves denken oder aber an eine in der Artistenfakultät von Prag verbreitete Methode. Auch die syllogistische Methode ist uns aus den qq. Heinrichs von Oyta bekannt¹².

⁹ Cf. Heinrich Totting von Oyta, *Quaestiones in Isagogen Porphyrii* 66–67.

¹⁰ Cf. I. c.1 (Einleitung n.1).

¹¹ Cf. not.2, not.4.

¹² Cf. Heinrich Totting von Oyta 8 (Einleitung n.12).

V. Notizen zum Inhalt der Quästionen

Wenn wir die Quästionen unserer Edition betrachten, so fällt uns auf, wie sehr Buridan um die Differenzierung der Prädikamente bemüht ist. So unterscheidet er etwa in q.17 mit großer Sorgfalt ‚agere‘ und ‚pati‘ von der Relation und weist nach, daß sie auch von einander verschiedene genera sind¹. Ähnlich wurde schon in q.11 die Relation von anderen Prädikamenten unterschieden, in deren Begriff eine Beziehung eingeschlossen ist². In q.18 distinguert er zwischen ‚tempus‘ und ‚locus‘, welche keine eigenen Prädikamente sind, und ‚quando‘ und ‚ubi‘, von denen die Aussage des Prädikaments nachgewiesen wird³. Auch ‚situs‘ und ‚habitus‘ werden als Prädikamente bestätigt⁴. Die Erklärung von Haupt- und Nebenbedeutung für die Einordnung mancher Termini in die Kategorientafel wird durch die Anwendung der praedicatio essentialis und denominativa ermöglicht, welche Termini in einem eigenen Exkurs dargestellt werden sollen⁵.

Zu den Prädikamenten im einzelnen nur einige Anmerkungen: Bei der Diskussion der Eigentümlichkeiten der Substanz wird die Beziehung der 2. und 1. Substanz berührt: Das Proprium ‚significare hoc aliquid‘ kommt der 2. Substanz wie der 1. zu. Unter Berufung auf *Metaph.* VII erklärt Buridan: Die gemeinsamen Termini des Prädikaments Substanz bezeichnen dieselben Dinge, welche die individuellen Termini bezeichnen, und sie supponieren ebenso wie diese für dieselben Dinge⁶. Dies wäre ausgeschlossen, fährt unser Autor fort, wenn wir außerhalb der Seele Universalien annähmen, die von den Einzeldingen getrennt sind⁷. Von der 2. Substanz sagt er schon in q.4, sie sei weder dem Subjekt innewohnend noch eine von ihm getrennte subsistierende Substanz, sondern ein terminus significativus⁸. Wir sehen die typisch nominalistische Auffassung in geschickter Weise auf die gestellte Frage bezogen: Wenn die 2. Substanz vom Einzelding getrennt, also ein anderes Ding wäre, könnte sie nicht dasselbe wie die 1. Substanz bezeichnen. Buridan schränkt die Aussage des ‚significare hoc aliquid‘ ein: ‚Hoc aliquid‘, präzise verstanden vom Individuum, bezeichnet nur die 1. Substanz. Die 2. Substanz meint dagegen ‚hoc aliquid‘ nicht für diese bestimmte singuläre Substanz, sondern nur gemeinsam und ununterschieden von anderen

¹ Concl. 2–5 lin.209–319.

² Lin.70–150.

³ Lin.26–188.

⁴ q.19 lin.34–114.

⁵ S. 30*–35*.

⁶ q.5 lin.83–86.

⁷ Lin.86–87.

⁸ Ad 6 lin.125–128.

Substanzen⁹. Deshalb schreibt Aristoteles der 2. Substanz, wie Buridan weiter ausführt, zu, daß sie quale quid bezeichnet, was so zu verstehen ist: secundum conceptum communem et determinabilem. Wie er erläuternd beifügt, kann man ‚determinatio‘ mit ‚qualificatio‘ und ‚determinabile‘ mit ‚qualificabile‘ wiedergeben.¹⁰ Die nominalistische Position ist einsichtig. Das Einzelding ist Gegenstand der Erkenntnis. Die 2. Substanz bleibt ein conceptus determinabilis, ‚universale‘ im Sinn von unbestimmt.

Was die Akzidenzien angeht, scheint Buridan weithin der Auffassung Ockhams zu folgen, nach der nur die Qualität von der Substanz real verschieden ist¹¹. Ausdrücklich wird diese Frage für die Relation in q.10 erörtert und wie erwartet im Sinn der Identität¹² beantwortet.

Abweichend von Ockham hat Buridan in der *Physik* die dimensionale Quantität, also die Ausdehnung, von der Substanz unterschieden, und zwar aufgrund der experimentell erwiesenen Tatsache, daß eine Substanz bei gleichbleibendem Inhalt sich durch Erwärmung ausdehnt und durch Abkühlung verdichtet. In q.7 nennt er die Frage, ob die magnitudo von dem Stein und seiner Farbe verschieden ist, will aber nicht darauf eingehen, sondern verweist auf seine eigene Untersuchung in der Naturphilosophie¹³. Auch in der folgenden Diskussion der Quantität gibt er keine direkte Antwort darauf. In q.8 steht der Satz: Unde per prius quærimus de magnitudine, quanta sit, quam de subiecto, cuius est magnitudo¹⁴. Der Zusammenhang zeigt aber, daß damit keine Aussage über die Realität beabsichtigt ist¹⁵. In der Antwort auf ein Argument der q.6 sagt Buridan: Ideo superficies, quæ est magnitudo distincta a substantia, non recipit albedinem . . .¹⁶ Daß damit eine reale Verschiedenheit gemeint ist, läßt sich nicht erweisen. Dagegen spricht Buridan in q.10 davon, daß Gott ein Akzidens von seinem Subjekt trennen kann. Als Beispiel dafür nennt er albedo und caliditas, also nur Qualitäten, womit er die These Ockhams getreu wiedergibt¹⁷.

Für die Prädikamente ‚actio‘ und ‚passio‘ wird die Frage nach der Differenz von Substanz und Akzidens nicht ausdrücklich gestellt, läßt sich aber doch beantworten. Unter ‚actio‘ versteht Buridan den Akt des agens, der etwas hervor-

⁹ q.5 lin.94–96; 98–100.

¹⁰ Lin.100–104.

¹¹ Cf. Ockh. *In Praed.* c.12 (244,170–176). – Eine Ausnahme, die die Regel bestätigt, ist die 4. species der Qualität; cf. c.16 lin.168–174, z.B. lin.173–174: figura autem non est distincta a magnitudine figurata nec paritas a numero pari.

¹² Lin.52–133.

¹³ q.7 lin.1–4; not.1. Cf. A. Maier, *Metaphysische Hintergründe der spätscholastischen Naturphilosophie* 211–218.

¹⁴ Lin.86–87.

¹⁵ Cf. lin.88–89: Et hoc est, quia totum mensurabile est per suas partes.

¹⁶ Ad 6 lin.138–140.

¹⁷ Lin.96–98.

bringt¹⁸. Passio ist die Form, die das Subjekt empfängt¹⁹. Agere und pati sind dagegen identisch mit dem agens und patiens²⁰. Von ‚quando‘ und ‚ubi‘ sagt Buridan ausdrücklich, daß sie keine anderen Dinge als tempus und locus sind²¹. Seine Abneigung gegen den Liber Sex principiorum scheint gerade darin begründet zu sein, daß dort die Prinzipien unnötig vermehrt wurden²². Vom ‚situs‘ handelt Buridan nicht ausdrücklich, was diese Frage betrifft. Doch kann kaum ein Zweifel bestehen, daß die partes situatae das Prädikament darstellen²³. Vom ‚habitus‘ sagt er, daß z.B. das Kleid der ‚habitus‘ ist und nicht ein von ihm verschiedenes Prinzip erforderlich ist²⁴.

Ein Detail aus der Relationslehre: In q.13 meint Buridanus, zum rechten Verständnis der Proprietät der Relativa ‚esse simul natura‘, müsse man auf die Redeweise der Alten zurückgreifen, die der Relation das Fundament zugeordnet haben²⁵; und kurz darauf spricht er von vielen, die das ablehnen²⁶. Unser Autor stellt sich hier gegen Ockham. Im *Quodl.* 6 q.24 Ockhams finden wir die ausführlichste Stellungnahme hierzu. Die Frage heißt: Utrum relatio terminetur ad absolutum vel ad relativum. Seine Antwort ist in Kürze: das eigentliche Ziel einer Relation ist das entsprechende Correlativum, von dem im Casus obliquus die Relation verifiziert wird, wie man z.B. sagt: Der Vater des Sohnes, nicht eines Menschen.²⁷ Im uneigentlichen Sinn bezieht sich die Relation auf den absoluten Terminus: Das Geschöpf bezieht sich auf den Schöpfer; dieser aber ist Gott²⁸. Im eigentlichen Sinn aber hat, wie er betont, die Relation kein anderes Ziel, weil sie nicht von den absoluten Dingen verschieden ist²⁹. Dies heißt wiederum, wie wenig später gesagt wird, daß die Relation keine definitio exprimens quid rei, sondern quid nominis braucht³⁰. Weil also die Relation nur im ‚relative dici‘ besteht, darum muß das Fundament nicht berücksichtigt werden. Es wird ein Einwand erhoben: Der ‚terminus‘ geht dem ‚relativum‘ der Definition nach voraus, was offensichtlich vom Sohn mit Bezug auf den Vater nicht gilt³¹. Ockham widerspricht: Da es sich hier nicht um ein quid rei handelt, sondern um ein quid

¹⁸ q.17 lin.88–89.

¹⁹ Lin.156–157.

²⁰ Lin.145–147, lin.156.

²¹ q.18 lin.33–35.

²² Ibid. cf. lin.160–163.

²³ q.19 lin.60–63.

²⁴ q.19 lin.125–126, lin.167–170.

²⁵ Lin.104–105.

²⁶ Lin.125–126.

²⁷ Ad quaestionem 673,11–674,22.

²⁸ Ibid. 674,25–31.

²⁹ 674,22–24.

³⁰ Ad instant. 2, 676,75–77. Cf. E.A. Moody, *The Logic of William of Ockham* 160 f.

³¹ Instant. 2, 674,43–56.

nominis, ist diese Priorität nicht erforderlich. Vielmehr sind hier ‚definiens‘ und ‚definitum‘, der logischen Ordnung nach, ‚simul‘³².

Ob Buridan diese Diskussion Ockhams gekannt hat, ist fraglich, aber die Ablehnung des Fundaments geht jedenfalls auf Ockham zurück³³. Buridan setzt seine Argumentation an dem ‚quid nominis‘ an, mit der didaktisch geschickten Frage: Was heißt denn etwa ‚emiolum‘ und ‚subemiolum‘ quantum ad quid nominis³⁴? Wir können die Relation nur begreifen, wenn wir den Sinn der Vokabeln kennen³⁵. Um den relativen Begriff zu verstehen, muß man den entsprechenden absoluten Begriff kennen. So ist ein relativer Begriff auf den absoluten zu beziehen, z.B. ‚duo sunt dupla ad unum‘, logisch formuliert: ‚Et praedicatur nomen relativum denominative de nomine fundamentali‘³⁶. Wenn also gesagt wird, daß ‚relativa per invicem diffiniuntur‘, so erklärt Buridan, daß dies zu verstehen ist: ‚Utrumque cum hoc, quod debet diffiniri per suum fundamentum, debet etiam diffiniri per fundamentum alterius in obliquo‘³⁷.“

Wenn Buridan hier gegen Ockham die Bedeutung des Fundaments der Relation hervorhebt, heißt dies nicht, daß er im Sinn der ‚Alten‘ die Relation als vom Fundament real verschiedenes Akzidens versteht. Diese Auffassung wurde ja in q.10 ausdrücklich abgewiesen. Er sucht nach dem Sinn des ‚esse simul natura‘ und findet die Erklärung in dem aristotelischen Satz: ‚Qui diffinite novit unum relativorum, diffinite novit, ad quod ipsum dicitur‘³⁸.“ Es bleibt für den Begriff der Relation beim ‚quid nominis‘. Dies wird aber, wie dargelegt, der Definition entsprechend ‚ad aliquid‘ bezogen. Daß Ockham und Buridan, was das Verhältnis von Fundament und Relation angeht, grundsätzlich einig sind, zeigt ein Satz aus der Relationslehre Ockhams im 1. Sentenzenbuch: ‚Et si dicatur quod omnis relatio fundatur in aliquo fundamento, dico quod si accipiatur ‚fundari‘ pro ‚realiter inhaerere‘ et non pro ‚denominari in praedicatione‘ quod hoc est simpliciter falsum, sed aliter est verum‘³⁹.“ Diese Aussage stimmt mit der Kategorienlehre Buridans im allgemeinen wie auch mit dem in diesem Zusammenhang ausdrücklich Gesagten überein⁴⁰.

³² Ad instant. 2, 676,78–87.

³³ Cf. Ockh. *In Praed.* c.13 §5, 258,128–138.

³⁴ q.13 lin.98–101.

³⁵ Lin.101–103.

³⁶ Lin.105–117.

³⁷ Lin.121–125.

³⁸ Lin.143–144, not.17 *ibid.*

³⁹ Ockh. *Sent.* 1 d. 30 q.1 (315,12–15).

⁴⁰ Cf. not.36, cf. S. 31* not.9–10.

VI. Konnotative Aussagen

Wegen ihrer Bedeutung für die Methode Buridans in diesen Quästionen sollen die Begriffe ‚denominatio‘ und ‚appellatio‘ in einem kurzen Exkurs dargestellt werden¹. In q.2 fragt Buridan nach der Bestimmung des Begriffs ‚denominativus‘. Die Antwort entfaltet den von Aristoteles definierten Begriff in zwei Aspekten. Der sprachlichen Form nach ist ein Terminus denominativ, der konkret und von dem entsprechenden abstrakten Begriff in der Weise abgeleitet ist, daß er sich von ihm nur der Endung nach unterscheidet². Dafür beruft er sich auf Aristoteles, dessen Aussage ‚secundum nomen habent appellationem‘ er so interpretiert: ‚id est vocis denominationem‘³, zu übersetzen: die Ableitung des Wortes. Im concretum ist der Stamm des abstractum erhalten (klassisches Beispiel: grammaticus von grammatica abgeleitet); deshalb benennt (appellat) das abgeleitete Wort den Inhalt des abstractum. Der Bedeutung nach ist, wie Buridan fortfährt, ein Terminus denominativ, der eine Disposition über das hinaus, wofür er supponiert, konnotiert. Diese Komponente des Begriffs sieht er in dem Satzteil ‚habent appellationem‘ ausgedrückt, den er wieder interpretiert: ‚id est quod appellat sive connotat‘.⁴ Die zuerst behauptete Benennung wird also näher durch die dem suppositum beigefügte Nebenbedeutung bestimmt: Grammaticus ist der Mann (suppositum), von dem noch die grammatica (connotatio) ausgesagt wird.

Da diese Bedeutung das Wesentliche an dem Begriff ‚denominatio‘ darstellt, kann bei der bloßen Ableitung eines konkreten vom abstrakten Terminus, wie bei ‚homo‘ von ‚humanitas‘, nicht von einem denominativum die Rede sein, wenn keine konnotative Bedeutung vorliegt⁵. In der Aussage verhält es sich ähnlich: Ein denominativer Terminus kann prädiiziert werden, ohne dem Subjekt einen entsprechenden Begriff beizufügen, so in dem Satz: Album est coloratum. Wenn der Autor dabei von der Bedeutung des Subjekts sagt: ‚quae subiectum significat vel appellat‘, sollen damit significare und appellare nicht schlechthin identifiziert werden, vielmehr denkt er mit Rücksicht auf den Terminus ‚album‘ als Subjekt

¹ Cf. L.M. de Rijk, *On Buridan's doctrine of connotation* 91–100; A. Maierù, *Significatio et connotatio chez Buridan*, ibid. 101–114. De Rijk nimmt als Textgrundlage die *Sophismata* und die *Summulae logicales* Buridans, Maierù zitiert auch die *qq. breves* (nach Cod. Vat. Pal. lat. 1049).

² q.2 lin.77–82. Maierù 108.

³ Lin.84–86. Maierù ibid.

⁴ Lin.86–89. Cf. q.2 not.3. Maierù 107. De Rijk 92.

⁵ Lin.90–91, 120–122, Maierù 109.

an dessen konnotative Bedeutung.⁶ Wie ein denominativer Ausdruck ohne die entsprechende Bedeutung prädiiziert werden kann, so ist es schließlich auch möglich, daß ein abstrakter Terminus in denominativer Bedeutung ausgesagt wird⁷.

Wie der zitierte Satz: *Album est coloratum*, zeigt, unterscheidet sich die denominative Aussage, in der das Prädikat dem Subjekt eine diesem äußerliche Bedeutung beilegt, von der Aussage, in der das Prädikat den Inhalt des Subjekts entfaltet, d.h. von der *praedicatio essentialis* oder *quidditativa*⁸. Deshalb sagt Buridan: *Connotant albedinem vel divitias tamquam homini adiacentes*. Gegenüber der essentiellen Aussage handelt es sich also um eine akzidentelle.

Diese Unterscheidung von *praedicatio essentialis* und *denominativa* hat für die Prädikamentenlehre Buridans Gewicht, weil er die Differenz der einzelnen Prädikamente angeben will. Diese Differenz findet er nicht in den Dingen, für die die prädikamentalen Termini supponieren, auch nicht in den Wörtern, die als Bezeichnungen dienen, vielmehr in den verschiedenen *intentiones*, gemäß welchen die Termini in verschiedener Weise *connotativi* sind⁹. In diesen *connotationes* sind die verschiedenen Weisen begründet, in denen die Termini von der 1. Substanz ausgesagt werden¹⁰. Der Aussage in *quid* entspricht das Prädikament der Substanz, der denominativen Aussage in *quale* die Qualität usw.¹¹ Mit demselben Begriffsinstrumentarium werden Einwände gegen die Zehnzahl der Prädikamente widerlegt: ‚*Accidens*‘ ist keine Gattung für die verschiedenen Akzidenzien; dieser Begriff bezeichnet sie nur mit der Konnotation ihrer Inhärenz und nicht *simpliciter*¹². Wenn ‚*ens*‘ oder ‚*res*‘ als Oberbegriff für sämtliche Prädikamente genannt wird, verweist Buridan zunächst auf die Metaphysik. Dort bedient er sich zur Erklärung der Seinsanalogie von Substanz und Akzidens wieder des Terminus ‚*connotatio*‘: ‚*Ens*‘ wird von den Akzidenzien nicht dem einfachen Begriff nach, sondern mit einer Konnotation ausgesagt, d.h. mit der je verschiedenen Nebenbedeutung der Akzidenzien¹³. Hier verzichtet Buridan auf den Begriff der Analogie, sondern nimmt die Aussage des *ens* ‚*simpliciter*‘ von den Akzidenzien als *praedicatio denominativa indirecta*, so daß die Prädikamente von dem Subjekt *ens* mit ihren Konnotationen prädiiziert werden¹⁴.

In q.4 wird die Proprietät der Substanz ‚in subiecto non esse‘ erörtert. ‚In subiecto esse‘ ist, wie die *Responsio* dartut, dem Akzidens eigen; darunter ist die

⁶ Lin.92–97; cf. q.2 not.12.

⁷ Lin.98–103. Maierù 108–109.

⁸ Lin.36–46. Maierù 109. Zum Terminus ‚*praedicatio quidditativa*‘ cf. not.23.

⁹ q.3 lin.89–98. Maierù 109.

¹⁰ Lin.98–101.

¹¹ Lin.101–130.

¹² Ad 10 lin.296–301.

¹³ Ad 11 lin.303–305; not.24 *ibid*.

¹⁴ Lin.305–309. Zum Begriff der *praedicatio indirecta* cf. q.2 lin.47–54.

denominative Aussage zu verstehen. ‚Dici de subiecto‘ dagegen meint die der Substanz eigene praedicatio essentialis.¹⁵ Gegen diese Beziehung der Akzidenzien zur Substanz erhebt sich der Einwand, daß nicht jedes Akzidens von der Substanz ausgesagt wird. Die Schnelligkeit z.B. kommt der Bewegung zu, die ein Akzidens ist. Doch wird bei solchen Aussagen noch von einem vermittelten ‚esse in subiecto‘ gesprochen.¹⁶

Die Aussage der Univozität von der Substanz in q.5 gibt von neuem Gelegenheit, den Gegensatz zum Akzidens hervorzuheben. Dazu unterscheidet Buridan die univoke Aussage der Substanz (d.h. der 2. von der 1. Substanz) nicht nur von der Äquivokation, sondern zugleich von der Denomination. Eine univoke Aussage in einem derart eingegengten Sinn ist nur die praedicatio essentialis ohne Konnotation eines Begriffs, der über die Definition des Subjekts hinausgeht. In diesem Sinn univok ist dann neben der 2. Substanz noch die differentia essentialis.¹⁷ Einen solchen besonderen Begriff von Univokation finden wir bei Ockham an der entsprechenden Stelle des Logikkomentars noch nicht¹⁸. Dieser ‚strenge Sinn‘ von ‚univoce praedicari‘ verändert tatsächlich den Begriff der Univozität, die ja ursprünglich die Einheit eines eindeutigen Prädikats für verschiedene Subjekte meint, während hier die Identität mit dem Subjektbegriff den Maßstab der Aussage bietet.

Auch im zweiten Teil der q.5 stellt sich wieder die Frage nach der Denomination. Wenn man von der Substanz behauptet, daß sie ‚hoc aliquid‘ bezeichnet, so heißt dies, daß das Individuum des Prädikaments ‚substantia‘ diese Substanz bezeichnet und für sie supponiert, d.h. ohne Konnotation; ebenso bezeichnet auch die 2. Substanz hoc aliquid¹⁹. Die in der gleichen q.5 interpretierte Eigentümlichkeit der Substanz ‚substantiae nihil est contrarium‘ wird ähnlich erklärt. Substantiale Termini können nicht wie Qualitäten einander gegensätzlich sein, weil sie keine Nebenbedeutung über das hinaus, wofür sie supponieren, haben. Gegensätze im eigentlichsten Sinn gibt es ja nur an einem Subjekt mit veränderlichen Konnotationen.²⁰

Die q. 4 A, die außer der Reihe unserer Quästionen steht, berührt sich mit dem ersten Thema von q.5. Auf die Frage, ob sich die Bedeutung von nomen und ratio eines Dings unterscheiden kann, sagt die Responsio zuerst: Bei den nomina appellativa aequivoca wird das nomen von einem Subjekt in personaler Supposition ausgesagt, ohne daß die entsprechende ratio zutrifft. Als Beispiel

¹⁵ q.4 lin.55–68. Maierù 109.

¹⁶ Lin.74–78.

¹⁷ q.5 lin.47–67.

¹⁸ In Praed. c.9 §5 (188,2–8).

¹⁹ q.5 lin.94–100; cf. S. 26* f. not.9–10.

²⁰ Lin.123–138.

dafür wird die bekannte Äquivokation von ‚canis‘ angeführt.²¹ Appellativ wird ‚canis‘ hier genannt, weil es für den gemeinten Gegenstand supponiert, diesen aber mit einem ihm äußerlichen Terminus, also konnotativ bezeichnet. Die denominative Prädikation wird im nächsten Punkt von q. 4 A erwähnt. Hier gilt, der Frage entsprechend, daß die Eigenschaft ‚in der Substanz ist‘, aber nicht ihre ratio bezeichnet. Interessanterweise wird auch diese Weise der Bezeichnung mit ‚aequivoce‘ wiedergegeben.²²

Die Unterscheidung und genaue Abgrenzung der Prädikamente erfordert quidditative oder essentielle Prädikationen²³. Wenn verschiedene Prädikamente voneinander ausgesagt werden, ist also praedicatio denominativa anzunehmen, wie in mehreren Quästionen dargelegt wird²⁴.

Bei der Betrachtung der 1. Art der Qualität werden die näheren Bestimmungen ‚facile mobile‘ und ‚difficile mobile‘ als konnotative Bezeichnungen erkannt, die von den nomina simplicia ‚habitus‘ und ‚dispositio‘ akzidentell und denominativ, wie passiones de suis subiectis, ausgesagt werden²⁵. Solche Bestimmungen, wie sie auch bei den anderen Arten der Qualität möglich sind, werden zur gleichen Gattung gezählt, aber als nomina secundae intentionis²⁶ von jenen unterschieden. Was damit gemeint ist, ist klar. Die erste Intention richtet sich auf den Gegenstand, die zweite auf den Terminus, z.B. ‚habitus‘.

In q.8 spricht Buridan von Termini, die per accidens zum Prädikament ‚quantum‘ gehören. Ein solcher Terminus kann in seinem Begriff ein nomen enthalten, das an sich zur Quantität gehört, und deshalb per modum significationis materialis ein quantum sein, aber per se aufgrund seiner formalis significatio einem anderen Prädikament zugehören; z.B. sind duplum und dimidium ihrer materialen Bezeichnung nach quanta, der formalen nach jedoch ‚ad aliquid‘²⁷. Der Terminus ‚locus‘ gehört zur Quantität per accidens, weil in seinem Begriff der materialen Bezeichnung nach der Terminus ‚superficies‘ enthalten ist und weil er für diesen Terminus supponiert. Dieser Begriffskomponente fügt er aber noch die Nebenbedeutung ‚continentia locati‘ bei, und deshalb gehört er zum Prädikament ‚ad aliquid‘²⁸. Bei der Analyse des Begriffs ‚tempus‘ wird als formalis

²¹ q.4 A lin.68–71.

²² Lin.86–90.

²³ Cf. q.7 ad 6 lin.136–142; q.8 lin.90–96.

²⁴ Cf. q.6 lin.93–97; q.7 ad 2 lin.111–116, ad 3 lin.117–121, ad 5 lin.129–132, q.11 ad 6 lin.215–220; q.13 lin.112–117; q.14 lin.77–98; q.17 lin.311–315, ad 4 lin.371–374.

²⁵ q.15 lin.219–240.

²⁶ Lin.241–265.

²⁷ q.8 lin.154–168. Cf. Maierù 112 nach *Tract.* (343): . . . per materiam termini solemus intelligere illud pro quo terminus innatus est supponere – per formam termini solemus intelligere quidquid terminus appellat. De Rijk 96 zitiert nach Marsilius von Inghen die Termini ‚significatio materialis significati = suppositio‘ und ‚significatio formalis significati = appellatio‘. Zum Terminus ‚significatio formalis‘ cf. q.6 lin.103, lin.110–111.

²⁸ Lin.184–195.

connotatio, welche die Bezeichnung der Bewegung ergänzt, der Begriff der Zahl oder des Maßes erkannt. Deshalb wird ‚tempus‘, wie Buridan erklärt, mittels ‚numerus‘ definiert, ‚tamquam per praedicatum quidditativum quantum ad suam formalem connotationem‘. Dafür beruft er sich auf Averroes: „Substantia temporis, quae est in eo quasi forma, est numerus.“²⁹ Wir sehen hier den Ausdruck ‚quidditativ‘ in anderer Bedeutung als gewohnt. Während ursprünglich die praedicatio quidditativa von der Praedicatio denominativa unterschieden wird, meint hier ‚praedicatum quidditativum‘ den konnotierten Begriff. Die folgende Aussage: Das Sein von einem oder zwei Tagen ist ein zeitliches Sein, und ein zeitliches Sein ist ein ‚esse aliquantum‘, wird ausdrücklich als praedicatio quidditativa bezeichnet³⁰. Weil die Konnotation hier den bestimmenden Begriff der Definition ergibt, ist die Aussage wesentlich oder quidditativ.

Wir können die angeführten Konnotationen unserer Quästionen so zusammenfassen. Es gibt Konnotationen, die die Akzidenzien von der Substanz unterscheiden; andere fügen in einem zusammengesetzten Begriff der Hauptbedeutung ein weiteres Prädikament als Nebenbedeutung bei. Die Konnotation kann aber auch als significatio formalis über die significatio materialis des supponierten Begriffs hinaus die Quiddität des Terminus bestimmen.

Neben der Bedeutung von ‚appellatio‘ im Zusammenhang konnotativer Aussagen ist uns aus den Texten Buridans noch die ‚appellatio rationis‘ bekannt, bei der Verba des Erkennens einen ihnen folgenden Terminus in seinem Begriffsinhalt präzise bestimmen³¹. In ähnlicher Weise finden wir in q.10 einen Bedeutungswandel je nach der Wortstellung. Die Frage, die in arg. 6 gestellt wird, heißt: Wenn zwei Dinge durch die weiße Farbe einander ähnlich sind, wird dann mit der Intensivierung der albedo auch die Ähnlichkeit verstärkt? Die Antwort klingt paradox: Similitudo intenditur, aber nicht: intenditur similitudo, und: similitudo fit intensior, aber nicht: fit similitudo intensior³². Die Erklärung dazu bieten die Sophismata Buridans, in denen dasselbe Problem erörtert wird: In dem Satz: Similitudo fit intensior, benennt (‚appellat‘) ‚intensior‘ die intensio dessen, wofür ‚similitudo‘ supponiert, nämlich die albedo. Wenn man dagegen sagt: Intensior fit similitudo, dann ‚appelliert‘ ‚intensior‘ die intensio der Ähnlichkeit.³³ Wir sehen hier wie bei der erwähnten appellatio rationis, daß der

²⁹ Lin.203–211. Cf. Maierù 108 nach Buridans *Physik* 4,16: . . . modo verum est quod iste terminus ‚tempus‘ supponit pro primo motu, sed appellat numerationem vel numerabilitatem.

³⁰ Lin.214–216.

³¹ *Tract.* 334,801–804, 813–816; 345,100–110, De Rijk 93–95; 98; Maierù 112–114.

³² q.10 ad 6, lin.181–184.

³³ *Sophismata* c. 4 Ad sophisma 8 (71). Hier spricht Buridan ausdrücklich von der durch die Stellung des Wortes veränderten Bedeutung: . . . quia mutatur appellatio huius termini ‚intensior‘.

dem Verbum folgende Terminus an sich und in seinem genauen Begriffsinhalt bezeichnet wird. Anders verhält es sich demnach in unserem Text: Wenn die albedo intensiviert wird, so doch nicht die Ähnlichkeit.

Ein Beispiel, mit dem hier der Gedankengang erläutert wird, steht ebenfalls in den *Sophismata*³⁴: Wenn ein guter Mensch ein Kleriker ist, so folgt daraus, daß der Kleriker gut ist, aber nicht, daß der Mensch ein guter Kleriker ist. Die Begründung ist einleuchtend: Wenn ein Terminus allein steht, so ‚appelliert‘ er seine Bedeutung als dem Ding anhaftend, für das er supponiert. Wenn dieser Terminus aber mit einem anderen appellativen Terminus verbunden ist, so appelliert er seine Bedeutung als dem anhaftend, was jener Terminus ‚appelliert‘³⁵. Der Begriff ‚appellatio‘ wird in beiden Fällen nicht völlig gleich angewandt, zuerst mit Rücksicht auf die Stellung von Verbum und Nomen, dann mit Rücksicht auf die Aussage eines denominativen Terminus. Diese Differenz spielt hier offenbar keine Rolle. Es sollen nur Paradigmata für die appellative Bedeutung des syntaktischen Zusammenhangs gegeben werden.

In q.13 fragt Buridan nach der Auslegung des Satzes: *Relativa sunt simul natura*. Dies ist allgemein wahr, antwortet er, wenn der relative Terminus dem Verbum ‚est‘ folgt³⁶. Dies gilt auch dann, wenn ‚prius‘ und ‚posterius‘ zur Diskussion stehen. Diese Termini konnotieren nämlich Vergangenheit und Zukunft und erweitern folglich die Supposition in dieser Weise³⁷. Hier bezeichnet das Verbum den folgenden Terminus ebenfalls präzise. So sagt Buridan auch in den *Summulae logicales*: (Terminus appellativus) *post appellat suam formam praecise pro tempore verbi*³⁸. Damit ist der mögliche Einwand widerlegt: *Aristoteles est prior Antichristo; ergo Aristoteles est, vel Antichristus est*³⁹.

Auch in den angeführten Beispielen findet eine connotatio statt, die nicht direkt auf der praedicatio denominativa beruht, sondern mittels der Stellung der Termini im Satz die Bezeichnung einer denominatio akzentuiert und verändert.

³⁴ q.10 lin.185–187.

³⁵ *Sophismata* ibid. 70.

³⁶ q.13 lin.171–173.

³⁷ Lin.173–177.

³⁸ *Tract.* 343,21–22. De Rijk 93.

³⁹ q.13 lin.177–178; cf. arg.2 lin.4–6; lin.34–36.

Textanhang: Quaestiones breves 1–3

Quaestio 1

[*K* 7 *va*] Utrum diffinitiones univocorum et aequivocorum datae in Praedicamentis sunt bonae, scilicet aequivocorum est ista: „Aequivoca sunt, quorum nomen est commune, et secundum illud nomen ratio substantiae est diversa¹.“ Diffinitio univocorum est ista: „Univoca sunt, quorum nomen est commune, et secundum hoc ratio substantiae est eadem².“

Et arguitur quod non, quia ista clausula ‚quorum nomen est commune‘ male ponitur; igitur non valet. Antecedens patet, quia ita bene aequivocatio est in verbis sicut in nominibus. Igitur ita bene deberet dici ‚quorum verbum est commune‘, sicut dicitur ‚quorum nomen est commune‘. [*lin.* 6–8]

Secundo arguitur ita: Aequivocatio reperitur in accidentibus sicut in substantiis. [*K* 7 *vb*] Ergo ita bene deberet dici ‚ratio accidentis est diversa‘, sicut dicitur ‚ratio substantiae est diversa‘. [*lin.* 9–11]

Tertio omnis ratio est una et nulla ratio est diversa. Ergo male dicitur ‚ratio substantiae est diversa‘. Antecedens probatur, quia omne ens est unum; sic etiam omnis ratio est una. [*lin.* 17–24]

Quarto arguitur contra diffinitionem univocorum. Ratio substantiae, id est diffinitio non est eadem. Igitur diffinitio ista non valet. Antecedens probatur, et capiantur isti termini ‚homo‘, ‚animal‘. Ista sunt univoca, et tamen illorum non est eadem ratio; igitur. [*lin.* 29–34]

Oppositum patet per Aristotelem. [*lin.* 35–36]

Nota circa quaestionem, quod duplex est univocum et sic eodem modo aequivocum. Aliud enim dicitur esse univocum univocans et est terminus, qui sub una ratione plures res significat sicut iste terminus ‚homo‘, ‚animal‘. Sed univocum univocatum est res, quae significatur univoce per terminum univocum, et univoca univocata sunt plures res per terminum univocum significatae, sicut istae res Sortes, Plato significantur per illum terminum ‚homo‘ univoce, et ista dicun-

Zu q. brev. 1

K (Kraków BJ 663) 7*va*–8*ra*; *L* (Leipzig UB 1366) 67*ra*–*rb*.

Auf einen kritischen Text im strengen Sinn wird verzichtet. Die qq. wurden nach dem Ms *K* transkribiert und mit *L* verglichen und korrigiert. – Die den einzelnen Abschnitten beige-fügten Zeilenangaben, z.B. (lin.6–8) nach dem 1. Arg., bezeichnen die dem Text entsprechenden Stellen in den Quaestiones longae unserer Edition.

¹ *Praed.* 1, 1a1–2.

² *Ibid.* 1a6–7.

tur univoca univocata. Sed aequivocum aequivocans est terminus aequivoce plura significans, sed aequivoca aequivocata sunt ista, quae significantur aequivoce per unum terminum aequivocum. [*lin. 37–44*]

Secundo nota, quod terminus est impositus ad significandum res et subordinatur conceptui sic, quod recte sicut terminus vocalis significat plures res, sic etiam conceptus est in anima, qui significat istas plures res. Quando ergo in omnibus, quae significantur per unum terminum universalem, invenimus unum conceptum, qui etiam omnia talia repraesentat, tunc iste terminus vocalis est univocus. Si autem pro omnibus, quae significat terminus vocalis, non correspondet unus conceptus, sed plures, tunc iste terminus vocalis est aequivocus. Sed tunc isti conceptus diversi non debent habere attributionem simul sic, quod unus per prius repraesentat aliud et aliud per posterius. [*lin. 45–53*]

Nota tertio, quod per hunc terminum ,unum', qui continetur in diffinitione aequivocorum et univocorum, debemus intelligere vocem, quae tantum significet, quorum nomen est commune, id est quorum terminus vocalis est communis. Et per rationem debemus intelligere conceptum, quia ista tria ,ratio', ,conceptus' et ,intentio' saepius capiuntur pro eodem. Et per illum terminum ,substantia' debemus intelligere essentiam, quia saepius ,substantia' capitur pro essentia. Et tunc istae diffinitiones conveniunt aequivocis aequivocatis et univocis univocatis, ita quod sic exponuntur: Aequivoca semper aequivocata sunt, ,quorum nomen', id est terminus vocalis est communis, ,et secundum illud nomen', id est terminum vocalem, ,ratio substantiae', id est conceptus essentialis vel quidditativus, ,est diversa', id est quod non habent unum conceptum, sed plures, quibus iste terminus vocalis subordinatur. Et proportionaliter exponitur diffinitio univocorum. [*lin. 54–56; lin. 100–109*]

Conclusio prima: Haec diffinitio est bona aequivocorum aequivocatorum, scilicet: Aequivoca sunt, quae per unam vocem significantur et secundum diversos conceptus. Et univoca univocata sunt, quae per unam vocem significantur secundum eundem conceptum. Probatur sic: Quando uni termino vocali quoad eius significata non correspondet unus conceptus, sed plures³, tunc iste est aequivocus, et quando termino vocali quoad omnia eius significata praecise correspondet unicus conceptus, tunc iste est univocus. Igitur conclusio vera; antecedens patet ex secundo notabili. [*lin. 70–74*]

Conclusio secunda: Quando diffinitiones univocorum et [*K 8 ra*] aequivocorum positae per Aristotelem debite exponuntur, tunc sunt bonae. Probatur: Quando debite exponuntur, tunc tantum valent quantum praecedentes diffinitiones; sed praecedentes⁴ sunt bonae; igitur. Antecedens patet ex tertio notabili sic, quia aequivoca aequivocata sunt, ,quorum nomen est commune', id est quae

³ sed plures *om. K*

⁴ praecedentes *om. K*

significantur per unum terminum vocalem communem, ,et secundum illud nomen‘, id est vocem, ,ratio substantiae‘, id est conceptus essentialis non est idem, sed sunt diversi. Et sic eodem modo dicitur de univocis. [*lin. 82–99*]

Corollarium: Ex dictis diffinitionibus faciliter possunt colligi diffinitiones aequivoci aequivocantis et univoci univocantis. Probatur: Diffinitio aequivoci potest sic dari: Aequivocum aequivocans est vox significans plura secundum diversos conceptus, et univocum univocans est vox significans plura secundum unum conceptum. [*lin. 74–76*]

Ad rationes.

Ad primam patet ex quaestione, scilicet quod intelligitur per nomen, quia hoc non distinguitur contra ,verbum‘, sed valet tantum sicut ,vox‘.

Ad secundam patet, quid intelligitur per substantiam, quia non distinguitur contra accidens, sed valet tantum sicut essentia vel essenziale.

Ad tertiam: Per diversam rationem intelligit plures conceptus.

Ad quartam patet, quod per univoca non intelligit univoca univocantia sic, quod illorum debet esse idem conceptus, sed univoca univocata, quia talium est bene idem conceptus. [*lin. 110–116*]

Quaestio 2

[K 8 ra] Utrum diffinitio denominativorum, scilicet: „Denominativa dicuntur, quaecumque ab aliquo, solo casu differentia, et secundum illud nomen habent appellationem¹“, sit bona.

Et arguitur, quod non. ‚Album‘ est denominativum et non solo casu differt ab illo termino ‚albedo‘. Igitur diffinitio falsa. Maior patet, quia praedicatur denominative de homine. Et minor patet, quia etiam quoad significationem differt ab illo termino ‚albedo‘. [lin. 4–7]

Secundo hoc nomen ‚grammatica‘ est denominativum; et non differt ab illo substantivo ‚grammatica‘. Igitur etc. Maior patet, quia praedicatur denominative de muliere, quia verum est, quod mulier est grammatica.² Et minor patet, quia illud adiectivum ‚grammatica‘ et illud substantivum ‚grammatica‘ non differunt in aliquo casu. [lin. 8–11]

Tertio arguitur: Denominativa sunt termini concreti. Sed in diffinitione praesupponitur, quod ipsi debeant denominari ab abstractis. Igitur diffinitio falsa. Consequentia tenet, quia magis abstracti denominantur a concretis. [lin. 12–21]

Oppositum patet per Aristotelem. [lin. 35]

Nota, quod³ duplex est praedicatio, quaedam essentialis, quaedam accidentalis, et ista dicitur denominativa praedicatio, quae aut sit praedicatio accidentalis vel essentialis, ut dictum est in quaestionibus *super Porphyrio* in quaestione de diffinitione differentiae in tertio notabili⁴. Terminus autem, qui praedicatur denominative, non de quolibet praedicatur denominative, quia de suo inferiori non praedicatur denominative, sed de illo termino, ubi connotat extrinsecum, sicut dictum est in quaestione allegata. [lin. 36–46]

Zu q. brev. 2

K 8ra–rb; L 67va–vb.

¹ Praed. 1, 1a12–13.

² Igitur etc. . . . grammatica om. K

³ quod om. K

⁴ q. brev. 11 in Porph. K 5va: Tertio nota differentiam inter praedicationem essentialem et accidentalem. Praedicatio essentialis est, quando unus terminus de alio praedicatur et isti duo termini idem significant vel connotant et unus illorum non connotat quicquid extrinsecum vel (K 5 vb) accidentale ultra hoc, quod alius connotat vel pro quo alius terminus supponit. Et sic quodcumque genus praedicatur de sua specie, est praedicatio essentialis, quia genus non connotat aliquod extrinsecum ultra hoc, quod connotatur seu significatur per suam speciem; et eodem modo differentia proprie dicta praedicatur essentialiter de illo, cuius est differentia. Praedicatio autem accidentalis est, quando unus terminus de alio praedicatur et bene idem significant vel connotant, tamen unus illorum connotat aliquod extrinsecum illi, quod significatur vel connotatur per alium illorum terminorum. Et sic haec est accidentalis praedicatio: Homo est album.

Secundo nota, quod recte sicut praedicatio essentialis est duplex, scilicet directa et indirecta: Directa est, quando superior terminus praedicatur de inferiori, et indirecta, quando inferior terminus praedicatur de superiori, sic denominativa praedicatio est duplex, scilicet directa et indirecta. Directa, quando terminus denominativus praedicatur denominative, et indirecta, quando terminus accidentalis subicitur, ut est denominativa praedicatio. Exemplum primi, ut dicendo ‚homo est albus‘, exemplum secundi, ut dicendo ‚album est homo‘. [lin. 47–54]

Tertio nota, quod terminus concretus et abstractus differunt. Nam [K 8 rb] terminus abstractus est, qui⁵ illud accidens vel accidentale, quod significat, significat⁶ ac si per se staret et in nullo subiecto esset. Exemplum: Iste terminus ‚albedo‘ est terminus abstractus et significat albedinem, ac si albedo per se staret et in nullo subiecto esset; adhuc significaretur per illum terminum ‚albedo‘, ac si albedo per se esset. Sed tunc terminus concretus connotat accidens inhaerere vel esse in subiecto, ita quod ille praedicamentaliter stat pro subiecto et connotat illo subiecto accidens inhaerere. Et illud patet, quia abstractum dicitur ab abstrahendo, quia abstractum significat accidens, ac si esset a subiecto abstractum. Sed concretum dicitur a concernendo, quia in significando vel in connotando accidens concernit subiectum. [lin. 55–73]

Quarto nota, quod terminus, qui proprie est denominativus, est terminus concretus et dicitur habere duas condiciones. Prima est, quod a suo abstracto secundum vocem, scilicet in fine dictionum, differunt et in principio possunt convenire sicut isti termini ‚album‘ et ‚albedo‘, qui conveniunt in principio et differunt in fine. Et haec innuitur, cum dicitur: ‚Denominativa sunt, quaecumque ab aliquo‘, id est a suo abstracto, ‚differunt solo casu‘, scilicet finali terminatione ‚secundum nomen‘, id est secundum vocem. Secunda condicio est ista, quod differunt secundum significationem, quia abstractum non connotat, sed simpliciter significat accidens concretum aut significat substantiam connotando tunc accidens isti subiecto inhaerere. Et haec innuitur, cum dicitur: ‚habent appellationem‘, id est, habent connotationem, scilicet quod termini denominativi debent esse connotativi. [lin. 77–91]

Conclusio prima: Diffinitio Aristotelis, quam dedit denominativis, est bona. Probatur, quia ad hoc, quod aliquid sit denominativum, requiruntur duae condiciones, primo quod differunt quoad vocem, id est quoad finalem terminationem, secundo quod differunt quoad significationes. Sed istae ambae condiciones exprimuntur in diffinitione. Igitur est bona. Consequentia tenet, antecedens probatur ex notabili quarto.

Secunda conclusio. Quamvis ista diffinitio conveniat proprie denominativis, tamen bene vocamus denominativa improprie, quibus una istarum conditionum

⁵ qui] quando K

⁶ significat om. K

convenit. Probatur, quia nos concedimus, quod *ly* ,grammatica', prout est adiectivum, est denominativum, tamen ab isto termino ,grammatica', quod est eius abstractum, non differt quoad vocem, sed quoad significationem. Et ista est secunda condicio denominativorum; igitur conclusio vera. [*lin. 110–113*]

Corollarium, quod etiam isti termini abstracti aliquando praedicantur denominative. Sed hoc est verum in istis terminis, qui non significant aliquod accidens, quod insit alicui subiecto, sed significant accidentaliter se habere subiectum. Probatur dicendo: Materia est privatio, substantia est quantitas. Isti termini ,privatio', ,quantitas' sunt termini abstracti, tamen praedicantur denominative. Sed illud est improprie, quare eis non conveniunt ambae condiciones denominativorum. [*lin. 98–106*]

Ad rationes.

Ad primam dico, quod *ly* ,album' solo casu quoad vocem differat ab isto termino ,albedo', et sic patet ratio. [*lin. 108–109*]

Ad aliam: Soluta est per secundam conclusionem.

Ad tertiam nego, quod Aristoteles dicit, quod concretum denominetur ab abstracto, sed bene vult, quod abstractum simplicius quam concretum significat. Significat enim abstractum accidens simpliciter⁷, sed concretum significat substantiam connotando accidens. [*lin. 114–119*]

⁷ abstractum accidens simpliciter] accidens *K*

Quaestio 3

[K 8 rb] Utrum sunt tantum decem praedicamenta et non plura quam decem.

Et arguitur, quod sint plura quam decem. Nam generalissimum et specialissimum sunt opposita. Sed quod modis dicitur unum oppositorum, tot modis [K 8 va] dicitur et reliquum. Ergo quot sunt specialissima, tot sunt generalissima. Sed plura quam decem sunt specialissima. Igitur plura quam decem sunt generalissima. [lin.2–5]

Secundo arguitur: Agere et pati sunt diversa praedicamenta. Igitur habere et haberi debent esse diversa praedicamenta. Consequentia tenet, quia non est ratio, quare agere et pati sunt diversa praedicamenta et non habere et haberi. [lin.8–11]

Tertio arguitur: Actio et passio sunt duo praedicamenta, quae non continentur sub agere et pati. Igitur plura sunt quam decem. Antecedens probatur, quia isti termini nec sunt genera neque species nec differentiae in praedicamento ,agere' et ,pati'. Igitur non sunt in illo praedicamento, et non possumus ipsa ponere in aliquo alio praedicamento. Igiturmet constituunt unum praedicamentum. Antecedens probatur, quia omne genus, species vel differentia praedicantur de generalissimo illius praedicamenti, ubi est genus vel species etc. Sed actio et passio non praedicantur de generalissimis illius ,agere' vel ,pati'. Igitur etc. [lin.12–28]

Quarto arguitur: Praedicamenta dicuntur secundum diversa interrogativa. Sed plura quam decem sunt interrogativa. Igitur etiam plura sunt quam decem praedicamenta. Maior patet de se, et minor patet, quia quaerimus in praedicamento qualitatibus per qualiter¹ et per quale et in praedicamento quantitatis per quantum et quot et sic ulterius. Igitur etc. [lin.29–32]

Quinto arguitur: Haec dictiones ,in domo', ,in foro' sunt in praedicamento ,ubi'. Ergo eodem modo istae rationes ,ad patrem', ,apud villam' sunt in praedicamento speciali, et per consequens essent plura quam decem praedicamenta. [lin.36–39]

Sexto arguitur, quod sint pauciora quam decem, quia illi duo termini ,accidens' et ,substantia' comprehendunt alia. Igitur solum sunt duo praedicamenta. Antecedens probatur, quia sub accidente comprehenduntur novem praedicamenta. Igitur etc. [lin.54–57]

Septimo solum iste terminus ,ens' est generalissimum; igitur non decem. Antecedens probatur, quia si non esset generalissimum, haec esset ratio, quia ,ens' est

Zu q. brev. 3

K 8rb–9rb; L 67vb–69ra

¹ qualiter] quod K

terminus analogus, quia prius dicitur de Deo et² de intelligentiis quam de istis inferioribus substantiis; et tamen ponitur generalissimum. Igitur ly ‚ens‘ erit generalissimum. [*lin. 58–72*]

Octavo multi sunt termini, qui in nullo istorum praedicamentorum ponuntur; igitur quaestio falsa. Antecedens probatur de istis senex, puer, masculus, clericus, femina, rex, papa, beanus, statua, domus, exercitus, cena, prandium, matrimonium, nomen, verbum, oratio, syllogismus et sic de singulis. [*lin. 76–81*]

Oppositum vult Aristoteles. [*lin. 82–83*]

Nota, dupliciter capitur praedicamentum: Uno modo tota ordinatio omnium terminorum, qui habent se sicut genera, species, differentiae et individua ad invicem, dicitur unum praedicamentum. Alio modo terminus communissimus in una coordinatione totali dicitur praedicamentum. Et primo modo capiendi praedicamentum sic intelligitur quaestio magis. [*lin. 84–88*]

Secundo nota, quod termini diversis modis connotant et secundum hos modos diversos diversimode de terminis singularibus de praedicamento substantiae praedicantur. Aliqui enim praedicantur in quantum, alii in quale, et secundum hoc ponimus diversa praedicamenta. Etiam aliquando termini praedicantur essentialiter in quid de substantiis primis, et ibi praedicantur in quid de terminis singularibus praedicamenti substantiae, ut si quaero, quid est Sortes, dicitur homo vel animal vel substantia, et illi sunt etiam in praedicamento substantiae. Alii autem termini praedicantur in quot vel in quantum de primis substantiis eisdem, et illi sunt termini de praedicamento quantitatis, ut si dico, quantus est Sortes, dicitur bicubitus, tricubitus. Sed termini de praedicamento relationis praedicantur in quo modo, sicut se habet hoc ad illud. Termini autem de praedicamento qualitatis praedicantur [*K 8 vb*] in quale vel qualiter; et termini de praedicamento ‚agere‘ praedicantur in quid agit, et de praedicamento ‚pati‘ in quid patitur, de praedicamento ‚ubi‘ praedicantur in ubi, sed de praedicamento ‚quando‘ praedicantur in quando. Sed in praedicamento situs vel habitus non habemus propria interrogativa propter defectum vocabulorum. Igitur cum tamen videmus, quod alio modo praedicantur de substantiis primis quam termini de aliis praedicamentis, igitur ponimus ita esse distincta ea praedicamenta contra alia. Plures autem modos praedicandi non habemus nisi istos decem, et sic habemus decem praedicamenta. [*lin. 89–130*]

Tertio nota, quod non omnes termini praedicantur de primis substantiis, quia termini abstracti significantes accidentia ut accidentia non praedicantur de primis substantiis. Etiam generalissima aliorum praedicamentorum non respondentur convenienter ad quaestiones factas per interrogativa talium praedicamentorum iam enumerata. Exemplum, si quaero, quantus est Sortes, non convenienter respondetur quantitas, quod tamen ponitur generalissimum in praedicamento

² et] *add.* per posterius *K*

quantitatis. Sed quia termini abstracti habent analogiam sive convenientiam cum terminis concretis, quia denominantur ab eis, igitur secundum hoc ista abstracta et concreta ponuntur pro uno praedicamento; et si concreta secundum aliquem modum praedicandi praedicantur de substantiis primis et ponuntur in aliquo praedicamento, tunc etiam ipsorum abstracta debent poni in eodem praedicamento³. Et hoc notat Aristoteles volens, quod⁴ cadentia sub abstracta debent reduci ad idem praedicamentum, in quo sunt ista et quibus fiunt cadentia. Et ergo debemus dicere, quod omnes termini, qui uno modo praedicantur de substantiis primis, et abstracta illorum terminorum et etiam termini de istis abstractis vel concretis essentialiter praedicabiles sunt in uno praedicamento. [*lin. 160–178*]

Conclusio prima: Simpliciter dicendo et proprie tunc sunt plura praedicamenta quam decem. Probatur: Praedicamentum dicitur universaliter coordinatio omnium terminorum habentium se ad invicem sicut genera et species et differentiae et individua; sed tales coordinationes sunt plures quam decem; igitur etc. Maior patet ex notabili primo. Sed minor probatur, quia in praedicamento quantitatis sunt termini concreti et abstracti, sic quod concreti termini habent unum generalissimum et habent genera, species, individua et differentias, sic eodem modo termini abstracti habent unum generalissimum, species, individua et differentias. Et generalissimum abstractorum non est sicut generalissimum concretorum nec e converso, sicut generalissimum concretorum idem est quantum, sic generalissimum abstractorum est quantitas. Igitur etc. [*lin. 131–159*]

Conclusio secunda: Multi sunt termini non transcendentis, qui tamen non praedicantur simpliciter in uno praedicamento. Probatur, quia termini ponuntur in diversis praedicamentis, secundum quod diversimode connotant, sic quod qui connotant locum, ponuntur in praedicamento ‚ubi‘, qui connotant tempus sicut quando, ponuntur in praedicamento ‚quando‘ et sic de aliis. Sed si unus terminus connotat tempus et locum vel agere et locum, tunc iste terminus non ponitur simpliciter in aliquo uno praedicamento. Maior ex notabili secundo, et minor est de istis scilicet ‚cenare‘ et ‚prandere‘ et similibus aliis terminis, qui exponuntur in ultimo argumento ante oppositum. Cenare est enim corde vel de facto comedere. Modo cenare connotat actum, quia comedere, cum hoc connotat tempus, quia ‚corde‘ vel ‚de facto‘ continet tempus sive consignificat. Corollarium: Tales termini quoad unum connotatum oportet poni in praedicamento uno et quoad aliud connotatum debent poni in alio praedicamento. [*lin. 250–275*]

Conclusio tertia: Decem sunt praedicamenta et non plura nec pauciora secundum analogiam⁵ seu [*K 9 ra*] attributionem. Probatur, quia decem sunt modi

³ tunc . . . praedicamento *om. K*

⁴ quod *om. K*

⁵ plura . . . analogiam *corrupt. (scriptio decolorata) K*

praedicandi de substantiis primis distincti, secundum quos constituuntur decem praedicamenta. Termini autem concreti sunt, qui praedicantur de substantiis primis. Sed idem debet esse omne praedicamentum abstractorum et concretorum secundum attributionem, quia concreta et abstracta habent analogiam et attributionem ad invicem⁶, ut patet in tertio notabili. Igitur videtur conclusio vera.

Ad rationes.

Ad primam concedo istam auctoritatem: Quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis et reliquum, ad istum sensum scilicet: Si unum eorum est aequivocum, tunc etiam aliud est aequivocum; et quot modis unum eorum aequivocatur, tot modis et reliquum aequivocatur. Sed non oportet, quod sunt supposita unius oppositi, tot sunt alterius oppositi. [*lin. 180–188*]

Ad secundam dicitur in una quaestione sequenti. [*lin. 190*]

Ad tertiam soluta est per tertiam conclusionem, quia actio et passio habent se ad agere et pati, sicut se habent abstracta ad concreta. Sed abstractum et concretum constituunt unum praedicamentum analogice; ergo actio et passio, sic eodem modo agere et pati. [*lin. 191–208*]

Ad quartam concedo, quod praedicamenta determinantur penes interrogativa, sed non praescise, quod quot sunt interrogativa, tot sunt praedicamenta, quia in uno praedicamento sunt bene duo interrogativa, sicut in praedicamento quantitatis; etiam nos possumus interrogationem variare⁷, ita quod aliquando tunc quaeritur in nominativo, aliquando in genitivo. [*lin. 209–238*]

Ad quintam concedo, quod aliquando praepositiones cum suis casibus possunt poni in aliquo praedicamento sive praedicamentis diversimode, quia praepositiones diversimode connotant aliquando situm, aliquando locum, et secundum hoc in diversis praedicamentis possunt poni. [*lin. 250–288*]

Ad sextam, quando arguitur, quod accidens sit generalissimum novem praedicamentorum, nego hoc. Ad probationem dico, quod generalissimum debet praedicari essentialiter de suis inferioribus, sed accidens praedicatur accidentaliter de terminis novem praedicamentorum, quia ista praedicatio non est essentialis: Albedo est accidens, sed magis denominativa, quia interim quod albedo inhaereat subiecto, debet esse accidens. Si autem separaretur a subiecto sicut in⁸ sacramento, tunc albedo non esset accidens, quia non inhaeret subiecto pro tunc. [*lin. 292–302*]

Ad aliam soluta est in Porphyrio decima quaestione⁹.

⁶ invicem] idem *K*

⁷ nos . . . variare] notationem possumus in tribus verificare *K*

⁸ in *om. K*

⁹ *q. brev. 10 in Porph. K 5va*: Ad primam nego antecedens illud, quod *ly* ‚ens‘ tam bene debeat esse generalissimum sicut *ly* ‚substantia‘. Ad probationem nego, quod ‚substantia‘ sit terminus analogus. Pro quo nota, quod terminus analogus diversas habet rationes, quarum

Ad ultimam dico, quod multi termini non possunt discerni, in quo praedicamento debeant poni¹⁰, sed oportet videre, quomodo describantur. Et tunc secundum terminos in descriptionibus eorum positos debet collocari, et ergo secundum ordinem dicatur de quolibet termino, quomodo secundum praedicamenta collocetur. Primo de isto termino ‚senex‘, quia senex dicitur, qui vixit longo tempore. Patet igitur, quia includit ly ‚vivere‘, et sic debet poni in praedicamento ‚agere‘. Et quia includit longum tempus, ponitur in praedicamento quantitatis. Et sic eodem modo ‚puer‘, quia dicitur, qui vixit paucio tempore, ponitur in praedicamento ‚agere‘ et quantitatis. Masculus habet naturalem potentiam aliquid faciendi, femina naturalem potentiam patiendi; igitur ponuntur in secunda specie qualitatis. Sed isti termini ‚rex‘, ‚papa‘ significant officia, et sic ponuntur in praedicamento ‚agere‘, quia connotant actionem circa officia, vel possunt poni in praedicamento ‚ad aliquid‘¹¹, quia in respectu [K 9 *rb*] ad regnum dicitur rex, et in respectu ad papatum dicitur papa et sic de aliis. Beatus quoad aliquid ponitur in praedicamento quantitatis, et quoad aliquid ponitur in praedicamento ‚ubi‘, quia beatus dicitur¹², qui paucio tempore fuit in studio; tunc ly ‚studio‘ notat locum et ‚paucio tempore‘ notat quantitatem. Statua consideratur dupliciter, uno modo quoad figuram, et sic ponitur in quarto specie qualitatis, secundo modo quoad hoc, quod sustentat, et sic ponitur in praedicamento ‚agere‘. Domus etiam consideratur dupliciter, uno modo quia defendit nos a pluviis et caloribus, et sic ponitur in praedicamento ‚agere‘; alio modo consideratur, quia composita est de lapidibus et lignis, et sic habet se relative ad lapides et ad ligna, tunc ponitur in praedicamento ‚ad aliquid‘. Exercitus, populus dicuntur uno modo in respectu ad bellum, et sic sunt in praedicamento ‚ad aliquid‘, alio modo quia dicitur multitudo aliquorum hominum, et sic ponuntur in praedicamento quantitatis. Matrimonium ponitur in praedicamento ‚ad aliquid‘, quia isti termini ‚maritus‘ et ‚uxor‘ sunt ad aliquid, et matrimonium est abstractum a marito, et sic est in eodem praedicamento cum suo concreto.

De istis autem terminis secundae intentionis omnes eos possumus ponere in praedicamento ‚ad aliquid‘. Et sic patet quaestio soluta. [*lin. 311–370*]

una est posterior, alia prior, et quod posterior habet attributionem ad priorem. Sed iste terminus ‚substantia‘ non habet tales rationes. Igitur. Ad confirmationem dicitur, quod ly ‚accidens‘ non praedicatur essentialiter. Ergo non debet poni genus respectu aliorum.

¹⁰ debeant poni] praedicantur K

¹¹ vel . . . aliquid *corrupt.* (*scriptio decolorata*) K

¹² dicitur] fuit K

TABULA QUAESTIONUM LIBRI PRAEDICAMENTORUM ORDINATARUM
PER VENERABILEM MAGISTRUM IOHANNEM BURIDANUM

Et est prima quaestio, utrum bene sint datae diffinitiones aequivocorum et univocorum.

Secunda quaestio, utrum bene sit data diffinitio denominativorum; et quomodo differant praedicatio essentialis et denominativa. 5

Tertia, utrum sint decem praedicamenta et non plura; et quomodo sit sumenda distinctio praedicamentorum; et quod sunt diversa generalissima, scilicet actio, agens et activum, et sic de aliis casibus; et communiter de multis quaesitivis et de syncategorematicis, de generibus vel praedicatis compositis et de pluribus terminis. 10

Quarta, utrum una proprietas substantiae sit propria substantiae, scilicet: Proprium est substantiae in subiecto non esse.

Quinta, utrum sit proprium substantiae univoce praedicari, et significare hoc aliquid, et nihil esse substantiae contrarium. 15

Sexta, utrum sit proprium substantiae non recipere magis et minus; et cum sit una numero, esse susceptibile contrariorum.

Septima, utrum aliqua quantitas est substantia vel qualitas; et utrum omnis res est quantitas et ad aliquid.

Octava, utrum isti termini ‚corpus‘, ‚superficies‘, ‚linea‘, ‚numerus‘, ‚oratio‘, ‚tempus‘ et ‚locus‘ pertineant ad praedicamentum quantitatis; et quot modis aliquid dicitur pertinere proprie ad aliquod praedicamentum, et quot modis per accidens. 20

Nona, utrum isti termini ‚magnum‘ et ‚parvum‘, ‚multum‘ et ‚paucum‘ sint proprie de praedicamento quantitatis vel ad aliquid. 25

Decima, utrum relationes sint res distinctae a rebus relativis.

Undecima, utrum relatio sive iste terminus sit unum genus generalissimum; et quod multi termini implicent in suis rationibus respectus, qui non sunt de praedicamento ‚ad aliquid‘; et quod ad distinguendum praedicamenta conspiciendae sunt praedicationes terminorum concretorum et abstractorum; et etiam quomodo praedicationes mutuae fient, ut quod abstracta praedicantur de concretis et e converso; et quomodo non erit magna differentia inter istos terminos ‚relatio‘ et ‚ad aliquid‘. 30

A 250 v *E* 42 ra *K* 97 ra *textus tabulae abbreviatus* *L* vacat *Li* vacat 6 differunt *A* 15 nihil] non *A* 22 proprie om. *A* 28 implicantur *A* respectus] relativi *A* 32–33

35 Duodecima, utrum illae proprietates relativorum sint bene assignatae, scilicet quod in relatione est contrarietas; et quod relativa suscipiunt magis et minus; et quod omnia relativa dicuntur ad convertentiam.

Decima tertia, utrum sit proprietas relativorum esse simul natura; aut quod termini relativi diffiniantur per invicem.

40 Decima quarta, utrum isti termini ,scientia', ,sciens', ,scibile', ,sensus', ,sentiens', ,sensibile', ,disciplina' et ,virtus' et ,vitium' debeant poni de praedicamento qualitatis vel ,ad aliquid'; an etiam idem terminus non aequivocus sit de diversis praedicamentis; et an necesse sit genus esse de eodem praedicamento cum qualibet suarum specierum.

45 Decima quinta, utrum una species qualitatis sit habitus et dispositio; et quomodo isti termini ,habitus' et ,dispositio' se habeant ad terminos significantes qualitates sine connotatione; et de multiplicitate et divisione eorundem.

Decima sexta, utrum quattuor species qualitatis sint bene assignatae ab Aristotele; et quomodo capiantur potentia et impotentia in secunda specie; et quomodo differant prima species et secunda; et de triplice ordine qualitatum in 50 tertia specie; et quare vocantur passionem et passibiles qualitates; et qui termini sint in quarta specie.

Decima septima, utrum ,actio' et ,passio' sint distincta praedicamenta ab invicem et ab aliis praedicamentis; et etiam an corrumpere sit agere et an corruptio possit esse sine actione; et de diversis modis corruptionis; et quod agere 55 et facere non sunt actio et factio, sed agi est actio et fieri est passio; et quod recipere non est passio, sed recipi; sed quod recipi non est pati, nec etiam agi nec fieri est pati; et quod illi termini ,agere' et ,pati' non sunt de praedicamento ,ad aliquid'; etiam de mutatione et motu, et de scire et de sciri, in quo praedicamenta talia sint.

60 Decima octava, utrum ,quando' et ,ubi' debeant dici praedicamenta.

Decima nona, utrum ,situs' et ,habitus' debeant dici praedicamenta.

Vicesima et ultima, utrum solum sint quattuor genera oppositionum.

Et ita de omnibus difficultatibus loqui intendo, quae concernunt librum *Praedicamentorum* Aristotelis.

65 Et tunc sequitur in ordine prima quaestio.

relatio] relativos A 34–38 Duodecima . . . invicem om. A 39 Decima quarta corr. ex Duodecima (incert.) A scientia] substantia A scibile] add. scientia A 44 Decima quinta corr. ex. Decima tertia (incert.) A 45 habent A 46 sine] cum A 48 capiuntur A 49 differunt A 50 quare] qualiter A 51 sunt A 52 actio et E 42 rb passio 53 corrumpere] corruptibile A 55 sint E actio₂] factio et agi est A 57 pati A 251 r non

QUAESTIO 1

Expeditis quibusdam quaestionibus super librum Porphyrii incidentibus, 1
quaerenda sunt etiam aliqua super librum *Praedicamentorum*.

Et primo quaeritur, utrum bene sint datae descriptiones aequivocorum et
univocorum. Et est diffinitio aequivocorum: „Aequivoca sunt, quorum nomen
est commune, et secundum illud nomen ratio substantiae est diversa¹.“ 5

1. Arguitur ergo, quod non valeat haec descriptio, primo quia ita bene in-
veniuntur aequivocationes in verbis sicut in nominibus. Igitur non magis debet
dici: ‚Quorum nomen est commune‘, quam quorum verbum est commune.

2. Item ita bene inveniuntur aequivoca in accidentibus sicut in substantiis.
Ideo non magis debet dici: ‚Quorum ratio substantiae est diversa‘, quam quorum 10
ratio accidentis est diversa.

3. Item sicut non diffinitur iste terminus ‚homines‘, sed iste terminus ‚homo‘,
qui est una species, ita nec debet diffiniri iste terminus ‚aequivoca‘, sed iste ter-
minus ‚aequivocum‘. Vel saltem si posset diffiniri iste terminus ‚aequivoca‘ in
plurali numero, tamen magis videtur, quod possit diffiniri iste terminus ‚aequi- 15
vocum‘, et quaeritur, quae sit eius descriptio.

4. Item aequivocorum non est una ratio, quia iam essent univoca; igitur ipso-
rum non est ratio. Probo consequentiam, quia non est homo, qui non unus
homo, nec est ens, quod non est unum. Ideo dicitur V *Metaphysicae*, quod „ens
et unum convertuntur²“, et in I *Elenchorum*, quod „eadem est diffinitio pro- 20
positionis et unius propositionis³“. Ideo consimiliter non est ratio, quae non est
una ratio. Sed ultra, si aequivocorum non est ratio, sequitur quod ipsorum non

A 251 r E 42 rb K 97 ra L 17 ra Li 132 va 1–3 Expeditis . . . quaeritur om. K 3 diffi-
nitiones K 4 sunt] dicuntur L Li 5 secundum illud nomen om. Li 6 ergo] primo Li
bene om. EL 7 debet om. L 9 Item] Secundo AE bene om. L nomina
aequivoca KL 12 Tertio AE 13–16 sed . . . descriptio] in plurali numero. Sed si
iste terminus aequivocum posset diffiniri, hoc magis esset consonum rationi, quam quod
iste terminus aequivoca diffiniretur AE 13–14 terminus L 17rb aequivocum 17 Quarto
AE 17–18 quia . . . consequentiam] quia iam esset univocatio; igitur ipsarum ratio est
una. Consequentia marg. K 17 essent] add. aequivoca AEL univoca om. L. 17–18
igitur . . . consequentiam] ergo etc. Probatur consequentia AE 18 unus] sit L 23 om-

¹ *Praed.* 1, 1a1–2.

² Immo *Metaph.* 4 t.3 c.2, 1003b31–32; cf. Burid. *In Metaph.* 4 q.7 concl.1 f.18ra.

³ *Elench.* 6, 169a8–10.

est ratio diversa, quia omnis ratio diversa est ratio. Igitur male dicitur: „Et secundum illud nomen ratio substantiae est diversa.“

- 25 Deinde diffinitio univocorum est: „Univoca sunt, quorum nomen commune est, et secundum illud nomen ratio substantiae est eadem⁴.“

5. Et manifestum est, quod contra illam descriptionem posset argui, sicut arguebatur contra descriptionem aequivocorum.

6. Sed arguitur aliter: Quia haec descriptio non convenit omnibus univocis, 30 igitur non est bona. Probo antecedens ponendo, quod ‚homo‘ sit pure univocum et ‚albedo‘ etiam pure univocum. Tunc ergo homo et albedo sunt univoca, et tamen eorum non est nomen commune, secundum quod nomen sit eorum ratio eadem, quia non est eorum nomen commune nisi ens, quod non dicitur secundum unam rationem de ipsis.

- 35 Oppositum arguitur per Aristotelem, qui dat nobis istas descriptiones⁵ tamquam bonas.

Notandum est, quod dupliciter dicitur aequivocum, similiter et univocum. Uno modo dicitur univocum vel aequivocum, quia plura univoce significans vel plura aequivoce significans. Alio modo dicitur univocum, quia cum alio vel cum 40 aliis univoce significatum, et aequivocum, quia cum alio vel aliis aequivoce significatum. Primo modo voces plura significantes dicuntur univocae vel aequivocae, secundo modo res significatae dicuntur univocae vel aequivocae.⁶ Et apparet, quod ipse diffinit hic univoca et aequivoca secundo modo, scilicet pro rebus significatis per ipsas voces.

- 45 Notandum etiam, quod voces non imponuntur ad significandum res nisi mediantibus conceptibus, quibus concipiuntur. Et tunc, si una vox imponitur ad significandum plures res secundum unum conceptum vel secundum unam rationem vel secundum unam intentionem (haec enim omnia capio pro eisdem in proposito), tunc illa univoce significat illas res, et dicitur univocum; et illae res

nis] talis *K* 23–24 quia . . . diversa *om. AE* 27 potest *K* 29 aliter] sic *E* Quia
K 97 *rb* haec aequivocis *L* 30 Antecedens probatur *KL* ponendo] et ponatur *K*
32 nomen₂. . . ratio] ratio substantiae sit *AE* 33 Probatur quia *AE* non est *om.*
AE nisi] solum est *ly AE* 35 arguitur] patet *KL* qui dat nobis] dantem *KL* 37 du-
pliciter dicitur] duplex est *AE* 38 aequivocum] *add.* tamen dicitur illud *K* significat *K*
39 significat *K* univocum] *add.* vel aequivocum *AE* 40 aequivocum *E* 42 *va* quia
quia] quod *K om. L* 40–41 aequivoce *A* 251 *v* significatum significatum] *add.* est
AE 42 dicitur *A* 43 aequivoca aequivocata et univoca univocata *K* 46 conceptibus *om.*
L concipiuntur *Li* 132 *vb* Et tunc 48 omnia] nomina *KLLi* capiuntur *K* 49 pro-

⁴ *Praed.* 1, 1a6–7.

⁵ Cf. not. 1 et 4.

⁶ Cf. Ockh. *In Praed.* c.1 (139,28–29, 48–51); Gualter. Burl. *In Praed.* C 4vb Notandum.

etiam dicuntur univoca, id est univoce significata per talem vocem. Si vero una 50
 vox imponatur ad significandum plures res non secundum unum conceptum, sed
 secundum plures et diversos, tunc illa vox aequivoce significat illas res, et dicitur
 aequivoca; et illae res etiam dicuntur aequivoca, id est aequivoce significata.

Et manifestum est, quod ,univocum' componitur ex ,unum' et ,voce', quia
 secundum unum conceptum vox est significans plura, vel quia secundum unum 55
 conceptum plura per vocem significantur. Et ita etiam ,aequivocum' componitur
 ex ,aequum' vel ,aequaliter' et ,voce', quasi vox significans plura secundum con-
 ceptus aequaliter ad vocem se habentes. Et dico sic ,aequaliter', quia non secun-
 dum prius et posterius, scilicet non secundum attributionem unius ad alterum.
 Et ita manifestum est, quod aequivocatio proprie dicta secundum propriam 60
 impositionem nominis distinguitur contra analogiam. Conveniunt enim aequivoca-
 tio proprie dicta et analogia, quia utrobique vox significat plura secundum diver-
 sos conceptus. Sed differunt, quia in analogia unus conceptus et una impositio
 habet attributionem ad alium vel aliam, in aequivocatione autem proprie dicta
 vox aequaliter imponitur ad significandum plura; quia secundum utrumque 65
 conceptum imponitur ad significandum aliqua, ac si nihil significaret secundum
 alium conceptum. Sed tamen verum est, quod hic non diffinitur hoc nomen
 ,aequivocum' vel ,aequivoca' proprie sumptum, sed communiter, prout se ex-
 tendit ad analogiam.

Ex dictis manifestum est, quod talis esset bona diffinitio aequivocorum: 70
 Aequivoca, id est aequivoce per vocem significata, dicuntur quae per eandem
 vocem significantur secundum diversos conceptus. Et sic univoca, id est univoce
 per vocem significata, dicuntur quae per eandem vocem significantur secundum
 eundem conceptum.⁷ Et etiam si volumus diffinire vocem univocam vel aequi-
 vocam, tunc aequivocum est vox significans plura secundum diversos concep- 75
 tus. Et univocum est vox significans plura secundum unum conceptum.⁸

posito *L* 17 *va* tunc illa] illud nomen *KLLi* res₂] significatae *Li* 50 id est *om. AE*
 51 imponitur *K* res *om. Li* 53 significatae *L* 54 unum et] una *AE* uno et *KL*
 55 significativa *L* 56 conceptum] *add.* per *K* plura *om. AE* significata *AE*
 componitur] comparatur *Li* 57 aequum . . . quasi] una voce et *AE* significat *AE*
 58 sic *om. AE* 59 attributivum *K* 60 aequivoca *K* propriam] unam *A* 61
 distinguuntur *K* contra] et *A* analoga *AEL* 61–62 aequivoca *K* 62 analoga *A*
 ubique *L* 63 analogis *AE* 64 ad aliam vel ad alias *K* 65 plura *om. AE* utrumque]
 unum *AE* 66 imponuntur *Li* significet *L* 68 sumpta *L* 68–69 se extendit ad]
 distinguitur contra *Li* 70 praedictis *AE* talis] haec *Li* esset] est *KL* 73 significata
 per vocem *KLi* per vocem *K* 97 *va* dicuntur 74 eundem] unum *K* 77 Sed hic *AE*

⁷ Cf. lin. 39–42.

⁸ Cf. lin. 38–39, lin. 41–42.

Hic tu obicies, quia male dicitur ‚vox‘, quia etiam in scriptura invenietur aequivocatio et univocatio, ut aliquando ‚con-‘ et ‚o‘ supra significant ‚conclusio‘, aliquando ‚coniunctio‘, aliquando ‚constructio‘ et aliquando ‚complexio‘.

80 Respondeo quod ibi non est proprie aequivocatio nec univocatio, cum haec a voce dicantur, sed est ibi proportionale aequivocationi.

Ex dictis sequitur, quod diffinitio aequivocorum, quam dat Aristoteles, et similiter univocorum sunt bonae, si debite exponantur et secundum illam debitam expositionem recipiantur, quia revertuntur in idem cum praedictis diffinitionibus, quas modo dicimus esse bonas. Exponantur ergo sic: ‚Aequivoca‘, id est aequivoce per vocem significata, sunt ‚quorum nomen est commune‘, ita quod hic non capiamus ‚nomen‘, prout distinguitur contra verbum, sed communiter, prout se extendit ad omnem vocem significativam, saltem incomplexam; sic enim saepe sumitur haec dictio ‚nomen‘, et ita etiam quod per communitatem intelligamus identitatem, ita quod revertatur iste sensus: „Quorum nomen est commune“, id est quorum vox significans ea est una et eadem. Et tunc ultra dicitur: „Et secundum illud nomen ratio substantiae est diversa“, ita quod per rationem secundum illud nomen intelligamus conceptum proprium, secundum quem illa vox imposita est ad significandum ea, quae ipsa significat.⁹ Et debemus etiam exponere: „Ratio est diversa“, id est rationes sunt diversae, id est quod ratio, secundum quam significat aliquod illorum, sit diversa a ratione, secundum quam significat aliud. Et sic revertitur illa descriptio, quae a principio dicta est esse bona, scilicet: ‚Aequivoca, id est aequivoce per vocem significata sunt, quae per eandem vocem significantur secundum diversos conceptus‘.

100 Sed tunc fiebat dubitatio, quare talis conceptus vocatur ‚ratio substantiae‘, cum ita bene sit aequivocatio in terminis accidentalibus sicut substantialibus. Dico ego, quod ibi non capitur ‚substantia‘, prout distinguitur contra accidens, immo largius loco huius nominis ‚essentia‘. Sic enim saepe utimur hoc nomine ‚substantia‘, ut essentiam albedinis vocamus substantiam albedinis, et sic cuius-

obiceres *AEK* quia] cum *AE* inveniatur *AE* invenitur *KL* 78–79 ut . . . complexio *om. AE* 79 aliquando coniunctio *om. KL* 80 ibi] in illis *AE* univocatio *L* 17 *vb* cum 80–81 a voce] univoce *KL* 81 est . . . aequivocationi] ibi bene est aequivocum proportionale, non tamen proprium *AE* 82 quam dat Aristoteles *om. AELi* 83 similiter *om. Li* sunt bonae] quam dat Aristoteles esse bona *Li* 85 ergo *A* 252 *r* sic 86–87 ita . . . prout] id est quorum terminus vocalis est communis sic nomen *AE* et *add.* non *A* 87 sed] *add.* habet se *AE* 88 se *om. L* 89 saepe *om. ELi* quod *om. AE* 91 quorum *E* 42 *vb* vox ea] *add.* quae significat *Li* 92 dicitur *om. L* Et] quod *AE* 93 proprium *om. AE* 95 diversa *Li* 133 *ra* id est id est] ita *K* 97 revertitur] refertitur *K* 98 dicta . . . esse] est dicta *L* est esse] fuit tamquam *AE* 100 fiebat] *add.* una *K* 101 substantialibus] in substantiis *Li* 102 ego *om. A* capiat *L* 103 immo] *add.* capitur *AE* 104–105 cuilibet *L* 105 intendit rem *om. AE* 107 ita] intelligi-

⁹Cf. not. 1.

libet rei substantia est ipsamet res. Et sic per substantiam intendit rem conceptam et significatam per illud nomen vel etiam res conceptas et significatas, ita quod aequivoca sunt substantiae, id est res significatae per eandem vocem secundum diversos conceptus illarum substantiarum, id est illarum rerum. Et modo proportionabili exponatur diffinitio univocorum.

Et per haec dicta apparent solutiones rationum, quae fiebant in principio quaestionis, nisi ultimae, quae est de univocis. Ad quam dicendum est, quod non diffinitur hic iste terminus ‚univoca‘ vel etiam iste terminus ‚aequivoca‘, prout supponunt pro omnibus univoce vel aequivoce significantibus, sive per unum nomen vel per plura. Sed debet fieri restrictio termini diffiniti, ut prius dixi¹⁰, scilicet ‚univoca, id est univoce per unam vocem significata‘. Et tunc diffinitio convenit omnibus univocis per unam vocem univoce significatis. Et sic etiam ‚aequivoca, id est aequivoce per unam vocem significata‘ dicuntur.

mus *AE* id est *Li* sunt] ratio *AE* 108 id est] et *K* 109 exponitur *A* 111 ultimae *L* 18 *ra* quae univocis] *add.* quae non est soluta *AE* dicendum est] dico *AE* 112 univocum *AE* aequivocum *AE* 113 significatis *KLLi* sive per unum *del. et repet. K* unum (*del.*) *K* 97 *vb* sive 115 scilicet . . . significata *om. AE* 116 omnibus *om. AE* 116–117 etiam . . . dicuntur] dicitur de aequivocis. Et tantum de prima quaestione *AE* 117 dicuntur] *add.* etc. Et sic patet quaestio. Sequitur alia *K add.* etc. *L*

¹⁰ Cf. lin. 71–74.

QUAESTIO 2

1 Utrum denominativa bene diffiniantur, dicendo quod „denominativa dicuntur, quaecumque ab aliquo, solo casu differentia, sunt et secundum illud nomen habent appellationem¹“.

1. Arguitur quod non, quia ‚album‘ est denominativum; denominative enim
5 praedicatur de homine, et tamen ab albedine non solum differt secundum nomen, sed etiam secundum rem significatam, quia pro alia re supponit album et pro alia albedo.

2. Item hoc nomen ‚grammatica‘ est denominativum, quia denominative
10 praedicatur de muliere, si contingat, quod mulier sit grammatica², et non est denominativum nisi a grammatica, a qua tamen non est differentia secundum sermonem seu nomen, licet bene secundum rem.

3. Item supponitur ibi falsum, scilicet quod a nomine abstracto cadat et denominetur nomen concretum, quod dicitur denominativum, ut ab albedine album, et ut dicit Aristoteles, „a grammatica grammaticus et a fortitudine fortis³“. Grammatici enim videntur dicere oppositum, scilicet quod a iusto denominatur iustitita et ab albo albedo⁴. Et hoc ipsi rationabiliter dicunt, quia prius
15 percepimus album secundum conceptum, secundum quem dicitur album, quam albedinem secundum conceptum distinctum albedinis a subiecto. Canis enim non iudicat de voce distincte a subiecto, sed de vocante, ut debet videri II *De*

A 252 r *E* 42 vb *K* 97 vb *L* 18 ra *Li* 133 ra 1 Quaeritur consequenter secundo utrum *A* Sequitur secunda quaestio utrum *E* Consequenter quaeritur secundo utrum *Li* bene sit data diffinitio denominativorum *AE* quod *om. KL* 2 alio *L* sunt et *om. L* illud *om. LLi* 3 habent *om. E* 4 quia] *add. ly AE* denominative enim] cum denominative *AE* denominative tunc *Li* 5 praedicetur *AE* 8 Item hoc nomen] Secundo *AE* 9 contingit *Li* sit] est *K* 10 a2] cum *E* 10–11 sermonem seu *om. KLLi* 11 licet] sed *AEK* 12 Tertio *AE et add. sic A* supponitur . . . scilicet] simpliciter falsum est *AE* sic *A* 252 v simpliciter 13 nomen *om. E* 14 albus *L* 15 enim] autem *AK* iusto] nomine iustus *AE* 15–16 denominetur *K* 16 in hoc *AE* quia] scilicet quod *AE* 18 conceptum] *add. secundum L add. secundum quem dicitur album vel secundum conceptum Li* 19 distincta *A* de vocante] denominative *K* 20 sint per prius] prius sint

¹ *Praed.* 1, 1a12–13.

² Boethius *In Praed.* I (PL 64,168 C); Gualter. Burl. *In Praed.* C 5rb; Ockh. *In Praed.* c.3 (145,23–27).

³ *Praed.* 1, 1a14–15.

⁴ *Prisc.Instit.* 4,1 (I 117,2–4), 4,9 (122,10–12).

*anima*⁵. Ideo rationabile est, quod termini concreti sint per prius impositi ad significandum, et sic ab eis debent alii denominari. 20

4. Item si aliquis dicat, quod terminus concretus cadat ab abstracto, tamen non valet haec descriptio, quia ita bene potest terminus abstractus esse denominativus sicut terminus concretus, quia istae conceduntur verae: Materia est privatio, magnitudo est figura, actio est passio; et tamen istae praedicationes sunt denominativae, cum non sint essentiales. Ergo non oportet, quod denominativum differat secundum casum ab alio. 25

5. Item sicut album dicitur secundum albedinem, ita homo secundum humanitatem, et cum hoc homo habet appellationem, tum quia secundum grammaticam est appellativae qualitatis, tum quia Sortes appellatur homo iuxta illud, quod substantiae secundae videntur hoc aliquid significare sub appellationis figura; et sic ista descriptio conveniret homini, qui tamen non est terminus denominativus, cum sit terminus substantialis nihil connotans ultra illud, pro quo supponit. Ideo haec descriptio convenit alteri a descripto. 30

Oppositum determinat Aristoteles⁶. 35

Notandum est, quod praedicatio denominativa distinguitur contra praedicationem essentialem. Dicitur autem essentialis praedicatio, sicut dictum fuit supra librum Porphyrii, quando praedicatum nihil connotat accidentale vel alienum circa illud, quod subiectum significat⁷. Sed dicitur denominativa, quando praedicatum addit aliquam connotationem extraneam circa subiecti significationem, ut haec est essentialis: Homo est animal, quia licet ‚animal‘ plura significat quam ‚homo‘, tamen nihil ultra connotat per modum adiacentis homini. Unde nihil plus significat vel connotat circa homines quam iste terminus 40

AE sint prius *K* 21 alia *AE* 22 Quarto *AE* concretus *E* 43 *ra* cadat tamen adhuc *AE* tamen] tunc *K* 23 ita . . . potest] haberetur ex ea quod *AE* ita potest esse *L* esse] esset *AE* 24 terminus *om. AE* istae] *add. propositiones AE add. concretae L* 26–27 denominativum *L* 18 *rb* differat 28 Quinto *AE* diceretur *LLi* 29 hoc] *add. nomen K* 29–31 tum . . . aliquid] scilicet *AE* 31 hoc aliquid] quale quid *K* 32 ista *om AE* 32–33 denominativus] connotativus *E* 33 ultra *om. E* 34 Ideo . . . convenit] Sequitur ergo quod diffinitio conveniat *AE* diffinito *AE* 35 determinat] dedit *L* dedit nobis *Li* 36–37 praedicationem *om. AE* praedicationem *Li* 33 *rb* essentialem 37 ut *AE* est *AE* 38 in libro *AE* 39 dicitur *om. AE* denominativa] *add. praedicatio est AE* 40 addit] habet *E* connotat *Li* 41 ut] quia sicut *AE* praedicatio essentialis *AEK* quia *om. AE* 42 significet *KL* ultra *om. Li* 43 Unde] vel *L* consignificat *AEK*

⁵ Burid. *In De anima*. II q.26 f. 21rb, ratio 4: Et si homo vocet canem et canis eum videt, iudicabit quod ille quem videt est vocans.

⁶ *Praed.* 1, 1a12–13.

⁷ Burid. *In Porph.* q. 11 Utrum diffinitio differentiae sit bona? (A 241v, K 92va) Notandum 2: Sed ista praedicatio est essentialis, si subiectum et praedicatum significant eandem essentiam et quod unum eorum non connotat aliquod accidentale vel extraneum ultra significationem alterius. – Cf. *Porph. diff.* 16,1–4.

45 ‚homo‘. Sed haec est denominativa: Homo est albus, vel homo est dives, quia illi termini ‚albus‘ et ‚dives‘ cum hoc, quod supponunt pro homine, connotant albedinem vel divitias tamquam homini adiacentes.

Sed tu quaereres, utrum haec sit denominativa: Album est homo, dives est homo. Dico quod talis praedicatio est indirecta. Terminus enim connotativus habet modum passionis et adiacentis respectu termini non connotativi, vel terminus
50 magis connotativus respectu minus connotativi, et terminus minus connotativus habet modum subiecti et subsistentis, cui alterum debet adiacere^{7a}. Praedicatio autem indirecta est, si passio subiciatur et subiectum praedicetur, et debet reduci ad directam. Et dicitur essentialis, si directa sit essentialis, et denominativa, si directa sit denominativa.

55 Deinde notandum est, quod principaliter nomina concreta et abstracta fuerunt imposita ad significandum ad hoc, quod abstractum significaret solitarie et separatim dispositionem, quam concretum significat tamquam alteri adiacentem⁸. Ideo etiam dicitur abstractum, quia abstracte a subiecto significat illam dispositionem, et concretum, quia significat eam concernendo subiectum, propter
60 quod propria locutio est, quod concretum denominat subiectum et non abstractum. Sed tamen sicut bene declarat Commentator in XII *Metaphysicae*⁹, ad similitudinem et proportionem eorum, in quibus differunt dispositio et dispositum, nos etiam imponimus nomina abstracta et concreta secundum vocem illis, in quibus non differunt dispositio et dispositum. In quibus enim differebant, denominavimus nomen a nomine, scilicet concretum ab abstracto vel e converso; ideo similitudinarie potuimus hoc facere in aliis. Et hoc etiam debuit
65 facere grammaticus, quia non erat per se manifestum, sed magnum dubium, an

circa . . . terminus] quam *AE* 44 est₁ *om. A* niger vel dives *Li* 45 homo albus
AE cum] ultra *AE* 46–47 adiacentes *K* 98 *ra* Sed 47 quaeres *Li* haec sit] in istis
propositionibus sit praedicatio *AE* 48 Dicitur *AE* talis . . . est] ibi est praedicatio *K*
Terminus enim] Patet quia terminus *AE* connotativus] concretus *Li* 49 non] minus
AE om. L vel] et *A* et est *E* 50 magis] minus *AEL* respectu . . . connotativus₂
om. AEL 51 et *om. AE* alteri *A* debeat *L* 52 subicitur *AE Li* praedicatur *AE Li*
praedicabitur *K* 53 dici *L* essentialis₁] *add.* et denominativa *L* 53–54 essentialis₂ . . .
sit *om. L* 55 est *om. KL* 55–56 sunt *AE* quia fuerunt *L* 56 ad significandum *om. L Li*
abstractum] absoluta *AE* absolutum *K* significarent *AE* solitarie] voluntarie *A*
58 abstractum] absolutum *AE* absolute *AEK* 59 concretam *A* 60 subiectum
L 18 *va* et 61 sicut] istud *L* 62 differunt] diffiniunt *L* 62–63 dispositio et dispositum
om. AE 63 abstracta] *add.* sive absoluta *AE* 64 dispositio et dispositum *om. AE*
65 denominatur *A* denominamus *E* nomen *A* 253 *r* a nomine 65–66 converso]
contra *Li* 67 quia] qui *L* est *AE* 68 inessent differentiae *L* esset *KLI* 69 utrum

^{7a} Cf. Burid. *In Phys.* 3 q.13 f.55rb.

⁸ Cf. Ockh. *In Praed.* c.3 (147,88–89).

⁹ Averr. *Metaph.* 12 comm.39 (in 12,7, 1072b26–28).

in illis etiam essent differentia dispositio et dispositum; nec hoc determinare per-
 tinebat ad grammaticum, verbi gratia utrum differt entitas ab ente, essentia ab
 esse, humanitas ab homine, scientia Dei a Deo, privatio a privato. Ideo debuit
 grammaticus in omnibus denominare a concretis abstracta vel e converso. Nec eis
 posset uti metaphysicus inquirendo, in quibus sit dispositio addita disposito et
 in quibus non.

Notandum est ergo, quod quamvis terminus secundum vocem significat per
 modum concreti, tamen si non connotat alienam dispositionem respectu eius,
 pro quo supponit, ille non est proprie denominativus.

Dicendum est ergo, quod duo requiruntur ad hoc, quod terminus sit proprie
 denominativus. Primo requiritur ex parte vocis, quod sit terminus concretus
 differens ab abstracto secundum vocem per modum casus et denominationis,
 sicut hoc nomen ‚iustum‘ differt a iustitia. Et non debet esse totalis differentia
 secundum vocem inter concretum et denominativum et suum abstractum, sed
 solum secundum praedictum modum denominationis et casus unius ab alio. Et
 istam condicionem, quam sic ex parte vocis requirit terminus propriissime de-
 nominativus, expressit Aristoteles per illam litteram: „Denominativa dicuntur,
 quaecumque ab aliquo, solo casu differentia, secundum nomen habent appella-
 tionem¹⁰“ (id est vocis denominationem). Secundo autem requiritur ex parte
 intentionis, quod illud nomen connotet aliquid vel aliquam dispositionem ultra
 illud, pro quo supponit. Et istam condicionem expressit Aristoteles per illam
 particulam: „Habent appellationem“, id est quod appellant sive connotant etc.
 Et ideo isti termini non sunt denominativi ‚ens‘, ‚Deus‘, ‚homo‘ etc., licet possint
 dici concreti istorum abstractorum ‚entitas‘, ‚deitas‘, ‚humanitas‘.

Sed etiam notandum est, quod non semper terminus denominativus praedica-
 tur denominative, immo aliquando essentialiter seu quidditative, scilicet si prae-
 dicetur de suo inferiori, ut dicendo: Album est coloratum. Quamvis enim praedi-

om. AE differt] add. enim AE 70 humanitas . . . Deo] substantia Dei a Deo K pri-
 vato] privato L 71 denominari AE denominari E 43 rb a concretis 72 metaphysi-
 cus] medicus LLi inquirendo in quibus om. L et om. L 74 quod om. K terminus
 om. AE significat] supponat AE sit LLi 75 connotet L connotaret Li 76 supponat
 A proprie] terminus proprius AE 77 est om. L quod₂] add. aliquis AE proprie] et
 dicatur Li proprie et L 78 ex] a L terminus om. L 79 et] id est KLi 80 differt]
 denominatur A totalis] essentialis AE 81 concretum et om. AE 82 altero AE 83
 condicionem] connotationem E 85 differentia] add. sunt et AEK 85–86 habent . . .
 denominationem] id est secundum vocis denominationem KLLi 87 quia L connotat
 AKL 89 quod om. A appellat AE connotat AE 90 possent AK possit L 91
 istorum terminorum KL humanitas] etc. AE 91–92 humanitas K 98 rb Sed 92 est
 om. L semper Li 133 va terminus terminus om. L 93 aliquando tamen K quiddi-

¹⁰ Cf. not. 1.

95 catum sit denominativum, si appellat dispositionem alienam ultra illud, pro quo
supponit, tamen non est praedicatio denominativa, nisi appellet dispositionem
ultra ea, quae subiectum significat vel appellat.

Notandum est etiam, quod saepe terminus abstractus sicut concretus est
denominativus secundum intentionem, ut isti termini ‚privatio‘ vel ‚caecitas‘ vel
100 ‚figura‘ vel ‚actio‘ vel ‚passio‘ etc., sed non est ita proprie denominativus secundum
vocem. Ideo etiam saepe non dubitantes propositionem de termino concreto,
dubitamus illam de abstracto, ut utrum materia sit privatio vel potentia,
utrum magnitudo sit figura etc. Et sic secundum intentionem et simpliciter
loquendo istae praedicationes abstracti de abstracto sunt denominativae, sed
105 non sunt propriissime denominativae. Et Aristoteles hic diffiniebat denominativum
propriissime dictum.

Et per hoc rationes facilius solvuntur.

Ad 1. Non enim negamus, quin abstractum et concretum differunt secundum
intentionem; sed secundum vocem differunt solo casu, ut dictum est.

110 Ad 2. De muliere grammatica dicitur, quod est denominatio secundum
intentionem, licet non appareat secundum vocem. Unde aequivoce sumitur hoc
nomen ‚grammatica‘ in abstracto et concreto. Et sufficit denominatio secundum
intentionem ad hoc, quod sit simpliciter denominatio, ut dictum est.

Ad 3. Ad aliam scilicet tertiam rationem posset dici, quod cum dicit Aristoteles:
115 „A grammatica grammaticus et a fortitudine fortis“¹¹, non intendit, quod
ab hoc nomine ‚grammatica‘ denominetur hoc nomen ‚grammaticus‘; sed exemplificat,
quod ab hoc nomine differt illud nomen secundum casum, id est secundum
denominationem, non curans, a quo denominetur; vel intendit, quod
nomen abstractum est prius via simplicitatis, licet non via impositionis.

tative *L* 18 vb scilicet 95 si] non *K* appellant *L* appellet *Li* dispositionem alienam
om. Li quo subiectum *K* 96 supponit] *add.* dispositionem alienam *Li* tamen] ideo *K*
appellat *A* 98 saepe] ita bene *K add.* ita *LLi* abstractus] absolutus *AE* sicut]
sive *AEL add.* terminus *K* 99 ut] vel *Li* iste terminus *A* caecitas] civitas *AE* simitas
LLi 100 passio] *add. sup. lin.* idem significant *K* 101–102 concreto] contracto *L*
102 illam *om. E* de] in *AE add.* termino *Li* 103 sic] etiam *AE* simpliciter] similiter
AE proprie *Li* 104 abstractae *K* 105 proprie *K* 106 proprie *KLi* dictum] sumptum
AE 107 hoc] *add.* ad *K* 108 differant *AE* 110 Ad aliam de muliere *Li* 111 vocem
A 253 v Unde 114 aliam] secundam *E om. Li* scilicet *om. AELi* tertiam *om. AE*
possit *L* posset dici] patet *AE* quia *AE* 117 quia *AE* casum *E* 43 va id est 117–
118 secundum denominationem] denominative *K* 118 a quo] quod ab aliquo *K* 119
licet] sed *K* 120 alia] *add.* quinta *K* 121 non₂ *om. KLLi* etc.] igitur *K* 122 intelli-

¹¹ Cf. not. 3.

Ad 4–5. De alia ratione dictum est satis et similiter de ultima, quia hoc no- 120
men ‚homo‘ non appellat, id est non connotat etc., sicut dicebatur¹². Nihil
enim intelligebamus de talibus appellationibus, de quibus ratio arguebat.

gamus *A* arguebat] *add.* Ratio allegata post oppositum est pro dictis in ratione quaestio-
nis. Haec de quaestione *A add.* Sequitur de numero praedicamentorum *E add.* Et sic patet
quaestio *K add.* etc. etc. etc. *Li*

¹² Cf. lin. 32–34. Quoad terminum ‚appellare‘ cf. Burid. *Sophismata* c.4 (61): 1^m nota-
bile: . . . terminus . . . dicitur appellare omne illud quod ipse significat vel consignificat,
praeter illud pro quo supponit . . .

QUAESTIO 3

1 Utrum sint decem et non plura praedicamenta.

1. Arguitur quod sint plura, quia quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis dicitur reliquum, ut habetur I *Topicorum*¹. Sed generalissimum et specialissimum sunt opposita et sunt multo plura specialissima quam decem. Igitur
5 etc.

2. Item ego quaeram, ubi sunt illa, sicut quaerebam in libro Porphyrii² de numero praedicabilium.

3. Item sicut ,agere' et ,pati' sunt distincta praedicamenta, et ,movere' et ,moveri' pertinent ad diversa praedicamenta, ita pari ratione ,habere' et ,haberi' sunt
10 diversa praedicamenta vel pertinent ad diversa praedicamenta. Et sic erunt plura quam decem.

4. Item sicut differunt ab invicem isti termini ,agere' et ,pati', ita isti termini ,actio' et ,passio' et isti etiam termini ,agens' et ,passum'. Ideo sicut ,actio' et ,passio' sunt duo praedicamenta, ita ,agere' et ,pati' erunt alia duo et ,agens' et
15 ,passum' alia duo. Unde tu non potes dicere, quod isti termini ,agere' et ,pati' vel ,agens' et ,passum' sint sub istis praedicamentis ,actio' et ,passio', quia nec possunt esse species eorum nec differentiae nec individua, quia genus vere debet praedicari de suis speciebus, differentiis et individuis. Et non vere dicimus, quod agere vel agens est actio, et quod pati vel patiens est passio. Immo etiam aequae

A 253 v E 43 va K 98 rb L 18 vb Li 133 va 1 Quaeritur consequenter tertio utrum A Sequitur tertia quaestio utrum E Quaeritur utrum K Quaeritur de numero L 19 ra praedicamentorum utrum L Consequenter quaeritur tertio de numero praedicamentorum utrum sint decem praedicamenta et non plura neque pauciora quam decem Li plura] add. quam decem KL et add. praedicamenta K 2 quot] tot Li sunt K tot] quot Li 3-4 generalissima et specialissima AEL 4 multa E specialissima om. KLi 6 Item secundo AE quaerebam] quaerebatur A 7 praedicabilium] add. et eadem difficultas restat hic sicut et ibi AE 8 Item sicut] Tertio si AE et₂] add. quod LLi 9 ita om. AE 12 Item sicut] Quarto si AE differunt om. L pati] add. tunc AE ita] add. etiam differunt AE isti termini] ista L 13 agens et passum] passum seu patiens A 14 pati K 98 va erunt erunt alia] sunt AE 15 passum] patiens AE add. erunt Li isti] add. duo AE isti termini om. Li 16 passum] patiens AE sunt L 17 Probatur quia AE 18 de] add. spe-

¹ *Top.* 1,15, 107a33-35.

² *Burid. In Porph.* q.14 Utrum sint quinque praedicabilia et non plura neque pauciora. Arg.2 (A 246r, K 94vb): Item ubi sunt illa quinque praedicabilia, nam ubicumque tamen dicuntur esse ista, ego dicam quod sint alibi alia quinque praedicabilia.

communia sunt isti termini ,agens' et ,passum' vel ,agere' et ,pati', sicut et isti 20
termini ,actio' et ,passio'. Et ita quidditative praedicantur de suis inferioribus
sicut isti termini ,actio' et ,passio'. Sicut enim sectio est actio, ita secare est
agere et secans est agens et sectivum est activum; et aequae utrobique est praedi-
catio quidditativa. Ideo necesse est dicere, si illi termini ,actio' et ,passio' sunt
generalissima, quod ita etiam isti termini ,agens' et ,passum' etc. Nec sunt general- 25
issima eadem ,agens' et ,actio', quia non verificantur de se invicem nec de suis
terminis inferioribus. Ergo multo ultra decem ista multiplicantur generalissima
sive praedicamenta.

5. Item sicut contingit quaerere quid, quale, quantum, quando, ubi, a quibus
quaestionibus sumuntur diversa praedicamenta, ita contingit quaerere quomodo 30
et cuius et quare, ideo etiam ab istis quaestionibus debent sumi alia praedica-
menta; et sic multiplicantur ultra decem.

6. Item ,heri' et ,cras' pertinent ad unum praedicamentum. Igitur etiam vide-
tur pari ratione, quod alia syncategoremata pertinebunt ad quaedam alia prae-
dicamenta. 35

7. Item ista praedicata ,in domo', ,in theatro' pertinent ad praedicamentum
unum, scilicet ,ubi'. Ergo pari ratione videtur, quod oportet ponere alia praedi-
camenta, ad quae pertinebunt ista praedicabilia ,ad patrem', ,apud villam', ,co-
ram iudice', ,de Priamo' etc.

8. Item oportet quaerere, unde sumitur praedicamentorum distinctio, quon- 40
iam vel ex parte rerum significatarum vel ex parte vocum significantium vel ex
parte intentionum seu conceptuum, mediantibus quibus voces imponuntur ad
significandum res. Non potest dici, quod ex parte rerum significatarum, quia
eadem res, ut caliditas, est qualitas et actio et passio, quando aliquid calefit, et
etiam quantitas, quia est suae partes, quae sunt numerus, duo et tres, et etiam 45
ad aliquid, quia est similitudo ad aliam caliditatem vel unius calidi ad aliud cali-
dum.

cie seu de AE 24 sunt] sint A add. genera K 25 patiens A 25–28 etc. Nec . . . praedi-
camenta] sint generalissima. Et quod sint generalissima, probatur quia verificantur de suis
inferioribus et de se invicem. Ergo plura sunt generalissima quam decem AE 26 nec] nisi
Li 29 Quinto AE 30 contingit Li 133 vb quaerere quaerere om. A 32 et
. . . decem] ideo plura sunt quam decem A decem om. L ultra L 19rb Ideo 33 Item]
Sexto AE om. K Ideo L Igitur etiam] quare A ergo KL 34 pari ratione quod] quod
simili ratione AE quod in pari ratione K pertineant K 36 Septimo AE praedicata A
254 r in domo 37 Ergo . . . videtur] Et tunc AE aliqua alia AE 38 apud villam om.
AE ad villam K 39 Priamo E 43 vb etc. 40 Item octavo AE 41 significantium om.
AEK 41–42 vocum . . . conceptuum] conceptuum sive intentionum L 42 intentionum]
significationum AL 44 est] et Li calefacit L 45 partes] add. quia est L duo et tres
om. AE duo tria K et tres L et res Li 46 quia est similitudo om. L marg. K et add. marg. ad

9. Deinde arguitur, quod sunt pauciora. Et posset argui, sicut arguebatur in Porphyrio de praedicabiliis, quod sunt quinque et non plura, vel etiam quod
50 sunt duo et non plura vel duo tantum, et quod etiam non debent esse plura quam praedicata vel praedicabilia, quae non ponuntur nisi quattuor vel quinque. Sed de istis rationibus videatur in Porphyrio in quaestione de numero praedicabilium³.

10. Et tunc arguitur alio modo, quia sicut hoc nomen ‚substantia‘ est genus
55 omnium substantiarum, ita pari ratione videtur, quod hoc nomen ‚accidens‘ debet esse genus omnium accidentium, et ita non erunt nisi duo generalissima sive duo praedicamenta.

11. Item si iste terminus ‚ens‘ vel iste terminus ‚res‘ vel iste terminus ‚quid‘ sive ‚aliquid‘ est genus, tunc non erunt genera termini inferiores ut ‚substantia‘, ‚quantitas‘ etc. Sed illi termini sunt genera vel aliquid eorum est genus. Igitur
60 etc. Minor potest probari, quia nihil apparet prohiberi, quin illi termini sint genera, sicut iste terminus ‚substantia‘, quia non dicuntur simpliciter aequivoce de substantia, qualitate etc., sed forte analogice, scilicet secundum prius et posterius. Hoc autem non videtur impedire, quin sint genera, si substantia ponatur
65 unum genus, quia etiam substantia dicitur secundum prius et posterius de illis, de quibus dicitur. Deus enim per prius est substantia quam aliquid aliud, et corpora caelestia per prius quam ista inferiora, cum sint causae eorum; et quicquid dicitur de causa et causato, per prius dicitur de causa quam de causato. Et om-

aliam actionem *K* 48 Deinde nono *AE* potest *L* 49 quinque] novem *AELLi* corr. ex novem *K* 50 sunt *om. K* 51 Praedicata] praedicamenta *L* 51–52 vel quinque *om. AE* 52 videbatur *AE* videtur *L* in Porphyrio *om. KLLi* quaestione] ratione *Li* 54 Et tunc] Decimo *AE* alio modo *om. AE* 56 debeat *AELi* 58 Undecimo *AE* 58–59 quid sive *om. AE* 59 genera termini] termini generalissimi *AE* 60–61 vel . . . etc. *om. AE* 61 Probatur minor *AE* posset *K* nihil *om. Li* prohibere *Li* nisi quin *L* sunt *K* 61–62 genera] generalissima *AE* et *add.* ita bene *AEKL* 62 isti termini *AEL* substantia] *add.* nisi *L* 62–63 quia . . . etc.] quantitas. Et quamvis non dicuntur simpliciter aequivoce de substantia et quantitate *AE* 63 forte *K* 98 *vb* analogice scilicet *om. Li* 64 ponitur *K* 66 est *L* 19 *va* substantia aliquid] quodcumque *AE* 67 eorum] istorum inferiorum *AE* 68 et . . . causa₂ *om. L* 69 dicatur *AE* 70 quoniam] quia *KL*

³Burid. *ibid.* arg.9 (A 246r–v, K 95ra): Deinde arguitur, quod sint pauciora quam quinque, quia praedicabile et praedicatum non distinguuntur nisi secundum actum et potentiam. Ideo omne praedicatum est praedicabile et omne praedicabile potest esse praedicatum; ideo tot sunt haec sicut ista. Sed in I *Topicorum* (1,9, 103b20–25) non ponuntur nisi quattuor praedicata. Ergo non dicunt esse nisi quattuor praedicabilia. – *Ibid.* arg. 10 (A 246v, K 95ra): Item arguitur, quod non sint nisi quattuor et non plura, quia sunt quattuor, et unum et unum non est plura. Ergo quattuor sunt et non plura. – *Ibid.* arg.11: Item arguitur, quod praedicabilia sunt duo et non plura, quia hoc genus et haec species sunt duo et non plura; et tamen hoc genus et haec species sunt praedicabilia. Ergo praedicabilia sunt duo et non plura.

nino videtur, quod hoc nomen ‚ens‘ dicitur de lapide et albedine sine aliqua attributione unius ad alterum, quoniam albedo esset ens, licet esset separata a subiecto et non minus, quam quando esset in subiecto. Ideo nihil omnino videtur prohibere, quin iste terminus ‚ens‘ debeat dici genus. 70

12. Item posset argui de actione et passione, de quando, ubi, situ et habitu, quod omnia pertineant ad praedicamentum relationis; sed de hoc in speciali arguetur post. 75

Item posset dubitari de infinitis praedicabilibus, quae ad nullum videntur pertinere praedicamentorum, quae Aristoteles enumeravit, verbi gratia puer, senex, masculus, femina, rex, papa, clericus, beanus, securis, statua, domus, populus, exercitus, cena, prandium, vivere, dormire, matrimonium, nomen, verbum, oratio, syllogismus et sic de aliis. Oportet ergo ad huiusmodi terminos ponere alia praedicamenta. 80

Oppositum ponit Aristoteles⁴ et Porphyrius⁵ et communiter sequaces eorum.

Notandum est, quod dupliciter accipitur hoc nomen ‚praedicamentum‘, uno modo pro genere generalissimo, alio modo pro totali congregatione omnium praedicabilium contentorum sub illo generalissimo una cum ipso. Et ita apparet, quod idem revertitur numerus hinc et inde; ideo sufficit dicere de numero generalissimorum. 85

Secundo sciendum, quod non potest sumi horum praedicamentorum distinctio ex parte rerum, pro quibus termini praedicabiles supponunt, quia sicut prius arguebatur, eadem caliditas est actio et passio et quantitas et qualitas et ad aliquid; et idem Sortes est homo et albus et tricubitus et pater et agens etc. Nec potest eorum distinctio sumi simpliciter ex parte vocum, quia non oportet propter diversa idiomata mutare numerum, quem communiter ponunt philosophi. Et voces etiam imponuntur ad significandum ad placitum⁶. Ideo pluri- 95

71 subiecto] substantia *Li* 72 debeat dici] possit esse *AE* 73 Duodecimo *AE* potest *AE* 74 quod] ut *AE* sed] sicut *AE* 74–75 agetur *KL* 76 dubitare *L* 77 praedicamentum *L* enumeravit] enarravit *L* 78 beanus *om. AE* statua] clavus *A incert. E* domus] dominus servus *AE* 80 aliis consimilibus *K* ad . . . terminos] huiusmodi terminos recipere et *K* 81 aliqua *L* 82 Oppositum istius *AL* posuit *Li* Aristoteles *om. Li* omnes sequaces *KLi* 84 capitur *K* sumitur *L* 85–87 omnium . . . quod *om. L* 86 illo] uno *Li add.* genere *K* generalissimo *A 254 v* una una cum ipso] una causa ipsius *K* apparet] patet *Li* 87 revertitur] refertitur *E* hinc] genere *A* hinc et inde] hic et ibi *K* inde *E 44 ra* ideo de numero] numerum *AE* 89 sciendum] nota *AE* quod] *add.* hic *K* 92 Sortes est homo] est Sortes *A* bicubitus *AE* etc. *om. AE* 94 idiomata *Li 134 ra* mutare quam *AE* posuerunt *LLi* 95 voces eorum *K* etiam im-

⁴ *Praed.* 4, 1b25–27.

⁵ *Porph. spec.* 12, 1–2, 7.

⁶ *Peri herm.* 2, 16a19.

ficarentur praedicamenta ad placitum nostrum, quod est inconveniens. Sed sumuntur ex diversis intentionibus, secundum quas termini sunt diversimode connotativi vel etiam non connotativi. Ex quibus diversis connotationibus proveniunt diversi modi praedicandi terminorum de primis substantiis; et ita directe
100 et immediate distinguuntur penes diversos modos praedicandi de primis substantiis. Si enim praedicentur in quid sive essentialiter de ipsis, tunc tales termini sunt de praedicamento substantiae; si vero praedicantur denominative in quale, tunc sunt de praedicamento qualitatis; et si in quantum, sunt de praedicamento quantitatis; si in quo modo se habet hoc ad illud, sunt de praedicamento
105 ‚ad aliquid‘; si in quando, de praedicamento ‚quando‘; si in ubi, de praedicamento ‚ubi‘. Verum tamen est, quod de agere et pati, de situ et habitu non habemus sic propria quaesitiva imposita ad significandum, sicut habemus de praedictis praedicamentis; sed possunt imponi, cum nomina significant ad placitum. Cum enim quaerimus, quid est Sortes aut brunellus, aut quid est hoc, demon-
110 strato lapide vel ligno aliquo, supponimus quod ipsum est aliquid, et quaerimus specificationem per terminos substantiae subiectos. Et etiam cum quaerimus, quantus vel qualis est Sortes, supponimus quod est aliquantus vel aliqualis, et quaerimus specificationem per terminos speciales subiectos istis terminis ‚quantum‘ vel ‚quale‘ et sic de aliis. Et sic posset imponi quaesitivum suppo-
115 nens Sortem agere vel pati, et quaerens specificationem per terminos subiectos istis terminis ‚agere‘ vel ‚pati‘ et sic de aliis. Sic ergo intendit Aristoteles V *Metaphysicae*, ubi dicit, quod „diversa genere (scilicet generalissimo) sunt . . . quorum est diversa figura praedicationis⁷“. Et quia, sicut dictum est, non habemus de omnibus quaesitiva communia toti generi, ideo etiam praedicamenta possumus
120 distinguere secundum diversos modos generales significandi circa primam substantiam, ut quia quaedam significant de prima substantia, quod ipsa est aliquid, ut quia est homo vel animal vel lapis; alia significant eam esse aliquantam vel aliqualem, ut tricubitam vel albam; alia significant ipsam se aliter habere quodam-

ponuntur] terminorum *L* 99–101 et ita . . . substantiis *om. A* 101 enim] vero *Li*
enim *L* 19 *vb* praedicentur tunc *om. L Li marg. K* 102 de] in *AE* 104 illud] aliquid
AEK 106 tamen *om. L Li marg. K* quod *om. L* 107 quaesitiva] interrogativa *AE et*
add. ut de agere et pati *E* 108 possent *Li* imponi] *add.* Quandoque . . . ultra (= *lin.*
223–239) *KL et supra script.* vacat *K* supposita verborum (= *lin.* 226)] supposita ad-
K 99 *ra* verbiorum (!) 108 significant *Li* 109 quid est hoc] lapis *KL* 109–110 de-
monstrando *A* 111 substantiae subiectos] substantivos *K* subiectos *L* 112 Sortes]
Plato *A* 113 Quaerimus] *add.* per *AEL* per *om. L* 114–115 et₁ . . . pati *om. AEKL*
116 intendit] dicit *KLLi* 117 genera *AEK* scilicet *om. AEK* generalissima *AEK*
generatione *L* sunt] scilicet *K* quorum generatio *K* 119 ideo *L* 20 *ra* etiam possunt
L 120 secundum] penes *K* circa *om. AE* 122 quia] quod *AE* animal vel *om. K*
123 aliqualem] *add.* ut bicubitam *AE* aliter *om. AEKL* 124 aut₁] vel *AE* ut *L* 125

⁷ *Metaph.* 5 t.33 c.28, 1024b9–13.

modo ad aliam, ut quia est sibi similis vel aequalis, aut pater aut servus etc.; alia
 significant, ubi res est, vel quando, ut quia est in domo, vel fuit anno praeterito 125
 aut erit; alia significant eam agere aut pati, ut quia secat aut secatur; alia signifi-
 cant eam esse aliququaliter positam seu situatam aut secundum partes eius aut
 inter aliqua alia; et alia significant eam esse aliququaliter habituatam, ut quia
 vestita est vel armata. Et sunt isti modo significandi secundum diversas significa-
 tiones et connotationes terminorum in respectu primarum substantiarum. 130

Et sciendum, quod haec distinctio praedicamentorum non est per divisiones
 sufficientes alicuius rationis communis in rationes speciales, sicut esset divisio
 generis in suas species, ut animalis in rationale et irrationale, quoniam Aristo-
 oteles⁸ supponit, quod huiusmodi diversis intentionibus seu rationibus, secundum
 quas proveniunt tales diversi modi praedicandi, non est aliqua communis ratio 135
 vel intentio. Ideo etiam non est illis praedicamentis aliquod nomen commune
 univocum. Et ideo in vanum laboraverunt plures, qui per huiusmodi divisiones
 voluerunt assignare sufficientiam numeri praedicamentorum. Credo ergo, quod
 non possit aliter assignari vel probari sufficientia numeri praedicamentorum, nisi
 quia tot modos praedicandi diversos invenimus non reducibiles in aliquem modum 140
 praedicandi communioem acceptum secundum aliquam unam communem
 rationem, ideo oportet tot esse. Sed etiam quia non invenimus praedicabilia com-
 munita, quae sub istis modis non contineantur vel ad eos reducantur, ideo non
 ponimus plura praedicamenta. Unde si aliqua praedicabilia communia invenia-
 mus habentia alios modos praedicandi praeter dictos decem, apparet mihi om- 145
 nino, quod non esset negandum, quin essent plura praedicamenta. Unde bene
 invenimus, quod Aristoteles⁹ enumeravit et assignavit ista decem. Sed non in-
 venimus, quod ipse dixit, quod non sint plura. Et si visus est innuere, quod non
 sint plura, tamen numquam ad hoc probandum rationem apposuit nec apponere
 potuit convenientem, nisi quia non invenimus alia praedicabilia, quae sub istis 150

quando] *add.* est *AE* 126 erit] *heri K* 127 eius] *suas Li* 129 armata] *ornata L* signi-
 ficandi *om. Li* 130 terminorum] *modorum L* 131 distinctio] *divisio K* 132 commu-
 nis *E 44 rb* in rationes 133 animal *A* quoniam] *ut K* ut quando *L* 134 supposuit *LLi*
 quod] *add.* ex *K* 135 conveniunt *E* proveniunt *A 255 r* tales 136 illis] *in his KL*
 nomen *om. AE* commune *om. L* 137 plures *om. AE* per *om. AEK* 138 suffi-
 cientem numerum *K* 139 posset *AE* aliter] *alicui AE* 139–140 nisi quia *om. Li*
 140 non *om. Li* 141 unam *om. A* 142 oportet] *apparet AE* 143 continentur *L*
 vel ... reducuntur *om. AE* eos] *add.* non *Li* 144–145 invenimus *L* inveniremus *Li*
 146 quin] *add.* non *L* 147 Aristoteles *K 99 rb* enumeravit enumerat et assignat *L*
 148 ipse *L 20 rb* dixit dixit vel dixisset *K* sunt *L* 149 sunt *L* 149–150 apponere
Li 134 rb potuit 150 poterit *E* convenientem] *sufficientem AE* quia] *add.* in istis in-

⁸ Ibid. 1024b13–16.

⁹ Cf. not. 4.

- non contineantur, vel de eis non consideramus. Et haec ratio statim non valeret, si unus alter talia praedicamenta inveniret. Cum enim ista consideramus non esse sub istis decem contenta, non debemus negare, quin sint plura. Sed tamen mihi apparet pro certo, quod ista decem, si sint aliqua alia, sunt magis manifesta et
- 155 continentia sub se maiorem pluralitatem praedicabilium. Ideo rationabiliter ista magis enumerari debuerunt, nec oportebat alia enumerare, dato etiam quod essent alia, quia ex consideratione et determinatione istorum decem erat facile de aliis, cum occurrerent, considerare et determinare secundum similitudinem vel proportionem ad ea, quae de istis determinata sunt.
- 160 Postea etiam notandum est, quod si actio et passio sunt genera generalissima, quorum species sunt calefactio, frigeffectio, sectio, ustio¹⁰, ita etiam ista nomina erunt genera generalissima ,agere' et ,pati' vel ,agens' et ,passum' vel ,activum' et ,passivum', quorum species erunt calefacere, calefieri, secare, secari, calefactivum, calefactibile, sectivum, sectibile etc., sicut bene dicebatur in arguendo in
- 165 principio quaestionis, et sicut expresse docet Aristoteles in IV *Topicorum*¹¹, ubi dicit locum a casibus et a coniugatis valere ad determinandum problema de genere, et tenere omnino constructive et destructive. Ut si est praedicatio generis de specie, quod generatio est factio, ita erit dicendo, quod generare est facere, generans est faciens, generativum est factivum, immo etiam generari est fieri,
- 170 generabile est factibile. Sed tamen Aristoteles ponendo decem praedicamenta non enumerabat cadentia contra principale, a quo cadunt. Sed illa omnia reputabat pro uno praedicamento secundum reductionem casuum ad principale, ita quod activum reducamus ad agens et passivum ad patiens secundum attributionem potentiae ad actum, deinde etiam agens vel agere ad actionem, et patiens
- 175 vel pari ad passionem, vel e converso secundum attributionem concreti ad abstractum vel e contra. Sed tamen ipse bene distinxit inter qualitatem et quale

ferioribus *K* 151 continentur *L* considerantur *K* valet *KL* 152 praedicabilia *LLi* inveniet *K* inveniat *LLi* non *om. AEK* 153 mihi *om. L* 154 sunt] sint *AE* 155 ista *om. AE* 158 de] in *AEL* occurrerent] hoc quaererent *E* 160 quod *om. A* sint *A* 161 ustio] *add. etc. KLi* ita] item *L* 162 genera *om. AEKL* activum] actum *K* 163 secare *om. E* secari *om. A* 164 etc. *om. K add.* Notandum *KL et add.* quod *K* bene *om. K* in arguendo *om. KL* 165 sicut] sic *L* expresse *om. L* 166 ubi dicit *om. AEK* terminandum *AELi* problemata *AEK* 167 teneri *E* omnino] omnia *L* Ut si est] Et sicut bene est *AE* sit *L* 168 quod] *om. AE* ut quod *L* erit dicendo] etiam dicendum erit *AE* erit dicere *K* 169 immo etiam *om. AE* 171–172 reputabant *L* 172 secundum] *add. attributionem et AE attributionem E 44 va et casuum*] cadentium sive casuum *K* 173–174 ad agens . . . attributionem *om. A* 174 vel agere *om. Li* 176 ipse bene distinxit] bene distinxerunt *AE* bene *om. Li* inter *L* 20 *va* qualitatem 177 hoc ita *L* notaret *A* 255 *v* quod 178 distingu] *add. sive distinctio*

¹⁰ *Praed.* 9, 11b1–8.

¹¹ *Top.* 4,3, 124a10–14; cf. *ibid.* 2,9, 114a26–32; cf. q.17 not. 41.

tamquam inter diversa genera¹², ut per hoc notaret, quod ita in aliis poterat distingui inter coniugata et casus ad invicem proportionabiliter.

Et secundum ista dicta potest responderi ad rationes, quae fiebant.

Ad 1. Ad primam, quando dicitur: Quot modis dicitur unum oppositorum, 180
tot modis dicitur reliquum, dico quod illa regula non est intelligenda quantum
ad numerum suppositorum; possibile enim est, quod plura sunt animalia sana
quam aegra. Sed est intelligenda quantum ad numerum significationum tali
modo, quod si termini vocales A et B opponuntur, et si A est aequivocum, et B
est aequivocum, et e converso, et quot significationes habet A, tot significationes 185
B habet et e converso, dum tamen ita sit, quod A secundum omnem signifi-
cationem sit oppositum ipsi B, et quod etiam e converso B secundum omnem suam
significationem sit oppositum ipsi A. Et aliter non valet regula.

Ad 2. De alia ratione dictum fuit in Porphyrio¹³.

Ad 3. De habere et haberi dicitur post¹⁴.

190

Ad 4. De alia ratione dictum est satis in positione¹⁵. Sed tunc ultra ego dico,
quod est idem praedicatum dicendo: Sortes agit, et Sortes est agens, sicut bene
dicitur V *Metaphysicae*¹⁶, quod idem significat vadere et esse vadens, conva-
lescere et esse convalescens. Et iterum idem est praedicatum dicendo: Sortes est
agens, Sortes est activus. Sed differentia est quantum ad copulam, quia una pro- 195
positio est de inesse et alia de possibili. Idem enim significat: Sortes est activus,
et Sortes potest agere vel potest esse agens. Unde in unoquoque praedicamento
termini possunt praedicari de suis subiectis vel mediante hac copula ,est', vel
mediante hac copula ,potest esse', ut: Sortes est homo vel albus vel in domo, et
Antichristus potest esse homo vel albus et in domo, iuxta illud dictum Commen- 200

fieri AE ad] ab AE ad invicem] et in K proportionantur A 179 secundum] add.
iam E ista om. AE posset KLi quae fiebant om. AE in principio quaestionis factas Li
180 quando] cum K Quot] Tot AE 181 tot . . . reliquum] etc. AE regula] ratio
AE 182 sunt] sint AE 183 significatorum K significationem L 184 vocales scilicet K
185 est aequivocum om. AE et e converso et om. L quot] tot Li tot] quot Li
tot significationes om. AE 187 ipsi om. AE 188–189 regula K 99 va Ad aliam rati-
onem 189 De secunda AE 190 dicitur K postea AE 191 De quarta AE 192 di-
cendo Sortes om. AE Sortes est om. AE 193 quod] quia A 195 activus] add. Sortes
potest agere et Sortes potest esse agens AE 195–196 propositio om. KL 196 significat]
add. Sortes potest agere et AE 197 praedicamentorum K 198 suis subiectis] primis
substantiis AE 199 homo vel albus vel om. AE 201 prooemio] 2° Li 201–202 prae-

¹² Praed. 8, 10a27–29; cf. Ockh. Praed. c.14 §12 (286–288).

¹³ Burid. In Porph. q.14 (A 247v, K 95va): Ad 1 et ad 2 concedo, quod sint valde multa Parisius et Romae, sed omnia ista servantur per ista quinque nomina. – Cf. not.2.

¹⁴ Cf. q.19 ad 5 lin.131–144.

¹⁵ Cf. lin.160–178.

¹⁶ Metaph. 5 t.14 c.7, 1017a27–30.

tatoris prooemio *De anima*: „Actus et potentia contingunt omnibus praedicamentis, et sunt differentiae valde oppositae¹⁷.“ Sed omnino apparet mihi, quod isti termini actio et agens sunt diversa genera et non subalternatim posita¹⁸, et quod si unum est generalissimum, alterum etiam est generalissimum. Sed tamen
205 dicuntur unum praedicamentum univoce et analogice secundum attributionem abstracti ad concretum vel e converso. Sed tamen simpliciter et proprie ipsi cum suis inferioribus sunt duo diversa praedicamenta, sicut Aristoteles tangit de qualitate et quali¹⁹.

Ad 5. Ad aliam potest dici, quod istae quaestiones ‚quare‘ et ‚propter quid‘
210 non quaerunt praedicatum de subiecto, sed supponunt praedicationem et quaerunt causam verificationis talis praedicati de tali subiecto assignandam per aliam propositionem, ut si quaeramus, quare vel propter quid luna eclipsatur. Similiter quaestio per ‚utrum‘ non quaerit, quod de subiecto assignetur praedicatum, sed de assignato quaerit, utrum sit illud praedicatum verum de illo subiecto vel non.
215 Si autem quaeramus, quomodo se habet Sortes ad Platonem, hoc pertinet ad praedicamentum de ad aliquid; respondemus enim, quod ipse est pater eius vel dominus vel similis sibi vel maior eo et sic de aliis. Et aliquando utimur hoc quaesitivo ‚quomodo‘ aequivoce pro quaesitivis singulorum praedicamentorum, ut si quaeramus, quomodo est Plato vel quomodo se habet Plato. Et similiter
220 hoc facimus inquirendo, in quo statu vel in quo puncto est Plato; respondemus enim ad tales quaestiones, quod ipse est sanus, dives, bonus mercator, vel bene dilectus a rege serviens filio regis, vel etiam quod ipse iacet in lecto suo, vel quod est in domo Petri et sedet ad ignem, et sic de aliis. Quandoque etiam quaerimus quomodo id est qualiter, et reducitur ad quale vel ad qualitatem, sicut casus ab
225 eis descendens. Sicut enim quale et sua supposita sunt determinationes nominum, ita qualiter et sua supposita verborum, ut: qualis est motus, dicimus quod

dicamentis *Li* 134 *va* et sunt 203 iste terminus *A* sint *AE* 203–204 et quod] quia *K*
204 quod *om. AE* 205 univoce et *om. AE* secundum attributionem] scilicet
attributionis *KLi* 206 simpliciter] communiter *AE* similiter *K* 207–208 tangit *L* 20 *vb*
de qualitate 209 Ad quintam *AE* 211 aliam] aliquam *K om. L* 213 quaeritur *L*
214 quaerit *E* 44 *vb* utrum quaeritur *K* praedicatum *om. K* de illo subiecto *om. Li*
216 ad *om. Li* enim *om. A* 218 quomodo *om. AE* 219 ut *A* 256 *r* si Plato]]
de Platone *AE* Platoni *KL* 220 quaerendo *AE* 221 mercator vel *om. L* bene *om. K*
222 quod]] ut *E* iacet *E* suo] *add.* cum pulchra iuvenula *A add.* et dormit *Li*
223 Petri] patris *K* et sic de aliis *om. AE* Quandocumque *KL* etiam] enim *AE om. K*
224 id est] et *AE* quid *L* reducuntur *AEKL* casus] capimus *AE* cum ad aliquid *K*
225 eis] eiusdem *KL* sua supposita] qualitas *AE* sunt determinationes *om. KL*
226 qualiter] qualitas *Li* quod] *add.* est *A add.* sit *EK* 227 aut regularis] etc. *A* 229

¹⁷ Averr. *Anim.* 1 comm.6 (in 1,1, 402a23–b1).

¹⁸ *Praed.* 3, 1b16.

¹⁹ Cf. not. 12.

circularis vel velox aut regularis, et qualiter movetur, dicimus quod circulariter aut velociter.

Sed de illis quaesitivis ,cuius‘, ,cui‘, ,per quem‘, ,a quo‘ et huiusmodi, dico quod saepius nos non quaerimus praedicata accidentaliter, sed supponimus ea et quaerimus subiectum primum, id est substantiam primam, de qua illa praedicata verificentur. Et hoc apparet manifeste, si quaeramus, quis est pater istius vel quis combussit domum etc.; respondemus enim, quod Sortes vel Plato. Et si quaeramus in obliquo, adhuc quidem apparet, quia ad substantiam primam respondemus in obliquo, et potest fieri resolutio ad rectum, verbi gratia: cuius est iste asinus, dicimus quod Sortis est iste asinus, et a quo combusta est domus, dicimus quod a Sorte. Et aequivalet hoc dicere, quod Sortes est, cuius est iste asinus, et Sortes est, a quo combusta est domus, et sic de aliis.

Sed ultra dico, quod si inveniantur quaesitiva et praedicata responsibilia, quae non possumus ad haec decem praedicamenta reducere, non esset mihi inconueniens ponere alia praedicamenta, sicut dixi prius.

Ad 6. Ad aliam dico, quod ,quando‘, ,heri‘, ,hodie‘, ,olim‘ etc., quamvis sint apud grammaticum partes indeclinabiles, tamen non simpliciter sunt syncategoremata, sed sunt termini praedicabiles²⁰ et resolubiles in terminos declinabiles et praedicabiles, ut ,quando‘ quaerit, in quo tempore, et ,hodie‘ significat idem quod in hac die, et ,heri‘ idem quod in die immediate praecedente hanc diem, et ,olim‘ idem quod in tempore praeterito multum distante ab isto praesenti die, et sic de aliis. Simplicia autem syncategoremata non sunt per se praedicabilia; ideo non sumitur ab eis aliquod praedicamentum. Et sic de ubi, de hic et de illic.

Ad 7. Ad aliam manifestum est, quod licet ad placitum posuerimus ista diversa quaesitiva ,quo‘, ,qua‘, ,ubi‘ et ,unde‘, tamen haec omnia quaerunt de ubi,

cui] quis qui *A* quo *K* qui *LLi* quem] quid *A* a quo *om. A* huiusmodi *om. KL*
230 praedicata] praedicta *L* 231 subiectum primum] substantiam *K* id est] scilicet *AKL*
232–238 Et . . . aliis] ut prius tactum est in notionali *E* 232–233 vel . . . domum
etc. *om. A* 233 etc.] vel quis aperuit ostium *Li* enim *om. A* 233–234 quaerimus *K*
234 quidem apparet] illud praedicatum *L* idem praedicatum *del. et sup. lin.* quidem
apparet *K* quidem] idem *Li* ad *om. L sup. lin. K* 235 rectum] rationem *A* 236 dici-
mus₁] respondemus *L* est iste asinus *om. A* et *L 21 ra* a quo dicimus₂] dicitur *A*
236–238 dicimus₂ . . . aliis *marg. K om. L* 237 Sorte] *add.* combusta est domus
Li aequivalet] verum est *K* asinus] equus *Li* 239 quod *om. KL* si *K 99 vb* invenian-
tur 240 ad haec] adhuc ad *A* ad ista *E* mihi] enim *A* inde *E om. K* 241 alia] plura *A*
242 Ad sextam *E* olim *om. ALi* 244–245 et₁ . . . quaerit] quando quaeritur *A*
245 quaerimus *K* 246 mediate *EK* 247 praeterito *om. E* die] tempore *E* 248
autem] quae sunt *AK om. L* 249 praedicamentum] *add.* id est quod in aliquo locantur *E*
Et sic] *add.* etiam dicitur *E* 250 possumus *AE* 251 quaesitiva] interrogativa *AE*

²⁰ Prisc. *Instit.* 15,1 (II 60,9–11). Cf. Ockh. *Summa log.* I c.4 (15,9–16,34; 25,5–6).

scilicet ubi est in termino ad quem, ubi in termino a quo et ubi in medio. Et ideo illae praedicationes: Vado ad campum, venio de campo, transivi per campum, pertinent ad praedicamentum de ubi quantum ad illum terminum ‚campus‘, licet
255 quantum ad illos terminos ‚vadere‘ et ‚venire‘ pertineant ad praedicamentum de agere vel de pati vel forte de utroque, quia animal vadit movendo se ipsum, et sic vadere est movere et moveri. Unde notandum est bene, quod saepe praedicatum in propositione compositum est ex terminis diversorum praedicamentorum, ut dicendo: Sortes est homo currens velociter. Et tunc illud praedicatum est de
260 praedicamento substantiae quantum ad istum terminum ‚homo‘, et est de praedicamento agere quantum ad istum terminum ‚currens‘, et est de praedicamento qualitatis vel qualis vel qualiter quantum ad istum terminum ‚velociter‘. Et aliquando saepe contingit, quod eundem terminum vocalem nos imponimus ad significandum congregationem plurium terminorum mentalium propter brevita-
265 tem. Et sic iste terminus vocalis quantum ad illos diversos conceptus debet poni non solum de uno genere, sed de pluribus aggregate, ut ‚cena‘ et ‚prandium‘ conveniunt quantum ad comedere, et differunt, quia hoc est sero et illud mane; et sic quantum ad comedere sunt de uno praedicamento, scilicet de agere, et quantum ad sero vel mane sunt de alio praedicamento, scilicet de quando. Hoc manifeste docet Aristoteles IV *Topicorum*²¹, ubi dicit, quod cum aliquis terminus sic
270 fuerit in duobus vel pluribus generibus, non bene assignabitur genus eius, si aliquod illorum generum solitarie assignetur, sed oportet proprium genus eius assignare congregatum ex illis generibus, ut quod genus generalissimum ad hominem album esset substantia qualis, et generalissimum ad prandere esset agere aliquando, et Aristoteles ibidem exemplificat de seductore et detractore.

Deinde etiam istae praepositiones ‚circum‘, ‚circa‘, ‚supra‘, ‚infra‘, ‚ante‘, ‚retro‘ significant saepe sic esse situatum, et pertinent cum activis, quibus deser-

unde] *add.* imponere *AEL* haec *om. AE* 252 scilicet] videlicet *KL* ubi₂] unde *Li* 253 Vadunt *Li* ad . . . campum₂] Athenis venio de Arabata transivi Parisius *K* Athenis venio de Aitibia transivi per Renis *L* ad Charbatum venio de Charbato transivi per Charbatum *Li* 254 pertinent *Li* 134 *vb* ad campum] campum *AE* Athenis *KL* Charbatum *Li* 255 quantum *om. E* vado venio *AE* 256 forte *om. Li* ad utrumque *AE* 256–257 et sic *A* 256 *v* vadere 257 bene *om. AE* 258 propositionibus *Li* positum *AE* ex] de *AE* 259 Et est *L* est₂ *om. LLi* 260 praedicamento *om. Li* quantum *om. K* est *om. KLLi* 260–261 praedicamento *E* 45 *ra* agere 261 currit *L* 262 vel qualiter *om. Li* 263 saepe] simul *K* nos] *add.* saepe *L* 264 mentalium *om. AE* 265 debet poni *om. KL* 266 solum est *K* aggregative *K* cena et *L* 21 *rb* prandium 270 Philosophus *AE* IV]V *A om. L* sic *om. L* si *Li* 271 fuerit] fit *K* vel] *add.* in tribus vel *L* assignaverit *A* 273 congregatim *A* 274 esset_{1,2}] est *K* prandere] *add.* mane *KL* 275 et₁] sicut *AE* et sic *K om. L* ibidem] ibi *L* non *Li* detractore] traditore *Li* 276 Deinde] *add.* quia *K* infra] intra *KL* 277 activis] accusativis *Li* 279 exposi-

²¹ *Top.* 4,5, 126b7–12.

viunt, ad praedicamentum ‚situs‘. Et iterum etiam, si ‚ante‘ et ‚post‘ sumantur, prout sunt positiva istorum comparativorum ‚prius‘ et ‚posterius‘, tunc possunt pertinere ad praedicamentum ‚ad aliquid‘. Et omnino praedictae praepositiones et etiam aliae inveniuntur in diversis propositionibus valde plures et diversas circumstantias et connotationes significare, sicut etiam omnes concedunt, quod in diversis orationibus genus valde diversis viribus regitur²². Et diligenter inquisitores de illis circumstantiis et connotationibus diversis considerent, et secundum earum exigentiam reducant ad ista decem praedicamenta vel ad unum illorum vel ad congregationem multorum; quod si non sit possibile, concedantur alia praedicamenta. 280 285

Ad 8. Ad aliam rationem dictum est, unde et quomodo debeat sumi distinctio praedicamentorum.

Ad 9. Tunc ad rationes, quae arguunt, quod sint pauciora. De illis quae solutae sunt in Porphyrio²³, ad illum locum recurras. 290

Ad 10. Sed ad aliam videtur mihi dicendum, quod haec nomina ‚substantia‘ et ‚accidens‘, prout supponunt pro terminis significativis, non sunt genera generalissima, immo sunt sub isto genere ‚terminus significativus‘ vel ‚vox significativa‘ vel forte sub isto genere ‚praedicabile‘, quoniam sic omnis substantia est praedicabile et vox significativa et non e converso, et similiter omne accidens. Si vero hoc nomen ‚accidens‘ capiatur, prout supponit pro rebus inhaerentibus substantiis per se subsistentibus, ut pro albedine et magnitudine, tunc significat illas res non simpliciter, immo connotando quod alteri accidant seu inhaereant, et sic esset de praedicamento ‚ad aliquid‘, et non praedicaretur essentialiter sicut genus de albe- 295 300

tiva AE 279–280 possunt pertinere] pertinent AE 280 praedicandum A omnino] non L 281 diversis K 100 ra propositionibus 282 omnes] add. grammatici AE 283 regatur AE redditur Li diligentes Li 284 diversis om. AE 285 reducant K et add. has praedicationes K add. praedicationes Li 286 vel] ut Li multorum] eorundem AE 288–289 Ad aliam . . . praedicamentorum om. AE 288 sumi distinctio] poni determinatio K 290 Tunc] Deinde AE quae] sic Li pauciora quam decem AE quae] aliquae AE 291 fuerunt KL 292 Sed om. AE mihi] add. fore AE add. esse L 294 immo potius AE sub] pro L 295 sub] pro L genere] termino K quoniam] quia AE 296 similiter L 21 va omne omne] hoc nomen Li Si vero] sed non si AE Et si Li 297 inhaerentibus A 257 r subiectis substantiis] subiectis A 298 existentibus AE magnitudine] nigredine AE 299 essent L 301 magnitudine] nigredine AEK 302

²² Cf. Prisc. *Instit.* 14,19 (II 35,5–14).

²³ Burid. *In Porph.* q.14 (A 247r, K 95rb): Sed tunc breviter de divisione praedicamentorum dico, quod Aristoteles non intendebat ea distinguere nisi penes diversos modos praedicandi de primis substantiis, quas ponebat esse prima et principalia subiecta omnium praedicabilium . . . (A 247v, K 95va) Ad aliam dictum fuit . . . Et Porphyrius non intendebat praedicabilia ista dicere praedicari de subiectis suis, sed solum ea describere et distinguere secundum diversos modos praedicandi et assignare inter ea convenientias et differentias . . .

dine vel magnitudine. Immo si esset albedo separata a subiecto, illa non amplius esset accidens nisi in potentia, quia posset inhaerere alteri et accidere.

Ad 11. Sed de isto termino ,ens' vel ,res' debet videri in *Metaphysica*²⁴, quod non praedicatur secundum unam rationem et unum conceptum de terminis decem praedicamentorum. Vel si capiatur simpliciter, non praedicatur essentialiter de terminis accidentalibus praedicabilibus de primis substantiis, sed denominative indirecte, sicut de eis praedicaretur hoc nomen ,substantia'. Haec enim est denominativa praedicatio: Ens est album, ens est tricubitus. Ideo etiam haec est denominativa indirecta: Album est ens, tricubitus est ens. Et nihil plus dico de hoc ad praesens, quia hoc pertinet ad *Metaphysicam*.

Ad 12. Sed tunc ad ultimam dubitationem dico, quod oporteret explicare connotationes illorum nominum, et oporteret videre, quales terminos implicant in suis rationibus. Et oporteret secundum istorum terminorum exigentiam assignare eis praedicamenta, ut quia senex dicitur a tanto tempore vixisse et iuvenis a tanto, modo hoc praedicatum ,vivere' reducitur ad agere; potentia enim vegetativa ponitur activa²⁵; et ,tanto tempore', puta tribus vel sex annis, pertinet ad praedicamentum quantitatis. Si autem ex tali vel tali complexione dicatur senex aut puer, pertinebit ad praedicamentum qualis, et aequivoce aliquando dicitur senex hoc modo et praecedente. Masculus et femella dicuntur secundum potentias naturales in generatione similis ex semine; ideo reducuntur ad activum et passivum, et sic sunt de agere et pati, vel ad secundam speciem qualitatis.

Rex, papa, comes, episcopus, presbyter, curatus, balivus dicuntur ab officiis regendi populum vel in temporalibus vel in spiritualibus. Et clericus ideo dicitur, quia aptatus est ad officia ecclesiastica. Et talia reducuntur ad agere, sicut domi-

possit *AKL* 303 quod] quia *AE* 304 praedicantur *KL* praedicatur *E* 45 *rb* secundum
305 praedicamentorum *Li* 135 *ra* Vel capitur *K* praedicatur] capiatur *E* 307
indirecta *A* esset *AEK* 308 bicubitus *K* 309 denominativa] *add. marg.* praedicatio
K 310 *Metaphysicam*] *add.* ut prius tetigi *AE* 311 quod non *K* oportet *AEKL*
312 oportet *AEK* 312–313 quales . . . rationibus] quomodo implicat in suis rationibus
et quales terminos *AE* 313 sic oportebit *AE* oportet *K* 314 eius *AE* 316 activa] *add.*
vel passiva *marg. K* puta] scilicet *AE* annis] *add.* et sic de singulis *AE* 317 vel tali
om. AEL dicitur *AE* 317–318 dicatur . . . puer] senex et *L* 318 pertinet *AL* perti-
nent *E* 319 et praecedente] ut dictum est *AE* dicuntur *K* 100 *rb* secundum 320
similis] seminis *AE* 320–321 actionem et passionem *AE* 321 sunt de] ad *K* de se-
cunda specie *AE* 322 papa] *add.* beanus *AE* curatus *om. K* balivus *om. AEK* 323
regen- *L* 21 *vb* di 324 quia] qui *L* officia] beneficia *AE* ecclesiastica] *add.* et sic

²⁴ Burid. *In Metaph.* 4 q.6 ad 2 f.17va: Ad secundum dico, quod adhuc ponenda sunt decem praedicamenta sive decem generalissima, quia termini accidentales concreti sunt connotativi, et ideo praedicantur de illo termino ,aliquid' denominative sicut passio de subiecto. Cf. Arist. *Metaph.* 4 t.2 c.2, 1003a33–34.

²⁵ *Anim.* 2 t.45 c.4, 416a34–b2.

ficator vel sutor. Beanus dicitur, quia solo anno fuit Parisius. Tunc ‚solo anno‘ 325
pertinet ad quantum, sed ‚esse Parisius‘ ad ubi.

Securis, statua, scamnum, si sic nominantur a talibus figuris, pertinent ad
quartam speciem qualitatis. Si vero securis dicatur a secundo, tunc pertinet ad
agere, et si statua a repraesentando, tunc ad aliquid. Si domus describatur, quia
lapides et ligna sint composita, tunc compositum pertinet ad relationem, lapides 330
et ligna ad substantiam. Si exponatur pro defendere nos a pluviis, tunc defendere
est resistere, et resistere pertinet ad agere; virtus enim activa, sicut est principium
motus, si superet, ita est principium quietis, si resistat.

Populus dicitur multitudo habitantium in uno loco magno ut in civitate vel
regno vel vico; et multitudo est de quantitate vel de ad aliquid, et in loco est de 335
ubi. Exercitus dicitur multitudo ordinata ad bellandum, et est multitudo de
quantitate vel de ad aliquid, et ordo de ad aliquid, et bellare de agere. Et prius
dictum est de cena et prandio et de vivere.

Et similiter potest dici, quod dormire est agere, si sit conventus caloris ad cor
ad regenerationem et fortificationem spirituum; vel reducitur ad agere sicut pri- 340
vatio ad habitum, si sit quies spirituum ab actione, scilicet a sensatione; vel si
quis vult dicere, quod sentire est pati, tunc reducatur ad pati. De hoc enim non
est hic disputandum. Omnino enim privativa reducenda sunt ad praedicamenta
terminorum positivorum sibi oppositorum.²⁶

etiam presbyter *AE* 325 quia . . . Parisius] quasi bis annus quoniam tantum duobus annis
fuit Parisius *AE add.* vel Pragae *K* solo anno₂ *om. AE* 326 quantum] praedicamentum
quantitatis *AE* Parisius] *add.* vel Pragae *sup. lin. K* 328 dicitur *AE* pertinet ad]
est de *AE* ad *KL* 329 a repraesentando] dicitur alicuius statua *AE* tunc] *add.* est *AE*
329–330 Si . . . ligna] Et sic dicitur de ly domus quia si capiatur prout ex lapidibus et
lignis *AE* 330 ex lapidibus et lignis sit *K* pertinet *om. KLLi* 331 Sed si *Li* pro de-
fendere] prout nos defendit *AE* 332 est resistere *om. KLLi* resistere *A* 257 v et resistere
pertinent *K* 332–333 virtus . . . resistat *om. AE* 334 multitudo] *add.* hominum
AE 335 vico] platea *AE* in] de *L* 336 ubi] *add.* et sic *AE* ordinatorum *KLLi*
337 vel de ad aliquid *om. Li* 338 vivere] *add.* et prandere *AE* 339 quod] de *L* dor-
mire] *add.* vel *KL* si sit] si est *K* vel sic si *L* 340 regenerationem] rei generationem *E*
generationem *Li* vel] *add.* dicitur quod *AE* 341 habitum] *add.* sicut *KL* 341–342
spirituum . . . ad pati] sensuum ab actione tunc est pati *AE* 342 non *om. E* 343 Om-
nino] Tunc *Li* privativa *E* 45 va reducenda 344 positivorum] positivorum *ELLi* sibi]

²⁶Burid. *In De somno et vigilantia* q.1 f.43va: His igitur praemissis quia nomina sunt
significativa ad placitum debet scire quod aliquando Aristoteles diversimode utitur hoc
nomine ‚somnus‘: Uno modo quo hoc nomen somnus supponit pro sensibus exterioribus ea
ratione qua non sunt potentes sentire, propter carentiam spirituum sensibilibus percussor-
um ad locum cordis, et non potentium diffundi ad illa organa propter dictam causam. Et
sine dubio potest concedi quod hoc nomen ‚somnus‘ est nomen privativum privative opposi-
tum huic nomini ‚vigilia‘, sicut illa nomina privative opponuntur: impotentia sentiendi et
potentia sentiendi. Alio modo utimur hoc nomine ‚somnus‘, prout supponit pro conventu

345 De matrimonio videtur mihi, quod isti termini ‚maritus‘ et ‚uxor‘ dicuntur ad
aliquid, et a marito dicitur matrimonium. Unde virum contrahere matrimonium
est ipsum fieri maritum mulieris, et mulierem contrahere matrimonium est ipsam
fieri uxorem viri. Et positum est hoc nomen matrimonium abstractum horum
nominum maritus et uxor, licet non sit convenientia in voce cum uxore. Et
350 propter coniunctionem et copulam mariti cum uxore positum est eis unicum
nomen pro abstracto, licet aequivoce; et sic matrimonium est de praedicamento
ad aliquid*.

Nomen vero, verbum et oratio et per consequens syllogismus describuntur,
quia sunt voces significativae. Et vox pertinet ad qualitatem, et significativum ad
355 aliquid. Si vero tu loquaris de mentalibus, tunc oportet omnia talia describere
descriptione explicante quid nominis, et videre ad quae praedicamenta pertinent
termini in descriptione positi, ut si nomen mentale describatur, quia est concep-
tus incomplexus praedicabilis non consignificans tempus, aut quocumque alio
modo volueris explicare quid nominis debito modo, vide de quo praedicamento
360 est ille terminus ‚conceptus‘ et ille terminus ‚incomplexus‘ et iste terminus ‚prae-
dicabilis consignificans‘ et iste terminus ‚tempus‘. Et de hoc nomine ‚tempus‘
dicitur post²⁷. Isti autem termini ‚complexus‘ et per consequens ‚incomplexus‘
significans et per consequens consignificans, videntur pertinere ad praedicamen-
tum de ad aliquid. Iste autem terminus ‚conceptus‘, si poneretur significare rem,
365 pro qua supponit aequae simpliciter et non cum ampliori connotatione, quam
iste terminus ‚albedo‘ significat albedinem, tunc pertineret ad praedicamentum
qualitatis; conceptus enim est quaedam qualitas animae²⁸. Si vero ponatur

et *L* seu *Li* 345 dicuntur] sunt *AE* 347 matrimonium *L* 22 *ra* est ipsam 348 positum
... matrimonium] sic matrimonium est *AE* 349 sit convenientia] conveniat *AE* 354
quia] quod *A om.* *E* sint *AE* 355 loqui volueris *AE* oporteret *Li* 356 explicata *AE*
pertinerent *Li* 357 nomen *Li* 135 *rb* mentale quia] quod *AEK* sit *K* 359
volueritis *K* 360 conceptus] complexus *E* incomplexus *K* 100 *va* iste incomplexus]
complexus *LLi* et₂ *om.* *K* 361–362 Et ... post *om.* *AE* 362 per consequens *om.* *AE*
363 per consequens *om.* *AE* pertinere *om.* *A* 364 ponitur *AE* 365 aequae]
hoc est *Li* non cum] absque *Li* 366 pertinet *AE* 367 ponatur] dicitur *AE* 368

calorum ad locum cordis et membrorum digestivorum, propter confortationem naturae et
regenerationem spirituum. Et manifestum est quod hoc modo hoc nomen esset nomen vere
positivum et non privativum. Et sic somnus est dispositio positiva; ad quam tamen disposi-
tionem sequitur bene impotentia sentiendi in organis exterioribus sensibilibus, sicut per
motum positivum solis sequuntur in nocte tenebrae super terram. – Cf. Albert. Magn. *De*
somno et vigilantia 1 tr.1 c.8 (9,134a): Sic igitur necessario revocatur ad interiora spiritus
et calor. – Ad doctrinam Aristotelis cf. I. Düring, *Aristoteles* 566–568. Quoad conceptus
privationis et habitus cf. *Praed.* 10, 12a26–29; *Metaph.* 7 t.23 c.7, 1032b3–6.

²⁷ Cf. q.8 lin.203–228, q.18 lin.37–71.

²⁸ Ockh. *In Peri herm.* l.1 Prooem. §4 (349,3–5), §9 (363,4–7).

significare illam rem connotando habitudinem ad rem conceptam, sicut repraesentantis vel significantis ad significatum vel repraesentatum, diceretur esse ut sic de praedicamento ,ad aliquid‘.

370

Et haec omnia, sicut nunc dixi ea, dicta sunt per modum exemplorum, quorum non requiritur verificatio, ut dicitur I *Priorum*²⁹. Si enim praedictorum nominum dentur meliores et aliae descriptiones vel interpretationes, debet dici secundum exigentiam illorum. Sed haec sic dixi exemplariter, ut per praedicta diligentes inquisitores haberent occasionem et modum dicendi perfectius et de praedictis nominibus et de aliis. Et in hoc pauco, quod potui dicere, gavisus sum satis.

375

significative *L* sicut] ut sic *AE* 368–369 repraesentatur *AE* 369 vel₁ . . . sic *om. AE*
371 nunc] prius *AE* 373 et . . . debet] diffinitiones et interpretationes vel oppositio-
nes debet *L* 374 illorum] aliam *L* dixi] dici *L* 375 inquisitiones *L* haberent
L 22 *rb* occasionem et modum *om. AE* 377 satis] *add.* Haec de quaestione *A add.*
et de quaestione tertia. Sequitur quarta quaestio *E add.* Et sic patet quaestio *K*

²⁹ Burid. *In Prior.* 1 q.26 Clm 6962 f.26va: Ad auctoritatem Aristotelis potest dici, quod si posuerit istam tamquam veram de necessitate: Omnis homo est animal, ipse posuit pro exemplo, et exemplorum non requiritur veritas . . .

QUAESTIO 4

- 1 Utrum una proprietas substantiae sit in subiecto non esse¹.
1. Et arguitur quod non, quia convenit non solum substantiis, sed quibusdam aliis, scilicet differentiis, ut dicit Aristoteles².
2. Item entis positivi debet esse positiva proprietas. Et haec non est positiva, 5 sed negativa, cum tamen substantia sit ens positivum.
3. Item non convenit omni substantiae, quia forma substantialis est substantia et est in subiecto.
4. Item convenit chimaerae et albedini, quae non sunt substantiae. Primo enim verum est, quod chimaera non est in subiecto, quia sua contradictoria est 10 falsa etc. Convenit etiam albedini, quia haec est vera: In subiecto non est albedo, quia sua contradictoria est falsa, scilicet: In omni subiecto est albedo.
5. Item nec primis substantiis nec secundis convenit non esse in subiecto, quia tam primae substantiae quam secundae sunt quidam termini significativi. Et illi, si sunt vocales, sunt in aere subiective, et si sunt mentales, sunt in anima tam 15 quam in subiecto.
6. Item Aristoteles³ concedit aliquas substantias dici de subiecto vel de subiectis. Et tunc vel illae sunt in illis subiectis, de quibus dicuntur, et habetur propositum; vel sunt separatae ab eis, et hoc est ponere universalialia separata a singularibus, sicut posuit Plato⁴, quod Aristoteles reprobavit VII *Metaphysicae*⁵.

A 259 v *E* 46 va *K* 100 va *L* 22 rb *Li* 135 rb 1 Quaeritur consequenter quinto utrum *A* quaeritur quinto circa Praedicamentorum utrum *E* Quaeritur utrum *L* Consequenter quaeritur quarto utrum *Li* una] prima *A* propria *E* 2 Et *om. AL* quia] *add.* non esse in subiecto *K* 3 Aristoteles] *add.* in textu *AE* 4 Secundo *AE* 6 Tertio *AE* Probatur quia *AE* 7 et] quae *E add.* tamen *AE* 8 Quarto *AE* 9 sua] eius *AE* 11 omni *om. L* 12 Quinto arguitur: Ista proprietas *AE* nec secundis *om. A* non esse] quia non sunt *AE* Probatur quia *AE* 14 sunt₁] sint *AEK* subiective *om. Li* sunt₃ *om. A* sint *EK* 14–15 anima *A* 260 va tamquam 16 Sexto *AE* 16–17 subiectis] substantiis *L* 17 in *om. L* subiectis] substantiis *L* 18 sunt *om. A* universalialia] nulla *L* 19 quod] et *AE* reprobavit] improbavit *AE* reprobavit *K* reputavit esse falsum *Li* .. 20 Item]

¹ Cf. *Praed.* 5, 3a7–8, cf. 2a13.

² Ibid. 3a20–22.

³ Ibid. 3a17–18.

⁴ Cf. Plato *Phaidon* 100 C–E.

⁵ *Metaph.* 7 t.5 c.2, 1028b19–21; t.20–21 c.6, 1031a15–18.

7. Item quod est commune omni substantiae, non est proprium omni substantiae, quia proprium et commune opponuntur. 20

8. Et confirmatur, quia nec homini est illud proprium, nec asino et sic de aliis. Ergo nulli substantiae est proprium.

Oppositum arguitur, quia dicitur, quod Aristoteles ibi intendebat assignare proprietatem substantiae, ubi dixit, quod „commune est omni substantiae in subiecto non esse⁶“.

Et arguitur ratione, quia proprium dicitur uno modo, quod convenit omni, licet non soli⁷. Sed dicit Aristoteles, quod hoc convenit omni substantiae. Ergo hoc est ei proprium.

Notandum est, quod in assignando istam proprietatem non possumus accipere hoc nomen „substantia“, prout supponit pro veris substantiis per se subsistentibus et partibus earum, quia Aristoteles⁸ ponit istam proprietatem convenire secundis substantiis et differentiis, quae non sunt substantiae per se subsistentes, sed sunt termini significativi, qui vere sunt accidentia. Et cum hoc, si ista proprietas daretur de huiusmodi substantiis, distinguendo eas ab accidentibus, tunc oporteret accipere esse in subiecto per realem inhaerentiam, sicut forma inhaeret materiae vel albedo parieti. Et impossibile est sic accipere esse in subiecto, quia tunc secundae substantiae, quae sunt genera et species et termini significativi vocales vel mentales, essent in subiecto, scilicet in aere vel in anima, quod negat Aristoteles. Ergo nec verba Aristotelis possunt exponi de substantiis per se subsistentibus extra animam, nec de esse in subiecto per realem inhaerentiam. Et iterum si possent exponi sic, tamen non debent sic exponi, quia ad logicam non spectat, quo modo res, pro quibus termini supponunt, se habeant, ut utrum figura inhaereat figurato, vel sit idem quod ipsum figuratum, et sic de humanitate ad hominem et de deitate ad Deum. Sed sufficit logico quantum ad hoc considerare de ipsis terminis significativis, quomodo subiciantur vel praedicentur. 45

Illud E omni₂ om. LLi 21 opponuntur] add. Sed sic est de ista in subiecto non esse AE
22 confirmatur octavo AE homini] omni L 24 intendebat] voluit Li 25 quod]
quia Li 27 ratione om. AK omni] homini E 28 licet] et AE hoc] haec proprietas
AE convenit L 22 va omni 29 hoc est ei proprium] est propria AE erit L 31 hoc
nomen] istum terminum AE 31–32 existentibus E 32 posuit AE ponit K 100 vb
istam 32–33 proprietatem E 46 vb convenire 33 sunt om. E per se] primae L 34
qui] quia L vera K 35 huiusmodi] eiusdem A om. Li 36 oportet Li 37 vel] ut L
38–39 termini Li 135 va significativi 42 posset K possunt L deberent K Li debet EL
43 logicum AE terminis L 45 de divinitate KL Deum etc. Li logico om. AE

⁶ Praed. 5, 3a7–8; cf. not.1.

⁷ Porph. propr. 19, 20–21.

⁸ Praed. 5, 3a20–22.

Dico ergo, quod haec proprietas debet intelligi quantum ad terminos signi-
 50 ficativos praedicabiles et subicibiles de praedicamento substantiae, ita quod sit
 iterum cum per hoc Aristoteles velit ponere differentiam inter terminos de praed-
 icamento substantiae et inter terminos de aliis praedicamentis, apparet, quod
 per esse in subiecto non intendebat realem inhaerentiam, quia non minus sunt
 55 voces vel conceptus termini accidentales quam substantiales, sed aequaliter in-
 haerent aeri vel animae. Ideo secundum dicta prius oportet, quod per esse in sub-
 iecto intelligamus praedicationem denominativam, et per dici de subiecto intelli-
 gamus praedicationem essentialem. Et si tu non vis hoc recipere, vadas vias tuas,
 quia nomina sunt ad placitum⁹.

His visis ponendae sunt conclusiones manifestae secundum dicta in hoc libro
 60 et in libro Porphyrii. Prima est, quod nulla substantia, id est nullus terminus
 substantialis est in subiecto, id est nullus terminus substantialis praedicatur de-
 nominative de subiecto, quia respectu primae substantiae nihil habet modum
 subiecti, dico secundum directam praedicationem, cum prima substantia ponat-
 65 tur subiectum primum ascendendo de subiectis ad praedicata, vel subiectum ulti-
 mum descendendo de praedicatis ad subiecta. Ideo bene dicit Aristoteles¹⁰,
 quod prima substantia nec dicitur de subiecto, quia nihil habet inferius, de quo
 possit essentialiter praedicari, nec est in subiecto, quia non habet subiectum, de
 quo praedicetur denominative, sed alia denominativa praedicantur de ipsa.

Secunda conclusio, quod omnis terminus accidentalis est in subiecto vel se-
 70 cundum se ipsum vel ratione sui concreti vel propinque vel remote. Et capio ‚sub-
 iectum‘ pro prima substantia, quae est terminus singularis de praedicamento sub-
 stantiae. Tunc ergo manifesta est conclusio. Nam si termini abstracti ut ‚albedo‘
 et ‚caliditas‘ non praedicantur de primis substantiis, tamen eorum concreta praed-
 icantur de eis denominative. Et etiam si isti termini ‚velocitas‘ et ‚tarditas‘ non
 75 praedicantur de primis substantiis, tamen praedicantur de istis terminis ‚motus‘
 vel ‚mutatio‘, qui vel quae concreta ab eis dicta praedicantur denominative de

47 praedicantur *AEK* 50 quod *om. Li* 51 iterum *om. A* 53 inesse in *L* 55
 inesse in *L* 56 de] in *L* 58 sunt] significant *EL* 58–59 placitum *A* 260 v Tunc
 59 His . . . manifestae] Tunc pono conclusiones manifestas *AE* secundum dicta
om. Li dictum *L* 60 Prima est *L* 22 vb quod 61 est₁ . . . substantialis *om. AE* 62
 habet] *add. se per K* 63 subiecti] *add. et hoc AE* 64 subiectum₂] secundum *AE* 65
 bene] quando *A* 66 dicitur *om. L* subiecto] *add. nec est in subiecto K* quia nihil]
 id est non *AE* 66–67 quia . . . praedicari *om. L* 67 posset *AEK* quia] *add. nihil habet*
inferius de quo possit essentialiter praedicari inferius nec est in subiecto quia L 70 capio
om. L accipio *Li* 71 qui sunt termini singulares *K* 73 eorum] vox *L* 73–74 praedica-
 tur *L* 74 si *om. L* 76 qui vel *E* 47 *ra* quae 77 substantiis *om. A* 78 concreta

⁹ *Peri herm.* 2, 16a19.

¹⁰ *Praed.* 5, 2a11–14, 3a36–37.

primis substantiis. Et sic mediate vel immediate praedicantur denominative de primis substantiis omnes termini accidentales vel concreta eorum.

Tertia conclusio, quod si distinguimus terminos substantiales contra accidentales sufficienti divisione, tunc proprie proprium substantiae est non esse in subiecto; id est isti termino substantia supponenti pro primis substantiis et omnibus aliis terminis praedicabilibus essentialiter de eis proprie proprium est istud praedicatum non esse in subiecto, capiendo praedicatum, prout saepe capitur pro copula et praeciso praedicato. Conclusio patet per praedicta. Nam sic nullus terminus de praedicamento substantiae est in subiecto et omnis alius est in subiecto.

Sed tunc est dubitatio, quia dicit Aristoteles, quod hoc non est proprium substantiis, quia convenit differentiis¹¹; ergo dubitandum est, utrum differentiae sint substantiae vel accidentia, id est termini substantiales vel termini accidentales.

Respondeo, sicut saepe dixi, quod nomina significant ad placitum. Et ideo aliqui¹² voluerunt, quod per hoc nomen ‚substantia‘, prout supponit pro terminis, non intelligeremus nisi primas substantias, id est terminos singulares de praedicamento substantiae, et terminos praedicabiles de illis in quid. Et tunc illi ad placitum suum dixerunt differentias non esse substantias, sed ‚qualitates substantiales‘. Ideo sic haec proprietas proprie propria non esset isti termino ‚substantia‘, quia conveniret aliis non sub isto termino contentis, scilicet differentiis. Alii¹³ voluerunt vocare substantias universaliter primas substantias et omnes terminos praedicabiles de eis essentialiter. Et tunc ista esset propria proprietas substantiae,

eorum] concretorum *L* 79 Tertio concluditur *KLi* distinguamus *Li* distinguimus *K 101 ra* terminos terminos *om. Li* 81 supponendo *L* 84 Conclusio] Ergo *AE* quo *L* Nam] quod *AE* 84–85 terminus] *add. substantialis seu L* 87 hoc *om. L* 87–88 substantiae *AE* 88 quia] quis *Li* 89 substantia *E* 89–90 id est . . . accidentales] terminorum substantialium et accidentalium *L* 89 id est *om. Li* 91 Responsio *L* significant] sunt *L* ideo *sup. lin. K om. LLi* 92 volunt *AEK add. sic L* 93 intelligemus *AE* 95 placitum suum *L 23 ra* dixisset dicunt *K* dixisset *L* 96 sic *om. K* istius termini *A* 98 voluerunt sic *L* substantias] differentias *L* et] est *L add. universaliter K* 99 proprie *EL* substantiae *om. Li* 100 id est *om. LLi* ponitur] videtur *AE*

¹¹ Ibid. 3a21–22.

¹² Gualter. Burl. in *Porph.* B 5va: . . . differentia specifica . . . praedicatur in quale essenziale de specie. In *Praed.* D 4vb: Intelligendum est hic, quod differentia de genere substantiae est secunda substantia, sed non est directe in linea praedicamentali substantiae, sed indirecte et a latere. Et ideo Aristoteles dicit, quod hoc non est proprium substantiae, scilicet non esse in subiecto, sed convenit aliis ut differentiae. – Cf. Ockh. In *Praed.* c.9 §3 (186,9–21); c.9 §5 (189,24–31).

¹³ Ockh. In *Praed.* c.14 §1 (268,14–269,17); Thom. *Metaph.* 5 lect. 16 n.987–988.

100 id est huius termini ‚substantia‘, prout ponitur supponere pro terminis de praedicamento substantiae significativis, sicut apparet ex dictis.

Tunc ad rationes.

Ad 1. Iam dictum est ad primam, quae erat de differentiis¹⁴.

Ad 2. Ad aliam dicendum est, quod nullum est inconueniens termino positi-
105 uo appropriari aliquod praedicatum privativum vel negativum, vel e converso, ut quia proprium est substantiae non esse accidens, et accidenti non esse substantiam, et creatori non esse creaturam, et etiam proprium est non creatori esse creaturam.

Ad 3. Alia ratio non est ad propositum, quia arguit de substantiis per se sub-
110 sistentibus aut partibus earum et de inesse per realem inhaerentiam.

Ad 4. Ad aliam de chimaera potest dici, quod in huiusmodi assignatione proprietatis debet fieri additio, scilicet: Substantiae proprium est non esse in subiecto, cum tamen sit terminus pro aliquo supponens. Et etiam potest dici, quod illi termini ‚chimaera‘, ‚vacuum‘, licet de nullo vere affirmantur, quia pro nullo
115 supponunt, tamen in rationibus eorum dicentibus quid nominis implicant terminos denominative praedicabiles, ut quia chimaera est aliquod compositum ex aliquibus, ex quibus impossibile est aliquid componi, et vacuum est locus non repletus corpore¹⁵, isti autem termini ‚compositum‘ et ‚locus‘ sunt termini denominativi. Termini autem substantiales nec secundum se nec secundum alios
120 terminos in suis rationibus implicitos habent rationem denominationis. Sed ad hoc, quod de albedine dicebatur, conceditur quod de proprietate sermonis non bene dicitur in subiecto non esse. Sed per hoc debemus intelligere non esse in subiecto, ita quod negatio praecedat istum obliquum ‚in subiecto‘.

Ad 5. Alia ratio arguit de reali inhaerentia.

videtur *corr.* ex ponitur *K* 101 apparet] patet *L* 102 Tunc *om.* *KL* 103 Iam dictum est *om.* *K* ad primam dictum est *L* erat *Li* 35 *vb* de differentiis 104 Ad secundam *AE* nullum] non *AE* conueniens *L* 105 appropriare *K* approbari *Li* e converso] etiam *A* 106 ut quia] quia *AE* *L* ut *K* proprie proprium *K* accidenti] accidens *L* 108 creaturam etc. *Li* 109 Tertia *AE* arguit de *A* 261 *r* substantiis 109–110 existentibus *K* 110 esse *A* 111 Ad quartam *AE* 112 scilicet *om.* *KL* 113 cum] dum *K* sit *om.* *AE* supponens] supponat *AE* supponentibus *L* et *add.* Sed chimaera pro nullo supponit. Igitur etc. *AE* 114 affirmantur *A* affirmatur *K* 115–116 implicantur termini denominativi *K* 115 implicat *L* 117 ex quibus *om.* *L* est] *add.* tunc *K* 118 termini] *add.* scilicet *AE* 120 implicitos] implicatis *K* ad] de *KL* 121 de proprietate *corrupt.* *L* non *om.* *AE* 122 non] *E* 47 *rb* esse debeamus *L* 123 ita] id est *K* obliquum] *add.* scilicet *L* 124 Alia] Similiter *A* Sexta *E* arguebat *AE* inhaerentia] *add.* et est soluta *AE* 125 Ad septimam *AE* secundae substantiae dicuntur *A*

¹⁴ Cf. lin.91–101.

¹⁵ *Phys.* 4 t.57 c.7, 213b33.

Ad 6. Ad aliam dicitur, quod secunda substantia dicitur de subiecto tamquam 125
de inferiori et non denominative; et non est inhaerenter in illo subiecto, nec est
substantia per se subsistens separata, sicut ponebat Plato, sed est unus terminus
significativus in anima vel in aere.¹⁶

Ad 7. Ad aliam dico, quod idem est proprium termino communi et commune
eius suppositis. Hoc igitur praedicatum ‚non esse in subiecto‘ est proprium huic 130
termino ‚substantia‘ supponenti pro terminis substantialibus, quia non convenit
nisi sibi vel illis, de quibus ipse praedicatur; et est commune suppositis eius, ut
istis terminis ‚prima substantia‘, ‚secunda substantia‘.

Ad 8. Et consimiliter procedit confirmatio.

126 inferiori] *add.* suo *L* inhaerenter] inconueniens nec inhaeret *L* 127 existens
EK posuit *AE* 128 significativus *L* 23 *rb* in aere] *add.* existens *L* 129 Ad octavam
AE 130 in *om.* *E* 132 ut] scilicet *K* 133 substantia₁] *add.* et *KL* 133–134 sub-
stantia₂ *K101 rb* Et 134 procedit *corrupt.* *K* confirmatio] *add.* Ratio post oppositum
est pro dictis in positione quaestionis. Haec de quaestione *A add.* Et sic patet quaestio etc.
K add. Et sic patet *L*

¹⁶ Cf. *Praed.* 5, 3a17–20; cf. Ockh. *Summa log.* I c.42 (122,120–122).

QUAESTIO 5

1 Utrum sit proprium substantiae univoce praedicari et significare hoc aliquid,
et utrum etiam substantiae sit aliquid contrarium¹.

1. Et arguitur quod non sit proprium substantiae univoce praedicari, quia hoc
convenit accidentibus sicut substantiis. Omnia enim genera de suis speciebus et
5 omnes species de suis individuís praedicantur univoce, et tamen ita in accidenti-
bus sicut in substantiis inveniuntur genera et species.

2. Item iste terminus ‚album‘, cum non sit de praedicamento substantiae, sed
accidentis, tamen univoce praedicatur de equo et cane, quia secundum unam
rationem et sic univoce, vel secundum diversas rationes et sic aequivoce, quod
10 est falsum.

3. Item hoc non convenit omnibus substantiis, quia a prima substantia nulla
est praedicatio, ut dicit Aristoteles², et quia etiam substantiae per se substan-
tes non praedicantur nec subiciuntur in propositionibus.

Oppositum videtur esse de intentione Aristotelis³.

15 4. Deinde arguitur quod non sit proprium substantiae hoc aliquid significare,
quia hoc significat terminus, pro quo supponit et pro quo verificatur in oratione
positus. Sed ‚substantia‘ et ‚accidens‘, id est terminus substantialis et terminus
accidentalis, pro eodem supponunt, ut si dico: Sortes est albus. Aliter proposi-
tio non esset vera. Igitur si terminus substantialis significat hoc aliquid, ita et ter-
20 minus accidentalis, ideo hoc non debet dici magis proprium substantiae quam
accidenti.

A 261 r *E* 47 rb *K* 101 rb *L* 23 rb *Li* 135 vb 1 Quaeritur consequenter sexto de aliis prop-
rietatibus substantiae utrum *A* Quaeritur sexto circa Praedicamentorum utrum *E* Quaerit-
ur utrum *K L* Consequenter quaeritur quinto de aliis proprietatibus substantiae utrum *Li*
praedicare univoce *KL* 2 est *LLi* 3 arguitur primo *K* 4 substantiis] philosophus *L*
5 et tamen] cum *K* ita] *add.* bene *AEK* 6 sicut] *add.* etiam *K* inveniuntur . . .
species *om.* *A* 7 cum non sit] qui non est *AE* de] in *K* 8 tamen *om.* *AE* 9 ratio-
nem] *add.* et unum nomen *AE* sic] sit *K* rationes *om.* *KLLi* 11 quia *om.* *L* 12 per
se *om.* *L* 13 subiciantur *L* 14 Oppositum illius *AE* Philosophi *K* 14–30 Opposi-
tum . . . contrarium *om.* *Li* 15 proprium *A* 261 v substantiae 17 substantia] subiecto *L*
18 albus] *add.* subiectum et praedicatum pro eodem supponunt *AE* Aliter] *add.*
enim est *L* 19 si] *add.* iste *AE* ita et] etiam iste *AE* ita *K* 20 dici] esse *AE* proprie
proprium *K* 21 accidentis *L* 22 cum] quod *AE* convenit *AEL* 23 immo] quia *AE*

¹ *Praed.* 5, 3a33–34; 3b10; 3b24–25.

² *Ibid.* 3a36–37.

³ *Ibid.* 3a33–34.

5. Item non potest dici proprium substantiae, cum non conveniat omni substantiae. Non enim convenit secundis substantiis, immo istae significant quale quid, ut dicit Aristoteles⁴. Igitur etc.

6. Deinde etiam arguitur, quod substantiae est aliquid contrarium, immo etiam termino substantiali, quia termini habent ad invicem repugnantiam et oppositionem, qui non possunt vere dici de aliquo uno individuo. Sed isti termini ‚homo‘ et ‚asinus‘ pro nullo eodem individuo possunt verificari simul. Ergo habent ad invicem repugnantiam et oppositionem, et non privativam nec relativam nec contradictoriam, ergo contrariam.

Oppositum omnium istorum tenet Aristoteles, ut communiter dicitur.

Notandum est, quod Aristoteles non dicit has esse proprietates substantiae, sed convenire vel inesse substantiis⁵. Sed tamen oportet videre, quomodo conveniat substantiis vel non conveniat, ut per hoc appareat, si haec debent dici proprietates substantiae vel non. Quantum ad hoc, quod est univoce praedicari, apparet quod debet exponi de substantia pro terminis de praedicamento substantiae, non pro rebus significatis per eos, quia istae non praedicantur.

Postea est notandum, quod Aristoteles non assignat istam proprietatem de substantiis communiter, ad primas et secundas, sed restricte eam assignat de secundis substantiis et differentiis⁶, quia non spectat ad primam substantiam praedicari de aliquo sive univoce sive denominative, nisi hoc sit in indirecta praedicatione eo, quod primae substantiae sunt ultimata subiecta et praedicationum essentialium et praedicationum denominatarum. Oportet enim statum esse in praedicationibus et in sursum quantum ad praedicata et in deorsum quantum ad subiecta, ut patet I *Posteriorum*⁷; et ille status in deorsum est ad ipsas primas substantias.

Deinde etiam notandum est, quod Aristoteles non dicit simpliciter praedicari univoce, sed dicit „univoce praedicari de his“, id est de primis substantiis⁸, quia

ista E 24 Igitur etc.] In textu AE 25 est] sit AE 28 asinus] albus K pro] de AEL possunt L 23 va verificari 31 tenet] dicit L 33 tamen] add. non L videri AE 33–34 convenient A 34 substantiis E 47 va vel non per om. L appareant A si] sed L debeant AE dicuntur K 37 significatis] quae significantur AE per eos] per terminos de praedicamento substantiae K istae] ista K om. L add. res AEK 38 Postea] Praeterea et add. sup. lin. vel postea K istam proprietatem om. L 39 ad] et L 41 in om. AEL 43 in om. L 45 subiecta] substantiam L subiecta Li 136 ra ut 47 etiam om. AE 48 substantiis K 101 va quia 49 ita] add. bene AE etiam K 50 et spe-

⁴ Ibid. 3b13–16.

⁵ Cf. not.1.

⁶ Ibid. 3a36–b2.

⁷ Post. 1,22, 83a36–b8.

⁸ Praed. 5, 3a33–34.

ita genera et species de praedicamentis accidentium praedicantur univoce de suis
50 inferioribus, sicut genera et species substantiarum de suis.

Uterius notandum est, quod aliquando praedicatio univoca vocatur proprie,
prout distinguitur contra aequivocam et denominativam. Et tunc oportet, quod
sit praedicatio essentialis sine connotatione aliena praedicati super significatio-
nem subiecti. Et sic stricte capit hic Aristoteles ,univoce praedicari'. Sic enim
55 univoce non praedicantur praedicabilia accidentium de primis substantiis, sed
denominative; sed sic praedicantur de eis secundae substantiae, scilicet genera
et species de praedicamento substantiae, et etiam differentiae. Quod enim diffe-
rentiae praedicantur essentialiter et sine connotatione aliena, apparet per hoc,
quod ponuntur in diffinitionibus simpliciter quidditativis, ad quas non spectat
60 aliqua connotatio aliena.

Et ex istis dictis sequitur manifeste, quod si secundis substantiis et differen-
tiis imponamus aliquod nomen commune, quod circumloquamur per istam ora-
tionem ,terminus communis' de praedicamento substantiae, tunc illud praedica-
tum, quod est praedicari de primis substantiis univoce, erit proprie proprium illi
65 nomini, ut si illud nomen sit B, et tunc omni B et nulli alteri quam B conveniret
esse praedicabile univoce de prima substantia vel de primis substantiis. Et sic
debemus intelligere de ista proprietate.

Tamen sciendum est, quod aliquando univoca praedicatio accipitur commu-
nius, prout solum distinguitur contra aequivocam praedicationem, prout in prin-
70 cipio libri diffiniebantur univoca⁹. Et sic accidentia bene praedicantur univoce
de primis substantiis, ut album de equo vel de cane dicitur non secundum diver-
sas rationes, sed secundum eandem, ideo univoce.

Ad 1–3. Et manifestum est, quod secundum ista dicta procedunt rationes,
quae fiebant in principio quaestionis.

75 Nunc oportet dicere de alia proprietate, quae erat ,hoc aliquid significare'. Et
manifestum est sicut de aliis, quod ipsa non debet exponi de substantiis per se
existentibus extra animam, quia non significant, sed significantur per terminos
de praedicamento substantiae.

cies substantiarum] specierum subiectarum L suis] *add.* inferioribus AE 53–54 signifi-
catum K 54 sic₁ om. A 56 sic] *add.* bene AE scilicet om. L 57 enim] etiam KL
58 praedicentur L Li apparet] patet AE 58–59 per hoc quod] quod hoc L 59
quod] quia K 61 istis om. L 62 circumloquimur L 63 substantiae L 23 vb quod
tunc] quod L 64 quod est A 262 r praedicari 65 et₁] quia Li tunc] *add.* marg. quia
K quam B om. L Li convenit L 67 intelligere] *add.* dicta AE proprietate om. Li
68 Tamen] De hoc L accipitur om. L 68–69 communiter AE 69 prout₂] sicut AE
69–70 principio libri] primo loco L 70 univoca] aequivoca KL 71 ut] quod
E vel de] et AELi cane] tamen Li 72 ideo om. L 72–73 univoce. Et om. Li
73 ista] iam K processerunt K 75 Nunc] *add.* ergo AE Tunc L 76 de₂] *add.* substan-
tia pro Li 77 subsistentibus Li quia] quae L 79 aliquid] *add.* significare Li 80

⁹ Ibid. 1, 1a6–8.

Et tunc notandum est, quod per hoc aliquid debemus intelligere substantiam
per se subsistentem, quam demonstramus, et de qua quaerimus, quando simpli- 80
citer quaerimus, quid est hoc. Et tunc sine dubio manifestum est, quod talem
substantiam significat et pro ea supponit individuum de praedicamento substan-
tiae, quod vocamus primam substantiam. Sed ultra oportet concedere, ut appa-
ret VII *Metaphysicae*¹⁰, quod easdem res significant et pro eisdem supponunt
termini communes de praedicamento substantiae, quas significant et pro quibus 85
supponunt termini individuales, nisi poneremus praeter animam universalialia
distincta a singularibus, sicut Plato posuit ideas. Ideo sequitur, quod omnis sub-
stantia secunda significat hoc aliquid.

Sed iterum termini accidentales praedicabiles de primis substantiis suppo-
nunt pro illis eisdem, pro quibus supponunt primae substantiae, et illa aliquo 90
modo significant. Ideo etiam sequitur, quod terminus accidentalis significat hoc
aliquid. Ideo simpliciter loquendo significare hoc aliquid non est proprium sub-
stantiae, nec est proprium primae substantiae.

Dico tamen, quod significare hoc aliquid sine connotatione aliena est pro-
prium huic termino ‚substantia‘ supponenti communiter pro omnibus terminis 95
de praedicamento substantiae; sed etiam significare praecise hoc aliquid per
illum modum singularem, per quem iste terminus hoc aliquid significat, est pro-
prie proprium huic termino ‚prima substantia‘. Nam secunda substantia non
significat hoc aliquid, scilicet hanc substantiam demonstratam singulariter, sed
communiter et indifferenter cum aliis. Et hoc intendebat Aristoteles. Quod 100
autem dixit Aristoteles¹¹, substantias secundas significare quale quid, intelli-
gitur ad istum sensum, quia significant secundum conceptus communes et deter-
minabiles. Determinatio autem secundum quandam usum locutionis solet vocari
qualificatio et determinabile qualificabile; et apparet, quod est satis impropria
locutio. 105

existentem *AE* et de *E* 47 *vb* qua 80–81 quando . . . quaerimus *om. AE* simpliciter
om. Li 81 est₂] *add.* et ad *L* 82 pro ea] *abbreviatio obscura* pro ca^{ur} *L* 83 oportet]
add. sup. lin. deberet *K* 85 quas] qua *L* 86 ponerentur *AK* 87 ponit *KL* 89 ite-
rum] *add.* nota quod *AE* 90 eisdem] *add.* rebus *AE* 90–91 aliquo modo] aliquando *L*
90 alio *Li* 91 significet *AE* 92 loquendo] *add.* de *KL* (*sed del. K*) proprie pro-
prium *KL* 96 etiam *om. AEK* significat *K* 97 illum *om. AE* terminus *L* 24 *ra* hoc
aliquid 98 substantia₁] *add.* et non huic termino secunda substantia *K* 99 demonstra-
tam] determinatam *K* demonstratam *Li* 136 *rb* singulariter 100–101 quod autem dixit
Aristoteles] Quando dixit *L* 101 Aristoteles *K* 101 *vb* substantiam substantiam secun-
dam *K* 102 quia] quod *AE* significat *K* 104 qualificatio] qualificativa *L* qualifi-

¹⁰ Burid. In *Metaph.* 7 q.16 Resp. f.51va: Sic enim dico, quod non sunt universalialia
distincta a singularibus, quia sequeretur, quod falsa esset praedicatio termini universalis de
termino singulari, ut dicendo: Sortes est homo . . . Cf. q.4 not. 5 et 16.

¹¹ Cf. not.4.

Ad 4.—5. Et secundum haec dicta exponantur rationes, quae fiebant in principio quaestionis.

Restat dicere de alia proprietate, quae est: „Substantiae nihil est contrarium¹².“ Et licet hoc posset exponi de substantiis per se subsistentibus praeter animam, tamen de illis non pertinet ad istum locum; immo in libro *De generatione*¹³ vel in *V Physicorum*¹⁴ debet de hoc perscrutari, scilicet utrum formae substantiales sint invicem contrariae. Ideo solum est hic determinandum de contrarietate vel non contrarietate terminorum substantialium.

Sed tamen oportet notare, sicut mihi videtur, quod primo et propriissime contrarietas attribuitur formis innatis, habere transmutationem ad invicem circa idem subiectum, cui possunt successive inhaerere et non simul, sicut sunt caliditas et frigiditas. Verum est, quod bene requiruntur aliae condiciones ad contrarietatem propriissime dictam, de quibus agendum est *X Metaphysicae*¹⁵, sed non est visum ad praesens. Sed terminis communiter attribuitur contrarietas secundum similitudinem vel attributionem ad contrarietatem huiusmodi formarum. Dicerentur enim termini contrarii, quia supponerent pro formis contrariis, ut isti termini ‚albedo‘ et ‚nigredo‘.

Et sic manifestum est, quod terminis substantialibus supponentibus pro substantiis actu per se subsistentibus non convenit contrarietas. Sed si forma ignis substantialis et forma etiam substantialis aquae significantur per istos terminos A et B, qui etiam supponerent pro eis sine connotatione aliena, ita quod essent termini substantiales, tunc si formae substantiales ponerentur contrariae, illi termini A et B dicerentur contrarii sicut isti termini ‚albedo‘ et ‚nigredo‘, et si non, non. Utrum autem illae formae sint contrariae, alibi determinandum est¹⁶.

cabile] qualitate *L* 108 Nunc restat *Li* est₁] *add.* quod *A* est₂] esse *L* 109 per se
A 262 *v* subsistentibus existentibus *KL* 110 locum] librum *Li* in libro *om.* *Li* 112
sint] *add.* sibi *A* determinandum] dicendum *AE* 113 non *om.* *E* 114 tamen] tunc *K*
115 habere] quae habent *A* quia habent *E* 116 sunt] esset *LLi* 117 est] *add.*
tamen *AE add.* etiam *sup. lin.* *K* 118 dictam] *add.* scilicet *A* *X*] 4 *KLi* 119 commu-
niter] consequenter *Li* 121 Dicuntur *AE* enim] ut *L* supponunt *AE* 123 sic *om.*
AE pro *om.* *L* 124 si *om.* *Li* 125 etiam *om.* *AE* significaretur *L* 126 aliena *E* 48
ra ita 127 ponerentur] essent *AE* 128 *A* et *B om.* *AE* 129 non₂. Utrum] tunc non
verum *L* sunt contrarii *L* alibi] albi *L* contrarii *L* 24 *rb* albi determinandum]

¹² *Praed.* 5, 3b24–25.

¹³ Burid. *In De gen. et corrupt.* 1.2 q. Utrum ignis sit contrarius aquae et aer terrae (Clm 19551) f.120va concl.1: Quorum prima est, quod elementa sunt ad invicem contraria secundum qualitates ad talem sensum, quod eorum qualitates naturales et ipsis naturaliter convenientes sunt ad invicem contrariae.

¹⁴ Burid. *In Phys.* 5 q.7 concl.1–3 f.90ra–rb; cf. *Phys.* 5 t.10 c.2,225b10–11.

¹⁵ Burid. *In Metaph.* 10 q.3 f.62va–vb; cf. *Metaph.* 10 t.13–14 c.4, 1055a3–33.

¹⁶ Cf. not. 13; cf. Burid. *In Phys.* 5 q.7 concl.4 f.90rb; *In De caelo* 4 q.8 (270,26–271,1).

Alio etiam modo termini dicuntur contrarii proportionabiliter illis formis, 130
 scilicet quia innati sunt vere affirmari de eodem subiecto singulari successive,
 sed non simul. Et sic sunt isti termini contrarii ‚album‘ et ‚nigrum‘, ‚calefieri‘ et
 ‚frigefieri‘ etc. Et isto modo numquam termini substantiales sunt invicem con-
 trarii, quia terminus substantialis nihil connotat ultra illud, pro quo supponit.
 Ideo quod est homo, semper quamdiu erit, erit homo, et numquam pro eo sup- 135
 ponit terminus, qui non vere dicatur de isto termino ‚homo‘. Sed propter conno-
 tationem aliquid est album, quod postea erit non album. Et sic intendit Aristo-
 teles, quod „substantiae nihil est contrarium¹⁷“.

Ad 6. Tunc solvitur ratio in oppositum dicendo, quod repugnantia termino-
 rum substantialium in non posse verificari de eodem non est contrarietas, sed 140
 vocatur disparatio. Dicuntur enim termini disparati, vel quia innati sunt simul
 verificari de eodem singulari, cum tamen non sint ad invicem consequentes, ut
 ‚album‘ et ‚dulce‘, vel quia non supponunt pro formis contrariis, nec umquam
 possunt vere affirmari de eodem subiecto singulari, et sic non sunt contrarii,
 ut isti termini ‚animal‘ et ‚lapis‘. 145

tractandum *L* 130 proportionaliter *AL* 131 scilicet *om. A* vere *om. AE* affirmari]
add. marg. et negari *K* 132–133 calefacere et frigefacere *AE* 133 invicem *om. AE*
 134 nihil connotat] non convenit *L* ultra illud] pro illo *L* 135 Ideo] *add.* hoc *KL*
 quod *om. L* erit] est *AE om. L* 135–136 supponeret *K* supponet *Li* 136 qui non]
 quin *K* vere] *add.* praedicatur *L* 137 est] esse *L* intendit] intelligit *AE* 138 quod]
 cum dixit *AE* 139 solvit *KL* opposita *L* 140 in *om. AEL* posse] potentium *AE*
 141 termini *om. A* 142 sint] sunt *AE* 145 animal et] homo *A* lapis] *add.* Ratio
 post oppositum est pro dictis. Haec de quaestione *A add.* et de quaestione. Quaeritur de
 duabus ultimis *E add.* Et sic patet quaestio; et sequitur alia *K add.* Et sic patet quaestio *L*

¹⁷ *Praed.* 5, 3b24–25.

QUAESTIO 6

1 Utrum sit proprium substantiae non recipere magis et minus¹, et utrum
maxime substantiae sit proprium, cum sit una et eadem numero, esse suscepti-
bilem contrariorum².

1. Arguitur primo, quod substantia suscipit magis et minus, per Aristotelem
5 qui dicit, quod „species est magis substantia quam genus“³.

2. Item aqua, quae calefit, recipit continue prius minus de caliditate et post
magis, propter quam receptionem caliditatis secundum magis et minus dicitur
prius minus calida et postea magis calida. Propter quod in capitulo de qualitate⁴
dicit Aristoteles, quod nos dicimus „alterum altero magis aut minus habere de
10 sanitate vel de iustitia“, quod non est, nisi quia magis et minus recipit de ea. Et
cum aqua sit magis aut minus recipiens de caliditate, est substantia. Igitur etc.

3. Item VII *Metaphysicae*⁵ dicit Aristoteles, quod „non solum materia est
substantia, immo etiam species, id est forma. Et quod est ex his, id est composi-
tum, dicitur substantia et magis quam materia.“

15 4. Item si differentia specifica constitutiva recipiat magis et minus, oportet
quod species, quam constituit, recipiat etiam magis et minus. Sed differentia
specifica substantiae, ut rationale, recipit magis et minus. Unde unus homo dici-
tur altero magis aut minus rationalis. Igitur etc.

5. Deinde arguitur, quod non sit proprium maxime substantiae, quod cum
20 sit una numero, sit susceptibilis contrariorum, primo quia sicut dicit Aristoteles,

A 262 v *E* 48 ra *K* 101 vb *L* 24 rb *Li* 136 rb 1 Quaeritur consequenter septimo de duabus
ultimis proprietatibus utrum *A* Quaeritur septimo circa Praedicamentorum utrum *E* Quaeritur
utrum *L* Consequenter quaeritur sexto de duabus ultimis proprietatibus utrum *Li*

substantiae . . . utrum *om. L* 2 maxime *A* 263 r substantiae substantia *E* eadem in *K*
2–3 susceptibilis *K* 4 Arguitur] Dicitur *L* accipit *K* suscipit *L* 5 species] sub-
stantia *L* substantia *om. A* 6 quae *om. L* accipit *L* prius minus] Magis *AE* 6–7
et post magis] quam prius habuit *AE* 7 propter quam] ergo post *A* ergo propter *E* 8
capitulo] calido suscipit magis *L* capitulo *Li* 136 va de qualitate] quantitate *ALi*
9 nos *K* 102 ra dicimus nos] non *Li* aut minus *om. AE* 10 est] esset *AE* reciperet
AE recepit *L* 11 est] sit *AE* 12 VII] I *AE* 13 id est² *om. L* 15 constitutiva *om. Li*
add. speciei AE recipit *AE* reciperet *K* magis *L* 24 va et minus oporteret *K* apparet *L*
16 reciperet *K* differentia est *E* 17 substantiae *om. Li* ut] ob *L* 20 esse sus-

¹ *Praed.* 5, 3b33–34.

² *Ibid.* 4a10–11, 17–18.

³ *Ibid.* 2b21–22.

⁴ *Ibid.* 8, 10b26–28.

⁵ *Metaph.* 7 t.7 c.3, 1029a1–7; cf. Burid *Metaph.* 7 q.2 f.43ra.

hoc convenit orationi et opinioni, quae non sunt substantiae. Nam eadem oratio, dicens quod Sortes sedet, est modo vera Sorte sedente, et statim fit falsa ipso surgente⁶, sicut Sortes existens calidus potest fieri frigidus.

6. Et iterum cum superficies sit quantitas et non substantia, tamen modo fit alba et modo nigra. 25

7. Item non omnis substantia est susceptibilis contrariorum, quia Deus et caelum non sunt susceptibilia contrariorum, nec etiam isti termini ‚Deus‘ et ‚caelum‘, qui sunt de praedicamento substantiae, sunt susceptibiles contrariorum praedicatorum secundum praedicationem denominativam. Ideo haec non potest esse proprietas propria substantiae. 30

Oppositum videtur intendere Aristoteles⁷.

Dico primo, quod illa proprietas ‚non recipere magis et minus‘ non debet intelligi de substantiis per se subsistentibus, nec de recipere per realem inhaerentiam, quia sic substantia magis quam aliquod aliud reciperet magis et minus. Substantia enim, quae alteratur, et non ipsa qualitas, est illa quae recipit magis et minus de illa qualitate, secundum quam est alteratio recipiendo unum gradum post alium et cum alio secundum eundem situm. Sed proprietas sic debet intelligi, quod nullus terminus de praedicamento substantiae personaliter supponens, scilicet pro substantiis per se subsistentibus, ut isti termini ‚animal‘, ‚homo‘, ‚lapis‘ praedicantur de aliquo subiecto cum istis additionibus ‚magis‘ et ‚minus‘, nisi hoc sit secundum sensum improprium; et hoc est manifestum de primis substantiis. Non enim dicimus, quod Sortes sit aliquando magis Sortes et aliquando minus. 35 40

Hoc etiam apparet de speciebus et generibus multipliciter, primo exemplari inductione. Non enim dicimus, quod Sortes sit magis homo quam Plato, nec quod homo sit magis animal quam canis, licet dicatur maius animal aut nobilius. Secundo hoc apparet secundum grammaticam, quia omnis species et omne genus de praedicamento substantiae est terminus substantivus, et talis non recipit 45

ceptibilem *AE* primum *A* sicut *om. AE* 21 opinio *L* quae] quia *A* haec *K* non *om. L* Nam] quia *A* 21–22 eadem *E 48 rb* oratio 22 dicens quod] scilicet *A* falsum *K* 23 fieri] esse *L* 24 fit] est *AEK* 29 praedicatorum *om. L* 30 proprietas] contrarietas *L* 31 videtur intendere] vult *AE* vult ostendere *K* 32 non recipere] substantia non recipit *A* non recipit *E* 33 existentibus *L* de recipere] debet intelligi de recipere *K* per₂ *om. AE* secundum *K* 35 enim] *add. est AE* 36 recipiendo] *add. prius K* 39 substantiis] subiectis *A* 40 lapis *om. AE* additionibus] adverbis *AE* 41 hoc] homo *A* 44 multipliciter] materialiter *L* 45 inductive *L* 46 maius] magis *KL* 47 quia] quod *KL* 48 substantivus *A* 263 *v* sed (!) talis non *L* 24 *vb* non (*repet.*) recipit 49

⁶ *Praed.* 5, 4a34–b1.

⁷ Cf. not. 1.

comparationem, sed terminus adiectivus⁸. Tertio quia suppono, quod forma
50 substantialis non est gradualiter intensibilis vel remissibilis, quod videri debet
in philosophia naturali⁹. Ideo non est causa, quare terminus substantialis non
connotans extrinsecum a substantia debeat praedicari secundum magis et minus.
Et hoc argumentum etiam extendit se ad differentiam substantialem. Quarto
quia secundum Porphyrium¹⁰ genus, species, differentia et proprium in hoc
55 communicant et ab accidente differunt, quia aequaliter, id est non secundum
magis et minus, participantur ab illis, quorum dicuntur genus et species et dif-
ferentia et proprium; accidens autem non aequaliter, sed secundum magis et
minus participatur ab illis, quorum dicitur accidens, quod et illic declaravimus.
Cum ergo genera, species et differentiae de praedicamento substantiae non praedi-
60 centur directa praedicatione nisi de illis, quorum sunt genera, species et diffe-
rentiae, sequitur quod non praedicantur secundum magis et minus.

Dico ergo, quod haec non est proprietas substantiae propria, quia non con-
venit ,omni et soli', cum etiam convenit multis aliis praedicabilibus, sed potest
dici proprietas substantiae, quia convenit omnibus substantiis, id est omnibus
65 terminis substantialibus, licet etiam conveniat aliis. Ille enim est unus modus
proprii, quia convenit ,omni, licet non soli'.¹¹

suppono] pono *A* supposito *E* 50 sit *AE* 51 Ideo] Et tunc *AE* iam *K* 52 connotans]
generans *L* praedicari secundum] connotare *A* 56 participantur] praedicantur *KL*
56–58 dicuntur . . . quorum *om.* *L* 56 genera *AE* 58 participatur] praedicatur *K*
quod et illic] quia istud *K* quod sic *AE* declaramus *AEL* 59 Cum] Dicunt *L* genus *AE*
differentia *AE* et *add.* et proprium *AE* *add.* sunt *L* 60 sint *L* 62 propria *om.* *LLi*
incert. *K* non₂ *om.* *KLLi* 62–63 conveniat *Li* 63 omni] homini *L* et] sed non *K*
cum] quia *KLLi* 64 proprium *LLi* 66 quia] qui *E* quia *K* 102 *rb* convenit *om-*

⁸ Prisc. *Instit.* 3,2 (I 83,17–84,4).

⁹ Burid. *In Phys.* 5 q.7 concl. 3 f. 90rb: . . . nec est inter formas substantiales distantia gradualis, quia suppono quod non suscipiunt magis et minus . . .

¹⁰ Porph. *propr. gen. et accid.* 25,16–19; *propr. diff. et accid.* 29,13–14; *propr. spec. et accid.* 31,1–4; *propr. proprii et accid.* 31,19–20. – Cf. Burid. *In Porph.* q.16: Utrum genus et differentia, species et proprium possunt dici secundum magis et minus sicut accidens? (A 249v, K 96va) Et est conclusio quarta, quod assignato genere et sua specie, si istud genus ponitur cum ista additione pro ista specie, praedicatum compositum ex istis genere et additione (A 250r) non amplius erit genus ad illam speciem nec ad ea praedicabitur per modum generis, sed per modum accidentis . . . (A 250r, K 96vb) Quinta conclusio debet proportionaliter poni de differentia ad speciem, quam constituit de proprio ad subiectum, respectu cuius dicitur proprium de specie ad suum individuum. Quamvis enim iste terminus ,hoc album' sit individuum huius speciei ,album', tamen non est individuum huius speciei ,magis album' vel ,minus album' . . . (A 250r, K 96vb) Ultima conclusio est, quod si accidens de eo, cuius dicitur accidens, praedicatur cum ista additione ,magis' vel ,minus', adhuc praedicatum congregatum ex isto accidente et ista additione dicitur accidens respectu istius subiecti, et praedicabitur de eo per modum accidentis; et hoc est per se manifestum.

¹¹ Porph. *propr.* 20,1; 19,20–21.

Tunc ergo de ultima proprietate dicendum est, quod illa secundum dicta Aristotelis non potest intelligi de substantia pro substantiis per se subsistentibus praeter animam, quia dicit Aristoteles: „Maxime substantiae proprium est etc.¹².“ Et si haec dictio ‚maxime‘ construat cum ‚proprium‘, tunc falsum est, quod dicitur, quia hoc non convenit omni tali substantiae. Non enim convenit Deo neque etiam, ut dicit Aristoteles¹³, hoc convenit intelligentiis neque corporibus caelestibus. Ergo hoc non potest esse maxime proprium huic termino ‚substantia‘, prout supponit pro talibus substantiis. Si autem ‚maxime‘ construat cum ‚substantiae‘, tunc etiam de illis substantiis nulla potest dici maxima nisi Deus vel caelum, quibus Aristoteles dicit non convenire, quod sint susceptibles contrariorum¹⁴. Et sic videtur mihi, quod haec proprietas est intelligenda de substantia, prout supponit pro terminis substantialibus, si debeamus observare verba Aristotelis. Et hoc videtur esse rationabile, quia de terminis praedicabilibus et subicibilibus est ista scientia, quomodo subiciantur et quomodo praedicentur, et non quae sint res, quas significant vel pro quibus supponunt; hoc enim pertinet ad philosophum primum¹⁵. Tamen sine dubio verba Aristotelis valde sonant prima facie, quod haec proprietas assignetur de substantia, prout supponit pro substantiis per se subsistentibus, quas termini substantiales significant. Sed tamen glossando eam de terminis, ego dicam, quod ‚maxime‘ debet construi cum ‚substantiae‘, non cum ‚proprium‘, ita quod sit sensus: Maxime substantiae, id est primae substantiae proprium est, licet non proprie proprium nec maxime proprium, quia prima substantia vocatur aliquando individuum, aliquando singulare, aliquando unum in numero, quia pro unica re supponit ad designandum, quod de illa substantia ipse intendebat, ipse apposuit: „quae cum sit una et

nibus *L* 66–67 soli *E* 48 *va* Tunc 67 dicta] esse *L* verba *Li* 68 potest] debet *L* substantia pro *om.* *K* 69 quia *Li* 136 *vb* dicit dicit Aristoteles] dictarum *KL* 69–70 Maxime . . . etc.] maxime proprium *K* est substantiae proprium *Li* 69–70 est etc.] dicitur *L* 70 haec dictio *om.* *K* cum] *add.* *ly* *AEK* proprie *A* 71 quia *om.* *L* 72 Deo] dicto *L* 73 hoc] haec proprietas *AE* maxime proprium] propria *AE* 75 substantiae] *add.* hoc termino *AE* 76 caelum] prima causa *K* diceret *Li* conceptibiles *L* 77 est] sit *K* 79 quia] quod *K* 80 et quomodo] quando *L* 80–81 praedicantur *KL* 81 sunt *K* sint *L* 25 *ra* res 82 pertinet ad philosophum primum] patet secundum Philosophum philosophia prima *AE* pertinet] patet *K* valde *om.* *AE* 83 assignanda sit *AE* 84 substantiis] terminis *A* existentibus *L* 85 dico *AEK* quod] *add.* *ly* *AE* 86 non] *add.* tamen *K* cum] *add.* *ly* *AE* proprie *A* proprio *E* ita quod] ut *AE* nam quod *L* 89 quia pro *A* 264 *r* unica supponit] *add.* ipse *LLi* 90–91 ipse₁ . . . numero]

¹² *Praed.* 5, 4a10–11.

¹³ *Metaph.* 9 t.17 c.8, 1050b6–11.

¹⁴ *Metaph.* 12 (post t.55) c.10, 1075b30–34.

¹⁵ Cf. *Metaph.* 6 t.3–4 c.1, 1026a30–32.

eadem numero¹⁶. “ Hanc ergo clausulam et istam dictionem ‚maxime‘ ipse posuit ad exprimendum primam substantiam, id est individuum de praedicamento substantiae. Deinde per esse ‚susceptibile contrariorum‘ ipse intendebat suspensionem secundum praedicationem denominativam, ita quod de eadem prima
 95 substantia praedicarentur successive termini contrarii, licet non simul, ut quod Sortes aliquando dicitur albus, aliquando niger, aliquando sanus, aliquando aeger.

Postea quia adhuc non erat proprietas substantiae, nisi aliquid apponeretur, quia conveniebat orationi et opinioni, id est istis terminis ‚oratio‘ et ‚opinio‘,
 100 ideo ipse apposuit istam clausulam ‚secundum sui mutationem‘¹⁷. Et quia de terminis exponimus hanc proprietatem, et non oportet terminum mutari, oportet exprimere ‚secundum sui mutationem‘, id est secundum mutationem eius, quod significat secundum suam formalem significationem, ita quod terminis substantialibus appropriate convenit recipere praedicationes terminorum contrariorum¹⁸. Et dicitur hoc proprium illis terminis, non quia conveniat omnibus
 105 eis, sed quia non convenit aliis, scilicet terminis accidentalibus. Non enim ‚oratio‘ et ‚opinio‘ sic recipiunt praedicationes veri et falsi; nihil enim oportet mutari ea, quae per istos terminos ‚oratio‘ et ‚opinio‘ significantur¹⁹. Et etiam si hoc nomen ‚album‘ aliquando dicatur dulce, aliquando amarum, tamen hoc non est
 110 secundum mutationem eius, quod significat secundum suam significationem formalem; hoc enim non est per mutationem albedinis, sed substantiae eius.

Sed restat dubitatio, quia haec proprietas convenit non solum primis substantiis, sed etiam secundis, quare ergo appropriavit eam Aristoteles primis substantiis. Ego dico, quod cum dixit primae substantiae hoc esse proprium, noluit per
 115 hoc excludere secundas, sed solum voluit significare illud, quod exprimit Porphy-

loquebatur Aristoteles in proposito, quia cum una numero et eadem *AE* 92 primam . . . est *om. K* id est] scilicet *Li* 93 esse *om. K* susceptibilem *Li* ipse *om. AEL* 94 de *om. L* 95 praedicentur *K* successive] susceptive *L* quia *KL* 98 Praeterea *K* adhuc] *add.* haec *AELi* ad haec *L* 99 quod *A* id est] *add.* de *E* 100 ideo] id est *Li* 101 exposuimus *K* terminum *om. L* mutare *AEK et add.* et *A add.* igitur *E add.* ideo *K add.* tamen *L* 101–102 oportet exprimere] exponitur *AE* 102 secundum₁] in *L* 103–104 substantibus *K* 105 terminis *om. AE* quod *AE* 106 enim *om. Li* 107 opinio *E* 48 *vb* sic sic] sive *L* verae et falsae *KL* nihil] non *L* mutari *om. KL* 108 ea] de aliis *AE* 109 dicitur *E* non est] nomen *L* 110 significat] sit *L* 111 substantiae] subiectae *K* 112 restat] *add.* una *E* 113 ergo] hoc *A* 114–116 dixit . . . videlicet] Porphyrius in suis communitatibus dicit *AE* 114 hoc esse] hoc esset *K* horum *L*

¹⁶ *Praed.* 5, 4a10–11.

¹⁷ *Ibid.* 4b3.

¹⁸ *Ibid.* 4b2–4.

¹⁹ *Ibid.* 4a34–35.

rius²⁰ in suis communitatibus, videlicet quod praedicationes accidentium maxime separabilium, cuiusmodi sunt termini contrarii, per prius sunt praedicabiles de primis substantiis quam de generibus vel speciebus suis. Quod enim homo est albus vel sanus, hoc non convenit sibi primo ratione speciei vel generis, quia tunc omnis homo esset albus vel sanus, sed hoc convenit secundum rationes distinctivas eius ab aliis individuis, quae per prius conveniunt sibi quam speciei. 120

Per hoc solvuntur rationes, quae primo fiebant.

Ad 1. Quando enim dicitur, quod species est magis substantia quam genus, apparet quod iste terminus ‚substantia‘ supponit hic pro terminis et non pro rebus per se subsistentibus. Ideo non est contra dicta. Species enim dicitur magis substantia a ‚substare‘, quia pluribus substat in praedicationibus essentialibus. 125

Ad 2. Secunda etiam ratio non arguit de praedicatione termini substantialis cum illis additionibus ‚magis‘ et ‚minus‘.

Ad 3. Ad aliam dicendum est, quod Aristoteles non intendit, quod forma sit magis substantia quam materia intensive, sed magis, id est principalior vel nobilior. 130

Ad 4. Ad aliam dicitur, quod ‚rationale‘, prout dicitur secundum magis et minus, capitur ab eo, quod est uti ratione et insequi dictamen rectae rationis. Sed sic non est de differentia specifica hominis, sed est praedicatum accidentale. 135

Ad 5. Ad aliam dictum est de oratione et opinione²¹.

Ad 6. Ad aliam dicitur, quod accidentia non recipiunt subiective se invicem, sed substantia recipit ea et de potentia substantiae educuntur. Ideo superficies, quae est magnitudo distincta a substantia, non recipit albedinem vel caliditatem, sed substantia subiecta illi superficiei. 140

Ad 7. De ultima ratione dictum est satis²².

substantiae L 25 rb horum 117 sunt₂] *add.* termini E 118 est] sit K Li 120 hoc
om. L convenit sibi K 120–121 distinctivas eius] distinctas AE 121 eius K 102 va
ab aliis 122 primo] prius AEK 123 Quando enim] Ad primam quando AE 124 sup-
ponat AE 125 per se om. K existentibus L Ideo] Igitur argumentum AE 126 a
substare om. L substat] substare dicitur L essentialibus] accidentalibus K 127 ter-
minis K termini] *add.* essentialis L 129 Ad tertiam AE dicendum est] dicitur AE
intendebat K intendit] *add.* dicere AE 130–131 principalior Li 137 ra vel nobi-
lior 130 vel] id est K 132 Ad quartam AE 133 capitur] causatur L ab] pro AEK
134 sic om. L de om. L Li 134–135 sed . . . accidentale] igitur AE 136 Ad quin-
tam A 137 accidentia A 264 v non recipiunt 138 ea] eam L educuntur] reduciuntur
accidentia K 139 quae] quia L vel caliditatem] a caliditate K 141 De] *add.* septima
et AE ultima] alia KL satis] *add.* in quaestione. Ratio post oppositum est pro dictis.
Haec ille A *add.* in quaestione. Sequitur E *add.* Et sic patet quaestio KL

²⁰ Porph. *propr. gen. et accid.* 25,19–20.

²¹ Cf. lin.98–108.

²² Cf. lin.67–79.

QUAESTIO 7

1 Utrum aliqua quantitas sit substantia vel qualitas. Et ego nihil intendo quae-
rere de magnitudine, qua lapis et eius albedo sunt extensi, habentes partem extra
partem situatiter, utrum sit alia res a lapide et eius albedine; de hoc enim alibi est
inquirendum¹, et fuit quaesitum in scientia naturali. Sed solum intendo pro-
cedere, prout pertinet ad istam scientiam, in quantum poterit haberi ex modis
5 significandi et praedicandi terminorum de istis praedicamentis.

1. Et arguitur primo, quod nulla quantitas sit qualitas vel substantia, quia
omnis quantitas est per se finita vel infinita et nulla substantia vel qualitas est
per se finita vel infinita. Hoc totum habetur I *Physicorum*².

10 2. Item propositiones primae et immediatae sunt verae et concedendae. Sed
in I *Posteriorum*³ determinat Aristoteles, quod propositiones negativae unius
generis praedicamentalis de altero sunt primae et immediatae, ut dicendo: Nulla
substantia est quantitas, vel nulla qualitas est quantitas, et sic de aliis. Igitur etc.

3. Item quaecumque sunt diversa genere, specie et numero, non est verum

A 264 v *E* 48 vb *K* 102 va *L* 25 rb *Li* 137 ra 1 Quaeritur consequenter octavo utrum *A*
Quaeritur octavo circa Praedicamentorum utrum *E* Alio modo quaeritur utrum *L* Conse-
quenter quaeritur septimo utrum *Li* sit] est *LLi* 2 eius *om. A* 4 et . . . naturali *om. AE*
4–5 procedere *L* 25 va prout 5 habere *E* 6 praedicamentis] praedicatis *Li* 7 ergo
primo *KLLi* sit] est *LLi* substantia *E* 49 ra vel qualitas 8 omnis *om. AE* 9 Hoc totum
habetur] quod patet *A* ut patet *E* habetur] *add. ex K* *Physicorum*] *add. in littera*. Igitur
A add. Igitur etc. *EKL* 10 Secundo *AE* Sunt *L* primae] per se *AEK* verae et *om. AE*
12 praedicamentalis *om. AE* praedicabilis *K* primae] per se *AEK* 13 et . . . etc. *om.*

¹ Cf. Burid. *In Phys.* 1 q. 8 f. 11ra–b.

² *Phys.* 1 t.15 c.2, 185a33–b5.

³ Robert Grosset. *In Post.* 1,14 f. 15rb: . . . sicut est propositio affirmativa immediata, sic est negativa immediata. Primo ostendit, quando et quomodo contingat negativam esse immediatam . . . Quod autem possibile est subiectum propositionis negativae esse sub universali, sub quo non est praedicatum et e converso, patet ex coordinatione praedicamentorum, quae non permiscuntur ad invicem, velut si subiectum sit sub substantia et praedicatum sit in praedicamento quantitatis, erit subiectum sub aliquo, sub quo non erit praedicatum, quia nec simpliciter quantitas nec aliqua quantitas est substantia. – Cf. *Post.* 1,15, 79b4–8; Ockh. *In Praed.* 15 §6, 296,45–47. Cf. Burid. infra ad 2 lin.113–114: Ideo cum ipse dixit vel alii ‚negativam esse immediatam‘ . . . – Burid. *In Post.* I q.24 (Cod. Liège 44C) f.212rb: Similiter in demonstrationibus negativis termini unius praedicamenti demonstrantur de terminis alterius praedicamenti negative, ut quod nullus homo est albedo, per medium substantiae vel medium qualitatis, ut postea dicit Aristoteles in hoc libro (22, 83a28–29).

dicere de illis, quod hoc est illud. Sed substantia, quantitas et qualitas sunt
huiusmodi. Probatio, quia sunt diversa genere, cum sint diversa praedicamenta,
et quaecumque sunt diversa genere, etiam sunt diversa specie et etiam diversa
numero, ut dicitur VII *Metaphysicae*⁴.

4. Item nulla substantia est accidens. Et omnis quantitas est accidens, cum
quantitas sit unum genus accidentium. 20

5. Item commune est omni substantiae, in subiecto non esse⁵. Et omnis qua-
litas vel quantitas est in subiecto.

6. Similiter qualitas, habet contrarium⁶ et, suscipit magis et minus^{5a}. Et nulla
quantitas est huiusmodi. Igitur etc.

Oppositum arguitur, quia dicit Aristoteles omnem vocem prolatam esse quan-
titem⁶, quae tamen est qualitas; vox enim est qualitas sensibilis, quae est de
tertia specie qualitatis.

Item album dicit Aristoteles esse quantitatem⁷, licet per accidens. Et tamen
album est illa substantia, quae est alba.

Item si quantitas esset res alia, scilicet media inter qualitatem et substantiam, 30
tunc ipsa esset per se, immo immediate susceptibilis contrariorum. Ideo hoc non
esset proprium substantiae, quod est contra Aristotelem⁸.

Multi posuerunt, quod numquam unus terminus abstractus alicuius praedi-
camenti posset vere praedicari de aliquo termino abstracto alterius praedicamenti
iuxta illud, quod Commentator dicit X *Metaphysicae*⁹, quod essentiae praedica-
mentorum et quidditates sunt impermixtae et diversae. Et quod inter praedica-
menta maxime videtur, quod actio sit passio, tamen in III *Physicorum* dicit 35

AE 14 Tertio AE 15 hoc est illud] unum sit reliquum AE 16 Probo KL quia sunt]
sunt enim KL quia] add. quae A 16–17 cum . . . genere om. A 18 dicitur AE VII] V
KLLi 19 Quarto AE 20 accidentalium etc. L 21 Quinto AE 22 vel quantitas om. A
23 Similiter] Et confirmatur quia AE 23–24 Et₂ . . . etc.] Sed nulla quantitas susci-
pit magis et minus nec habet contrarium. Ergo qualitas non est quantitas AE 26 vox . . .
sensibilis] subiectibilis L sensibilis] subiecti K 28 quantitatem] add. quae non est qualitas
L 30 quantitas] qualitas L res om. L alia scilicet om. AE 32 quod] quae L est] esset
AE Aristotelem] add. et alios K 33 Nota multi AE ponunt K absolutus AE 34 pot-
erit AE potest L possit Li absoluto AE 35 X] VII AE IV Li essentia E 36 intermixtae
E 38 actio K 102 vb et passio proprie om. K haec om. AE 39 motui AE ut motus L

⁴ Immo Burid. In *Metaph.* 10 q.2 f. 62ra; cf. In *Phys.* 3 q.13 arg.3 f. 55ra.

⁵ *Praed.* 5, 3a7–8.

^{5a} Ibid. 8, 10b12; b26.

⁶ Ibid. 6, 4b32–35.

⁷ Ibid. 6, 5b6–7.

⁸ Ibid. 5, 4a10–11; cf. q.6 lin. 67–111.

⁹ Averr. *Metaph.* 10 comm.8 (in 10,2, 1054a14–15).

Aristoteles, quod „actio et passio non sunt idem proprie . . . , sed cui haec insunt, motus¹⁰ .“

40 Sed ego ad praesens suppono oppositum. Suppono enim, quod humanitas est identitas ad se ipsam, et deitas est causa et principium omnium aliorum, et magnitudo figura, et potentia est materia, et actio est passio, et albedines sunt numerus, et albedo est similitudo, et caliditas est actio et passio. Haec enim omnia et alia huiusmodi debent alibi demonstrari¹¹.

45 Ut ergo ponamus aliquas conclusiones, ego suppono, quod de omni termino abstracto, qui est proprie de praedicamento quantitatis, praedicetur vere et universaliter hoc genus „quantitas“, utroque sumpto personaliter, quia genus debet vere et universaliter praedicari de qualibet suarum specierum. Supponitur etiam, quod omnia abstracta concretorum proprie dicta praedicantium in quantum sunt
50 proprie de praedicamento quantitatis, et ita etiam abstracta concretorum praedicantium in quale sunt de praedicamento qualitatis. Aliter nullus posset convenienter distinguere terminos praedicamentorum, nec assignare, in quibus praedicamentis deberent reponi.

Tunc pono conclusionem, quod omnis substantia vel qualitas divisibilis est
55 quantitas¹², quia ego suppono numerum esse idem cum rebus numeratis, ut binarium cum rebus, quae sunt duae, quia duabus rebus ut A et B existentibus et omnibus aliis circumscriptis adhuc illae essent duae et non sine dualitate. Ergo illae essent dualitas sive binarius. Et hoc alibi debet magis demonstrari¹³.

Tunc igitur probatur dicta conclusio, quia omnis res habens partes est suae
60 partes¹⁴, quae sunt duae vel tres vel in aliquo alio numero. Et ideo omnis talis res est binarius vel ternarius etc.; et omnis binarius vel ternarius est numerus, et omnis numerus est quantitas, ut patet ex dictis. Igitur etc.

40 oppositum] *add.* scilicet *L* est] sit *AE* 41 ad *L* 36 *vb* se ipsam divinitas *L* sit *A* sed *E* omnium *om. Li* 42 est_{1,2}] sit *AE* 42–43 et albedines . . . passio] etc. *AE*

42 albedines] albedo et actio et passio *K* 43 Haec *A* 265 *r* enim 45 Ut . . . ego] Propter conclusiones *K* ponam *AE* omni *om. L* 46 proprie *om. K* qualitatis *K* praedicatur *L Li* 47 qualitas *KL* utrobique *K* sumpto] supposite *AE* supposita *K* 48 praedicare *K*

Suppono *AE* 49 praedicantium] quae praedicantur *K* quantum] quale *L* 50 proprie *om. L* de] in *K* 50–51 quantitatis . . . praedicamento *om. L* 50 abstracta] *add.* terminorum *Li* con- *E* 49 *rb* cretorum 51 sunt *om. Li* de] in *E* Aliter] *add.* enim *L*

52 terminos] *add.* diversorum *AE* 53 deberent] possunt *L* 54 conclusionem] *add.* istam *AEKL* qualitas] quantitas *Li* 55 quantitas] qualitas *Li* qualitas *Li* 137 *rb* quia ut] et *K* 56 quia] scilicet *L* ut] puta *L* 59 Tunc igitur probatur] Et confirmatur *AE* 59–60 Tunc . . . quae] Tunc *L* 60 in *om. E* 61 vel ternarius *om. L* 62 quantitas]

¹⁰ *Phys.* 3 t.22 c.3, 202b20–21.

¹¹ q.8 lin.59–183, q.9 lin. 34–81, q.11, q.14, q.17.

¹² Cf. Ockh. *In Praed.* 10 §4 (205,19–21).

¹³ Burid. *In Phys.* 1 q.8 f. 11va Ad aliam. – Cf. q.8 lin.234–236.

¹⁴ Burid. *In Phys.* 1 q.9 concl.2 f. 12va; *Praed.* 6, 4b20–23.

Secunda conclusio est, quod omnis res vel etiam omne ens est ad aliquid, quia iste terminus ,ad aliquid', ut post dicitur¹⁵, est genus ad omnes terminos relativos saltem concretos, ut ad istos terminos ,pater' et ,filius', ,idem', ,diversum', ,causa', ,causatum', ,aequale', ,simile' etc. Et sic iste terminus ,ad aliquid' debet vere praedicari et universaliter de illis terminis utrisque sumptis personaliter. Ergo omne idem vel diversum, causa vel causatum est ad aliquid. Sed omne ens est idem vel diversum, scilicet idem sibi et diversum ab aliis; et omne ens est causa vel causatum, principium vel principiatum; etc. Ex hac tamen conclusione non est probatum, quod omnis quantitas sit ad aliquid, quia non omnis quantitas est ens. Binarius quidem, qui est Sortes et Plato, non est ens, sed entia. Hoc enim nomen ,ens' simpliciter acceptum, id est sine additione, non est praedicabile universaliter de omni praedicamento, licet cum additione praedicetur de omni. Omnis enim quantitas est ens quantitas, et omnis exercitus est ens exercitus; sed non sequitur: ergo ens. Aequivoce enim dicitur ens, sic simpliciter sumptum et cum additione. Tamen faciliter probatur, quod omnis quantitas sit ad aliquid, quia omnis quantitas est ad aliam quantitatem aequalis vel inaequalis; proprium enim est quantitati secundum eam aequale vel inaequale dici. Et omnis etiam numerus est ad unitatem duplus secundum discretionem multitudinis vel triplus vel quadruplus etc.; et omne duplum vel triplum ad unitatem est esse ad aliquid.

Tertia conclusio est, quod omnis res et omnis quantitas est qualitas. Primo quidem omnis res est divisibilis et etiam omnis res plures, et per consequens omnis quantitas est et sunt numerus et omnis numerus est par vel impar secundum discretionem multitudinis. Isti autem termini ,par' et ,impar' praedicantur de numeris in quale. Ideo paritas et imparitas sunt qualitates; et tamen non est aliud vel alia paritas quam numerus par, ut suppono, quia si solum essent duae

add. vel qualitas *Li* 64 Probatur quia *A* ut patet quia *E* 66 aequale] et quale *E* 68 omnis causa *KL* causatum] *add.* vel simile aequale et *Li* 69 ens₁] quod est *K* 70 vel₁] *add.* si *L* causatum *L* 26 *ra* principium 71 quod] ut *E* omnis₁ *om.* *Li* sit] est *L* 72 ens₁] *add.* binarius quidem est ens *L* quidem] enim *AE* saltem *K* *om.* *L* non est ens] quia tales non sunt ens *K* 73 enim *om.* *L* id est *om.* *L* 74 universale *L* additione] *add.* cum *K* 75 quantitas₂] *add.* aequivoce enim dicitur ens simpliciter sumptum *L* quantum *Li* 76 sed *om.* *A* sic] scilicet *AE* *om.* *L* 77 est *L* 78 quia] probatur *L* quantitatem *om.* *AE* aliam] aliquam *K* qualitatem *K* aequalis] aequalem *K* *om.* *L* 79 est *om.* *L* Et] prout *Li* 80 etiam *om.* *AE* 81 omne] esse *AELi* 82 aliquid] *add.* igitur *AE* 83 est₁ *om.* *LLi* qualitas] *add.* probatur *AE* 84 quidem] quia *AE* res₁] *add.* una *K* est₁ *om.* *LLi* et etiam omnis res] Ergo omnis res est *AE* omnis₂] omnes *K* res₂ *om.* *L* 85 quantitas . . . sunt] talis est *AE* numerus₁ *E* 49 *va* et omnis 86 par et *A* 265 *va* impar 87 numero *AE* 88 aliud] aliquid *K* vel alia *om.* *L* paritas vel imparitas *Li* ut suppono] pro quo supponit *AE* prout suppono *K* 89–90 quae . . . res₁ *om.* *AE* 90

¹⁵ Cf. q.11 lin.180–184.

res, illae essent numerus par et non sine paritate, quae non posset esse nisi illae
 90 duae res. Si ergo omnis quantitas et omnis res sunt paritas vel imparitas, sequitur
 quod sunt qualitas. Sed etiam videtur, quod omnis res indivisibilis sit qualitas.
 Et sufficit mihi, quod hoc appareat de Deo, qui est libertas, iustitia et scientia.
 Et tamen videtur, quod omnis libertas, iustitia vel scientia sit qualitas, cum con-
 creta horum nominum praedicentur in quale. Et omnis etiam intellectus est
 95 potentia libera et libertas. Et si sint conceptus indivisibiles in intellectu, illi ta-
 men sunt eius qualitates¹⁶. Et non apparent aliae res indivisibiles. Ideo omnis
 res est qualitas.

Ultima conclusio est, quod omnes res sunt quantitas, quia sunt numerus. Sed
 ego non dico, quod omnis res sit quantitas, quoniam res indivisibilis, quae nullo
 100 modo est multae res nec substantialiter nec personaliter, ut substantia animae
 nostrae intellectivae, non apparet mihi esse quantitas. Haec sint dicta trufatice
 vel taliter qualiter.

Ad 1. Tunc ad rationes: Ad primam dico, quod Aristoteles in illa auctoritate
 solum intendebat dicere, quod haec propositio est per se et universaliter vera:
 105 Omnis quantitas est finita vel infinita. Sed haec non est vera: Omnis qualitas vel
 omnis substantia est finita vel infinita, quoniam indivisibile, ut dicit Aristote-
 les¹⁷, nec proprie est finitum nec infinitum. Tamen ipse concedit istas esse
 veras per accidens ad istum sensum, quod per additionem termini accidentalis,
 scilicet huius termini ‚quantum‘, fierent propositiones verae. Ista enim sunt
 110 verae: Omnis substantia quanta est finita vel infinita. Et similiter de qualitate.

Ad 2. Ad aliam dico, quod numquam fuit intentio Aristotelis dicere, quod
 omnis propositio affirmativa unius praedicamenti de altero esset falsa, sed solum
 voluit dicere, quod nulla talis est quidditativa. Ideo cum dixit ipse vel alii ‚nega-
 tivam esse immediatam‘, non intendebat, quod primo et immediate apparent
 115 verae, sed quod primo et immediate apparet de affirmativa, quod non sit quiddi-
 tativa.

omnis₂] omnes *A* paritas vel imparitas] qualitas *AE* 91 sint *E* qualitas₁] paritas *A*
 qualitates *K* omnes res indivisibiles sint *K* 92 mihi *K* 103 *ra* quod apparet *L* libera-
 litas *K* 93 tamen] *add.* bene *L* liberalitas *K* cum] tunc *A* 94 nominum *om.* *AE*
 est] et *L* 95 liberalitas *K* sint] sunt *K* divisibiles *A* 96 apparet quod *L* 96–97 om-
 nis *L* 26 *rb* res 98 Ultima] Quarta *K* omnis *L* sunt₁] est *L* 99 omnes *AE* sunt
 quantitates *AE* est *L* quoniam] Probatur quia sunt numerus. Sed *AE* quia *Li* 100 sub-
 stantiae *L* 101 quantitates *AE* sunt *KL* 101–102 trufatice vel taliter qualiter] ista
 facie taliter qualiter et informatorie *AE* rusticaliter vel taliter qualiter *K* 104 esset *A*
 105 infinita] *add.* quoniam . . . infinitum (= 106–107) *AE* 106–107 quoniam . . . conce-
 dit] Et tamen cum isto concessit *AE* 108 accidens *Li* 137 *va* ad quod] quia *AE* 109
 quantum] *add.* tales *K* 109–110 Ista . . . verae *om.* *L* 110 substantia] *add.* et *K*
 similiter] *add.* dicetur *AE* 111 Ad secundam *AE* 112 affirmativa] existens *L* 113–114

¹⁶ Cf. q.3 not.28.

¹⁷ *Phys.* 1 t.15 c.2, 185a33–34, t.18 c.2, 185b16–19.

Ad 3. Ad aliam dicitur, quod ista propositio: Quaecumque sunt diversa genere vel specie, sunt diversa numero, habet veritatem ad istum sensum, quod non est possibile eundem terminum in numero non aequivocum esse sub diversis speciebus vel generibus non subalternatim positus. Tamen non est inconveniens, quod termini diversorum generum vel etiam diversa genera supponant pro eadem re. 120

Ad 4. Ad aliam concedo, quod capiendo substantiam pro substantia per se subsistente et nulli inhaerente et accidens pro re tali substantiae inhaerente, nulla substantia est accidens et e converso. Similiter pro terminis, nullus terminus substantialis est terminus accidentalis. Sed tamen termini substantiales et accidentales bene supponunt pro eodem. Unde haec est neganda: Omnis quantitas est accidens. Sed haec est concedenda: Omnis talis terminus ‚quantitas‘ est terminus accidentalis. 125

Ad 5. De alia ratione, quae arguit de illa proprietate substantiae ‚in subiecto non esse‘, dictum fuit prius¹⁸, quomodo debeat intelligi, scilicet quod ipsa intelligenda est de substantia pro terminis substantialibus et de esse in subiecto pro praedicatione denominativa. Et hoc non est ad istud propositum. 130

Ad 6. Similiter de ultima ratione dicendum est, quod istae proprietates dantur de terminis significativis et de contrarietate eorum et de praedicari cum istis additionibus ‚magis‘ et ‚minus‘, et sic non sunt ad propositum de rebus, pro quibus termini illi personaliter accepti supponunt. Sed etiam de auctoritatibus, quas allegabat alia opinio, dico quod essentiae praedicamentorum et quidditates sunt diversae, id est non praedicantur de se invicem essentialiter sive quidditative¹⁹. Et idem intendebat Aristoteles, quod „actio et passio non sunt proprie idem“, scilicet secundum rationes quidditativas, ita quod sit praedicatio quidditativa: Actio est passio, sed iste terminus ‚motus‘ est unus, „cui haec insunt“, id est de quo praedicantur. Et de hoc debet videri III *Physicorum*²⁰. 135 140

negationem *L* 114 apparent *K* *incert.* *L* 115–116 sed . . . quidditativa] licet non sint quidditativae *AE* 117 Ad tertiam *AE* genera *K* 118 quod] quia *Li* 119 non *om.* *Li* 122 Ad quartam *AE* quod *E* 49 *vb* capiendo pro *om.* *K* per] pro *K* 123 substantiae] subiecto *Li* 124 Similiter] *add.* loquendo *AE* pro] de *AE* 125 Sed *om.* *L* 126 eodem *L* 26 *va* Unde eodem] eadem re *Li* 127 terminus] *add.* qui est *K* quantitas] substantia *Li* 128 accidentalis] accidens *Li* 129 Ad quintam *AE* substantiae *om.* *AE* 130 debet *AE* debebat *K* scilicet quod *om.* *K* 131 de₂ *om.* *L* 132 propositum] compositum *E* propositum *A* 266 *r* Similiter 133 est] *add.* scilicet *AE* 133–134 dantur] dicantur *L* 134 cum] de *AE* 136 Sed etiam] Et tunc *AE* auctoritatibus] accidentibus *LLi* 138 diversae] impermixtae *A* intermixtae *E* id est] et *L* praedicant *K* quidditative] *add.* praedicari *K* 141 est] et *L* 142 videre *L* *Physicorum*] *add.* Et per ista patet, quid respondendum sit ad quaestionem. Et haec de quaestione *A* *add.* Sequitur quaestio *E* *add.* Et sic patet quaestio etc. Sequitur alia *K*

¹⁸ Cf. q.4 lin. 48–78.

¹⁹ Cf. not.9.

²⁰ Burid. *In Phys.* 3 q.13 f.55ra–vb.

QUAESTIO 8

1 Utrum isti termini ‚corpus‘, ‚superficies‘, ‚linea‘, ‚numerus‘, ‚oratio‘, ‚tempus‘
et ‚locus‘ pertineant ad praedicamentum quantitatis.

1. Arguitur quod non, quia nullus terminus pertinet ad praedicamentum
quantitatis, si sit concretus, nisi praedicetur in quantum, nec etiam aliquis ter-
minus abstractus, nisi terminus ab eo concretus et denominativus praedicetur
5 in quantum, cum ante dictum sit, quod praedicamenta distinguuntur secundum
diversos modos praedicandi. Sed nec praedicti termini nec concreta eorum praedi-
cantur proprie in quantum. Hoc manifeste apparet. Nam si quaeretur, quan-
tus est ille baculus, nihil esset respondere: corpus vel corporeus, superficies vel
10 superficialis, linea vel linealis. Et si quaeratur, quot sunt isti equi, nihil esset
respondere, quod ipsi sunt numerus vel numerabiles vel numerati. Nec apparet,
si quaeratur de aliquo, quantum est hoc, quod debeat responderi, quod est tem-
pus vel temporale, hoc est locus vel locatum, haec est oratio, vel qualitercumque
voveris dicere.

2. Item specialiter arguitur de numero, quia dicitur, quod hoc nomen ‚ens‘ est
15 commune decem praedicamentis, licet non univoce, sed analogice. Ideo debet
universaliter praedicari de quolibet eorum, et per consequens de omnibus specie-
bus eorum. Sed non praedicatur universaliter de isto termino ‚numerus‘. Ergo
iste terminus ‚numerus‘ non est species alicuius praedicamenti. Et ego ostendo,
20 quod haec non sit vera: Omnis numerus est ens, quia Sortes et Plato sunt nume-
rus, quia sunt duo et per consequens binarius, et tamen non sunt ens, sed entia.

3. Item Aristoteles in *Metaphysica* perfectius debet determinare de quanti-

A 266 r *E* 49 vb *K* 103 ra *L* 26 va *Li* 137 va 1 Quaeritur consequenter nono utrum *A*
Quaeritur nono circa Praedicamentorum utrum *E* Quaeritur utrum *L* Consequenter quaeri-
tur octavo utrum *Li* 2 pertinent *L* 3 Et arguitur primo *Li* terminus *K* 103 rb pertinet
4 quantitatis] *add.* saltem *AE* 5 absolutus *AE* ab eo] eius *AE* 6 cum] et quia *AE*
ante] autem *K* est *AE* distinguantur *Li* 7 concreti *Li* 8 quaeritur *K* quaeratur *Li*
9 est] esset *KL* nihil] non *AE* esset] est *AEL* respondere] respondendum *AE et add.*
quod ipse est *AELi* vel₁] sed *A* 9–10 corpus . . . linealis] corpus vel linea, si corporeus
sive linealis, superficies vel superficialis *K* linea vel superficies *Li* 10 nihil] non etiam *AE*
11 respondendum *AE* numerales *KLLi* vel numerati *om.* *AE* Nec apparet] sicut
apparet. Nec *AE* 12 quod debeat] non debet *AE* quod est *om.* *AEK* hoc est *L* 13
vel₁] *add.* hoc est *Li* temporalis *K* locus *L* 26 vb vel 13–14 vel₂. . . dicere *om.* *AE*
15 numero] ly numerus *AE* 18 eorum] ipsorum *AE* ipsorum *E* 50 ra Sed non
praedicantur *L* 19 numerus] species *A* species] numerus *A* Et ego] Ego enim *AE*
20 vera] *add.* quod *K* quia *Li* 137 vb Sortes 21 quia . . . entia] et non ens, sed entia,
quia binarius *AE* 22 Item tertio *AE* in] V *K* in *Metaphysica om.* *Li* determinare]

tate, et tamen cum in V *Metaphysicae*¹ enumerat species quantitatis, non enumerat orationem. Ergo illa non est ponenda species quantitatis.

4. Item corpus a Porphyrio ponitur esse species substantiae². Ergo non est species quantitatis, si illa regula valeat: „Diversorum generum et non subalternarum positorum diversae sunt species et differentiae³.“

5. Item si isti termini ‚corpus‘, ‚linea‘, ‚superficies‘ et ‚punctum‘ ponantur esse de praedicamento quantitatis, tamen non debent poni diversae species, quia ex parte rei non differunt, sicut alibi⁴ debet probari. Cum autem differant secundum rationem, tamen hoc non est nisi per modum privationis et habitus, cum ratio superficiei non sit distincta a ratione corporis nisi per carentiam profunditatis, et ratio lineae per carentiam latitudinis et profunditatis, et ratio puncti per omnis extensionis carentiam. Nomina autem privativa non debent poni species sub genere positivo, quia non est vera praedicatio positivi de privativo, vel si est vera, tamen non est essentialis.

6. Item de loco videtur, quod magis pertineat ad praedicamentum ‚ubi‘, quia ipsius loci et ipsius ubi sunt eadem differentiae, scilicet sursum et deorsum, et etiam magis videtur pertinere ad praedicamentum ‚ad aliquid‘, quia dicitur locus locati locus et locatum loco locatum⁵.

Et iterum si locus sit quantitas, tamen non est quantitas distincta a superficie, ut patet IV *Physicorum*⁶. Ideo nec debet poni species distincta.

add. in *Metaphysica* quam hic *Li* 22–23 de quantitate *om.* *Li* 23 cum *om. AEL* enumerans *AE* enumeret *Li* 24 posita *Li* pro specie *AE* 25 Item quarto *AE* 26 si saltem *AE* valeat] debeat valere *AE add.* esse *K* 27 diversae . . . differentiae] etc. *AE* 28 punctus *AK* ponuntur *K* 28–29 ponantur esse] sunt *AE* 29 tamen . . . poni] adhuc non sunt *AE* 30 probare *EK* Cum] Si *AB* differunt *L* 32 corpus *E* 33 ratio₁] a ratione *AE* 33–34 per omnis] ponens *K* 34 specie *K* 35 sub . . . positivi *om. L* quia *A* 266 v non vera] una bona *K* 36 vera] bona *K* una *L* 38 scilicet] sed *L* 41 Et iterum] Et confirmatur quia *AE om. K* sit] est *AE* tamen] *add.* adhuc *AE* est *om. K* 43 Item septimo *AE* quod] ut *E* 44 quanti] qualitatis *K* quanti-

¹ *Metaph.* 5 t.18 c.13, 1020a7–32.

² *Porph. spec.* 9,19.

³ *Praed.* 3, 1b16–17.

⁴ Cf. Burid. *In De caelo* 1 q.2 (9,12–15).

⁵ Cf. *Phys.* 4 t.19 c.2, 210a3–4; Averr. comm. 19 in h. 1.

⁶ Burid. *In Phys.* 4 q.2 ad 1 f. 68va: Cum dicitur, quod locus est quantitas et est superficies, credo quod iste terminus ‚locus‘ non sit proprie de praedicamento quantitatis, sed potius forte de praedicamento ‚ad aliquid‘, quia locus dicitur locati vel saltem locabilis locus, et locatum vel locabile dicitur loco locatum vel locabile. Et adhuc si esset de praedicamento quantitatis, adhuc esset distincta species contra istum terminum ‚superficies‘. Tamen hoc non obstaret, quin illi termini bene supponerent pro eadem re, sicut faciunt isti termini ‚linea‘, ‚superficies‘ et ‚corpus‘.

7. Item de tempore dicit Commentator V *Metaphysicae*, quod tempus et motus sunt passiones quanti, et idem videtur velle Aristoteles ibidem⁷. Passio
45 autem et subiectum non sunt de eodem praedicamento, cum sit praedicatio denominativa et non essentialis passionis de subiecto.

8. Item iste terminus ‚motus‘ non ponitur de praedicamento quantitatis. Ergo minus debet poni de illo praedicamento iste terminus ‚tempus‘. Consequentia tenet, quia si aliquo modo tempori et motui conveniat ratio quantitatis, tamen
50 per prius convenit motui. Hoc patet per Aristotelem V *Metaphysicae* dicentem, quod „motus et tempus quanta quidem sunt et divisibilia, eo quod illa divisibilia sunt, quorum haec sunt passiones⁸“. Et subdit, quod est ad propositum, dicens: „Nam per esse quantum illud, quod movetur, et motus est quantus, tempus vero per motum⁹“. Et idem etiam exprimit Aristoteles IV *Physicorum* di-
55 cens: „Imitatur autem magnitudinem quidem motus, hunc autem tempus, eo quod quanta et continua et divisibilia sunt. Propter quam enim magnitudinem esse huiusmodi motus hoc sustinet, propter motum autem tempus¹⁰“.

Oppositum apparet per Aristotelem in hoc libro¹¹.

Ista quaestio est satis difficilis. Propter cuius difficultatis explicationem
60 notandum est, quod termini dupliciter pertinere dicuntur ad aliquid praedicamentum, uno modo per se et proprie, alio modo per accidens et improprie, per se autem et proprie quadrupliciter.

Nam cum per diversos modos praedicandi de substantiis debeant distinguere praedicamenta, ut ante¹² dictum est, sic termini primo modo pertinent ad praedicamentum quantitatis vel quanti, qualitatis vel qualis, si sint termini concreti
65

tatis *L* Philosophus *AE* 45 de] in *E* 45–46 praedicatio de- *L* 27 *ra* nominativa
46 essentialia passiones *A* 47 Item octavo *AE* de] in *Li* 48 minus] unus *AL* numerus
E debet] *add.* hic *AE* de illo praedicamento *om.* *AE* 48–49 Consequentia tenet]
Probatur consequentia *AE* 49 aliquo modo] alicui *AE* tamen] tunc *AE* 50 motui
om. *Li* per₂ *om.* *K* 51 quidem] quodam *L* divisiva *A* eo] et *AE* ego *L* 53 per]
omne *K* quod *om.* *AE* quantus] quantitas *K* 54 IV]III *K* V *L* 55 Imitatur] immu-
tatur *Li* 56 quanta] praedicamenta *L* et divisibilia] condivisibilia *E* quam] quidem
AE 57 esse huiusmodi] eius cuius *A* temporis *incert.* *K** 58 apparet] patet *AE* patet
E 50 *vb* per Aristotelem 58–59 libro *K* 103 *va* Ista 59 difficultatum *K* eius difficilis
Li 62 quadrupliciter] quarto *L* 63 per] propter *AE* de] *add.* primis *A* de substan-
tiis *om.* *KL* 64 est] fuerit *K* fuit *L* sic] *add.* ergo dico quod *AE* termini] tamen *L*
primo modo *incert.* *L* *om.* *Li* 65 quanti *om.* *L* 65–66 termini . . . praedicabiles]

⁷ *Metaph.* 5 t.18 c.13, 1020a28–32; Averb. comm.18 in h.l.

⁸ *Metaph.* ibid. 1020a28–30.

⁹ Ibid. 1020a31–32.

¹⁰ *Phys.* 4 t.113 c.12, 220b24–28.

¹¹ *Praed.* 6, 4b22–25.

¹² Cf. q.3 lin.96–109.

proprie praedicabiles in quantum vel in quale; et accipitur ,quantum' large, prout se extendit ad quot. Isto modo ad praedicamentum qualitatis vel qualis pertinent isti termini ,album', ,nigrum', ,sphaericum', ,cubitus' etc.; et sic etiam ad praedicamentum quantitatis pertinent isti termini ,duo', ,tria', ,centum'. Respondentur enim proprie ad quaestionem quaerentem, quot sunt isti, et similiter 70 isti termini ,bicubitus', ,tricubitus', ,unius ulnae' vel ,duarum ulnarum', ,trium pedum vel palmarum', et huiusmodi similiter; etiam ,trium liberarum vel quattuor', quando quaeritur de quantitate ponderis; ut ,septima', ,quinta' vel ,quarta', quando quaeritur de quantitate vini vel liquoris; et etiam ,septimana', ,mensis', ,annus', quando quaeritur de quantitate durationis, et sic de multis aliis. 75

Secundo modo ad praedicamentum quantitatis vel qualitatis pertinent termini abstracti praedictorum terminorum concretorum, ut ad praedicamentum qualitatis pertinent isti termini ,albedo', ,nigredo', ,sphaera', ,cubus', vel etiam ,sphaericitas' vel ,cubititas', secundum quod multi assignant abstractum super abstractum, ut coloratum, color, coloreitas, album, albedo, albedinitas etc. Et ad praedicamentum quantitatis pertinent isti termini ,binarius', ,ternarius', ,dualitas', ,trinitas' et huiusmodi, similiter ,pedalitas', ,bipedalitas', ,bicubititas', ,tricubititas' etc. Verum est, quod in qualitatibus ut plurimum sunt magis abstracta usitata quam in multis quantitativis, quod forte est, quia in plurimis qualitatibus non supponunt pro eodem abstractum et concretum, sed in plurimis quantitativis supponunt pro eodem. Unde per prius quaerimus de magnitudine, quanta sit, quam de subiecto, cuius est magnitudo; tantum enim esse baculum dicimus, quanta est eius magnitudo. Et hoc est, quia totum mensurabile est per suas partes. 85

Tertio modo dicuntur proprie pertinere ad praedicamentum quantitatis vel quanti, qualitatis vel qualis, termini concreti quidditative praedicabiles de terminis illis concretis, qui proprie praedicantur de substantiis in quantum vel in 90

proprie concreta praedicabilia AE 67 quot] *add.* vel aliquot et AE praedicamentum] quantum L 68 termini *om.* E cubitus] rubicum L 69 pertinent *om.* A duo *om.* L centum] et decem K quattuor etc. Li 70–71 et . . . isti *om.* L 71 vel duarum ulnarum *om.* AE 73 quanto pondere L 73–74 ut . . . quarta] et in *del. et add.* pinta (*verbum obscurum*) quarta K et etiam suprema L 73 septima quinta] sopina pinta (*scriptio corrupta*) Li 74 vini *om.* Li septima AE 74–75 septimana Li 138 ra mensis mensis] mensuramus decem annos etc. K 75 annus] etc. et etiam AE *om.* K *add.* centum anni Li quantitate] multitudine Li 78–79 cubus . . . cubititas] sphaeritas cubus vel incubitus L 79 assignant L 27 rb abstractum 79–80 super abstractum *om.* L 80 ad *om.* K 81 pertinent *om.* K L Li termini A 267 r binarius 82 bicubititas *om.* K 83 est *om.* L *add.* tamen AE qualitatibus ut] quolibet vel L magis] multa Li 84 multis *om.* AE plurimis] multis AE pluribus K qualitatibus] quantitativis L 85–86 abstractum . . . eodem *om.* L plurimis quantitativis] multis AE 86 de magnitudine *om.* Li quanta sit] *add.* substantia enim est magnitudo K 87 est] sit K dicimus] quaerimus Li 90 modo] *add.* aliqua AE 91 qualis] *add.* ut AE 94 vel tricubitus *om.* AE *et add.* vel unius ulnae vel dua-

quale. Verbi gratia secundum praedicationem quidditativam esse bicubitus
vel tricubitus est magnum, capiendum magnum absolute et non relative, et cubi-
95 tum aut unius ulnae vel duarum, et sic secundum praedicationem quidditativam
et essentialem esse magnum est esse quantum vel aliquantum. Et sic cum isti
termini ,bicubitus', ,tricubitus' praedicentur proprie in quantum, sequitur quod
isti termini ,magnum' et ,quantum' vel ,aliquantum' pertinent proprie ad praedi-
camentum quantitatis vel quanti in isto tertio modo.

100 Unde notandum est, quod quaesitiva appropriata illis praedicamentis non
quaerunt genus generalissimum, sed supponunt ipsum et quaerunt species eius
et maxime specialissimas. Ideo ad quaestionem per quantum vel quale vel ubi
nihil est respondere per genera eorum.

Verbi gratia si quaero, quantus est pannus vel baculus, nihil est respondere,
105 quod est aliquantus vel quantus; hoc enim supposebat quaerens. Ita quaerenti,
qualis est Sortes aut ubi, nihil est respondere, quod ipse est aliqualis vel alicubi.
Ideo haec genera non praedicantur in quantum vel in quale, sic quod debeant
respondere ad quaestionem factam per quantum vel quale, cum tamen proprie
sint de illis praedicamentis, cum sint genera essentialiter praedicabilia de ter-
110 minis specificis, quae proprie respondentur ad tales quaestiones.

Sed etiam antequam ultra transeamus, oportet supponere, quod isti termini
,linea', ,superficies' et ,corpus', vel ,longitudo', ,latitudo' et ,profunditas', prout
pertinent ad praedicamentum quantitatis, licet supponant pro eadem re, hoc
tamen est secundum diversas rationes mensurabiles, prout debet videri I *Caeli*¹³
115 et VI *Physicorum*¹⁴. Magnitudo enim potest mensurari secundum unicam dia-
metrum, et sic vocatur linea vel longitudo; et potest mensurari secundum duas
diametros ductas in invicem, et sic vocatur superficies vel latitudo; et aliquando

rum *LLi* 94–97 est magnum . . . tricubitus *om. L* 94–95 est magnum . . . cubitus *om. K*
94 relative] respective *Li* 94–96 et₂ . . . esse₁] et iterum secundum praedicationem
quidditativam et essentialem esse sic *Li* 95–97 et sic . . . tricubitus] sed esse magnum
capiendum unius ulnae *K* 97 tricubitus] *add.* unius ulnae vel duarum *Li* 98 isti *E* 50 *va*
magnum termini *om. E* pertineant *Li* 100 quod] quae *E om. K* 101 genus *om.*
AE praesupponunt *AE* et] si *A* 102 vel ubi *om. A* 103 nihil] non bene *AE* ge-
nera eorum] generalia *L* 105 praesupponebat *AE* 105–106 Ita . . . ubi] Sic etiam est
de qualitate et de ubi, quia quando quaeritur, ubi est Sortes *AE* 106 ipse . . . alicubi] sit
alicubi *AE* 108 quaestionem] interrogationem *AE* 109 praedicabilia] praedicata *KLi*
111 antequam ultra] ultra quam *L* supponere] praeponere *L* 112 superficies]
add. tempus *K* 113 supponunt *L* 114 rationes *K* 103 *vb* mensurabiles videre *L*
115 potens *AE* unicam] unam *A* unum *E* unicum *K* 116 et sic *om. AE* potest] si
posset *AE* 117 ductas *L* 27 *va* in invicem et sic *om. AE* 120 respondeo *om. KLi*
profunditas *L* revertendo *om. AE* refertendo *K* propositum] *add.* Et est notandum

¹³ Burid. *In de caelo* 1 q.2 (9,12–15, 23–25).

¹⁴ Burid. *In Phys.* 6 q.3 concl. 1 f.95va.

potest mensurari secundum tres diametros ductas in invicem, et sic vocatur profunditas vel corpus¹⁵.

Modo ergo respondeo revertendo ad propositum. Haec est praedicatio essentialis sive quidditativa: Bicubitum secundum unam diametrum est longum vel lineale, bicubitum secundum duas diametros ductas in se invicem est latum vel superficiale, bicubitum secundum tres diametros ductas in se invicem est profundum vel corporeum vel corporale, sicut tu vis nomen concretum ab huiusmodi mensuratione imponere. Et ultra haec etiam praedicationes sunt quidditativae: Longum vel lineale est magnum, latum vel superficiale est magnum, profundum vel corporale est magnum. Et ultra etiam est praedicatio essentialis: Magnum est quantum vel aliquantum. Ideo cum ista nomina ‚bicubitum‘, ‚tricubitum‘, ‚pedale‘ vel ‚tripedale‘ respondeantur proprie ad quantum, sive quaeratur, quantum sit secundum unam diametrum vel secundum duas vel tres, sequitur quod haec omnia nomina ‚longum‘, ‚lineale‘ etc. pertinent in isto tertio modo ad praedicamentum quantitatis vel quanti.

Et etiam consimiliter si quaeratur de aliquibus, ut de equis vel lapidibus, quot sunt, nos convenienter respondemus, quod sunt tres vel decem vel mille. Et postea haec est praedicatio quidditativa et essentialis: Tria vel decem est esse multa vel numerabilia. Deinde esse multa vel numerabilia est esse aliquot vel aliquanta secundum praedicationem essentialem. Ideo etiam in isto tertio modo isti termini ‚multa‘ vel ‚numerabilia‘ vel ‚aliquot‘ vel ‚aliquanta‘ pertinent ad praedicamentum quantitatis vel quanti.

Et est notandum, quod semper in praedictis ego accipio istos terminos ‚longum‘, ‚latum‘ et ‚profundum‘ et ‚multum‘, secundum quod sunt termini absoluti. Aliquantum etiam aequivoce sumuntur et relative, ut habetur *X Metaphysicae*¹⁶, et pertinent ad praedicamentum de ad aliquid.

quod *AE* 121 unum *E* 122 lineare *Li* 123–124 profundum *om. Li* 124 nomen *om. Li* ab] ad *L* 125 mensurandi *K* mensurabilitatem *L* mensurabilitate *Li* imponeretur *Li* haec etiam] quod *L* haec *om. Li* sunt *A* 267 *v* praedicationes 126 lineare *Li* 126–127 latum . . . Magnum₂ *om. Li* 126 magnum₂ *om. AE* 127 est magnum *om. AE* ultra *om. L* 128 nomina *om. A* 129 respondentur *AE* sive] si vero *K* quaeratur quantum *om. AE* 130 est *L* 131 omnia *om. AE* longum] *add. vel AE add.* latum *Li* lineare *Li* tertio *om. AE* modo *Li* 138 *rb* ad 134 sunt₁] sint *AE* vel₁ *om. AE* decem] quattuor *Li* vel mille] duodecim etc. *A* etc. *E* 135 postea] propterea *K* essentialis] *add.* et sic *Li* Tria vel decem] vel XIII *KL* tria vel quattuor *Li* est esse *om. K* 136 numeralia_{1,2} *AE* 136–138 aliquot . . . aliquanta] quanta vel aliquot et *AE* 136–137 aliquot vel aliquanta] aliquod vel aliquando *L* 138 pertinent *E* 50 *vb* ad 140 notandum] sciendum *L* 141 et multum *om. AE* termini] *add.* abstracti vel termini *AE* absoluti] *add.* quod idem est ad praesens *AE add.* et *K add.* qui *L* 142

¹⁵ Ibid. concl. 2–6 f. 95vb.

¹⁶ Burid. *In Metaph.* 10 q.1 Notandum f.60va–vb; Alius est modus f.61va.

Quarto modo dicuntur proprie pertinere ad praedicamentum quantitatis vel
 145 quanti, qualitatis vel qualis, et sic de aliis praedicamentis, ut termini abstracti
 terminorum concretorum praedictorum in praedicto tertio modo. Ideo mani-
 festum est, quod ad praedicamentum quantitatis pertinent per se et proprie in
 isto quarto modo isti termini ‚longitudo‘, ‚linea‘, ‚latitudo‘, ‚superficies‘, ‚pro-
 funditas‘, ‚corpus‘, ‚magnitudo‘, ‚quantitas‘ et similiter ‚multitudo‘ et ‚numerus‘;
 150 et proportionabiliter haec intelligenda sunt in aliis praedicamentis.

Dicto ergo de terminis per se et proprie pertinentibus ad aliquod praedica-
 mentum, dicatur etiam, quod aliter scilicet improprie et per accidens termini
 dicuntur pertinere ad aliquod praedicamentum; et hoc est dupliciter.

Uno modo ad praedicamentum quantitatis vel quanti pertinet aliquis termi-
 155 nus ex eo, quod in eius ratione includitur aliquod nomen vel ratio alicuius nomi-
 nis, pertinens vel pertinentis per se et proprie ad praedicamentum quantitatis vel
 quanti. Et sic ad quantitatem pertinere dicuntur passiones propriae numerorum
 vel magnitudinum vel etiam quantitatis, ut isti termini ‚aequale‘ vel ‚inaequale‘,
 ‚finitum‘ vel ‚infinium‘, ‚rectum‘, ‚curvum‘, ‚duplum‘, ‚dimidium‘, ‚par‘, ‚im-
 160 par‘, et similiter isti termini relative sumpti ‚magnum‘ et ‚parvum‘, ‚multum‘ et
 ‚paucum‘, ‚longum‘ et ‚breve‘, et abstracta horum terminorum, et similiter iste
 terminus ‚locus‘ et iste terminus ‚tempus‘, nisi pertineat per se et proprie ad
 quantitatem, et isti termini ‚velox‘ et ‚tardus‘ et huiusmodi. Et tales termini, licet
 pertineant ad quantitatem quantum ad illud, quod in suis rationibus accipitur
 165 per modum significationis materialis, tamen per se et proprie pertinent ad aliud
 praedicamentum ratione suae formalis significationis, ut quia duplum et dimi-
 idium, magnum et parvum essent de ad aliquid, par et impar, triangulare vel
 quadrangulare, vel triangulus vel quadrangulus essent de qualitate.

Alio modo minus proprie dicitur aliquis terminus pertinere ad praedica-
 170 tum quantitatis ex eo solo, quod de eo quaerimus per quantum, et de eo praedi-
 camus praedicata per se pertinentia ad quantum. Et sic pertinent ad praedi-

etiam] enim *AE om. KL* sumantur *AE X*4 *Li* 144 modo] aliqui termini *A add.* ali-
 qua *E* proprie *om. AE* ad praedicamentum *om. L Li* 145 quanti qualitatis] quale *L*
 aliis] singulis *AE* ut *om. K L Li* termini *om. Li* 146 praedictorum *om. AE*
 modo] *add.* dictorum *KL* 147 pertinet *L* per se *om. KL* in *om. AE* 149 et similiter
om. AE 150 proportionaliter *A* 151 Dico *K* 151–152 praedicamentum *L* 27 *vb*
 dicatur 152 dicatur etiam] dicendum est *AE* dicam etiam *K* dicebatur etiam *Li* quod
 aliter scilicet] qualiter *AE* qui aliter scilicet *L* 153 dicantur *AE* 154 quanti] praedica-
 menti *L* pertineret *L* 155 ex] et *E* includeretur *K* 155–156 vel . . . nominis *om.*
AE 156 vel pertinentis *om. AEL* 157 Et] *add.* ut *L* 159–160 par impar *om. KL*
 162 tempus] corpus *K* tempus nisi] cuius *L* et proprie *om. Li* 163 et] quia *AE*
 164 pertineant] participant *K* suis] *add.* significationibus seu *K* accipitur] includi-
 tur *Li* 165 significationis *om. K L Li* aliud] illud *L* 166 sui *AE* significationis] *add.*
 et non materialis *K* 168 quadrangulare] *add.* circulus *L* 169 modo *K* 104 *ra* minus
 169–170 pertinere . . . quantitatis] in aliquo praedicamento *Li* 170–171 de eo praedica-

camentum quantitatis isti termini ‚motus‘, ‚oratio‘, ‚syllogismus‘, ‚syllaba‘, ‚album‘ vel ‚albedo‘. Immo termini substantiales pertinent ad singula praedicamenta, quia de Sorte vel de lapide quaerimus, quantus est et qualis et ubi et quomodo se habet, etc.

175

Et apparet mihi, quod ex dictis faciliter solvitur quaestio. Iam enim apparet, quod ad praedicamentum quantitatis pertinent per se et proprie isti termini ‚corpus‘, ‚superficies‘, ‚linea‘ et ‚numerus‘. De oratione autem apparet mihi, quod non pertinet ad praedicamentum quantitatis nisi per accidens, scilicet quia quaeritur de ea, quanta sit, vel de partibus suis, ut de syllabis. Unde Aristoteles non aliter probat, quod oratio sit quantitas, nisi quia mensuratur syllaba longa vel brevi¹⁷. Sic autem probaretur, quod baculus esset quantitas; mensuratur enim longius vel brevius.

180

Similiter non apparet mihi, quod iste terminus ‚locus‘ debeat poni in praedicamento quantitatis, nisi per accidens, scilicet quia in eius ratione per modum materialis significationis accipitur iste terminus ‚superficies‘, vel quia supponit pro superficie, vel quia de eo praedicatur passio quanti, quia dicitur aequalis locato¹⁸. Sed tamen iste terminus ‚locus‘ ultra rationem quanti connotat continentiam locati, secundum quam connotationem pertineret iam ad praedicamentum de ad aliquid¹⁹. Unde si terminus sit de diversis generibus secundum prius dicta, tamen magis consuevit dici de illo genere, de quo est ratio eius, quod in sua significatione se habet per modum formalioris determinationis. Et manifestum est, quod isti termini ‚locus‘ vel ‚locatum‘ de nullo praedicantur proprie in quantum, nec etiam praedicantur quidditative de aliquo, quod proprie praedicetur in quantum. Non enim est praedicatio quidditativa: Bicubitum est locatum. Unde lapis posset esse extra caelum bicubitum, qui tamen non esset locatus, cum extra

185

190

195

mus] ad eum respondemus *AE* de eo quaerimus *Li* 171 pertinerent *L* 172 syllogismus] *add.* et *AE* et *add.* dictio *KL* syllaba] similia *E* 173 substantiales] *add.* isto modo *AE* *add.* sic *KL* modo *A* 268 *r* pertinent pertinerent *L* sunt pertinentes *Li* 177 isti termini *om.* *K* 179 accidens *E* 51 *ra* scilicet 179–180 quaerimus *AE* 180 est *L* 182 Sic] si *AE* mensuratur enim] quia mensurari potest *AE* 183 longus vel brevis *AE Li* longius *L* 28 *ra* vel brevius 184 in] de *AE* 185 scilicet] sive *K* *om.* *L* 186 significationis *om.* *L* accipitur] sumitur *AEK* quia *om.* *K* 187 praedicantur *L* 188 locato] loco *AE* connotat] continet *E* 188–189 continentiam *E* pertinentiam *L* 189 pertinetur] pertinere debet *AE* pertineret *Li* 190 secundum prius dicta] sicut dictum fuit prius *Li* 191 consuevi *E* ratione *KL* 191–192 significatione] ratione *Li* 192 habeat se *Li* formalioris scilicet *Li* determinationis *Li* 138 *va* Et 193 iste terminus *KL* 194 praedicantur] praedicamentum *L* proprie *om.* *K Li* praedicatur *K* 195 Non] *Ista A* bicubitum *A* est] *add.* longum *K* 196 potest *KL* non *om.*

¹⁷ *Praed.* 6, 4b32–35.

¹⁸ Burid. *In Phys.* 4 q.1 concl. 5 f.67rb; cf. *Praed.* 6, 5a8–14.

¹⁹ Burid. *ibid.* q.2 ad 1, ad 2 f. 68va; cf. not. 5–6.

caelum non sit locus, id est ultimam sphaeram. Et ideo dicendum est, quod Aristoteles²⁰ orationem et locum enumeravit inter species quantitatis loquens non secundum demonstrativam considerationem, sed secundum famositatem, sicut saepe fecit in isto libro maxime de illis, de quibus specialis determinatio pertinebat ad alios passus philosophiae, ut dicit Commentator V *Metaphysicae*²¹.

Sed de tempore videtur mihi, quod formalis connotatio, quam hoc nomen ,tempus' addit super significationem motus, est ratio numeri vel mensurae; non enim motus dicitur tempus nisi ea ratione, qua est numerus vel mensura. Igitur per hoc nomen ,numerus' diffinitur tamquam per praedicatum quidditativum quantum ad suam formalem connotationem, unde dicit Commentator IV *Metaphysicae*²², quod „substantia temporis, quae est in eo quasi forma, est numerus“. Ideo mihi apparet, quod hoc nomen ,tempus' saltem quantum ad formale suae significationis pertinere debet per se et proprie ad praedicamentum quantitatis. Unde partes vel species temporis, ut ,dies', ,hora', ,annus', ,mensis' respondentur proprie ad quaestionem de successivis per quantum, ut: Quantus est motus, quanta est actio, dicimus quod est unius diei vel trium horarum aut quattuor annorum vel mensium. Et est praedicatio quidditativa: Esse unius diei vel duorum dierum est esse temporale, et esse temporale est esse aliquantum secundum successionem. Propter quod mutatio indivisibilis non dicitur temporalis, quia non est aliquanta secundum successionem²³; nec etiam perpetuum dicitur temporale, quia non est aliquantum secundum successionem nec mensurabile, ut patet IV *Physicorum*²⁴.

Notandum est tamen, quod aliquando hoc nomen ,dies' accipitur, prout distinguitur contra noctem per hoc, quod est solem lucere vel non lucere super

L 196–197 cum . . . sphaeram *om. KLLi* 198 qualitatis *K* 203 tempore] ipso *L* quam] eius sit ista quod *AE* quam habet *K* 204 motus] *add.* et haec *A* et hoc *E* est ratio] est ratione *E* rationem *K* mensurae] mensuratur *L* 205 tempus *om. L* mensura] mensuratur tempore *L* 206 hoc nomen] *ly AE* tamquam] quantum *L* 207 unde] ut *A* 208 quae] et quod *A om. L* quasi] scilicet *A* quod *L* 208–209 quasi . . . numerus] est numerus ipsa forma et *K* 208–209 est numerus] numeri *A* 210 significationis] connotationis *AE* pertinere debet] pertinet *KLLi* 211 hora] horae *KLi* hodie *L* anni *LLi* menses *L* 212 de successivis] factam *AE* per] ad *KL* 214 quattuor] decem *AE* trium *L* 215 est esse₂ *om. EL* 215–216 aliquantum] quantum *A om. E* 216 quod] quam *K* mutatio *om. L* Propter quod *L* 28 *rb* indivisibilis mutationem indivisibiliter *et add.* se habentem *K* 217–218 secundum . . . successionem] nec successivus *K* 219 mensurabile] *add.* tempus *LLi* 220 tamen *om. L* nomen *A* 268 *v*

²⁰ *Praed.* 6, 4b32–35, 4b24–25.

²¹ Averr. *Metaph.* 5 comm.18 (in 5,13, 1020a31–32).

²² Immo Averr. *Phys.* 4 comm. 109 (in 4,12, 220a32–b5).

²³ *Phys.* 6 t.90 c.10, 241a25–26; Burid. *In Phys.* 6 q.5 Dubitatio f.99ra.

²⁴ *Phys.* 4 t.117 c.12, 221b3–5.

nostrum hemisphaerium; nec sunt partes subiectivae huius termini ‚tempus‘, sed
 ‚sol‘ est de substantia et ‚lucere‘ de actione et ‚super nostrum hemisphaerium‘ de
 situ, quod videtur se habere per modum formalioris in significatione praedicta
 horum nominum ‚dies‘ et ‚nox‘. Si tamen hoc nomen ‚dies‘ capitur secundum 225
 illam rationem, secundum quam una die vel pluribus mensuramus successiones,
 quanta sint, tunc sunt partes subiectivae huius nominis ‚tempus‘, et ut sic per-
 tinent per se et proprie ad praedicamentum quantitatis.

Et per haec dicta solvuntur rationes in principio quaestionis adductae.

Ad 1. De prima ratione dictum est satis.

230

Ad 2. Ad secundam dicitur, quod non oportet hoc nomen ‚ens‘ praedicari
 simpliciter et universaliter de unoquoque decem praedicamentorum nec de om-
 nibus speciebus eorum, sed de aliquibus praedicatur solum secundum quid, id
 est cum additione²⁵. Non enim omnis quantitas est ens nec omnis qualitas, quia
 binarius, quo Sortes et Plato sunt duo, non est ens, nec paritas, qua ille binarius 235
 est numerus par, est ens. Sed omnis quantitas est ens quantitas, et omnis quali-
 tas est ens qualitas, et exercitus est ens exercitus, et domus est ens domus etc.

Ad 3. Ad aliam concessum est, quod oratio non est proprie de praedicamento
 quantitatis.

Ad 4. Ad aliam dicitur, quod si hoc nomen ‚corpus‘ ponatur esse de praedi- 240
 camento substantiae, hoc non est secundum praedictam significationem, secun-
 dum quam ponebatur de praedicamento quantitatis; immo oporteret, quod hoc
 esset, prout significaret substantiam magnitudini subiectam et sine aliqua conno-
 tatione magnitudinis vel dimensionis.

Ad 5. Ad aliam dico, quod alibi debet videri, quod isti termini ‚corpus‘, ‚su- 245
 perfacies‘, ‚linea‘ aliquando sumuntur positive a diversis rationibus mensurandi,
 et aliquando etiam linea et superficies dicuntur secundum rationes privativas²⁶.

dies 221 quod *E 51 rb* est 221–222 super nostrum hemisphaerium *om. KLLi* 222
 subiectivae] successivae *K* sed] sicut *AEL* 223 nostrum *om. KLLi* 224 modum *K*
104 rb formalioris 225 capiat *Li* 227 sint *om. A* sunt *L* subiectivae] successivae
KL temporis *K* ut *om. AEL* 228 praedicamentum] quantum *L* 229 adductae]
add. quia unus et idem terminus diversimode consideratus potest locari in diversis praedi-
 camentis *AE* 233 praedicantur *L* 236 omnis] *add.* ens *A* 238 aliam concessum]
 tertiam rationem de oratione dictum *AE* 240 Ad quartam *AE* si *om. L* ponatur
 esse] ponitur *AE* 241 substantiae] quantitatis *AE* praedictam significationem] ratio-
 nem *AE* 242 ponebatur de] ponitur in *AE* quantitatis] substantiae *AE* immo opor-
 teret *om. L* 243 esset] sit *AE* significat *AE* magnitudinis *L* 244 dimensionis]
 divisionis *E et add.* ponitur in praedicamento substantiae *AE* 245 Ad quintam dicitur
AE quod . . . videri *om. AE* 247 privativas] quidditativas *K et add.* et sic diversimode

²⁵ Cf. *Metaph.* 7 t.1, c.1, 1028a10–13; cf. Burid. *In Metaph.* 4 q.6 f.17ra, cf. q.3 not.24.

²⁶ Cf. not. 13–16.

Sed adhuc nomen privativum ponitur de genere termini positivi sibi oppositi secundum reductionem²⁷.

Ad 6. Rationes quae arguebant de loco, non concludunt contra nostram determinationem, quia non est dictum, quod locus sit proprie de praedicamento quantitatis.

Ad 7. Ad aliam ego concederem, quod tempus est passio motus, qui dicitur quantus, sed connotatio, quam addit super significationem motus, est proprie de quantitate, ut dictum est prius²⁸. Nec dictum est, quod iste terminus ‚motus‘ sit de praedicamento quantitatis nisi per accidens.

Ad 8. Sed tunc ad ultimam rationem: Quando dicitur, quod per prius motus dicitur quantus et continuus quam tempus, potest dici, quod motus et tempus divisibilia sunt secundum divisionem et magnitudinem eius, quod movetur. Et sic est divisio et continuitas magnitudinis et motus et temporis in partes simul existentes; in alia enim parte quantitativa mobilis est alia pars quantitativa motus et per consequens temporis, cum motus sit tempus. Et sic per prius convenit esse divisibile vel quantum vel continuum isti termino ‚magnitudo‘ quam isti termino ‚motus‘, et isti termino ‚motus‘ quam isti termino ‚tempus‘. Sed tamen haec praedicata ‚esse divisibile‘, ‚esse numerum vel mensuram‘ vel ‚esse aliquantum secundum successionem‘ per prius attribuuntur et modo essentialiori huic termino ‚tempus‘ quam his terminis ‚magnitudo‘ et ‚motus‘.

ponuntur in praedicamentis *AE* 248 adhuc] *add.* dico quod *AE* nomen *om.* *Li* de] in *AE* termini] sui *AE* 249 sed tamen secundum *K* 250 Rationes] *add.* autem *AE* Rationes quae *L* 28 *va* arguebant 251 sit] est *K* proprie *om.* *L* proprie et per se *Li* 253 ego] *add.* bene *AE* qui] quo *L* 254 connotatio] secundum connotationem *AE* 255 Nec] *add.* etiam *AE* nam *K* *add.* sic *L* dictum est] deinde *L* 257 Sed] Nam *L* per *om.* *Li* 258 quantus *Li* 138 *vb* et continuus 261 alia₁] tale *K* quantitativa₁] quantitatis *A* quidditativa *K* alia₂] talis *K* quantitativa₂] quidditativa *K* 262 cum] et *L* sit tempus *om.* *L* Et] vel *K* prius *E* 51 *va* convenit 264 isti₁ . . . motus *om.* *K* 265 esse divisibile] divisibilem est *L* esse₂] secundum *Li* 266 successionem *A* 269 *r* per prius attribuitur *K* modo *om.* *L* 267 quam] quod *K* motus] *add.* Ratio post oppositum est pro dictis. Haec de quaestione pro nunc *A* *add.* Et sic patet quaestio etc. *K* *add.* etc. *L*

²⁷ *Praed.* 10, 12a26–29.

²⁸ Cf. not.8–10.

QUAESTIO 9

Utrum isti termini ‚magnum‘ et ‚parvum‘, ‚multum‘ et ‚paucum‘ sint de prae- 1
dicamento quantitatis vel ‚ad aliquid‘.

1. Arguitur quod proprie sint de praedicamento quantitatis vel quanti et non
de praedicamento de ad aliquid, quia sicut se habent isti termini ‚magnitudo‘ et
‚multitudo‘ ad istum terminum ‚quantitas‘, ita se habent isti termini ‚magnum‘ 5
et ‚multum‘ ad istum terminum ‚quantum‘; apparet enim similis esse proportio.
Sed isti termini ‚magnitudo‘ et ‚multitudo‘ sunt species huius generis ‚quantitas‘.
Ergo similiter ‚magnum‘ et ‚multum‘ sunt species huius generis ‚quantum‘.

2. Et hoc confirmatur, quia in IV *Topicorum*¹ ponit Aristoteles locos a con-
iugatis et a casibus valere ad terminandum problema de genere sive constructive 10
sive destructive. Ergo cum quantitas sit genus magnitudinis et multitudinis, se-
quitur quod quantum est genus magni et multi.

3. Item termini se habentes ad invicem, sicut abstractum et suum concretum,
debent poni de eodem praedicamento vel saltem de praedicamentis non diffe-
rentibus ab invicem nisi sicut abstractum et suum concretum, ut album et al- 15
bedo, pater et paternitas, actio et agere, quia aliter multiplicarentur praedica-
menta valde ultra decem. Sed omnes concedunt magnitudinem esse de praedi-
camento quantitatis et multitudinem. Ergo etc.

Oppositum arguitur, quia una est proprietas quantitatis, quod „quantitati
nihil est contrarium²“. Magnum autem et parvum sunt contraria; igitur etc.; et 20
similiter multum et paucum.

Similiter alia proprietas quantitatis est „non suscipere magis et minus³“. Sed
nos dicimus magnum, maius, maximum, multum, plus, plurimum. Igitur etc.

Item isti termini ‚magnum‘ et ‚parvum‘, similiter ‚multum‘ et ‚paucum‘, et
etiam abstracta, ut magnitudo, parvitas, multitudo et paucitas, habent ad invi- 25

A 269 r *E* 51 va *K* 104 rb *L* 28 va *Li* 138 vb 1 Quaeritur consequenter decimo utrum
A Quaeritur decimo circa Praedicamentorum utrum *E* Quaeritur utrum *KL* Consequenter
quaeritur nono utrum *Li* sunt *K* sint proprie *L* 3 Arguitur primo *K* 7 generis] termini
Li add. praedicamentalis *KL* praedicamentalis *K* 104 va quantitas 8 Ergo . . . quantum
om. A multum] parvum *AEK* sunt species *om. KLLi* 10 terminandum] ipsum *AE*
11 cum] si *AE* 13 sicut *L* 28 vb abstractum 15 ab] ad *AE* 16 pater et paternitas *om.*
K quia] quod *L* multiplicatur *L* 17 magnitudinem esse] quod magnitudo *E* quod
magnitudo est *Li* 18 multitudo *Li* 25 parvitas . . . paucitas] multitudo et parvitas *L*

¹ *Top.* 4,3 124a10–14; cf. *ibid.* 2,9, 114a26–32; cf. q.3 not.11, q.17 not.41.

² *Praed.* 6, 5b11.

³ *Ibid.* 6a19–20.

cem aliquam oppositionem, scilicet aut contrariam aut relativam. Sed opposita, sive contraria sive relativa, debent esse de eodem praedicamento. Et nullus ponit, quod isti termini ‚parvum‘ et ‚paucum‘ vel parvitas et paucitas sint species quantitatis, ergo similiter nec ‚magnum‘ et ‚multum‘ nec etiam magnitudo et multitudo.

Item expresse Aristoteles negat magnum et parvum, multum et paucum esse quantitates, id est de praedicamento quantitatis, et asserit ea esse de praedicamento ‚ad aliquid‘⁴.

Istam quaestionem solvit Aristoteles X *Metaphysicae* dicens, quod dupliciter dicitur multitudo. Uno modo simpliciter sive absolute, et non respective ad aliam maiorem vel minorem multitudinem; et sic omnis numerus quantumcumque parvus dicitur multitudo. Unde sicut dicit Aristoteles, „unum et multa differunt, sicut unum dictum singulariter et una dicta pluraliter, vel sicut album et alba“⁵. Nam quaecumque una, licet sint solum duo, dicuntur multa. Et sic intendit Aristoteles, quod multum et multitudo sunt de praedicamento quantitatis vel quanti. Nec multitudo sic accepta opponitur paucitati nec multa paucis; immo duo primo dicuntur pauca, ita quod nulla possunt esse pauciora quam duo, et tamen duo sunt multa. Duplex enim, quod significat proportionem duorum ad unum, est species multiplicитatis, quod non esset, nisi duo essent multa et nisi duo esset multitudo.

Alio modo iste terminus ‚multitudo‘ dicitur relative ad paucitatem, et ‚paucitas‘ relative ad multitudinem, ita quod ‚multitudo dicitur numerus excedens alium numerum ea ratione qua excedens, et paucitas dicitur numerus excessus ab alio numero ea ratione qua excessus“⁶.

Verbi gratia aliquando dicimus in foro esse paucos homines, licet sint centum, quoniam communiter solebant ibi esse mille. Et sic centenarius dicitur numerus paucus, quia deficiens a solita multitudine, scilicet a mille. Aliquando etiam dicimus in domo esse multos homines, licet non sint ibi nisi decem, quia non solebant communiter ibi esse nisi tres vel quattuor. Et sic denarius dicitur

26 oppositionem] *add.* aut contrarietatem *L* relativam] privativam *L* 28 et₁] *add.* magnum *A* 34 quaestionem] *add.* breviter *KL* X]4 *Li* 35 multitudo] magnitudo *E* respective] relative *E* 36 omnis *E* 51 *vb* numerus 37 Aristoteles] *add.* quod *L* 38 dictum] deinde *L* una dicta] unum dictum *Li* dicta *om.* *AE* 40 sint *E* de praedicamento] in *E* 41 paucis] paucitas *L* 42 duo] duae partes *K* possunt] dicuntur *AE* 43–45 Duplex . . . multitudo *om.* *AE* 44–45 multa *L* 29 *ra* et nisi 45 duo] binarius *K* baculus *L* 46 multitudo *Li* 139 *ra* dicitur 48–49 excedens . . . qua *om.* *KL* 50 homines *A* 269 *va* licet 51 quoniam] quando *L* 53 etiam] enim *K* autem *LLi* non *om.* *Li* sunt *K* nisi decem] nonaginta *Li* 54 communiter] plures *L* dici-

⁴ Ibid. 5b15–16.

⁵ *Metaph.* 10 t.20 c.6, 1056b20–21.

⁶ *ibid.* 1056b17–19, sed non ad verbum.

numerus multus, quia excedens solitum numerum. Et isto modo intelligit 55
Aristoteles, quod illi termini ‚multitudo‘ et ‚paucitas‘ dicuntur ad invicem cor-
relative, et similiter multa et pauca vel etiam multum et paucum pertinent ad
praedicamentum ‚ad aliquid‘. Unde satis manifestum est, quod numquam cen-
tum dicerentur pauca et decem multa, nisi hoc esset relative ad alias multitu-
dines. Et constat, quod multitudo relative dicta et paucitas sunt passiones 60
numeri sive multitudinis simpliciter dictae.

Simili modo dicitur de magnitudine et magno. Uno enim modo absolute dici-
tur magnitudo quaecumque extensio quantacumque parva; et sic omne exten-
sum dicitur magnum. Et hoc modo magnitudo et magnum pertinent ad praedi-
camentum quantitatis, et non opponuntur parvitati vel parvo, immo omne par- 65
vum sic est magnum et omnis parvitas est magnitudo. Alio modo iste terminus
‚magnitudo‘ significat extensionem excedentem et parvitas excessam. Et sic ali-
quando dicimus montem parvum, quia exceditur ab aliis montibus, et dicimus
granum milii magnum, quia excedit alia grana de suo genere⁷. Et sic apparet
manifeste, quod magnitudo et parvitas et magnum et parvum sunt de praedica- 70
mento ‚ad aliquid‘ et non de praedicamento quantitatis, immo sunt passiones
magnitudinis dictae simpliciter, scilicet quae est de praedicamento quantitatis.

Et similiter etiam dicendum est de longo et brevi quantum ad lineam, de lato
et stricto quantum ad superficiem, de profundo et non profundo quantum ad 75
corpus. Longitudo enim et brevitates dictae relative sunt passiones longitudinis
simpliciter dictae, et sic de aliis. Simili etiam modo solet aliquando sumi veloci-
tas absolute, prout successio quantacumque diceretur velocitas; unde sic dicere-
mus motum habere tantum de velocitate, quantum habet de successionem, et
huiusmodi velocitatis vel successionis simpliciter dictae dicerentur passiones
velocitas et tarditas dictae relative. Et apparet secundum praedicta, quod ratio- 80
nes, quae fiebant in principio quaestionis, bene arguunt ad utramque partem.

Sed tamen restat una difficultas incidentalis circa hanc materiam, scilicet
quomodo se habeat iste terminus ‚multitudo‘ ad istum terminum ‚numerus‘, et
longitudo ad lineam, et latitudo ad superficiem, et profunditas ad corpus. Et de
hoc breviter videtur mihi, quod secundum imaginationem, quae concederet 85
multitudinem infinitam, categorice sumendo infinitam, hoc nomen ‚multitudo‘

tur] et L 55 intelligit] intendit K 58–59 centum] decem AE 59 dicuntur L et
decem] vel AE et etiam L et quattuor Li 61 numeri om. L 62 absolute om. AE 63
extensio K 104 vb quantacumque 66 iste] dicitur E 67 excessam] extensam L 71
immo] add. ut sic L 72 magnitudinis] multitudinis KL scilicet . . . quantitatis om. AE
73 lato] illato E 75 relative L 29 rb sunt 76 etiam] enim AE 77 velocitas E 52
ra unde 78 tantum om. Li haberet AE 79 dicuntur K 81 ab utraque parte K 85
videtur om. E quae concederet] concederem K concederet Aristoteles L 87 esset₂]

⁷ Cf. *Praed.* 6, 5b20–22.

esset una de primis speciebus quantitatis, cuius diffinitio esset quantitas discreta⁸, quae divideretur in multitudinem finitam et in multitudinem infinitam. Multitudo autem finita sive mensurabilis uno modo diceretur numerus, qui esset
90 una species multitudinis, et multitudo infinita esset alia species. Sed quando in III libro *Physicorum*⁹ ostensum est, quod non sit possibile esse infinitum loquendo categorice, tunc manifestum erit, quod isti termini ‚numerus‘ et ‚multitudo‘ aequivalent, et ad invicem convertentur. Similiter aliqui mathematicorum imaginati sunt, quod sint puncta in linea indivisibilia, et quod sint lineae carentes latitudine etc. Et tunc magnitudo divideretur in longitudinem sine latitudine
95 et longitudinem cum latitudine; et esset longitudo sine latitudine linea, et longitudo cum latitudine divideretur, quia quaedam esset sine profunditate et illa esset superficies, et alia esset cum profunditate et illa esset corpus. Sed quia videbitur in VI libro *Physicorum*¹⁰, quod non est dare huiusmodi puncta indivisibilia nec longitudes carentes latitudine etc., videtur mihi concedendum
100 esse, quod aequivalent isti termini ‚longitudo‘ et ‚linea‘, prout spectant ad praedicamentum quantitatis, et etiam isti termini ‚latitudo‘ et ‚superficies‘ et etiam isti termini ‚profunditas‘ et ‚corpus‘ vel etiam ista nomina ‚longitudo‘, ‚latitudo‘ et ‚profunditas‘, ut debet videri in philosophia naturali¹¹.

est *AE* 89 mensurabilis] numerabilis *L* modo *om. Li* dicitur *L* quo *L* 90 quando] quia *AE* 91 est] fuit *K* fuerit *Li* 91–92 categorice loquendo *A* 270 *r* tunc 93 convertuntur *KL* 94 sint₁] sunt *K* 95 latitudine₂] *add.* et non longitudinem cum latitudine *L* 96 et₂ . . . linea *om. L* 97 dividetur *L* quaedam *Li* 139 *rb* est (!) 102 latitudo] longitudo *KL* 104 naturalij] *add.* Et haec de quaestione *AE add.* Et sic patet quaestio etc. *K*

⁸ *Praed.* 6, 4b22–25.

⁹ *Phys.* 3 t.56–57 c.6, 206a16–18; Burid. *In Phys.* 3 q.16 concl. princ. f.59va.

¹⁰ *Phys.* 6 t.1 c.1, 231a21–26; Burid. *In Phys.* 6 q.1–2 f.94ra–95vb.

¹¹ Burid. *In Phys.* 6 q.3 concl.1 f.95va, *In De caelo* 1 q.2 (9,12–15).

QUAESTIO 10

Utrum relationes sint res distinctae a rebus absolutis.

1

1. Et arguitur quod sic, quia pertinent ad diversa praedicamenta.

2. Item res absoluta potest manere corrupta relatione, quod non esset verum, si essent idem. Maior patet, quia homo, qui est pater, potest manere corrupta paternitate, ut si corrumpitur filius; ipse enim non amplius est pater. Ideo nec est paternitas, et sic cum ante esset, ipsa est corrupta.

5

3. Item circa idem absolutum relationes multiplicantur absoluto non multiplicato, ut si Sortes habet plures filios, scilicet Iohannem et Robertum, non est eadem paternitas ad Iohannem et Robertum, sed diversae, quia prius fuit paternitas ad Iohannem quam ad Robertum, et prius etiam forte desinet. Sed illa non sunt idem, quorum unum multiplicatur alio non multiplicato. Igitur etc. Et Commentator I *Physicorum*¹ usus fuit tribus rationibus consimilibus ad probandum, quod potentia materiae non sit de essentia materiae.

10

4. Item absolutum dicitur, quod non est dependens formaliter ad aliud. Et relatio dicitur, quia est dependens formaliter ad aliud. Et non est possibile idem esse dependens et non dependens. Igitur etc.

15

5. Item quod requiritur ad agendum et patiendum realiter et praeter animae operationem ultra agens et passum, est res alia ab agente et passo. Sed ad calefaciendum ultra calefactivum et calefactibile requiritur propinquitas eorum ad invicem. Ergo huiusmodi propinquitas est res distincta ab agente et passo propinquis ad invicem.

20

A 270 r E 52 ra K 104 vb L 29 rb Li 139 rb 1 Quaeritur consequenter undecimo utrum A Quaeritur undecimo circa Praedicamentorum utrum E Quaeritur utrum L Consequenter quaeritur decimo utrum Li res om. A a L 29 va rebus absolutis] add. sive relativis AE 2 Arguitur primo A 5 ut] vel K corrumperetur L enim om. K est₁] esset L est₂ om. L 6 sic] si K cum ante incert. K est] esset paternitas K 7 absolutum om. AE 8 habeat AE scilicet] ut K Platonem et Iohannem K Rupertum E Gregorium L 9 Io- E 52 rb hannem Rupertum E Platonem K Gregorium L diversa K prius K 105 ra fuit 10 ad Iohannem om. Li Rupertum E Platonem K Gregorium L et add. vel e contra AE forte desinet] desinet in casu AE 11 unum multiplicatur] uno multiplicato Li 12 tribus om. K 13 potentia materiae] essentia materia A essentia] natura K 14 Quarto AE dicitur] ponitur K aliud] aliquid K 15 formaliter om. AE absolutum L 17-18 Item . . . Sed] Quinto non est eadem res quae agit et patitur. Et ultra agens et passum ad agendum requiritur alia res scilicet AE 18 operationem] passionem Li 20 ab] add. huiusmodi K 22 Sexto AE albedinem] similitudinem Li 25 intenditur Li

¹ Averr. *Phys.* 1 comm. 70 (in 1,7, 191a18-19).

6. Item si paries est alteri parieti similis secundum albedinem, illa similitudo est res alia ab illa albedine, cum tamen albedo sit res absoluta et similitudo sit relatio secundum eam. Igitur etc. Et ego ostendo, quod non sit idem illa albedo et illa similitudo, quia possibile est, quod illa albedo intendatur et similitudo non intendatur, immo forte remittatur. Et tamen non est possibile, quod idem simul intendatur et non intendatur, vel intendatur et remittatur. Et ego probo assumptum et pono, quod Sortes et Plato sint similes omnino secundum albedinem. Et pono etiam, quod adhuc Sortes ultra albescat Platone non mutato. Constat quod albedo Sortis intenditur, quia ipse fit albior, et tamen similitudo remittitur, quia ipse efficitur minus similis Platoni quam ante.

7. Item per rem pure absolutam nihil dependet formaliter ad aliud vel ab alio. Sed omne causatum quantumcumque absolutum dependet formaliter a causa, circumscripta omni operatione animae nostrae. Ergo praeter illud, quod ibi est absolutum, est aliud quo formaliter dependet, et hoc est relatio, quae vocatur dependentia. Igitur etc.

Oppositum arguitur, quia si relatio esset addita rei absolutae, sequitur quod non adveniret illi rei absolutae, illa non mutata; mutaretur enim in recipiendo istam relationem, sicut aqua mutatur in recipiendo caliditatem. Sed consequens est falsum, ut dicit Aristoteles V *Physicorum*². Igitur etc.

Item sequitur, quod oratio et opinio, quae cum sit falsa, fit vera, per mutationem rei extra mutaretur et reciperet in se contraria, scilicet veritatem et falsitatem, quod negat Aristoteles in isto libro³. Igitur etc.

Multi⁴ posuerunt propter rationes prius factas et quasdam alias, quod relationes praeter operationem animae nostrae sunt res diversae a rebus absolutis inhaerentes eis, intendentes per relationes res, pro quibus termini relativi abstracti

26 intenditur *Li* remittitur *KLi* simul] simile *K* 27 intenditur_{1,3} *Li* non intendatur] remittitur *Li* remittatur] non intenditur *Li* 27–28 quod assumptum est *KLi* et add. possibile *K* 32 Septimo *AE* Septimo *A* 270 v per rem absolutam] add. licet *Li* dependat (!) *K* dependeat *Li* aliquid vel ab aliquo *K* et add. seu nullus habetur respectus ad aliud vel ab alio *AE* 33 omne causatum] causatum *KLi* tantum *L* tantum *L* 29 vb quantumcumque 34 quod *om. L* erit *K* 35 aliquid *KL* quo] quod ab illo *AE* 36 Igitur etc.] Ergo requiritur quod differunt relatio et res absoluta *AE* 37 esset] est *K* sequeretur *L* 38–39 mutaretur . . . Sed *om. AE* 41 sequeretur *L* sint *AE* fit] essent *AE* 41–42 mutatam *K* 42 extra mutaretur *om. AE* extra] ex qua *K* scilicet] secundum *AE* 44 ponunt *K* prius *om. AE* 44–45 quod . . . operationem] relationes et operationes *K* 45 essent *AE* esse *K* diversas *K* 46 intendentes]

² *Phys.* 5. t.10 c.2, 225b10–11; cf. Burid. *In Metaph.* 5 q.9 f. 32rb Ad oppositum.

³ Cf. *Praed.* 5, 4b6–10.

⁴ Cf. Thom. *S.th.* I q.13 a.7 resp.; Ioh. Duns Scot. *In Metaph.* 5 q.11 n.4 (271a), n.7 (273a); Gualter. Burl. *In Praed.* F 1rb; cf. Ockh. *Summa log.* 1,49 (154,12–15); *In Praed.* c.12 (240,47–51); Ockh. contra istam opinionem arguit.

supponunt, et per res absolutas illas, pro quibus termini absoluti supponunt. Verbi gratia si magnitudo est aequalis magnitudini vel dupla, illa aequalitas vel duplicitas est res distincta a magnitudine, et si Sortes est similis Platoni secundum albedinem, illa similitudo est res distincta a Sorte et ab albedine, et sic de aliis. 50

Et ego credo istam opinionem esse falsam. Ideo pono conclusionem oppositam talem, scilicet quod non significantur per terminos relativos res aliae ab illis, quae significantur per terminos absolutos, nec termini relativi supponunt pro aliis rebus ab illis, pro quibus supponunt termini absoluti. Ista conclusio patet primo de istis terminis relativis ‚causa‘ et ‚causatum‘, ‚principium‘ et ‚principiatum‘. Nam Deus est causa et principium aliorum, et causalitas, qua ipse est causa, non est res sibi addita inhaerens, quia nulla talis res est in Deo, ut patet XII *Metaphysicae*⁵, scilicet inhaerens sibi et distincta ab eo. 55

Item si similitudo esset distincta ab albedine et inhaerens albedini, tunc albedo esset causa eius subiectiva; et tunc vel illa causalitas esset illa albedo, vel esset iterum res addita albedini. Si est ipsa albedo, habeo propositum, quod causalitas non est res addita rei, quae est causa. Si est res addita et inhaerens albedini, albedo iterum est causa eius; et reiterabitur quaestio in infinitum. Et sine dubio, si tu potes salvare, quod illa albedo se ipsa est causa illius causalitatis et ipsa causalitas se ipsa est effectus illius albedinis, hoc ita poterit salvari de aliis causis et effectibus. 60 65

Et similiter si Deus, qui est simpliciter absolutissimus secundum eius substantiam, est causa aliorum sine causalitate et relatione sibi addita, ita quod hoc non implicat contradictionem, et hoc ita bene poterit de aliis, ideo frustra poneretur talis rerum multiplicatio. 70

Item etiam conclusio declaratur de effectus relatione seu dependentia effectus a causa prima, auctoritate Linconiensis II *Posteriorum*⁶ dicentis, quod omne

intelligentes AE 47 per om. K 48 magnitudo] nigredo K magnitudini] nigredini K
 illa E 52 va aequalitas 49 est] esset AE magnitudine Li 139 va et nigredine K
 50 esset AE 52–53 oppositam talem] isti conclusioni contrariam AE 53 relativos] relationis L res aliae] respectus alii AE 56 istis . . . relativis] relationis L 57
 principium] add. omnium AE 58 sibi addita] superaddita vel AE 59 XII]X AEL
 60 si om. K albedini] albedine K 62 est] esset K 63 res] add. distincte et L 64
 esset KL eius] istius K istius K 105 rb et reiterabitur quaestio] sic erit processus AE
 infinitum L 30 va Et sine 65 se] sibi K sit AE 66 et si AE se om. E 67 et
 effectibus] Ideo frustra poneretur talis res AE 68 Et . . . qui] Item etiam Deus AE 70 et
 . . . aliis om. AEK 71 multiplicatio] multitudo AE 72 effectus . . . seu om. AE 73

⁵ *Metaph.* 12 t.37 c.7, 1072a31–32; cf. ibid. 5 t.6 c.5, 1015b11–13; Burid. *In Metaph.* 5 q.7 concl.5 f.30vb; ibid. 12 q.4 concl.4 f.66vb.

⁶ Robert. Grosset. *In Post.* 2,1 f.26rb.

dictum de prima causa significat ‚simplicem essentiam primae causae‘, sed omne
 75 dictum de aliis significat ‚dependentiam eorum a prima causa‘. Et subdit, quod
 illa ‚dependentia nihil multiplicat in re dependente‘.

Et hoc etiam probatur ratione, quia quaero de re inter omnes alias primo de-
 pendente a Deo, utrum illa est substantia vel accidens. Sed ego ostendo, quod
 illa non sit accidens, quia res primo dependens a Deo est prima res post Deum et
 80 illa non est accidens. Probatio quia accidens indiget subiecto, cui inhaereat, et
 quod est prius naturaliter illo accidente et causa eius; et ista substantia illi acci-
 denti subiecta non esset Deus, quia Deus nulli accidenti subicitur. Ergo est alia
 substantia prior isto accidente. Ergo impossibile est loquendo modo naturali,
 secundum quem diceremus non posse esse accidens sine subiecto, quod primum
 85 ens post Deum sit accidens. Ergo est substantia, quae vocetur A. Tunc ultra in-
 dubitanter oportet credere, quod A dependet a Deo, et tunc vel se ipsa sine de-
 pendentia addita, et tunc habetur propositum. Vel dependet per dependentiam
 additam. Et tunc dico, quod iterum illa dependentia dependet a Deo vel se ipsa
 vel iterum per aliam dependentiam; si per aliam, proceditur in infinitum; si per
 90 se ipsam, tunc sequitur, quod illa dependentia per prius dependet a Deo quam A,
 quod est contra prius probata. Et consequentia tenet, quia quod convenit alicui
 per se ipsum formaliter, per prius convenit sibi quam illi, cui non convenit per
 se ipsum. Sed dependere a Deo convenit illi dependentiae se ipsa formaliter, et
 non sic convenit substantiae, sed per aliud. Ergo illa dependentia primo depen-
 95 deret et esset causata a Deo.

Item nos ponimus ex fide, quod Deus potest separare accidens ut albedinem
 vel caliditatem a subiecto suo⁷ et separatim conservare accidens et subiectum,
 vel etiam tam hoc quam illud conservare reliquo adnihilato. Et hoc est possi-
 bile propter hoc, quod non implicat contradictionem A esse sine B, si A et B
 100 sint diversa et neutrum sit de essentia alterius. Ergo consimiliter si dependentia
 solis a Deo esset distincta a sole, Deus conservando solem posset separare illam

prima] primo AE II] super I L I Li 74 simpliciter L omne] esset L 77 de] alia A
 78 sit AE 79 sit] est AE 79–80 quia . . . accidens om. Li 79 post Deum]
 positiva K 80 Probatio A 271 r quia inhaeret AE 82 subiectum K esset] est AE
 accidenti subicitur] substat K 83 loquendo om. AEL 84 secundum . . . non om.
 AE 85 sit] est AE Ergo] et tamen AE quae vocatur Li et vocemus illam substantiam
 AE 85–86 ultra E 52 vb indubitanter 86 credere] non concedere AL dependeat A
 vel se ipsa om. AE vel dependet a se ipso KL 88 illa dependentia om. AE 88–89
 vel . . . iterum om. AE 89–90 si₁ . . . ipsam] et iterum per aliam, et sic in infinitum.
 Igitur AE 89 aliam₂] add. vel iterum per aliam; si per aliam Li 90 A om. L 91 Et
 consequentia tenet] etiam conclusio patet L 93 ipsum] ipsam K 94–95 dependet K
 95 Deo] add. quod fuit probandum AE 96 accidens L 30 rb ut 98 vel . . . quam]
 et igitur prima causa poterit AE 98–99 Et hoc est possibile om. KLLi 101 separare]

⁷ Burid. In *Metaph.* 5 q.8 f.31vb.

dependentiam a sole et adnihilare eam. Ideo remaneret sol non dependens a Deo, quod omnino est impossibile et per nullam potentiam possibile.

Deinde etiam conclusio principalis patet de identitate et diversitate. Deus enim existens absolutissimus est idem sibi ipsi et diversus a quolibet alio, et non per identitatem vel diversitatem sibi additam et sibi inhaerentem; et quaecumque essent duae res A et B omnibus aliis circumscriptis, utraque esset sibi eadem et diversa a reliqua. 105

Similiter apparet dicta conclusio de proportionibus magnitudinum ut de duplicitate et triplicitate, nisi tu velis dicere et sic res multiplicare, quod eadem magnitudo habeat infinitas tales res sibi inhaerentes, quia eadem magnitudo etiam secundum se totalem haberet duplicitatem ad medietatem suam, et triplicitatem ad tertiam partem suam, et sic in infinitum. Et omnino patet statim, quod de aliquibus relationibus potest salvari, quod non sint additae et inhaerentes illis rebus, pro quibus termini absoluti supponunt denominati a terminis relativis; hoc ita poterit salvari de aliis. Ideo frustra poneretur talis additio; et nihil frustra ponendum est⁸ esse de necessitate naturae et naturalium. 110 115

Ergo propter solutiones rationum notandum est, quod eandem rem possumus concipere absolute, scilicet non comparando eam ad aliam rem, et secundum illum conceptum imponere sibi nomen, ut quod vocetur homo, lapis vel albedo. Alio modo illam eandem rem possumus concipere relative comparando eam ad aliam rem, ut si consideremus istum hominem genuisse illum, et possumus sibi mediante illo conceptu imponere sibi nomen, scilicet quod dicatur pater illius, et sic de omnibus aliis secundum consimilem comparisonem. Conceptus igitur rei sine comparatione eius ad aliam rem dicitur conceptus absolutus, et etiam nomen impositum ad significandum rem secundum talem conceptum vocatur absolutum. Alter autem conceptus vocatur respectivus sive relativus, et nomen impositum secundum illum conceptum vocatur respectivum vel relativum. Et 120 125

conservare *L* 102 sol] sola *K* 103 omnino] non *A* et . . . possibile *om. AE* nullam] naturalem *L* possibile] impossibile *L* 106 sibi additam] superadditam *AE* sibi ad invicem *L* 109 apparet dicta] patet *AE* 110 velis . . . multiplicare] diceres sic multiplicando *K* res *om. L* 110–111 eadem *Li* 139 *vb* magnitudo 111 quia *om. KL* 113 tertiam] mediam *K* patet] sequitur *AE* apparet *Li* omnino patet statim] non saltim *L* 114 potest] patet *L* 115 absolute *A* denominativi *L* 116 potuit *A* poneretur] adderetur *AE* additio] ad invicem *L* 117 apponendum *AE* esse . . . naturalium] ut patet in naturalibus *AE* 118 quod *K* 105 *va* eandem 119 scilicet non] immo *A* 120 imponatur *K* nomen *E* 53 *ra* scilicet ut] scilicet *E* vocetur] dicatur *AE* 121 Alio] nullo *A* 122 aliam *A* 271 *v* rem istum hominem genuisse illum] ipsum alium *AE* 123 illius] *add.* quem genuit *AE* 124 Et sic conceptus *AE* 125 rei] res *K* 127 Alter]

⁸ Arist. *Cael.* 1 t.32 c.4, 271a33; 2 t.59 c.11, 291b13–14; Averr. *Phys.* 1 comm.56 (in 1,6, 189b21–22).

130 sic manifestum est, quod absolutum et respectivum non sunt differentiae rerum
praeter animam existentium, sed primo sunt differentiae conceptuum; et con-
sequenter secundum attributionem ad illos conceptus dicuntur differentiae no-
minum vocalium, impositorum ad significandum illos conceptus, et mediantibus
illis conceptibus res conceptas illis conceptibus concipimus⁹.

Item etiam notandum, quod nos saepe utimur aequivoce istis nominibus ,de-
135 pendens' et ,independens'. Uno enim modo dicitur dependens, quod habet cau-
sam sui esse, a qua vel per quam vel ex qua vel propter quam est. Independens
autem vocatur, quod nullam habet talem causam sui esse, et sic sine dubio solus
Deus diceretur independens. Et omnis alia res diceretur et esset dependens a Deo,
quia omne aliud ab eo est et propter ipsum. Sed sicut bene dicit Linconiensis¹⁰,
140 rem sic dependere et esse a Deo, nihil multiplicat in illam rem; pura enim sub-
stantia omni suo accidente circumscripto esset et dependeret a Deo.

Aliter autem accipitur ,dependens' et ,independens', prout appropriatae sunt
differentiae conceptuum et consequenter vocum significativarum et modorum
significandi. Et sic idem intelligimus per absolutum et independens, et etiam
145 idem intelligimus per respectivum et dependens. Conceptus enim respectivus pro
tanto vocatur dependens, quia non potest formari in mente sine alio conceptu,
ad quem dicitur. Nullus enim posset in mente sua formare conceptum, a quo
sumitur hoc nomen ,pater', nisi conciperet aliquem genuisse alium. Et ego pro-
testor, quod in hac quaestione nihil intendo dicere vel dixisse de ista sancta Tri-
150 nitate personarum in divinis, sed solum de relationibus in creaturis.

Tunc igitur faciliter solvuntur rationes.

Ad 1. Ad primam enim concedo, quod relationes, id est conceptus relativi,
distinguuntur a rebus absolutis, id est a conceptibus absolutis, sed tamen bene
supponunt pro eisdem rebus.

155 Ad 2. Ad aliam dico, quod si Sortes est homo et pater, tamen eadem res
est Sortes et homo et pater et paternitas, nec Sortes fuit, antequam illa pater-
nitas fuit; et quamdiu Sortes erit, illa paternitas erit et ideo illa paternitas num-

Aliter AE conceptus L 29 va vocatur 129 absolutum] relativum Li non om Li
differentia AE 130 existentem KL 131 ad illos conceptus] illorum conceptuum L
133 concipimus om. AEKL 135 quod] qui A quia E 136 a quo A per quam] in qua
K per . . . vel₂ om. L 137 vocaretur K haberet K 138 diceretur₁] dicitur esse AE
diceretur et esset] dicitur esse A dicitur E esset] esse L 139 et] quod L propter
ipsum] ab ipso dependet AE bene om. AE 141 circumscripto] add. tali modo AE
et om. E dependere E 142 Alio modo AE autem om. EL 146 vocatur] dicitur L
147 dicitur om. K add. dependens AE formare conceptum] formari A 149 ista
sancta] benedicta AE sacra K 152 relative L 154 rebus] add. ut dictum est AE 155
Ad secundam AE 157 erit₁] erat A et L erit₂] erat A erit et E 53 rb ideo 158 nisi

⁹ Cf. Burid. *In Phys.* 5 q.2 Notandum f.84vb; *In Metaph.* 5 q.9 f.32rb.

¹⁰ Cf. not.6.

quam corrumpetur, nisi quando Sortes corrumpetur. Sed bene Sortes fuit Sor-
tes et homo, antequam ipse esset paternitas, et forte desinet esse paternitas,
antequam desinat esse Sortes vel homo, sicut Sortes est currens, et tamen prius 160
fuit homo quam currens, et prius desinit esse currens quam homo.

Ad 3. Ad aliam dico, quod Sortes habens multos filios est unicus pater, sicut
est unicus homo, et etiam est unica paternitas. Tamen bene multiplicantur con-
ceptus relativi, ita quod secundum alium conceptum dicitur pater Iohannis et
secundum alium pater Roberti. Ideo conceptus illi relativi distincti sunt a con- 165
ceptu absoluto.

Ad 4. De alia ratione concessum est, quod dependens differt a non depen-
dente et e converso. Ideo differt creatura a creatore et e converso, et conceptus
relativus ab absoluto et e converso.

Ad 5. Ad aliam dicendum est, quod propinquitas non est aliud nisi res pro- 170
pinqua. Et distantia forte est res distans et forte est dimensio intermedia inter
res distantes, secundum quod aliter et aliter exponetur hoc nomen 'distantia'.
Sed tamen propinquitas secundum naturalem modum loquendi nihil significat
additum rebus propinquis; sed est nomen privativum connotans, quod non sit
dimensio intermedia inter res illas, inter quas innata est esse dimensio. Et sic 175
revertitur, quod sicut privatum vel materia est privatio, ita propinquum est pro-
pinquitas, licet forte distans non sit distantia, sicut neque privatum est forma.
Et specialior consideratio de istis spectat ad scientiam altiore¹¹. Sufficit ergo
agens et passum ad agendum, sed aliud posset intervenire, quod prohiberet
actionem. 180

Ad 6. Ad aliam dico, quod in casu posito albedo est similitudo, et si albedo
intenditur, similitudo intenditur. Sed tamen non sequitur, si intenditur albedo,
quod intendatur similitudo. Et ita si albedo fit intensior, similitudo fit intensior.
Sed tamen non sequitur, si fit intensior albedo, quod fiat similitudo intensior,

. . . corrumpetur *om. A* corrumpitur *KLi* 159 ipse esset] fuit *AE* forte *L* 30 *vb*
desinit desinit *AEL* 160 desinit *L* Sortes vel *om. L* 161 desinet *K* 162 Ad ter-
tiam *AE* 162–163 sicut *A* 272 *r* est 163 una *E* multiplicatur *A* multiplicati *K* 164
relativus *A* 165 Ruperti *E* Sortis *KL* 167 alia ratione] confirmatione *AE* 170 aliud
om. AE 171 distantia] distans *L* 172 exponetur *K* 105 *vb* hoc exponeretur *Li* 173
loquendi *Li* 140 *ra* nihil 174 non] nulla *K* illud *LLi* 176 refertitur *EK* privativum *L*
177 forte *om. Li* sit] est *L* neque *incert L* privativum *L* 178 specialior con-
sideratio] specificatio *AE* istis] *add. amplior AE* Sufficit] supponit *incert. A* ergo]
enim *AE* 179 potest *L* 181 posito] *add. quod E* similitudo] *add. sunt idem K* si]
sicut *AE* 182 similitudo intenditur] similiter et similitudo *AE* 183 intenditur *KLi*
ita] etiam sequitur *AE add. etiam Li* fit_{1,2}] fiat *KL* intensior₁] *add. quod AEL* 184
si . . . albedo] quod si albedo intendatur *L* fit intensior] intenditur *KLi* 185–187 sicut

¹¹ Burid. *In Metaph.* 5 q.9 f. 32va–vb.

185 sicut posito, quod homo sit clericus, si iste homo sit bonus, sequitur quod clericus sit bonus; sed tamen non sequitur, quod si sit bonus homo, quod homo sit bonus clericus.^{1 2}

Ad 7. De ultima ratione dictum est satis prius.

. . . clericus *om. AE* 185 sit₁] est *Li* 186 non *om. L* sit₂] fiat *LLi* 188 prius] *add.*
Et sic patet quaestio ista *A add.* Et sic patet quaestio *KL*

^{1 2} Burid. *Sophismata* c.4 (70–71).

QUAESTIO 11

Utrum iste terminus ‚relatio‘ sit unum praedicamentum sive unum genus generalissimum. 1

1. Arguitur quod non, quia praedicamenta et eorum species et differentiae debent esse impermixta, ita quod nullius praedicamenti species debet reponi sub aliis praedicamentis iuxta illud: „Diversorum generum et non subalternatim positorum etc.¹“ Sed relationis vel relativorum species inveniuntur in aliis praedicamentis. Ergo relatio non est unum praedicamentum. Minor declaratur primo, quia in substantia invenitur identitas, in quantitate aequalitas et in qualitate similitudo. 5

2. Secundo quia dicitur II *Physicorum*², quod materia et forma sunt ad aliquid, cum tamen sint substantiae. 10

3. Tertio quia magnitudo et multitudo sunt species quantitatis, et tamen sunt ad aliquid, cum concreta sua, scilicet magnum et multum, sint ad aliquid, ut dicit Aristoteles³.

4. Quarto quia manifeste species relationis inveniuntur in qualitate. Unde V *Metaphysicae* dicitur, quod scientia est ad aliquid⁴, et etiam VII *Physicorum* probat Aristoteles, quod in habitibus de prima specie qualitatis non est alteratio, quia sunt ad aliquid. Unde dicitur ibi: „Virtus autem omnis et malitia omnis ad aliquid sunt, sicut sanitas quidem calidorum et frigidorum mensuratio quaedam est; similiter autem pulchritudo et macies ad aliquid sunt⁵.“ Etiam expresse ponit 20

A 272 r E 53 rb K 105 vb L 31 ra Li 140 ra 1 Quaeritur consequenter duodecimo utrum A Quaeritur duodecimo circa Praedicamentorum utrum E Quaeritur utrum L Consequenter quaeritur undecimo utrum Li 4 impermixte A intermixte E improximate K species] add. et differentiae K debent K 5 illud] add. dictum Philosophi AE 5–6 et . . . etc.] etc. L generum L 31 ra etc. 7 unum] eorum AE non E 53 va est eorum declaratur primo] patet AE 10 Item secundo AE 11 cum tamen sint] et tamen sunt AE 12 qualitatis K 13 magnum] parvum K sunt AE 14 Philosophus et in textu AE 15 quantitate K 17 quantitatis K 18 omnis_{1,2}] hominis AE 19 quaedam] quidem AE 21 Philosophus AE Praedicamenti A 272 va scientiam

¹ *Praed.* 3, 1b16–17.

² *Phys.* 2 t.26 c.2, 194b8–9.

³ *Praed.* 6, 5b15–25.

⁴ *Metaph.* 5 t.20 c.15, 1021b6.

⁵ *Phys.* 7. t.17 c.3, 246a30–b23.

Aristoteles in *Praedicamentis* ,scientiam, habitum, affectum, disciplinam, sensum esse ad aliquid⁶.

5. Posset etiam argui, quod in aliis sex praedicamentis inveniuntur relationes. Sed de illis fient quaestiones speciales⁷.

25 6. Secundo arguitur ad principale, quia nullum praedicamentum debet continere terminos transcendentis, scilicet aequae communes enti, quia tunc ipsis praedicamentis essent non solum genera supervenientia, immo etiam species supervenientes, quod est contra Porphyrium⁸ et contra rationem generalissimi. Sed relatio continet terminos transcendentis, scilicet istos terminos ,idem' et
30 ,diversum', ,causa' et ,causatum', ,prius' et ,posterius'. Isti enim sunt termini transcendentis, quia omni enti convenit esse idem et diversum, et ens etiam in sua communitate dividitur in causam et causatum, in prius et posterius.

7. Item dictum est prius⁹, quod praedicamenta distinguuntur penes diversos modos praedicandi de primis substantiis. Sed haec nomina ,relatio' vel ,relati-
35 vum' non praedicantur de primis substantiis secundum aliquem modum praedicandi. Nec enim dicimus, quod Sortes sit relatio nec etiam quod Sortes sit relativum. Immo etiam nec ista nomina praedicantur de istis nominibus ,pater' vel ,similitudo', quia pater est homo vel animal, et homo vel animal non est relatio vel relativum. Similiter similitudo est albedo vel huiusmodi qualitas, et albedo
40 non est relatio.

8. Item si ,relatio' vel etiam ,ad aliquid' haberent aliquem modum praedicandi, secundum quem deberet dici praedicamentum, ille modus praedicandi esset, in quo modo se habet hoc ad illud, vel etiam dici alicuius aut ad aliquid. Et talis modus convenit aliis terminis quam relativis. Iste enim asinus est Sortis
45 asinus, et albedo est albi albedo et album albedine album, immo etiam humanitas hominis humanitas et homo humanitate homo. Unde si quaeratur, quomodo se habet asinus ad albedinem, respondebitur quod ipse est ea albus.

affectum] et AE 21–22 sensum esse] esse in AE 23 Potest L invenirentur AE sint Li 24 fiant KL 25 arguitur om. KL 26 scilicet] id est istos terminos idem et diversum et etiam terminos AE 27 immo] sed AE 28 quod] modo hoc E rationem] relationem E 30 diversum] aliquid K posterius] add. et diversum K 37 vel] add. filius vel KL 37–38 vel . . . est] aliud animal est homo homo aliud animal non est L 39 vel₂ om. L qualitatis L albedo₂] tamen AE 41 Item] Et confirmatur quia AE haberent] habet K 41–42 praedicandi K 106 ra secundum 42 deberent AE praedicamenta AE 45 immo etiam] est L 45–46 est L 31 va humanitas 45–46 humanitas E 53 vb hominis 46 quaero L 47 asinus] album K om. L Sortes Li respondetur

⁶ *Praed.* 7, 6b2–3.

⁷ Cf. qq. 17–19.

⁸ Porph. *spec.* 11, 7–9.

⁹ Cf. q. 3 lin. 96–109; q. 8 not. 12; cf. Averr. *Metaph.* 7 comm. 2 (in 7, 1, 1028a13–20).

9. Item nullum praedicamentum est relativum, vel oportet ponere duo talia praedicamenta. Sed non sunt ponenda duo, quia tunc essent plura praedicamenta quam decem. Ergo nullum est ponendum. Maior probatur per hoc, quia omne relativum habet correlativum, ad quod dicitur ad convertentiam. Nam communis diffinitio relativorum est „ad aliquid quodammodo se habere“, vel „quorum esse est ad aliud quodammodo se habere¹⁰“, scilicet ad correlativum. Ideo haec omni termino relativo debet convenire. Et cum hoc dicit Aristoteles, quod „omnia relativa ad convertentiam dicuntur¹¹“. Sit ergo terminus relativus generalissimus A. Tunc oportet, quod habeat terminum correlativum sibi adaequatum et nec superiorem nec inferiorem ad hoc, quod dicantur ad convertentiam et quod sint simul natura¹². Et ille terminus sit B. Tunc non apparet aliqua ratio, quare A debet magis poni generalissimum quam B. Ideo vel utrumque est generalissimum vel neutrum, et sic est maior probata.

Oppositum arguitur, quia aliter non essent decem praedicamenta. Et Aristoteles in principio huius libri enumerat „ad aliquid“ inter praedicamenta¹³. Et idem videtur intelligere per „ad aliquid“ et per relationem vel relativum, quod apparet, quia quando ipse assignat proprietates istius praedicamenti, ipse dicit: „Inest autem contrarietas in relatione¹⁴“. Et dicit: „Videntur autem relativa magis et minus suscipere¹⁵“. Et dicit: „Omnia autem relativa ad convertentiam dicuntur¹⁶“. Et in ultima proprietate dicit: „Videntur autem ad aliquid simul esse natura¹⁷“. Et ita sicut ipse intendit, quod „ad aliquid“ est unum praedicamentum, ita etiam intendit de relatione vel relativo.

Ad magnam difficultatem huius quaestionis determinandam possunt poni plures conclusiones. Prima est, quod non omnes termini sunt de praedicamento „ad aliquid“ vel relationis, in quorum rationibus implicantur respectus seu relatio-

AE ipsa *E* ipsum *K* ea] *add.* albedine *K* 48 oportet] album *K* 49 duo *Li* 140 *rb* quia 50 nullum] *add.* tale *AE* ponendum] praedicamentum *Li* per] ex *AE* 52 aliud *AE* 54 cum *om.* *AE* 56 terminum *om.* *AE* relativum *Li* 57 dico *L* 58 Et₂] *add.* sic *AE* sit] correlativus *AE* 60 et . . . probata] quod erat probandum *AE* 63 intelligere] intendere *AE* 64 dicit] enim *A* 65 dicit] *add.* ultra *Li* 67–68 esse *A* 273 *r* simul 68 sit *AE* unum] *add.* genus generalissimum sive *AE* 70 determinandam] declarandam *AE* 71 plures *om.* *L* 76 iste terminus *L* pulchrum *om.* *K* virtuosum

¹⁰ *Praed.* 7, 8a32–33.

¹¹ *Ibid.* 6b28.

¹² *Ibid.* 7b15.

¹³ *Ibid.* 4, 1b26.

¹⁴ *Ibid.* 7, 6b15.

¹⁵ *Ibid.* 6b20–21.

¹⁶ Cf. not.11.

¹⁷ Cf. not.12.

nes vel habitudines unius rei ad aliam rem vel plurium rerum ad invicem, quia multi sunt tales termini, qui proprie praedicantur de primis substantiis in quale
75 et non aliter, et sic non pertinent nisi ad praedicamentum qualitatis, verbi gratia isti termini ,sanum¹, ,aegrum², ,pulchrum³, ,turpe⁴, ,virtuosum⁵, ,vitiosum⁶ et abstracta eorum; haec enim omnia in suis rationibus manifeste includunt respectus quosdam, scilicet certos modos se habendi diversas res ad invicem. Verbi gratia sanitas, caliditas, frigiditas, humiditas et siccitas invicem proportionatae
80 sunt in corpore animalis tali proportionem, quod secundum illas illud animal innatum sit exercere operationes sibi convenientes congrue; et aegritudo est illae qualitates ab huiusmodi proportionem deficientes. Sic igitur in ratione sanitatis implicatur habitudo, scilicet hoc nomen ,proportio huiusmodi qualitatum ad invicem⁷, immo etiam habitudo earum ad corpus, in quo sunt. Unde talis propor-
85 tio qualitatum est sanitas in pisce, quae esset aegritudo vel mors in homine aut e converso, et etiam talis esset sanitas in cerebro, quae esset infirmitas vel mors in corde. Sic etiam pulchritudo est commensuratio quaedam in figuris et quantitibus et exterioribus qualitibus membrorum conveniens corpori, in quo haec inveniuntur. Unde talis commensuratio diceretur pulchritudo in viro, quae diceretur turpitudine in muliere, et talis esset pulchritudo pedis, quae esset turpi-
90 tudo manus. Et ita etiam est de istis nominibus ,virtus⁸ et ,vitium⁹, quia corporis virtutes sunt sanitas et pulchritudo, fortitudo etc., et opposita sunt vitia corporis; et iam dictum est de illis¹⁰. Sed etiam hoc apparet de virtutibus moralibus. Nam talis assuetudo esset virtus in viro, quae esset vitium in muliere; etiam
95 talis esset virtus in servo, quae esset vitium in domino; et talis etiam esset virtus in sutore, quae esset vitium in rege¹¹, et sic de aliis.

Et multi etiam sunt termini manifeste pertinentes ad alia praedicamenta includentes respectus, ut ,sedere¹², ,iacere¹³, qui requirunt membra animalis sic ad invicem esse posita et ad locum. Nam ad sedere oportet membra se habere
100 secundum quandam incurvationem ad invicem, et quod etiam taliter se habeant ad locum, quod culus sit inferior, supersustinens ipsum corpus et caput superius;

om. K 77 absoluta *A* haec enim omnia *om. AE* omnia] nomina *K* 78 certis modis *AE* 79 humiditas] humanitas *L* proportio- *L* 31 *va* natae proportionales *AE* 80 animalia *L* proportionatus *L* illas] aliae *L* 81 est illae] et aliae *AE* 82 qualitatis *Li* deficientes] desinentes *Li* 83 scilicet] sic *AE* sicut *K* similiter *Li* 84 corpus *E* 54 *ra* in quo 85 aegritudo vel *om. AE* 89–90 in viro . . . pulchritudo *om. K* 90 muliere] *add.* ut si mulier esset barbata *AE* 94 esset¹] est *KLi* quae esset] et *AE* quae est *Li* 96 sutore *K* 106 *rb* quae sutore] scriptore *Li* 98 requirunt] significant *AE* 101 sustentans *K* sustinens *L* 104 supersustinens] sustinens *L* sustentaret *A* sustentare *E*

¹⁰ Cf. not.4–5.

¹¹ Cf. Burid. *In De anima* I q.2 f.1vb: Ultimo respondeo ad ultimam, videlicet utrum omnis scientia omni bono homini sit bona, et statim videtur quod non, quia ars sutoria non est bona regi . . .

unde si esset rectitudo membrorum, non sederet animal vel homo; et si esset incurvatio talis et caput esset inferius, vel etiam licet caput esset superius et solum supersustinens sustentaretur animal super pedes suos, illud animal non sederet, licet ista praedicata ‚sedere‘, ‚stare‘ et ‚iacere‘ non sint de praedicamento 105
ad aliquid; et sic est de multis aliis.

Secunda conclusio est, quod habitudo sive respectus termini abstracti ad suum concretum vel e converso, secundum quam unum de altero praedicatur in obliquo, non sufficit ad praedicamentum de ad aliquid sive de relatione, quia hoc est commune terminis de aliis praedicamentis, ut quia humanitas est hominis humanitas et homo est humanitate homo, et deitas est Dei deitas et Deus deitate Deus, et magnitudo magni magnitudo et magnum magnitudine magnum, et albedo albi albedo et album albedine album, et actio agentis actio et agens actione agens et sic de aliis¹⁹. 110

Tertia conclusio est, quod in distinguendo praedicamenta et terminos praedicamentorum non est aspiciendum ad praedicationes terminorum abstractorum, sed concretorum. Haec conclusio declaratur, quia in terminis accidentalibus termini concreti ex suo modo significandi habent, quod sint praedicabiles de primis substantiis denominative, vel de aliis substantiis. Si autem hoc conveniat aliquibus terminis abstractis, hoc non convenit eis ex suo modo significandi. Unde non est verum, quod aliqua substantia sit albedo vel caliditas. Sed forte hoc convenit sibi, quia abstractum nihil aliud significat vel connotat ab eo, pro quo concretum supponit. Ideo enim omne, quod est ens, est entitas, et omne, quod est unum, est unitas, et omne, quod est Deus, est deitas, et sic de multis aliis. Vel forte hoc convenit sibi, quia licet abstractum significet vel connotet aliud, tamen non supponit pro illo, sicut est de materia et privatione, de Deo et causalitate, de binario et duplicitate, et sic de multis aliis, prout magis dixi in aliis locis²⁰. 115
120
125

Ideo concludendum est, cum praedicamentorum distinctio debeat attendi ex diversis modis praedicandi de primis substantiis, ut alias²¹ dictum est, quod non 130

105 praedicata] verba AE sunt Li 106 ad A 273 v aliquid 108 secundum] add. quem vel AE 110 hoc est L 30 vb commune terminis de om. AE praedicamentis Li 140 va ut 116–117 absolutorum K 118 significandi om. AE sunt AE 119 substantiis₂] subiectis suis K substantiis suis Li 119–120 conveniret K 120 absolutis K conveniret K 121 substantia sit om. AE caliditas] add. sic praedicetur. Ergo etc. AE 122 absolutum K 124 unum est E 54 rb unitas et omne . . . deitas om. K 125–126 connotat KL 126 aliquid K 126–127 de Deo et causalitate om. AE 129 cum] quod AE quod cum K 131 absolutorum K 132 assignare L 133 quia₂] quae

¹⁹ Cf. Burid. *In Metaph.* 5 q.5 Secundo modo resp. f.29va.

²⁰ Cf. ibid. f.29va–vb.

²¹ Cf. not.9.

ex modis praedicandi abstractorum terminorum, sed concretorum debent terminis assignari sua praedicamenta. Et hoc notavit Aristoteles in *V Metaphysicae*²² dicens, quod ad aliquid dicuntur ‚aequalitas quia aequale‘, ‚similitudo quia simile‘.

135 Quarta conclusio est, quod aliqui sunt termini concreti praedicabiles de subiectis suis cum additione tertii termini in obliquo et non sine additione tertii termini expressi vel saltem subintellecti. Hoc patet, quia nullus potest apprehendere, quod A sit duplum, si non apprehendat, quod sit alicuius duplum, nec quod sit pater, nisi apprehendat, quod sit alicuius pater; unde hoc exprimeret
140 quid nominis. Tales autem non sunt termini de aliis praedicamentis. Simpliciter enim sine subintellectione tertii termini concreti intelligimus, quod Sortes est homo et quod Sortes est albus, quod est tricubitus, quod est in domo, quod est hodie vel heri, quod stat vel sedet, quod est calceatus vel armatus. De actione autem et passione dicitur post²³.

145 Quinta conclusio est, quod talibus terminis debet assignari aliquod praedicamentum distinctum ab illis aliis praedicamentis ‚substantia‘, ‚quantitas‘, ‚qualitas‘ etc. Et hoc praedicamentum vocamus ‚ad aliquid‘ vel relationem vel relativum vel ad placitum. Si voces ipsum A, sequitur quod ‚ad aliquid‘ vel relatio vel relativum vel A est unum praedicamentum, quia habet modum proprium praedicandi distinctum ab aliis.
150

Sexta conclusio est, quod hoc nomen ‚relatio‘ vel hoc nomen ‚relativum‘ non est illud praedicamentum vel illud genus generalissimum, sed hoc nomen ‚ad aliquid‘²⁴, quia si volumus propriissime loqui, hoc nomen ‚relatio‘ est nomen verbale significans actum, quo referens refert et quo relatum refertur, sicut visio
155 significat actum, quo videns videt et quo visibile videtur, et calefactio actum, quo calefaciens calefacit et quo calefactibile calefit, et sic de aliis. Constat autem, quod referens in proposito non est nisi anima humana; ipsa enim refert et comparat res ad invicem, id est intelligit eas comparative ad invicem. Et sic

est *K* 135 concreti *om. AEL* 135–136 substantiis *A* 136–137 in . . . termini *om. A*
137 saltem *om. KLLi* intellecti *KLLi* Hoc] Ista conclusio *AE* 139 exprimit *AE*
exprimere *K* exponeret *L* 141 subintellectione] additione *AE* subintellectione *L* 32 *ra*
tertiū concreti] concepti *AE* intelligimus] unde dicimus *AE* 142 bicubitus *K* 143
stat vel sedet] constat *L* sedeat *AE* armatus] ornatus *A om. L* 144 diceretur *Li*
146 qualitas *om. K* 149 sit *L* habetur *A* habent *K* 150 aliis] *add.* praedicamentis *AE*
150–151 aliis *K* 106 *va* Sexta 153 velimus *E* 155 videns *A* 274 *r* videt 157 ipsa
enim] quia ipsa humana *AE* referat *K* 158 intelligit] intendit *AE* invicem] *add.* com-
binare *AE* 158–159 sic ille *om. A* 159 respectivus] *add.* et relativus *AE* ille] re-

²² *Metaph.* 5 t.20 c.15, 1021b6–8; cf. Burid. *In Metaph.* 5 q.9 f.32va–vb.

²³ Cf. q.17.

²⁴ Cf. not.10 et 19; cf. Albert. Magn. *In Praed.* tr.4 c.2 (1,226); *In Metaph.* 5 tr.3 c.7 (XVI 1, 267,40–43); cf. Gualter. Burl. *In Praed.* E 6vb.

ille conceptus respectivus est vere actus ille, quo anima refert et comparat hanc
rem ad illam, et quo haec res ad illam refertur et comparatur. Et ideo vere et
proprie ille conceptus vocatur relatio vel conceptus relativus. Deinde conse-
quenter vox significativa imposita ad significandum secundum talem concep-
tum relativum vocatur relatio vel terminus relativus secundum attributionem ad
illum conceptum, quia immediate significat ipsum, sicut urina dicitur sana, quia
significat animal esse sanum. Et sic manifestum est, quod ista nomina ‚relatio‘
vel ‚relativum‘ in proposito non supponunt nisi pro terminis significativis vel
mentalibus vel vocalibus vel forte scriptis.

Tunc ergo sexta conclusio probatur sic: Omne genus potest vere et univer-
saliter affirmari de qualibet suarum specierum, utrisque scilicet tam genere quam
specie sumptis personaliter, ut omnis homo est substantia, omnis magnitudo
est quantitas etc. Sed iste terminus ‚relatio‘ vel ‚relativum‘ non praedicatur de
speciebus illius praedicamenti personaliter acceptis. Verbi gratia pater vel pater-
nitas, simile vel similitudo non est relatio vel relativum, quia omnis relatio vel
relativum est terminus significativus, ut dictum est^{2 5}, pater autem non est
terminus significativus, sed est quidam homo. Et etiam simile est iste paries, et
similitudo non est terminus significativus, quia omni tali termino et omni conce-
ptu circumscripto adhuc iste paries esset similis alteri parieti et non sine simili-
tudine; ideo sine conceptu vel termino significativo esset similitudo. Ergo hoc
nomen ‚relatio‘ vel ‚relativum‘ non est genus ad ista nomina ‚pater‘ vel ‚paterni-
tas‘, ‚duplum‘ vel ‚duplicitas‘, ‚dominus‘ vel ‚dominium‘, et sic de aliis. Sed iste
terminus ‚ad aliquid‘ vere et quidditative praedicatur de illis terminis personaliter
acceptis. Omnis enim pater vel dominus est ad aliquid pater vel dominus, et
omne duplum est ad aliquid duplum. Ideo iste terminus ‚ad aliquid‘ vere debet
poni genus huiusmodi terminorum.

Notandum est tamen, quod de huiusmodi terminis materialiter acceptis pro se
ipsis praedicatur vere hoc nomen ‚relatio‘ vel ‚relativum‘, sicut dictum fuit;
omnes enim illi termini sunt termini relativi, sicut etiam hoc nomen ‚absolutum‘
vere praedicatur de terminis de praedicamento substantiae vel quantitatis mate-
rialiter acceptis. Et ideo bene dicebat Aristoteles, quod ‚relativa suscipiunt magis

spectu *K* 160 rem *E* 54 *va* ad illam 162 significativa *om. AE* 166 in proposito *om.*
AE add. nostro *KLi* 171 praedicantur *L* 172 speciebus *Li* 140 *vb* illius 174 est₂]
add. prius *AE* 175 sed *L* 32 *rb* est quidam quidam] quidem *KLi* similis *A* paries]
add. huic parieti similis *AE* et₂] etiam *KLi* 177 est *Li* 178 ideo] id est *AL* signifi-
cativo] *add.* adhuc *AE* 181 terminus *om. L* quidditative] praedicative *L* 182 accep-
tis] sumptis *Li* 183 duplum₂ *om. K* 187 absolutum] album *AE* 189 suscipiant *A*
190 dicantur *K* 192 simul esse] similes *E* 193 dicti] dictum *KLLi* 195 igitur

^{2 5} Cf. q.10 lin.142–147; q.11 concl.6 lin.151–167.

190 et minus²⁶, et quod ,dicuntur ad convertentiam²⁷, quia hoc intendebat dicere de terminis, non de rebus, pro quibus termini supponunt. Sed cum dicit: „Videntur autem ,ad aliquid‘ simul esse natura²⁸“, debet exponi ,ad aliquid‘, id est termini de praedicamento ,ad aliquid‘, hoc est dicti termini, qui sunt species huius termini ,ad aliquid‘.

195 Tunc igitur ad rationes dicendum est.

Ad 1. Ad primam dicitur, quod nullae species, quarum genus est iste terminus ,ad aliquid‘, sunt de praedicamento substantiae vel qualitatis vel quantitatis loquendo proprie. Et quando dicitur, quod in substantia invenitur identitas etc., concedo quod idem vel identitas est substantia, sed iste terminus ,idem‘ vel identitas non est proprie de praedicamento substantiae, sed solum de praedicamento ,ad aliquid‘. Et ita pater est substantia, sed iste terminus ,pater‘ non est de praedicamento substantiae, et sic de aliis.

Ad 2. Quando etiam Aristoteles dicit, quod materia et forma sunt ad aliquid, manifestum est, quod hoc dictum simpliciter est verum, quia alias dictum est, 205 quod omnis res est ad aliquid²⁹, sed in speciali Aristoteles hoc ibi dicebat ad istam intentionem, quod eadem debet esse scientia naturalis considerans de materia et forma, quia naturalis considerat de materia in habitudine ad formam et de forma in habitudine ad materiam, quia considerat de eis, secundum quod sunt principia transmutationum, et non potest esse forma principium transmutationis 210 nisi in materia, nec materia principium transmutationis nisi ad formam. Sed non intendit Aristoteles, quod isti termini ,materia‘ et ,forma‘ sint proprie de praedicamento ,ad aliquid‘.

Ad 3. De magnitudine et multitudine dictum est in alia quaestione³⁰.

Ad 4. De scientia autem dicitur post et similiter de virtutibus et malitiis³¹.

215 Ad 6. Ad secundam rationem principalem dicitur, quod idem et diversum, causa et causatum et alia huiusmodi non praedicantur essentialiter de terminis aliorum praedicamentorum, sed solum denominative. Et hoc non est inconveniens, scilicet quod species unius praedicamenti praedicentur denominative de

om. AE 197 vel quantitatis om. AE 199 concedo] dicitur concedendo AE quod E 54
vb idem vel] est A om. E est] et AE 200 solum om. KL 203 quod A 274 v materia
207 materia K 106 vb in habitudine habitudine] ordine Li 208 habitudine] or-
dine Li 209 transmutationem L 32 va nec et non] nec L 210 materia₂] add. potest
esse KL 213 alia quaestione] quaestione praecedenti AE 215 quod om. L 217 non
om. L 218 praedicantur K praedicetur L 219 species] termini K numerorum] add.

²⁶ Praed. 7, 6b19–20.

²⁷ Ibid. 6b28.

²⁸ Ibid. 7b15.

²⁹ Cf. q.7 concl.2 lin.63–68.

³⁰ Cf. q.9 lin.34–81.

³¹ Cf. q.12 lin.34–48; q.13 lin.179–191; q.14 lin.119–169; q.15 ad 1 lin.267–272.

aliis praedicamentis; sic enim possunt species numerorum praedicari de terminis omnium praedicamentorum.

220

Ad 7. Ad aliam concessum est, quod iste terminus ‚relatio‘ vel ‚relativum‘ non est unum generalissimum. Sed si tu quaeras, de quo igitur praedicamento est iste terminus ‚relatio‘, ego dico, sicut diceretur de cognitione, visione et de huiusmodi, de quibus dicitur post³².

Ad 8. Ad aliam dico, quod potest intelligi, quod aliquis sit asinus, et quod tamen non est asinus alicuius. Et cum dicimus: Asinus est Sortis, oportet subintelligere, quod iste est possessio Sortis; et possessio est de praedicamento ‚ad aliquid‘. Igitur.

225

Ad 9. Ad ultimam dico, quod unum genus, scilicet iste terminus ‚ad aliquid‘, continet secundum praedicationem essentialem omnes terminos habentes proprie modum praedicandi, scilicet ad aliquid, nec oportet, quod habeat alium terminum sibi correlativum. Nam sicut in aliis praedicamentis isti termini ‚quantum‘, ‚quale‘, ‚ubi‘, ‚quando‘ non praedicantur in quantum vel in quale etc., sed species eorum sic praedicantur, ita nec illud genus ‚ad aliquid‘ debet praedicari ad aliud sibi adaequate correlativum, sed species eius sic praedicantur. Unde cum dicimus ‚omnia relativa dici ad convertentiam‘³³, et quod „esse eorum est ad aliud quodammodo se habere“³⁴, hoc debet intelligi sic, quod omnes termini de praedicamento ‚ad aliquid‘ sunt species sic se habentes vel termini essentialiter praedicabiles de illis speciebus. Multipliciter enim ponitur terminus in praedicamento etiam proprie, ut dictum est.

240

sive numeri *K* de] *add.* omnibus praedicamentis sive de *AE* 221 Ad tertiam *L* vel relativum *om. L* 222 si *om. KL* quaeris *AE* quaereres *K* 223 relatio] *add.* sive relativus et *K* dicitur *AE* cognitione *om. AE* 224 de quibus] statim *A* 225 dico *om. L* quod] *add.* non *L* quod] *om. L* 226 non *om. L* 226–227 subintelligi *AE* subiectum intelligere *L* 227 iste] res *Li* 229 unum] hoc *AE* scilicet iste terminus *om. AE* 230 proprie] proprium *K* propter *L* 231 scilicet *om. AE* 232 isti termini *om. L* 234 genus *Li* 141 *ra* ad aliquid 235 sibi] sive *E* *add.* aequale vel *Li* sed] *add.* bene *AE* 236 quod *om. K* ad aliquid *K* 237 omnis terminus *AE* 238–239 sunt . . . speciebus] qui est species sic se habet quod essentialiter est praedicabilis de alia specie *AE* 239 multipliciter] materialiter *L* 240 proprie] *add.* vel improprie *AE* dictum est] *add.* prius *KLLi* et *add.* et sic patet quaestio *AK*

³² Cf. q.17 lin.177–251, lin.436–442.

³³ *Praed.* 7, 6b28.

³⁴ *Ibid.* 8a39–b1.

QUAESTIO 12

1 Utrum illae proprietates relativorum, quas assignat Aristoteles¹, sint bene assignatae, scilicet quod ,in relatione est contrarietas', et quod ,relativa suscipiunt magis et minus', et quod ,omnia relativa dicuntur ad convertentiam'.

1. Arguitur primo, quod in relatione non sit contrarietas, quia in relatione
5 debet esse oppositio relativa, et illa non est contrarietas, immo eam distinguit Aristoteles² contra contrarietatem.

2. Item si esset contrarietas in relatione, hoc maxime videtur esse inter simile et dissimile, inter aequale et inaequale, inter magnum et parvum, multum et paucum et huiusmodi, vel etiam inter virtutem et vitium, ut dicit Aristoteles³. Sed
10 de virtute et vitio non est ad propositum, quia sunt de praedicamento qualitatis, cum concreta eorum praedicentur in quale et non de praedicamento ,ad aliquid', quamvis in eorum rationibus includatur respectus, ut dicebatur in alia quaestione⁴. Magnum autem et parvum, multum et paucum non sunt contraria, prout determinat Aristoteles⁵, nec etiam aequale et inaequale vel simile et dissimile.
15 Pari ratione, sicut enim Aristoteles arguit de magno et parvo, ita arguitur de simili et dissimili, de aequali et inaequali. Numquam enim est possibile contraria simul inesse eidem⁶, et tamen idem simul est simile et dissimile, aequale et inaequale, licet hoc sit respectu diversorum. Ergo non sunt contraria. Et etiam quia si essent contraria, idem esset sibi ipsi contrarium, cum idem sit simile et dissimile,
20 ut dictum est. Ita enim arguit Aristoteles de magno et parvo.

A 274 v *E* 54 vb *K* 106 vb *L* 32 va *Li* 141 ra 1 Quaeritur consequenter tredecimo utrum *A* Quaeritur tredecimo utrum *E* Quaeritur utrum *L* Consequenter quaeritur duodecimo utrum *Li* sunt *Li* 3 minus *L* 32 vb et quod convertentiam] *add.* et quod sint simul natura *AE* 4 in relatione₂] ibi *K* 5 esse] *add.* etc. esse *E* esse etc. *E* 55 ra esse oppositio est contrarietas] contrariantur *L* 7 Secundo *AE* videretur *AE* 10 et vitio] vitium *E* 10–11 qualitatis *A* 275 r cum 11 praedicantur *Li* 12 includantur *AE* includitur *KL* 14 determinat] dicit *L* aequale] inaequale *L* 16 de aequali et inaequali *om.* *KLLi* 17 simul₁ *om.* *A* esse *E* idem] eidem *KL* simul₂ *om.* *AE* 18 quia *om.* *AE* 20 Ita] idem *A* 21 arguit sic *K* 107 ra Quod 22 relationem] *add.* refertur *AELLI*

¹ *Praed.* 7, 6b15–17, 19–20, 28.

² *Ibid.* 10, 11b17–19.

³ *Ibid.* 7, 6b15–17.

⁴ Cf. q. 11 concl. 1 lin. 70–96.

⁵ *Praed.* 6, 6a8–9.

⁶ *Ibid.* 11, 14a10–13.

3. Item Aristoteles adhuc de magno et parvo arguit sic: „Quod enim non est sumere per se ipsum, sed ad solam alterius relationem, quomodo huic erit aliquid contrarium⁷“, quasi dicat: nullo modo. Ergo si haec ratio valet, dicendum est similiter de omnibus aliis relativis.

Oppositum dicit Aristoteles expresse⁸.

25

Respondeo de assignatione huiusmodi proprietatis vel condicionis, quod termini de praedicamento ‚ad aliquid‘ bene significant formas contrarias, vel etiam supponunt pro formis contrariis, ut iste terminus ‚similitudo‘ vel etiam iste terminus ‚dissimilitudo‘ potest supponere pro summa albedine et pro summa nigredine vel etiam pro summa caliditate et summa frigiditate. Sed ego credo, quod nulli termini, qui sunt de praedicamento ‚ad aliquid‘, sunt proprie ad invicem contrarii, sicut prius⁹ arguebatur. Illi enim termini ‚simile‘ et ‚dissimile‘, ‚aequale‘ et ‚inaequale‘, ‚idem‘, ‚diversum‘, ‚magnum‘ et ‚parvum‘ etc. non sunt ad invicem contrarii; pro eodem enim supponunt. Si autem isti termini ‚virtus‘ et ‚vitium‘, ‚sanitas‘ et ‚aegritudo‘, vel ‚sanum‘ et ‚aegrum‘, vel ‚scientia‘ et ‚ignorantia‘ sunt ad invicem contrarii, hoc non est ad propositum, quia non sunt proprie de praedicamento ‚ad aliquid‘. Et si scientia poneretur de praedicamento ‚ad aliquid‘, tamen isti termini ‚scientia‘ et ‚ignorantia‘, ‚sciens‘ et ‚ignorans‘ non opponuntur contrarie proprie loquendo, sed privative.

Ad hoc autem, quod Aristoteles dicit, quod ‚in relatione est contrarietas‘, dicendum est, quod hoc bene est verum, capiendo relationem vel relativum multum large, prout haec nomina se extendunt ad terminos de aliis praedicamentis, in quorum rationibus includuntur respectus, sicut sunt isti termini ‚virtus‘ et ‚vitium‘, ‚sanitas‘ et ‚aegritudo‘ et huiusmodi. Et ideo Aristoteles post omnia talia dicta nominavit, quod locutus fuerat de relationibus vel de ad aliquid largius quam se extenderet illud praedicamentum unum, quod vocamus ‚ad aliquid‘. Ideo diffinitionem, quam dederat de ad aliquid in principio, reputat nimis communem et assignat aliam terminis de hoc praedicamento propriam¹⁰.

23 diceret *AE* valeat *AE* 25 Philosophus *AE* expresse] in textu *AE* 26 vel condicionis *om. AE* 28–29 iste terminus *om. KL* similitudo et *Li* 31 proprie *om. AE* 34 pro eodem enim supponunt *om. AE* 36 sunt] sint *AE* contrarii *L 33 ra* hoc non proprie *om. Li* 37–38 Et . . . aliquid *om. AE* 39 loquendo *om. AE* 40 est] sit *Li* 42 extenderent *ALi* extendent *E* 44–45 post . . . fuerat] locutus erat ad intentionem *AE* 45 fuit *Li* 46 quam . . . aliquid *om. AE* 47 in principio *om. KLLi* 47–48 communem *E 55 rb* et 48 assignavit *A* 49 De alia proprietate nunc *AE* 50

⁷ Ibid. 6, 5b31–33.

⁸ Ibid. 7, 6b15–17.

⁹ Cf. lin.4–24.

¹⁰ *Praed.* 7, 6a36–37; 8a31–33.

4. Nunc ergo arguitur, quod non sit proprietas relativorum ,suscipere magis
 50 et minus', quia sicut apparet per Porphyrium¹¹, unus modus proprii est, vel
 quod conveniat ,omni, licet non soli', vel quod ,soli, licet non omni'. Et si sit
 proprie proprium, oportet quod convenit ,omni et soli et semper'¹². Sed nec
 omnibus relativis convenit suscipere magis et minus, nec solis, quia dicit Aristote-
 55 etes¹³, quod hoc non convenit solis relativis, sed etiam est in qualitate, in agere
 et pati magis et minus, ut etiam dicit Aristoteles. Igitur etc.

Oppositum arguitur per Aristotelem, quia assignando proprietates relativorum
 dicit ,relativa suscipere magis et minus'¹⁴.

Ego suppono ex prius dictis in aliis quaestionibus¹⁵, quod per terminos ali-
 cuius praedicamenti suscipere magis et minus intelligimus, quod possunt de suis
 60 subiectis praedicari cum hac additione ,magis et minus', ut Sortes aliquando est
 magis albus quam ante fuit vel minus, etiam ipse est magis vel minus albus quam
 Plato.

Et tunc manifestum est, quod aliqui termini relativi suscipiunt magis et minus
 et aliqui non, sicut hoc bene declarat Aristoteles¹⁶, Sortes enim est aliquando
 65 Platoni magis similis et aliquando minus, et forte quod Platoni Sortes est magis
 similis quam Robertus vel minus; sed non est dicere magis duplum vel minus,
 magis triplum vel minus et huiusmodi, quia tales proportionales naturales sic prae-
 cise dicuntur, quod quantocumque modico addito vel remoto non amplius di-
 cuntur proportionales secundum talem speciem nec secundum tale nomen. Sed
 70 tamen ego dico, quod hoc praedicatum ,suscipere magis et minus' non est pro-
 prium huic termino ,relativum', sicut bene ad hoc arguebatur.

Ideo dicendum est, quod Aristoteles non intendebat in omnibus huiusmodi
 assignationibus assignare proprietates relativorum, sed accidentia eis vel aliquibus
 eorum convenientia aut appropriate aut non appropriate; vel forte intendebat

unus modus] una acceptio *AE* 51 si sit] sic *AE* 52 oportet] apparet *AE* conveniat
LLi 53 omnibus *Li* 141 *rb* relativis 53–54 nec . . . solis] ut dicit Aristoteles nec hoc
 solum convenit *KLLi* 55 pati] *add.* invenitur *KLLi* 56 arguitur] patet *A* 58–59
 Ego . . . minus *om. L* 58 suppono *A* 275 *v* ex praedictis prius dictis] praedictis *A*
 per *om. Li* 59 possunt] posset *K* posuit *L* possint *Li* 60 praedicare *A* 61 quam
 . . . etiam] et aliquando minus quia *Li* fuit] fuerat *L* 65 et aliquando] quam Rupertus
 vel *L* 65–66 et forte . . . minus₁ *om. AEL* 67 magis . . . minus *om. Li* 69 tale no-
 men] talem modum *K* 72 dicendum *L* 33 *rb* est 73 accidentaliter *L* 77 Tertio *EKL*

¹¹ Porph. *propr.* 19,19–21.

¹² *Ibid.* 19,22–20,5.

¹³ *Praed.* 7, 6b24–27; 8, 10b26; 9, 11b1–2.

¹⁴ *Ibid.* 6b19–20.

¹⁵ Cf. q.6 lin.32–49; lin.53–58; cf. q.6 not.10 (q.16 in *Porph.*).

¹⁶ *Praed.* 7, 6b19–27.

non, quod haec sit proprietas huius termini ‚relativum‘, sed alicuius speciei tam- 75
quam omni de illa specie conveniens, licet non soli.

5. Deinde arguitur contra illam tertiam proprietatem vel assignationem,
quod ‚omnia relativa ad convertentiam dicuntur‘¹⁷, quia isti termini pater et
filius sunt relativa et tamen non dicuntur ad convertentiam. Nec enim omnis
pater est filii pater, sed forte filiae, nec etiam omnis filius est patris filius, sed 80
forte matris solum, quia pater est mortuus, et sic de servo et serva dicitur ad
dominum et ad dominam.

6. Item utile est relativum; non enim potest intelligi, quid sit utile, nisi intel-
ligendo, quod sit ad aliquid utile. Hoc enim exprimit descriptio dicens quid
nominis. Et tamen non est aliquod correlativum, ad quod dicatur ad converten- 85
tiam. Igitur etc.

Oppositum dicit Aristoteles¹⁸ et determinat et solvit instantias, quae contra
hoc possent adduci.

Dicendum est breviter, quod haec regula vel proprietas non debet intelligi
de convertentia vel convertibilitate terminorum in praedicando simpliciter de se 90
invicem universaliter, sicut dicimus diffinitionem converti cum diffinito vel
propriam passionem cum suo subiecto proprio¹⁹. Sed hic accipimus converten-
tiam tali modo, quod correlativorum ad invicem quorumcumque, si unum prae-
dicatur de aliquo, et reliquum praedicatur etiam de aliquo ad ipsum, ut si aliquis
est pater ad filium, aliquis est filius ad patrem et e converso, et si aliquid est 95
duplum ad dimidium, aliquid est dimidium ad duplum, et sic de aliis.

Tamen sicut rationes arguebant bene, non oportet, quod haec convertentia
fiat secundum propositiones universales. Si enim omnis pater sit filii pater, non
sequitur, quod omnis filius sit patris filius nec e converso, sed infinite sequitur
semper, quia impossibile est patrem esse filii patrem, quin filius sit patris filius. 100
Et si etiam mater est filii mater, sequitur quod filius est matris filius, et sic de
omnibus aliis relativis proprie pertinentibus ad praedicamentum ‚ad aliquid‘.

Secundo *Li* tertiam *om. AEK* 79 sunt *K* 107 *rb* relativa tamen *om. KLLi* 80 filii
... filiae] filius *AE* est₂] *add.* pater nec omnis filius est *AE* 81 dicitur *om. KL* similiter
Li 84 exprimeret *L* 87–88 quae ... adduci] contra hoc positas vel ponendas *Li* 88
possent adduci *om. K* possunt *L* 90 terminorum *E* 55 *va* in 93 quorumcumque]
quorum quodlibet *K* 94 de aliquo_{1,2}] aliquo modo *K* reliquum] relativum *A* 98
enim] *add.* sequitur *AE* sit] est *AE* 99 infinite] in definitis *K* indiffinitis *L* 101 filii]
filiae *AE* sequitur *om. AE* filius_{1,2}] filia *AE* 103 ad sua correlativa dicantur] sic

¹⁷ Ibid. 6b28.

¹⁸ Ibid. 6b36–7b14.

¹⁹ *Top.* 1,8, 103b9–12; *Porph. propr.* 20,5–6.

Necesse est ergo, quod ad sua correlativa dicantur ad convertentiam dicto modo, si convenienter fuerint assignata eorum correlativa, sicut dicit Aristoteles²⁰.

105 Sed adhuc possumus ultra dicere, quod quodammodo potest fieri convertentia secundum propositiones universales attendendo, quod ubi in relativis invenitur differentia secundum sexum vel secundum modos significandi grammaticales masculinum vel femininum, quod secundum disiunctionem masculini ad femininum et e converso utrobique fiat convertentia, ut quia omnis pater vel
110 mater est filii vel filiae pater vel mater, et e converso omnis filius vel filia est patris vel matris filius vel filia, et sic etiam de domino et domina ad servum et ad servam et e converso, et de fratre vel sorore ad fratrem vel sororem, et de doctore vel doctrice ad discipulum vel discipulam, et sic de aliis.

Ad hoc ergo, quod obieiebatur de utili, quia non apparet correlativum, quod
115 ad ipsum dicatur ad convertentiam, potest dici, quod isti termini ‚bonum‘ et ‚malum‘, ‚virtuosum‘ et ‚vitiosum‘ in moralibus praedicantur in quale non solum de terminis substantialibus, scilicet supponentibus pro hominibus, sed etiam de aliis terminis supponentibus pro eorum habitibus et dispositionibus et operationibus. Si enim quaeritur, quales sunt habitus et mores Sortis, dicimus quod sunt
120 boni et virtuosii aut mali et vitiosi. Et similiter respondemus, si quaeratur, quales sunt eius operationes; dicimus quod bonae vel malae, pravae vel studiosae. Et sic talia nomina proprie dicuntur de praedicamento qualitatis et non de praedicamento ‚ad aliquid‘. Sed iterum haec nomina ‚bonum‘ et ‚malum‘ in moralibus dividuntur in suas species, scilicet in bonum honestum, delectabile et utile, ma-
125 lum in turpe, triste et nocivum, ut apparet II *Ethicorum*²¹. Et quamvis haec nomina ‚honestum‘, ‚delectabile‘ et ‚utile‘ supponunt pro eodem, sicut ibidem²²

omnia relativa dicuntur A 104 fuerunt A correlativa om. A 104–105 Aristoteles A 276 r Sed 106 quod] secundum L in L 33 va relativis 106–107 invenitur] videtur A inveniuntur differentiae K 107–108 grammaticales] generales K 108 disiunctionem] intentionem A distinctionem L 109 fiat] fuerit K om. L fieret Li 111 de domino et domina om. K 113 vel doctrice om. L ad Li 141 va discipulum 118 dispositionibus] disponentibus A 118–119 ad operationes A 119 quaeratur L 122 dicuntur] sunt KLLi 125 tristum A III Li 125–126 haec E 55 vb nomina 126 supponant Li

²⁰ *Praed.* 7, 6b36–38.

²¹ *Ethic.* 2, 2, 1104b31–32.

²² Burid. In *Ethic.* 2 q.11 f. 31rb: Apparet igitur, quod omne delectabile est honestum. Ideo nec propter delectationes nec propter delectabilis bonitatem convinci potest, quod bonum aliquod aliud sit quam honestum. Sicut autem dictum est, quod omne delectabile vel utile est honestum, ita e contrario verum est, quod omne honestum delectabile et utile est. Utile enim est, quod est gratia alterius, ut dictum est. Omne autem honestum est gratia alicuius, quoniam omne honestum vel est felicitas vel felicitatis gratia. Felicitas autem licet non sit prima intentione gratia alterius nec per consequens utilis, sed honorabilis, tamen ipsa perutilis est valde secunda intentione, sicut dictum est in primo libro.

declaratur, tamen hoc non obstat, quin sint diversae species huius termini ‚bo-
 num‘, quia dicuntur secundum diversas rationes bonitatis, sicut linea, super-
 ficies et corpus sunt diversae species magnitudinis, licet supponant pro eadem re.
 Et sic etiam dicendum est, quod illi termini sunt de praedicamento qualitatis et 130
 non ‚ad aliquid‘, quod etiam apparet, quia si de bonis humanis quaeratur, qualia
 bona sunt, potest convenienter responderi, quod ipsa sunt bona utilia, delecta-
 bilia vel honesta. Nec obstat, si in ratione utilis implicatur respectus, quia etiam
 implicatur in istis terminis ‚sanum‘, ‚aegrum‘, ‚pulchrum‘, ‚turpe‘, sicut dictum
 fuit prius²³, quae tamen manifeste pertinent ad praedicamentum qualitatis. 135
 Unde certum est, quod in ratione utilis implicatur, quod per ipsum acquiri possit
 aliquod bonum vel conservari vel malum evitari vel expelli. Et si ob hoc exiret
 a praedicamento qualitatis, tamen intraret in praedicamentum actionis vel pas-
 sionis, quia expellere et expelli, acquirere et acquiri, conservare et conservari,
 evitare et evitari videntur pertinere ad agere et pati. Dispositiones autem et iuva- 140
 menta ad agendum vel patiendum dicuntur activa vel passiva dispositiva, licet
 non principalia. Activum autem et passivum reducuntur ad praedicamentum
 ‚agere‘ et ‚pati‘, sicut alias²⁴ dictum est. Talia autem de istis praedicamentis ego
 dixi et dicam plurima dubitative solum, quia sunt mihi nimis difficilia et non
 saepe mecum pertractata. Idcirco excusationem mihi recipio, quam dedit Aristo- 145
 teles: „Difficile esse de huiusmodi rebus confidenter aliquid dicere, nisi saepius
 pertractata sint, dubitari autem de singulis non est inutile²⁵.“ Et haec de quaes-
 tione.

129 et corpus *om. AE* supponunt *LLi* supponentes *K* 130 sint *E* 131 humanis *K* 107
 va quaeratur 133 in ratione utilis *om. AE* respectus] *add.* in istis nominibus *AE* 134
 implicatur . . . terminis] in istis multiplicatur *K* 135 manifeste *om. Li* 136 implicatur]
add. respectus *K* acquiri possit] possibile sit acquiri *AE* 137 conservari] observari *AE*
 evitare vel expellere *AE* evitari] capi *K* expelli *L* 33 *rb* Et ob] propter *AE* ab *L*
 138 a praedicamento] praedicamentum *E* 139 expellere] expelleretur *L* conser-
 vare] conservaret *L* 140 evitare *om. L* ad] *add.* praedicamentum substantiae *Li* 142
 ad *A* 276 v praedicamentum 147–148 Et . . . quaestione] Et sic patet quaestio etc. *K*
 etc. *LLi* 148 quaestione] *add.* pro nunc *A*

²³ Cf. not.4; q.12 resp. lin.34–39.

²⁴ Cf. q.3 lin.170–176; cf. etiam q.17.

²⁵ *Praed.* 7, 8b21–24.

QUAESTIO 13

1 Utrum ipsa sit proprietas relativorum esse ,simul natura¹.

1. Arguitur quod non, quia instantia est de sensu et sensibili, de scientia et scibili, sicut declarat Aristoteles².

2. Et etiam causa est prior naturaliter causato et principium principiato
5 pater filio, cum tamen haec omnia dicantur ad aliquid. Et omnino repugnat, quod prius et posterius sint simul natura, et tamen dicuntur ad aliquid.

3. Item hoc etiam convenit multis aliis, ut omnibus speciebus condividentibus aliquod genus, in quocumque praedicamento hoc fuerit, ut habetur post in capitulo de ,simul³. Ergo haec non potest esse proprietas relativorum, cum nec
10 insit eis omnibus nec insit eis solis⁴.

Oppositum arguitur per Aristotelem, qui eis assignat hanc proprietatem⁵.

Item Aristoteles dicit propriam diffinitionem relativorum esse: „Quibus hoc ipsum esse est ad aliud quodammodo se habere⁶.“ Sed si oportet, quod esse alicuius sit ad aliud, ipsum non potest esse sine illo alio. Ergo relativa ad invicem
15 non possunt esse unum sine reliquo, et talia videntur esse simul natura.

Et confirmatur, quia si unum esset aliquando prius altero, ipsum non diceretur cum illo ad convertentiam. Et tamen dicit Aristoteles, quod ,omnia relativa dicuntur ad convertentiam⁷.

A 276 v *E* 55 vb *K* 107 va *L* 33 vb *Li* 141 va 1 Quaeritur consequenter quartodecimo de ultima proprietate relativorum utrum *A* Quaeritur quartodecimo circa Praedicamenta de ultima proprietate relativorum utrum *E* Quaeritur utrum ultima *L* Consequenter quaeritur tredecimo de ultima proprietate relativorum utrum *Li* ipsa sit] sit una *K* esse simul natura *om. AE* natura *om. L* 2 Arguitur primo *AEK* 4 Et etiam] Secundo *AE* 5 cum] et *AE* dicuntur *AE* 6 sint] sunt *L* 7 Tertio haec proprietas *AE* 7–8 ut . . . genus] speciebus et differentiae *K* condividentibus] et diversae continentibus *L* a diverso condividentibus *Li* 8 fuit *L* habebitur *LLi* 9 posset *K* 9–10 cum . . . solis] quia nec convenit omni nec soli *AE* 12 dicit] dat *L* esse *E* 56 *ra* Quibus 13 aliud] aliquid *K* 14 aliud] aliquid *AEK* 15 esse *Li* 141 vb simul naturae *L* 16–17 dicitur *K* 17 cum illo] esse *K* 19 uniformiter] universaliter *AE* dici] esse *AEL* 21 indiget *KL*

¹ *Praed.* 7, 7b15.

² *Ibid.* 7b22–8a12.

³ *Ibid.* 13, 15a3–4.

⁴ Cf. *Porph. propr.* 19,22–20,1.

⁵ *Praed.* 7, 7b15.

⁶ *Ibid.* 8a32.

⁷ *Ibid.* 6b28.

Item quaecumque indigent uniformiter diffiniri per invicem, illa debent dici simul natura. Sed relativa indigent diffiniri per invicem. Igitur etc. Maior videtur manifesta, quia licet illud, quod naturaliter est posterius, indigeat bene diffiniri per suum prius, tamen prius non indiget diffiniri per posterius diffinitione proprie dicta, licet saepe prius describatur per accidentia posteriora. Sed minor apparet per Porphyrium⁸ dicentem, quod quia genus et species correlative dicuntur, ideo necesse est in utrorumque rationibus utrisque uti.

Secundo etiam hoc apparet per Aristotelem dicentem: „Quicumque diffinite novit unum correlativorum, diffinite novit et reliquum⁹.“ Et assignat super hoc rationem, quia sicut apparet I *Topicorum*¹⁰, diffinitio debet indicare, quid est esse. Si ergo esse relativi est, ad aliud se habere, necesse est, quod eius diffinitio comprehendat illud aliud.

In ista quaestione dicemus de quaesito et etiam de quibusdam tactis in rationibus ad quaestionem adductis. Et tunc est notandum, quod sicut aequalitas excludit maioritatem et minoritatem — oportet enim, si A et B sunt aequalia, quod neutrum sit altero maius vel minus — ita ‚simul‘ excludit prius et posterius. Non enim proprie dicuntur esse simul vel secundum tempus vel secundum naturam, quorum unum est altero prius aut posterius isto modo¹¹. Unde secundum totale tempus, in quo est pater, et secundum totale tempus, in quo est filius, non dicimus, quod pater et filius sunt simul, quia pater prius est quam filius. Tamen secundum aliquod tempus determinatum, in quo toto est pater et filius, nos dicimus bene eos esse simul secundum quid, scilicet cum additione, ut quod simul sunt in hoc anno vel in hac die, quia neuter in hoc anno vel in hac die est prius vel posterius quam alter.

Sed iterum videtur mihi, quod ‚simul natura‘ proprie loquendo supponit pro ‚simul tempore‘, scilicet quod unum non sit prius altero vel posterius. Et ultra addit, quod neutrum sit causa alterius, quia licet A et B omnino essent simul tempore, tamen si unum esset causa alterius, diceretur prius eo naturaliter. Et hoc intendebat Aristoteles, cum dixit: „Naturaliter autem simul sunt, quaecumque

bene *om. AE* 23 licet] sed *L* sed *L* 34 *ra* saepe describatur *L* accidentaliter *AE* 26 apparet] patet *AE* diffinite *om. AE* 27 novit] noverit *AE* assignavit *K* 29 esse] *add. rei Li* 31 etiam de *om. K* et *K* 107 *vb* quibusdam 31–32 rationibus] relationibus *K* 33 et minoritatem *om. L add.* ut patet *AE et add.* quia *A* 35 dicuntur *L* dicuntur *A* 277 *r* esse simul 36 isto modo] ipso *AE om. K* 37 totale] tale *AE* 38 sint *L* 40 nos] non *Li* dicimus *om. K* ut] nec *L* 41 quia] et *AE* quia... die₂ *om. L* 44 sit] est *E* 45 omnino] non *A* essent] sunt *K* 48 convertunt *L*

⁸ Porph. *gen.* 6,26–7,2; *spec.* 9,4–5.

⁹ *Praed.* 7, 8a36–37; 8b14–15.

¹⁰ *Top.* 1,8,103b9–10.

¹¹ *Praed.* 13, 14b24–26; 14b38–15a1.

convertuntur secundum quod est esse consequentiam, sed nequaquam causa est alterum alteri, ut sit in duplo et dimidio etc.¹² Et bene dicit Aristoteles: „Convertuntur secundum quod est esse consequentiam“, quia si festuca A est lignum et alia festuca B, sunt omnino eodem tempore, tamen non dicuntur simul natura, licet neutrum sit causa alterius ut sic, quia non naturale, sed accidentale et contingens est, quod sic sunt simul tempore, quia utrumque possit permanere altero destructo. Ideo non sequitur: A est, ergo B est, nec e converso. Ideo non sunt simul natura.

Pono conclusiones. Prima est, quod sic exponendo, simul secundum naturam termini relativi vocales non sunt simul natura, quia omnino possibile est unum formare prius tempore et alterum posterius. Et si a duobus hominibus formantur simul tempore, hoc accidit ita bene, sicut hoc accideret de terminis omnino disparatis.

Secunda conclusio est, quod in plurimis res, pro quibus termini relativi supponunt, non sunt simul natura. Pater enim est prior filio, et omnino causa est prior causato; et tamen haec nomina ‚causa‘ et ‚causatum‘, ‚pater‘ et ‚filius‘, ‚principium‘ et ‚principiatum‘, immo etiam ‚prius‘ et ‚posterius‘ sunt ad aliquid, et sunt proprie de praedicamento ‚ad aliquid‘. Et sic etiam licet pater non sit simul natura cum filio, sed prior, tamen possibile est, quod sit aequalis ei, et possibile est, quod sit maior vel minor eo, et potest esse, quod est ei similis, et possibile est, quod est ei dissimilis aut duplus aut triplus, et sic de aliis. Immo non apparet mihi, quod sint aliquae duae res, saltem in creaturis, quae sunt simul natura tali modo, quia omnium duarum rerum sic ad invicem diversarum possibile est unam esse alia non existente, saltem per potentiam divinam. Immo si se habeant sicut pars et totum, adhuc quod est pars, posset remanere non remanente eo, quod est totum.

Si autem aliquis dicat, quod ad esse simul natura sufficit aliqua esse in eodem tempore, et quod unum non sit causa alterius, sic sine dubio ego concederem

49 sit] sic patet *K add.* nec *L add.* ut *Li* duplo *E 56 rb* et dimidio 50 consequentiam] communius *K om.* *L* est₂] sit *AE* et *K* est lignum *om. Li* 51 sint *AE* dicunt *L* 53 sic] si *Li* sint *L* potest *AL* 55 simul *om. L* 56 Respondeo ad quaestionem. Pono *AE* simul] prius *K* 57 simul] prius *K* 57–58 est *L 34 rb* unum 58 si] *add.* aliqui *K* hominibus] nominibus *A* 59 accideret] accidit *K* de *om. AE* terminis] dictis *K* 61 in plurimis *om. AE* 62 natura] *add.* Probatur *AE* 63 suo causato *Li* causato suo naturaliter *L* tamen . . . filius *om. K* nomina] omnia *AE* 64 et principiatum] etiam principiato *K* 65 et sunt proprie] id est sunt termini *AE* 66 cum] omni *AE* sit aequalis ei] aequalis est omni *K* 69 sunt] sint *A* 72–73 adhuc . . . totum *om. L* 72 posset remanere *om. Li* 72–73 pars *Li 142 ra* non remanente 74 quod ad] *A* et *B K* esse₂] sic *Li* 75 sine *A 277 v* dubio dubio *om. L* 76 magis . . . aliis *om. K* aliis] *add.* terminis

¹² Ibid. 14b27–29.

valde multa esse simul natura, nec deberet hoc magis attribui relativis quam aliis. Et ideo bene difficile est dicere, quid hic et alibi debeamus dicere per aliqua esse simul natura. Verum est, quod multi¹³ exponunt relativa esse simul natura, id est naturali intelligentia, ad talem sensum, quia conceptuum, a quibus sumuntur nomina correlativa, impossibile est unum formare in mente sine reliquo. Et alii¹⁴ dicunt, quod dicuntur simul natura in ordine ad diffinitiones eorum tali modo, quia nominum correlativorum utrumque aequaliter indiget diffiniri per reliquum. Et hoc apparet mihi difficile, et de hoc erit considerandum.

Et apparet mihi tertia conclusio ponenda talis, quod non est necesse nec rationabile nomina correlativa diffiniri per invicem, quia pono casum, quod ego ignorem ista nomina ‚pater‘ et ‚filius‘ vel ‚duplum‘ et ‚dimidium‘ quantum ad quid nominis. Et tu loqueris mihi de patre vel de duplo. Ego quaeram, quid intelligis tu per patrem. Et si describas mihi: Patrem voco, qui genuit filium, tunc ego dicam: Nescio quid intelligis per filium. Et si dicas iterum: Filium voco, qui est genitus a patre, ego iterum dico: Nescio, quid vocas patrem, nec scio, quid vocas filium. Sed si dicas: Patrem voco animal, quod ex semine suo genuit aliud animal, et illud animal sic ab eo genitum voco eius filium, ego vere sciam, quid intelligere debeam per haec nomina ‚pater‘ et ‚filius‘, si ego scio significationes illorum nominum ‚animal‘ et ‚genuit‘ et ‚aliud‘. Et hoc apparet manifeste de duplo et dimidio. Nullus enim diffinit hoc nomen ‚duplum‘ per hoc nomen ‚dimidium‘, sed per haec nomina ‚duo‘ et ‚unum‘ vel aliqua alia non relativa; dicimus enim, quod duplum est proportio duorum ad unum, vel quod duplum est, quod continet bis alterum vel aliquo tali modo. Unde si ego ignoro ista nomina ‚emiolum‘ et ‚subemiolum‘ quantum ad quid nominis, et tu millesies dicas mihi, quod emiolum est proportio ad subemiolum et quod subemiolum est proportio ad emiolum, ego nihil plus intelligam quam ante; sed statim quando diceres

AE 77 debemus K dicere] intelligere AE per] add. hoc quod dicitur L 80 nomina
om. AE formari Li 82 utrumque aequaliter] utrum aequè velociter K diffiniri] add.
unum K 83 reliquum E 56 va Et hoc 84 nec] immo nec K immo non Li 84–85 ra-
tionabile K 108 va nomina 85 invicem] reliquum KL 87 loquaris AE vel de duplo]
et filio AE 88 si om. A describis A 90 genitus L 34 va a patre 91 ex semine suo]
simile K generavit AE 96 vel . . . relativa om. AE relative K 98 alterum] unum AE
Unde] et ideo AE 101 quando diceres] quod tu dicis Li 104 recurrere] retinere L

¹³ Gualter Burl. *In Praed.* F.3vb: . . . Quicumque perfecte cognoscit quod aliquid est duplum, perfecte cognoscit cuius est duplum . . . Similiter quicumque cognoscit quod aliquid est melius, perfecte cognoscit illud quo est melius. Si enim non cognosceret quo est melius, non cognosceret istud quod est melius aliquo modo.

¹⁴ Ockh. *Quodl.* 6 q.24 (673,18–674,2): Et unum relativum cadit in definitione alterius et non absolutum. Et ideo dico quod proprie loquendo, unum nomen relativum terminatur ad aliud nomen relativum et non ad nomen absolutum nec ad rem extra.

mihi: Emiolium est proportio trium ad duo et subemiolum est proportio duorum ad tria, ego statim intelligam, quid dicis.

- Et ideo ego dico, quod tu debes recurrere ad modum loquendi antiquorum¹⁵,
 105 qui assignaverunt relationibus fundamenta. Conceptus enim relativus indiget conceptu absoluto praevio; prius enim oportet concipere rem absolute, saltem conceptu, a quo sumitur hoc nomen ,ens', ,res' vel ,aliquid', quam concipiamus rem relative; et multi conceptus relativi indigent specialibus et propriis conceptibus absolutis praevis. Non enim possumus formare conceptum patris et filii sine conceptu
 110 conceptu praevio animalis et masculi, nec conceptum duplicitatis sine conceptu praevio binarii. Et huiusmodi conceptus absolutus praevis vocatur fundamentum conceptus relativi. Et ita proportionaliter in nominibus secundum huiusmodi conceptus impositis ad significandum et praedicatur nomen relativum denominative de nomine fundamentali, sicut passio de subiecto cum additione
 115 in obliquo nominis correlativi vel eius fundamenti, ut quod duo sunt dupla ad unum, et homo pater alterius hominis, et Iohannes dominus Roberti, et linea aequalis alteri lineae etc. Etiam manifestum est, quod in talibus relativis aequiparantiae, scilicet quod simile dicitur ad sibi simile et aequale ad sibi aequale, et sic de dissimili et inaequali, de diverso, de contrario, et sic de multis aliis, valde
 120 inconveniens esset, quod nomina correlativa per invicem diffinirentur, ut hoc nomen ,simile' per hoc nomen ,dissimile' etc. Quando ergo dicunt philosophi¹⁶, quod relativa per invicem diffiniuntur, hoc sic debet intelligi, quod utrumque cum hoc, quod debet diffiniri per suum fundamentum, debet etiam diffiniri per fundamentum alterius in obliquo, de quo fundamento praedicabile est illud alterum correlativum. Et si multi non dixerint, ita tamen mihi videtur, quod debeat
 125 ita dici.

Quarta conclusio apparet mihi probabilis, quod intellectus potest formare conceptum unius relativi ante conceptum alterius et sine conceptu alterius. Et

105 relationibus] relativorum *AE* rationibus *K* in hominibus *Li* 106 praevio] brevio (*verbum obscurum*) *K* privativo *L* 107 concipimus *L* 109 praevis] brevis *EK* privativis *L* formare *A* 278 *r* conceptum 110 praevio] primi *L* 111 praevio binarii] binario *L* absolutus praevis] brevis absolutis *K* 112 proportionaliter *om. Li* nominibus] omnibus *L* 113 impositus *L* 113–114 nomen relativum praedicatur denominative *AE* praedicatur *E* 56 *vb* denominative relative denominatum *K* 115 in obliquo] obliqui *L* 116 Iohannes] Heynricus *Li* Roberti] Lunemari *A* Ruperti *E* Ierhardi *K* Sortis *L* 120 correlativa *Li* 142 *rb* per invicem diffiniuntur *KL* diffiniuntur *Li* 122 diffiniuntur *AE* diffiniuntur *L* 34 *vb* hoc 124 in obliquo *om. L* 125 dixerunt *L* debet *E* 128 relativi] *add.* cum conceptu alterius et *K* et₁] fuit *K* 129 fortiter] formaliter *KL*

¹⁵ Cf. Thom. *S.Th.* I q.28 a.1 resp., a.4 resp.; Duns Scot. *Ordin.* II d.1 q.4–5 n.244, n.286.

¹⁶ Cf. *Praed.* 7,6a36–37, 8a35–37; Boethius *In Praed.* II PL 64,217A–D, 237A–238A.

si ego non possum hoc fortiter demonstrare, credo quod etiam non posset for-
 titer demonstrari oppositum, et sufficit mihi persuasio. Sicut enim in mente pos- 130
 sum formare istam propositionem: B est A, ante formationem istius: A est B, vel
 sine ea, licet convertibiliter consequantur, posito quod non sint termini amplia-
 tivi, et quod hoc bene percipiam, ita pari ratione ego possum formare, quod A
 continet B bis, antequam formem istam, quod B bis continetur ab A. Et tamen
 ex prima propositione vel in prima propositione est conceptus dupli et ex se- 135
 cunda dimidii, et ex prima mentali formatur haec vocalis: A est duplum ad B,
 et ex secunda mentali haec: B est dimidium ad A. Et sic videtur mihi, quod nihil
 prohibet me prius scire et intelligere, quod A est duplum ad B, quam ego sciam
 et intelligam, quod B est dimidium ad A, et si primam prius intelligo, nullum
 videtur inconueniens ibi cessare vel intellectum ad alia considerata divertere. 140

Sed tunc est dubitatio, quid intendebat Aristoteles, cum dixit: „Quicum-
 que diffinite novit unum correlativorum, diffinite novit et reliquum.“ Ego dico,
 quod Aristoteles non dixit ita, sed valde alio modo, scilicet: „Quod qui diffinite
 novit unum relativorum, diffinite novit, ad quod ipsum dicitur¹⁷“, id est qui- 145
 cumque determinate scivit unum relativum de aliquo subiecto, necesse est quod
 sciat, ad quid dicitur. Verbi gratia tu nescis, quod Sortes sit pater, nisi scias,
 cuius ipse est pater, saltem aliquo conceptu communi, ut quod hominis; nec tu
 scis, quod A est duplum, nisi scias, cuius est duplum; vel quod est simile, nisi
 scias, cui est simile. Sed hoc tu potes scire secundum conceptum fundamen-
 talem correlativi, ut quod Sortes est pater Platonis, et quod A est duplum ad B, vel 150
 simile ad B. Et iterum si Aristoteles per illud ‚ad quod dicitur‘ intellexisset cor-
 relativum, adhuc ipse in principio dixit non, quod qui novit unum, novit reli-
 quum, sed: „Quicumque diffinite novit unum, diffinite sciturus est reliquum“,
 id est prompte et faciliter potest scire reliquum; et hoc est verum, si velit atten-

129–130 fortiter] formaliter *KL* 130 oppositum *om. K* demonstrari *K 108 rb* et
 131 B₁] quae *K* formationem] formam *L* 131–132 vel sine ea *om. KL* 132 con-
 vertibiliter] convenienter *Li* 133 et . . . percipiam *om. AE* bene] brevi *incert. Li* 134
 formare *KLi* 135 vel . . . propositione *om. K* 136 formatur] formali *Li* 137 haec]
 formatur haec vocalis *AE om. Li* 140 inconueniens . . . divertere] sequi inconueniens. Igi-
 tur *AE et add.* etc. *A* in causare vel intelligimus ad alia considerata dicere *K* cessare . . .
 intellectum] causari *L* 142 novit₁] noverit *AE* 143 Quod qui] Quicumque *AE* 144
 novit₁] noverit *E* novit₂] *add.* aliud scilicet *K* 145 de aliquo *E 57 ra* subiecto 146
 sit] est *L* 147 hominis] omnis *K* 148 duplum₁] *add.* vel simile *LLi* duplum₂ *A 278 v*
 vel quod quod est *om. L* 148–149 quod₂ . . . scias *om. Li* 148–149 nisi₂ . . . simile
om. L 149 tu] *add.* non *A* 150 correlative *A* 150–151 ad . . . B] ad B et simile ad se
AE vel simile et B *K* vel simile ad B *LLi* 151 iterum] *add.* adhuc *LLi* iterum si] recte
 addit *K* ad] aliud *K om. L* intellexisse *K* 152 dixisset *AE* 154 reliquum] *add.* diffi-

¹⁷ Ibid. 8a36–37.

155 dere, quia non oportet nisi convertere diffinitionem et habitudinem. Verbi gra-
tia si concedamus duplum et dimidium dici correlative, et tu diffinias duplum,
quia est proportio duorum ad unum, statim potest inferri, quod dimidium est
proportio unius ad duo; et si concedamus ista nomina ‚dominus‘ et ‚servus‘ dici
correlative, et diffinias dominum, quia est habens alium sub sua potestate, con-
160 cludimus servum esse, qui est sub potestate alterius, et sic de aliis. Et ideo nota-
biliter dicit Aristoteles: „Et ad quod dicitur, diffinite sciturus est¹⁸“, id est faci-
liter scire potest, si velit attendere. Et si postea dixit: „Qui diffinite novit unum,
diffinite novit et reliquum“, vel „ad quod dicitur“, tamen hoc debet exponi se-
cundum exigentiam litterae praecedentis, quam notabiliter posuerat, scilicet
165 ‚novit‘, id est nosciturus est.

Sed tunc ultimo restat dubitatio, quomodo debeat exponi, quod relativa sunt
simul natura. Ad hoc dico, quod per istam simultatem secundum naturam nihil
plus debemus intelligere, nisi quod consequuntur ad invicem convertibiliter
respectu huius praedicati ‚est‘. Hoc enim est verum in multis, licet non in omni-
170 bus, ut dicit Aristoteles¹⁹. Nam si duplum est, dimidium est, et si pater vel ma-
ter est, filius vel filia est, et sic de aliis pluribus. Vel etiam potest dici, quod hoc
universaliter est verum in omnibus, si relativum postponatur huic verbo ‚est‘.
Nam si est duplum, est dimidium et e converso, et si est prius, est posterius et
e converso. Credo enim verum esse, quod Aristoteles est Antichristo prior tem-
175 pore et Antichristus est posterior. Isti enim termini ‚prius‘ et ‚posterius‘ conno-
tant tempus praeteritum respectu futuri et futurum respectu praeteriti. Ideo am-
pliant suppositionem ad praeterita et futura. Unde non sequitur: Aristoteles
est prior Antichristo; ergo Aristoteles est, vel Antichristus est.

De scientia autem et scibili dicit Aristoteles²⁰ consequentiam non converti.
180 Dicendum est, sicut dictum fuit²¹, quod non debemus attendere ad praedicatio-

nitum *K* add. diffinite *L* 154–155 attendere] assentire *K* intendere *L* 155 oportet *om.*
Li convertere] quaerere *L* habitudinem *L* 35 *ra* Verbi 156 concedimus *AEL* 156–
157 et tu . . . quia] ad invicem et quod duplum *AE* 158 concedimus *AEL* 159 correlative]
add. ad invicem *AE* 159–160 concludamus *K* concludemus *L* 161 dixit *KL* 163 de-
bet *om.* *A* 164 posuit *AEK* 166 debet *K* 167 simultatem] orationem simul esse *AE*
simultatem secundum naturam] similitudinem *K* 168 quod] add. communiter *AE*
quia *K* *om.* *Li* 169 licet] sed *K* 169–170 omnibus *Li* 142 *va* Nam 170 ut dicit
Aristoteles *om.* *Li* 177 suppositionem] ad supponendum *L* suppositionem *K* 108 *va* ad
178 Aristoteles est vel *om.* *L* est₃] add. Ad rationes *AE* 179 scibili] add. in qui-
bus *K* 180 dictum *E* 57 *vb* fuit 182 e converso] similiter *K* scitur₂] est sensitivum *K*

¹⁸ Ibid. 8a37.

¹⁹ Ibid. 7b15–16.

²⁰ Ibid. 7b22–35.

²¹ Cf. q.11 concl.2–3 lin.107–134.

nem abstractorum, sed concretorum modo. Optime sequitur: Aliquid est sciens; ergo aliquid scitur. Et e converso aliquid scitur; ergo aliquid est sciens. Et similiter aliquid est sensitivum; ergo aliquid est sensibile. Et e converso aliquid est sensibile; ergo aliquid est sensitivum²². Si enim sensibile significat possibile sentire, tunc sensitivum significat possibile sentire, quia nihil posset sentiri, si non posset sentire aliquid; posse enim ampliatur suppositionem. Et adhuc relativa ad talem sensum possunt dici simul natura, quia utrumque uniformiter se habet ad reliquum et ad fundamentum ipsius. Neutrum enim in intellectu praesupponit reliquum, sed utrumque in intellectu praesupponit suum fundamentum et fundamentum alterius; et utrumque diffinitur per alterum non proprie, sed per fundamentum alterius. Istos ergo modos se habendi uniformiter ad invicem intendere debemus per esse simul natura, sive sit propria locutio sive voluntaria et non propria.

Et secundum haec dicta solvet unusquisque rationes, quae ad utramque partem fuerint adductae, sicut voluerit etc.

195

est sentiens *LLi* est sciens] est sensibile *K* sentitur *LLi* 182–183 similiter] e converso *K* 183 sensitivum] scitivum *K* sensibile] scibile *K* 183–184 aliquid₂ . . . sensitivum *om. K* sensibile] scitivum *LLi* 184 sensitivum] scibile *LLi* Si] Sicut *KLLi* sentire *AE* 185 sentire] sentiri *A* 186 enim] nec *L* 187 possunt *A* 279 *r* dici] dici] esse *K* utrumque] unum *AE* universaliter *AE* 187–188 reliquum] *add.* et uniformiter *AE* 188 Neutrum] utrumque *K* in intellectu] intellectum *A* intellectui *E* intellectu *L* 35 *rb* supponit supponit *KLLi* 189 suum fundamentum] reliquum *A om. E* et *om. E* 190–191 et . . . alterius *om. L* 190 per alterum non] quia non per alterum *K* 191 uniformiter] universaliter *K* 191–192 intendere] attendere *AE* intelligere *L* 195 sicut voluerit etc.] prout patet diligenter consideranti. Haec de quaestione *A om. EL* etc.] Et sic patet quaestio etc. *K*

²² Cf. *Praed.* 7, 7b35–8a12.

QUAESTIO 14

1 Quaeritur de multis terminis, quos Aristoteles videtur aliquando ponere de
 praedicamento ‚ad aliquid‘ et aliquando de praedicamento qualitatis¹, utrum
 debeant poni de praedicamento qualitatis vel de ad aliquid vel de utroque prae-
 dicamento, verbi gratia isti termini ‚scientia‘, ‚sciens‘, ‚scibile‘, ‚sensus‘, ‚sentiens‘,
 5 ‚sensibile‘, ‚disciplina‘, ‚virtus‘ et ‚vitium‘.

1. Arguitur primo de scientia et scibili, de sensu et sensibili, quod sint de prae-
 dicamento ‚ad aliquid‘, expresse per Aristotelem in capitulo de ad aliquid², qui
 propter hoc dicit non in omnibus relativis esse verum, quod sint simul natura.
 Similiter in capitulo de qualitate³ dicit expresse sensum esse ad aliquid; et non
 10 magis est verum de sensu quam de scientia. Et si haec abstracta concedantur esse
 de ad aliquid, hoc etiam debet concedi de concretis eorum, scilicet de scibili et
 sciente, de sensibili et sentiente. Similiter etiam V *Metaphysicae*⁴ Aristoteles
 distinguit tres modos eorum, quae ad aliquid dicuntur. Et in tertio modo ponit
 scientiam et scibile, sensum et sensibile⁵. In VII etiam *Physicorum* dicit, quod
 15 „sciens ad aliquid maxime dicitur⁶“, et quod propter hoc non est alteratio se-
 cundum scientiam. Et iterum etiam in isto libro *Praedicamentorum*⁷ ipse movet
 dubitationem, quare habitus et dispositiones posuit in qualitate, cum sint ad ali-
 quid. Et respondet, quod paene in omnibus talibus genera sunt ad aliquid, et
 species non, sed sunt de qualitate, ut scientia vel disciplina sunt ad aliquid, sed
 20 musica et grammatica sunt de qualitate. Et postea etiam dat aliam solutionem
 dicens, quod cum unumquodque horum sit „quale et relativum, nihil incon-

A 279 r *E* 57 rb *K* 108 va *L* 35 rb *Li* 142 va 1 Quaeritur consequenter quintodecimo *A*
 quaeritur quintodecimo *E* Consequenter quaeritur 14° *Li* terminis *om.* *E* 7 expresse
om. *AE* Philosophum *AE* in] *add.* textu *AE* 8 esse verum quod] scilicet quia ipsa
 relativa *L* 9 non *om.* *L* 10 est] esse *L* conceduntur *K* 11 concedere *K* 12–13
V . . . distinguit] hoc manifeste Aristoteles dicit *V* *Metaphysicae* distinguens *AE* 14 sen-
 sum et sensibile *om.* *KL* 16 movit *A* 17 ponuntur *K* 18 paene] bene *E* sunt *L* ge-
 nera] *add.* et species *L* 21 cum *om.* *KL* 22 est] *add.* de *K* ea *om.* *AE* 22–23 *om.*

¹ Cf. *Praed.* 8, 9b5–9.

² *Ibid.* 7, 7b23–8a12.

³ *Ibid.* 8, 9b5–9.

⁴ *Metaph.* 5 t.20, c.15, 1020b26–32.

⁵ *Ibid.* 1020b30–32.

⁶ *Phys.* 7 t.20 c.3, 247a29.

⁷ *Praed.* 8, 11a22–32.

veniens est ea in utrisque his generibus annumerare⁸. Et sic patet de omnibus huiusmodi auctoritatibus, quod scientia sit de praedicamento ‚ad aliquid‘ et consimili ratione sensus, et per consequens concreta eorum.

2. Et arguitur etiam ratione, quia secundum exigentiam modorum praedicandi terminorum concretorum debent reponi termini abstracti in suis praedicamentis, ut dictum fuit in praecedentibus⁹. Sed terminis concretis horum nominum ‚scientia‘ et ‚sensus‘ convenit diffinitio relativorum et modus proprius praedicandi relativorum et proprietates eorum. Nam sentiens est illud, quod sentitur, sentiens, et quod sentitur, sentiente sentitur. Et similiter sensitivum est sensibilis sensitivum, et sensibile est sensitivo sensibile. Et similiter scitum est sciente scitum, et sciens est scitum sciens, et scitivum scibilis scitivum et scibile scitivo scibile.

3. Similiter arguitur de disciplina et doctrina, quia non minus dicuntur correlative ad invicem doctor et discipulus quam pater et filius vel dominus et servus. Et in VII *Physicorum* dicit Aristoteles, quod in habitibus de prima specie qualitatis non est alteratio, quia sunt ad aliquid¹⁰. Et addit ibidem Aristoteles de virtute et vitio et de illis habitibus dicens: „Virtus autem omnis et malitia ad aliquid sunt, ut sanitas quidem calidorum et frigidorum mensuratio quaedam est, aut eorum quae sunt infra ad aliquid continens. Similiter autem et pulchritudo et macies ad aliquid sunt.“¹¹

4. Sed ad aliam partem arguitur, quod dicta nomina sunt de praedicamento qualitatis, quia prima species qualitatis ponitur habitus et dispositio, sub quibus ponit contineri scientias et virtutes, ut castitatem et iustitiam, pulchritudinem et sanitatem etc. Et hoc est rationabile, quia concreta horum nominum praedicantur in quale, ut qualis homo est Sortes, dicimus quod sit bonus, malus, virtuosus, vitiosus, iustus, iniustus, iracundus, pulcher, fortis, sciens, prudens, fatuus vel ignorans. Et de scientia dicit Aristoteles expresse, species eius esse de

nibus *E* 57 *va* huiusmodi 25 Et arguitur *L* 35 *va* etiam quia] quod *AEL* 27 nominum] nomina *L* terminorum *Li* 28 scientia] *add.* et scibile *L* 30 sentiens et *om.* *K* et₁. . . sentitur₂] id est quod sentit sentiens *AE* 31 sciente] scienti *A* 32 scitum₂] scito *KL* et₃ *A* 279 *v*, *K* 108 *vb* scibile 35 ad invicem *om.* *K* 37 ibidem *Li* 141 *vb* Aristoteles 38 de₁. . . vitio] virtutem et vitium *K* vitioso *Li* omnis] hominis *A* 39 calidorum (!) *K* 40 infra . . . continens] frequenter sic se habentia aut ad contingens *K* ad] aut *Li* contingens *E* 44 ponit] potest *KL* ponit contineri] Philosophus continet *AE* continere *L* scientia et virtus *K* ut *om.* *AE* 46–47 virtuosus *om.* *AE* 47–48 iracundus . . . ignorans *om.* *L* fatuus *om.* *AE* 48 ignorans] *add.* etc et hoc est rationabile *AE* esse] essent *A* 49 quia] quae *AE* 49–50 denomi-

⁸ Ibid. 11a37–38.

⁹ Cf. q.11 concl.3 lin.129–134.

¹⁰ *Phys.* 7 t.17 c.3, 246a29–30.

¹¹ Ibid. 246a30–b23.

qualitate et non de ad aliquid¹², ut grammatica, musica, quia simpliciter de-
 50 nominant hominem qualem. Et tamen oportet genus et species esse de eodem
 praedicamento, propter hoc quod debet genus praedicari essentialiter de suis
 speciebus, et termini unius praedicamenti non praedicantur essentialiter de ter-
 minis alterius praedicamenti, propter hoc quod termini ponuntur in diversis praedi-
 55 camentis propter diversas connotationes, a quibus proveniunt diversi modi
 praedicandi. Et non est praedicatio essentialis, sed denominativa, si praedicatum
 addit super subiectum connotationem extraneam vel e converso. Ergo oportet
 scientiam esse de praedicamento qualitatis. Sed tunc ex istis rationibus concedi-
 tur, quod nomina praedicta sunt de utroque dictorum generum seu praedicamen-
 60 torum, quod etiam Aristoteles videtur exprimere in fine capituli de qualitate
 dicens, quod „si contingit hoc ipsum quale et relativum esse, nihil est incon-
 veniens in utrisque generibus hoc annumerare¹³.“

Oppositum huius arguitur per istam auctoritatem: „Diversorum generum et
 non subalternatim positorum etc.¹⁴.“ Ideo dicit Commentator X *Metaphysi-*
*cae*¹⁵, quod essentiae et quidditates praedicamentorum sunt diversae, et hoc
 65 omnino videtur Aristoteles intendere in I *Posteriorum*¹⁶. Et si hoc genus ‚quale‘
 et hoc genus ‚ad aliquid‘ praedicarentur quidditative de hac specie B eadem
 existente sine connotatione aliena, tunc etiam praedicarentur de se invicem
 quidditative et sine connotatione aliena saltem indiffinite, scilicet ratione illius
 speciei. Et hoc est contra rationem distinctionis praedicamentorum.

70 Notandum est, quod multa, de quibus tactum est in hac quaestione, possunt
 solvi per ea, quae dicta fuerunt in quaestionibus praecedentibus¹⁷; multa enim
 tanguntur dubia in hac quaestione. Una dubitatio est, an idem terminus non
 aequivoce sumptus possit esse de diversis praedicamentis. Alia est, utrum necesse
 est omne genus cum suis speciebus esse de eodem praedicamento, vel quod genus
 75 sit de uno praedicamento et species de alio. Aliae dubitationes sunt speciales de
 unoquoque illorum, de quibus quaestio formabatur.

nant om. L 52 essentialiter om. L 56 addit] addat AE cadit L connotationem] praedi-
 cationem E 58 nomina] non L dictorum] terminorum L seu L 35 vb praedicamento-
 rum 60 contingit] convenit AE 61 enumerare AE 61–62 enumerare E 57 vb Sed 62
 Sed oppositum AE per . . . auctoritatem] auctoritate Philosophi dicentis AE per] ad K
 64 praedicamentorum] add. impermixtae et A add. intermixtae et E 68 indiffinite]
 in descriptione AE 71 per] post K praecedentibus] predictis AE 72 Unde una A
 73 poterit AE 74–75 vel . . . praedicamento om. L 76 illorum] add. terminorum AE

¹² *Praed.* 8, 11a26–36.

¹³ *Ibid.* 11a37–38.

¹⁴ *Praed.* 3, 1b16–17.

¹⁵ *Averr. Metaph.* 10 comm.8 (in 10,2, 1054a14–15).

¹⁶ *Post.* 1,22,83b13–17.

¹⁷ Cf. q.11 concl.1 lin.70–106, concl.6 lin.168–184; q.11 ad 1 lin.196–202.

De prima dubitatione secundum dicta alias¹⁸ manifestum est, quod multi sunt termini vocales non habentes in mente conceptus simplices sibi correspondentes, sed quod terminus vocalis habet conceptum sibi correspondentem complexum ex multis simplicibus. Et sic ille terminus vocalis indiget diffiniri diffinitione explicante quid nominis per orationem complexam ex multis dictionibus saepe ad diversa praedicamenta pertinentibus. Et sic talis terminus dicitur esse de unoquoque illorum praedicamentorum, non tamen simpliciter, sed secundum quid, scilicet cum additione, loquendo ut quia est de tali praedicamento quantum ad talem terminum, quem includit, et de alio praedicamento quantum ad alium talem terminum. Sed tamen ego credo, quod simpliciter sine additione debeat dici de illo praedicamento, cuius magis retinet modum praedicandi secundum suam totalem aggregationem. Verbi gratia licet prandium significet comestionem de mane et cena comestionem in vespere, tamen prandere et cenare pertinent ad praedicamentum ‚agere‘ et non ad praedicamentum de quando, quia si quaeratur, quid Sortes facit, dicimus quod ipse prandet vel quod ipse cenat. Sed si quaeramus, quando comedit Sortes vobiscum, respondetur forte, quod cras, et tunc quaeritur magis specificice, scilicet quando cras, et respondetur: in prandio, vel respondetur: in cena. Et sic illud praedicatum ‚in cena‘ est de praedicamento ‚quando‘, et non de praedicamento actionis simpliciter loquendo. Unde licet ‚in cena‘ et ‚cenare‘ bene habeant aliquas easdem significationes, tamen cum illis habent diversas connotationes, propter quas habent diversos modos praedicandi. Et similiter reponitur hoc in uno praedicamento et illud in alio.

De secunda autem dubitatione dicit Commentator¹⁹, quod si genus sit de uno praedicamento et species sibi assignata de alio, hoc est, quia non est genus illius speciei in rei veritate. Et hoc videntur satis concludere rationes, quae prius fiebant. Sed tu diceres, quomodo dicit hic Aristoteles contrarium et expressius in IV *Topicorum*²⁰ et in V *Physicorum*²¹.

77 De A 280 r prima 78 sunt om. K 79 vocalis] totalis L 80 simplicibus] add. reperitur AE sic ille] ille idem AE vocalis K 109 ra indiget 80–81 diffinitione] diffinita et L 81 explicite AL 85 praedicamento] tali L Li 87 dici] add. talis terminus AE 88 significat KL 91 quaeritur Li cenat] canet K 92 quaerimus AL comedit L nobiscum Li 93 quaeritur] quia Li magis specificice] aliter specificice K alia specificatio L maior specificatio Li et₂ om. KL cras L 36 ra respondetur 94 est] esset AE esse est K 96 in] ly AE habeant] habent AE habeam Li 97 habent E 58 ra diversas 98 similiter] simpliciter Li praedicamento Li 143 ra uno 100 de] in A 103 in] . . . et om. Li IV] VIII AE V] IV Li 104 Sed sciendum] Ad hoc dicendum est AE

¹⁸ Cf. q.3 ad 7 lin.257–275.

¹⁹ A verr. *Metaph.* 5 comm.20 (in 5,15, 1021b3–11).

²⁰ *Top.* 4,4, 124b18–22.

²¹ Immo *Phys.* 7 t.17 c.3, 246a29–b23.

Sed sciendum, quod saepe ipse consuevit loqui de multis secundum famosita-
 105 tem et non secundum veram determinationem in illis libris, ad quos non spectat
 de illis demonstrativa determinatio, expectans veram determinationem ad locum
 sibi proprium. Unde in VII *Metaphysicae*²², ubi debet determinare de diffini-
 tione quidditativa, et quomodo partes eius, scilicet genus et differentia se debent
 habere ad invicem et ad speciem diffinitam, ipse bene determinat, quod debent
 110 esse unum quidditative sine connotatione aliena. Et dat exemplum, cuius non
 quaeritur verificatio²³, quod si ‚animal‘ ponatur dividi per ly ‚bipes‘ et ‚quadru-
 pes‘ tamquam per differentias specificas, et ‚animal bipes‘ iterum debeat sub-
 dividi, non esset bene dictum aliud alatum, aliud sine alis, quia ‚alatum‘ non divi-
 dit ‚bipes‘, secundum quod bipes, essentiali divisione, sed connotat aliud a bi-
 115 pedalitate, scilicet alas. Supponamus igitur istius tertiae dubitationis determina-
 tiones ex isto VII *Metaphysicae*²⁴, et dicamus ipsum alibi locutum esse secun-
 dum famositatem vel de eis, quae non erant genera ad illas species in rei veritate,
 sicut bene dicit Commentator²⁵.

Sed tunc de aliis specialibus dubitationibus dico, primo quod doctrina et
 120 disciplina vere dicuntur ad aliquid, quia concreta eorum, scilicet doctor et disci-
 pulus, vere dicuntur relative ad invicem; unde doctrina et disciplina addunt con-
 notationem super hoc nomen ‚scientia‘, scilicet esse a doctore et esse in disci-
 pulo. Sed de isto termino ‚scientia‘ oportet videre, quid sit eius concretum. Et
 videtur prima facie, quod eius concreta sunt isti termini ‚sciens‘ et ‚scitum‘ vel
 125 ‚scibile‘ vel ‚scire‘ aut ‚sciri‘. Sed ego credo, quod ista non sunt propriissime con-
 creta illius termini ‚scientia‘, nisi haec dictio ‚sciens‘ accipiatur esse nomen et
 non participium a verbo descendens, quod sic declaratur, quia similiter debemus
 dicere de istis terminis ‚scientia‘, ‚sapientia‘, ‚prudentia‘ et ‚ars‘, quia consimiliter
 ponuntur esse species habituum intellectualium. Concreta autem artis et pru-

ipse] Philosophus *AE* de multis loquendi *Li* 105 determinationem] *add.* et prae-
 cipue *AE* 106 de illis *om. L* illis . . . determinationem] eisdem eorum demonstratio
 sive determinatio, sed hoc saepe reservavit *AE* 107 sibi *om. AE* determinari *KL* 108
 debeant *AE* 109 diffiniendam *AE* 110 esse unum] diffiniri per aliquod *AE* dat] ad
A 111 quod si] quia ly *A* quia si *E* ponatur] videtur *AE* dicatur *Li* 112 debeat]
 potest *AE* debet *KL* 113 esset] est *E* alis] aliis *E* 115 tertiae] secundae *K* 117 in
 rei veritate *om. AE* 119 specialibus. . . dico] dico specialiter *AE* 120 vere *om. AE* bene *K*
 fere *L* 120–121 discipulus *A* 280 v vere 121 vere] vera *K* fere *L* relativa *K* 122
 super] propter *L* 123 oportet] *add.* dicere et *Li* videri *AE* 124 facie] vice *K* sint
AE 124–125 scitum *K* 109 *rb* vel scibile 125 sciri *L* 36 *rb* aut scire 126 haec dictio]
 hoc nomen *AE* ista dicta *K* ly *L* 128 scientia *om. Li* sapiens *L* 129–130 et pruden-

²² *Metaph.* 7 t.43 c.12, 1037b29–1038a4,a25–30.

²³ Cf. q.3 not.29.

²⁴ Cf. not.22.

²⁵ Cf. not.19.

dentiae sunt nomina et non participia ut ,prudens' et ,artifex'. Ergo similiter sapientiae et scientiae debent esse concreta propriissime nomina et non participia. 130

Item rationabile est, quod ita sit de habitibus intellectualibus apud intellectum et de moralibus apud appetitum. Sed nominum abstractorum significantium habitus morales concreta propriissime sunt nomina et non participia, ut iustitiae iustus, castitatis castus, fortitudinis fortis. Sic ergo haec nomina ,sciens' et ,sapiens', prout sunt propriissime concreta horum nominum habitualium ,scientia' et ,sapientia', sunt nomina et non participia. 135

Nec est inconveniens eandem vocem aequivoce esse nomen et participium, ut ,temperatus', prout est concretum temperantiae, sicut ,fortis' fortitudinis nomen est, licet bene sit participium alio modo huius verbi ,tempero' vel ,temperor'. Sic ergo istae dictiones ,sciens' et ,sapiens' saepe sumuntur, prout sunt participia horum verborum ,scio' et ,sapio'. Sed tu quaereres, quomodo sumemus abstracta horum verborum ,scire' vel ,sciri' et horum participiorum ,sciens' et ,scitum'. Ego dico, quod eorum abstractum debet poni proportionabiliter sicut in aliis verbis et participiis, sicut alterare et alterari vel alterantis et alterati alteratio, videntis et visi visio, cognoscentis et cogniti cognitio, ita sapere et scire, vel sapientis et scientis, prout sunt participia, ,sapitio' et ,scitio' fingenda sunt nomina, quia non sunt in usu. Ideo utimur saepe his nominibus habitualibus ,sapientia' et ,scientia' loco istorum actualium ,sapitio' et ,scitio', sicut saepe his nominibus habitualibus ,memoria', ,appetitus', ,desiderium', ,voluntas' utimur loco istorum nominum actualium et verbalium ,memoratio', ,appetitio', ,desideratio' et ,volitio'. 140 145 150

Et tunc ego dico, quod ista nomina ,scientia' et ,sapientia', sicut ista nomina ,prudentia' et ,ars', vel etiam ,iustitia' et ,castitas', ,sanitas' et ,aegritudo' etc. sunt vere et proprie de praedicamento qualitatis, non de praedicamento ,ad aliquid', quia concreta eorum praedicantur simpliciter in quale et non ad aliquid. Non enim sciens vel sapiens dicuntur ad aliquid sciens vel sapiens, prout haec 155

tiae *om. K* 131 propriissime *om. AE* 134 appetitum *E 58 rb* Sed absolutorum *K* 136 castitate *AK* fortitudine *K* 137 propriissime *om. L* 138 participia] propria *L* 139 aequivoce] determinate *L* 141 participium alio modo] proprium *L* 142 participia] propria *L* 143 scio et sapio *om. A* quaereres] diceret *Li* sumemus] possumus *L* abstracta] absolute *K* 144 participiorum] priorum *L* 145 abstractum] absoluta *K* debent *K* proportionaliter *ALLi* 146 participiis] propriis *L* et₂ ... alterati] vel *L* et alterati *om. K* 146–147 videre et videntis *AE* 147 cogniti] cognoscitur *L* sapiens *L* 148 sciens *L* sapitio] sapio *K* scitio] sitio *E* scio *K* fingenda] prout *L* fingendae *Li* nomina] *add.* quae non sunt in usu et *L* 149 usu] *add.* unde etiam quia non sunt in usu *KLi* 149–150 sapientia ... habitualibus *om. L* 150 istorum *Li 143 rb* actualium actualium] habitualium *K* scitio] sitio *E* sititio (!) *K* 152 actualium] habitualium *L* verbalium] virtutum *K* et volitio *om. L* 153 scientia] prudentia *Li* 154 prudentia] scientia *Li* 156 simpliciter] similiter *Li* 157 aliquid *om. L* vel₂ *L. 36 va* sapiens 157–158 prout ... sunt *om. AE* 158–159 non ... iustus *om. L*

nomina sunt, sicut prudens vel artifex vel iustus non dicuntur prudens ad aliquid vel artifex aut iustus ad aliquid.

160 Si autem hoc nomen ,scientia‘ volumus accipere pro nomine actuali et verbali, cuius concreta sunt scire et sciri, dubitatio est, de quo praedicamento sint ista concreta, an de agere et pati vel de ad aliquid vel adhuc de qualitate. Sed de hoc videbitur, quando quaeretur de praedicamento actionis et passionis²⁶. Praedictis tamen non obstantibus ego bene concedo, quod omnia haec nomina ,virtus‘,
165 ,vitium‘, ,scientia‘, ,prudencia‘, ,iustitia‘, ,temperantia‘, ,sanitas‘ et ,aegritudo‘ sic ad aliquid dicuntur, quia in rationibus eorum aliqui respectus includuntur. Et ad illum sensum procedunt auctoritates sic dicentes²⁷. Et ob hoc non sequitur, quod sint simpliciter de praedicamento ,ad aliquid‘, cum non retineant modum praedicandi illius praedicamenti, sed qualitatis.

170 De sensu autem, si sit nomen habituale, diceretur sicut de scientia. Et si capiat-
tur sensus loco huius nominis actualis ,sensatio‘, dicitur de hoc, quando quaere-
tur de actione et passione²⁸. Et ibidem etiam dicitur de sensu et scientia, si
capiantur loco istorum nominum ,potentia sensitiva‘ vel ,potentia scitiva‘ aut
istorum nominum ,sensitivum‘ et ,scitivum‘.

160 verbali] virtuali *K* 161 dubitatio est] et tunc dubitatur *AE* sint] sunt *AE* 162
concreta] *add.* scire et sciri *AE* Sed] sicut *K* 163 videtur *K* quaeritur *KL* praedi-
camenti *AE* 164 virtus *om.* *K* 165 pru- *A* 281 *r* dentia prudentia *K* 109 *va* tempe-
rantia iustitia *om.* *KL* 165 et . . . sic *om.* *L* 168 de praedicamento *E* 58 *va* ad 170
dicitur *AEL* si₂] sic *K* 171 huius] unius *AE* nominis *om.* *L* *add.* verbalis *AE* quae-
ritur *K* 172–173 sensu . . . capiantur] scientia sapientia *L* 174 scitivum] sitivum *E*
add. Haec ille *A* *add.* Haec de quaestione *E* *add.* Et sic patet quaestio *K*

²⁶ Cf. q.17 ad 8 lin.443–471.

²⁷ Cf. not.2–8, 10–11.

²⁸ Cf. q.17 ad 8 lin.431–452, lin.472–478.

QUAESTIO 15

Utrum una species qualitatis sit habitus et dispositio. 1

1. Arguitur quod non, quia habitus et dispositio sunt ad aliquid, ut dicit Aristoteles¹, vel sunt nomina duorum praedicamentorum.

2. Item si istae sint quattuor species qualitatis, quas assignat Aristoteles, illae non sunt specialissimae, sed subalternae continentes sub se multas alias species. 5 Ideo sunt genera, et hoc negat Aristoteles, qui dicit unam speciem qualitatis esse habitum et dispositionem²; et dicit aliud genus qualitatis esse potentiam naturalem et impotentiam³, et tertiam speciem esse passibiles qualitates et passiones⁴, et quartum genus esse formam et figuram⁵.

3. Deinde etiam manifestum est, quod ista quattuor genera vel species non 10 sunt subalternatim posita ad invicem. Ergo si sint vera genera qualitatis, de quibus dicuntur, non est possibile, quod istorum sit aliqua species qualitatis eadem, cum ,diversorum generum etc. diversae sint species et differentiae⁶. Sed cum eadem species ut calor et frigiditas ponitur in prima specie et in tertia sive in primo genere et in tertio, ut patet per Aristotelem in littera⁷, ergo illa non sunt 15 vera genera sub hoc nomine ,qualitas', nec etiam pari ratione verae species, sed forte sunt nomina significantia quosdam modos diversos vel proprietates qualitatum.

4. Item non potest dici, quod ista nomina ,habitus' et ,dispositio' sint eadem species, quia sunt nomina diversarum rationum. Immo differentiae, quae inter ea 20

A 281 r *E* 58 va *K* 109 va *L* 36 va *Li* 143 rb 1 Quaeritur consequenter sextodecimo utrum *A* Quaeritur sedecimo circa Praedicamentorum utrum *E* Quaeritur utrum *L* Consequenter quaeritur 15° utrum *Li* dispositio] *add.* vel e converso utrum habitus et dispositio sint una species qualitatis *AE* 3 duorum] diversorum *AEK* 4 Secundo *AE* sunt *AEK* species] partes *L* 5 multas *om. Li* alias *om. L* 6 qui] quando *AE* 8 speciem esse *om. L* 9 genus *om. L* 10 Deinde etiam] tertio *AE* 12 sint *K* aliquae *K* eadem *K* 13 diversae sint] debeant esse diversae *AE* 14 ponuntur *K* 16 nomine] genere *A* 19 Quarto *AE* nomina *L* 36 *vb* habitus eadem] una *AE* 20 species] *add.* Probatur *AE* Immo] Ergo *AE* 20–22 differentiae . . . mobile] differentiae assignatae

¹ *Praed.* 7, 6b2–3.

² *Ibid.* 8, 8b26–27.

³ *Ibid.* 9a14–16.

⁴ *Ibid.* 9a28–29.

⁵ *Ibid.* 10a11–12.

⁶ *Ibid.* 3, 1b16–17.

⁷ *Ibid.* 8, 8b36, 9a30–31.

assignantur, sunt oppositae et repugnantes, scilicet ,de facili et de difficili mobile⁸. Ergo non sunt una species, immo plures et diversae, in quocumque praedicamento ponuntur, quoniam sicut habetur V *Metaphysicae*⁹, ,unum specie sunt, quorum ratio est una', et etiam diversa specie sunt, quorum rationes sunt diversae.

25 5. Item cum probatum est, quod sunt diversae species et non subalternatim positae, et apparet etiam, quod non sunt specialissimae, oportet, si sint verae et propriae species qualitatis, quod praedicentur essentialiter de speciebus specialissimis qualitatis contentis sub eis et universaliter. Sed hoc est falsum. Probatio
30 quia istae species ,calor' et ,frigiditas' sunt specialissimae in praedicamento qualitatis et ponuntur secundum Aristotelem¹⁰ in ista prima specie. Et tamen non omnis caliditas est habitus, nec omnis caliditas est dispositio, quia in aliquibus calor est de facili mobilis et in aliquibus de difficili; immo in aliquibus non est auferibilis sine corruptione subiecti. Et hoc determinat expresse Aristoteles,
35 quod eadem qualitas, quae a principio est dispositio, ,potest per longitudinem temporis verti sic in naturam rei, quod sit de difficili mobilis, et quod iam quilibet eam habitudinem vocet', sicut aegritudo, quae a principio esset dispositio de facili auferibilis, posset tamdiu manere, quod fieret habitus, et quod habens eam esset insanabilis vel de difficili sanabilis¹¹. Igitur isti termini ,habitus' et
40 ,dispositio' non praedicantur essentialiter de istis terminis ,calor' et ,frigus', ,sanitas' et ,aegritudo', sed accidentaliter et contingenter. Et hoc est manifestum, quia isti termini ,habitus' et ,dispositio' super significationes et connotationes istorum terminorum ,calor', ,frigus', ,sanitas' et ,aegritudo' addunt connotationes extraneas et accidentales, scilicet quod sint de facili vel de difficili transmuta-
45 biles. Et sic est vere praedicatio denominativa et non essentialis.

inter ea cum sint nomina opposita et repugnantia, quod patet quia unum illorum nominum includit quod est de facili mobile et aliud includit quod est de difficili mobile *A idem, sed* differentia assignatur *et* repugnantes *E* 23 ponantur *AE* una species *K* 24 diversae species *K* 26 Item quinto *AE* est] sit *Li* sunt] sint *L* 27 quod *Li* 143 *va* non sunt] *add.* species *AEK* 28 propriae] *add.* differentiae *KLi* et *add.* dictae *Li* 29 qualitatis *E* 58 *vb* contentis quantitatis *Li* 32 caliditas₂] frigiditas *AE om. KL* 34 Et] *add.* de *AE* determinat] dicit et declarat *K* 35 qualitas *K* 109 *vb* quae 35 dispositio *A* 281 *v* potest 36 verti] ferti *E* iam] *add.* hoc idem *AE* istam *K* 37 eam *om. AE* habitudinem] habentem *K* vocet] docet *L* 38 potest *L* quod₂] per consequens *A* habens *om. L* 39 eam] eum *E om. LLi* sanabilis] mobilis ab aegritudine *L* 41 sanus *L* 43 terminorum] nominum *L* 44–45 transmutabiles] mobiles *Li* 45 est ...

⁸ Ibid. 8,8b34–35.

⁹ *Metaph.* 5 t.12 c.6, 1016b33.

¹⁰ *Praed.* 8, 8b36.

¹¹ Ibid. 8b37–9a4.

Oppositum arguitur auctoritate Aristotelis¹².

Notandum est, quod aliquando habitus dicitur, quo aliquis extrinsece ornatur, sicut sunt cappa, capucium, arma. Et de tali habitu non loquimur in proposito, quia hoc pertinet ad unum speciale praedicamentum¹³. Nam aliquem habere talia non significat ipsum esse aliqualem proprie loquendo.

Alio modo habitus communiter vocatur quaecumque dispositio accidentalis alicui inhaerens, sive sit quantitas, qualitas vel motus, secundum quam dicit Aristoteles¹⁴ aliquem habere qualitatem vel quantitatem, ut habere albedinem vel sanitatem; et hoc nihil aliud significat quam esse aliqualem vel aliquantum. Habere enim sanitatem, nihil aliud significat quam esse sanum, et habere magnitudinem trium pedum nihil aliud significat quam esse tripedale. Et sic iste terminus ‚habitus‘ vel ‚habere‘ non restringitur ad aliquod praedicamentum nisi per additionem termini de illo praedicamento, ut quod habere quantitatem est de praedicamento quantitatis, quia significat esse quantum, et habere albedinem est de praedicamento qualitatis, quia non significat nisi esse album. Immo etiam sic modo proportionabili habere se extendit ad singula praedicamenta, ut habere filium vel servum significat ipsum esse patrem vel dominum illius, et est de praedicamento ‚ad aliquid‘. Et habere actionem vel passionem significat ipsum agere vel pati, et est de praedicamento actionis vel passionis. Sic igitur non intendimus hic de habere vel habitu; hoc enim ita convenit aliis speciebus qualitatis sicut primae.

Sed alio modo in nostro proposito ista nomina ‚habitus‘ et ‚dispositio‘ ad placitum restringuntur ad significandum aliquas qualitates secundum quasdam certas rationes eis attribuibiles, scilicet ea ratione, qua habens eas secundum eas se habet bene vel male ad suas operationes. Et ita huiusmodi qualitates, secundum quod vocantur habitus vel dispositiones, vocantur etiam virtutes vel malitiae vel dispositiones ad virtutes vel malitias. Et hoc manifeste notavit Aristoteles V *Metaphysicae*¹⁵, ubi enumerans species qualitatis et exprimens hanc speciem

essentialis] tales praedicationes vere sunt denominativae et non essentiales *AE* 48 cappa . . . arma] capucia braca caligae et divitiae *K* arma *om. L add.* et divitiae *Li* tali habitu] tali modo capiendi habitum *AE* tali] illo *K om. Li* 49 hoc] *add.* modo *AE* 51 Secundo modo *AE* communiter *om. AE* 52 qualitas *L 37 ra* vel motus quam] quod *K* quem *ELLi* 53–54 ut . . . hoc] vel aliquid aliud. Cum enim habere sanitatem *K* 54–55 quam . . . significat *om. K* 55 nihil aliud significat] ut dictum est non est aliud *AE* 56 nihil aliud significat] non est aliud *AE* 59 esse quantum] quantitatem *AE* 60 album] albedinem *K* 61 proportionali *AEK* 62 servum *E 59 ra* significat 64 passionis] *add.* vel agere vel pati *KLi* 65 hoc] habere *AE* ita] *add.* bene *KL* qualitatis sicut] ita *K* 67–68 ad placitum] sumuntur seu *L* 72 Aristoteles *om. K* 73 enumeravit *A* enim mo-

¹² Ibid. 8b26–27.

¹³ Ibid. 9, 11b13–14; cf. *Metaph.* 5 t.25 c.20, 1022b6–8.

¹⁴ Ibid. 15, 15b17–21.

¹⁵ *Metaph.* 5 t.19 c.14, 1020b12–13.

dixit: „Amplius secundum virtutem et vitium, et omnino bonum et malum.“ Et
 75 idem etiam dixit in VII *Physicorum*¹⁶. Cum enim vellet ostendere, quod in habi-
 tibus scilicet de prima specie qualitatis non esset per se alteratio, dixit: „Habitus
 enim virtutes et malitiae sunt.“

Sed adhuc illa nomina ‚habitus‘ et ‚dispositio‘ sic accepta aliquando magis re-
 stringuntur et distinguuntur contra haec nomina ‚naturalis potentia‘ vel ‚impo-
 80 tentia‘. Commune enim est habitui et dispositioni ex una parte et naturali po-
 tentiae vel impotentiae ex alia parte, quod sint qualitates, secundum quas sub-
 iectum se habet bene vel male ad suas operationes. Et propter istam convenien-
 tiam Aristoteles in V *Metaphysicae* non distinguit inter istas species duas vel
 modos qualitatum, sed intellexit eas simul, cum dixit: „Amplius secundum vir-
 85 tutem et vitium, et omnino bonum et malum¹⁷.“

Sed quando propriissime restringuntur habitus et dispositio et distinguuntur
 contra naturalem potentiam vel impotentiam, tunc qualitates tales ea ratione
 dicuntur habitus et dispositiones, quia sunt in nobis acquisitae per usum bonum
 vel malum. Et dicuntur potentiae naturales vel impotentiae, quia a generatione
 90 vel a nativitate sunt nobis innatae. Unde secundum primam speciem dicitur aliquis
 aeger vel sanus, cum fuerit talis ex acquisitione. Et penes secundam speciem dici-
 tur sanativus vel aegrotativus, tamquam a naturali origine habens, quod sit sanus,
 et non potest fieri aeger nisi ex magna commutatione, vel etiam ex principio
 generationis habens, quod sit multum passibilis et ex modico aegrotabilis.

95 Ponendae sunt igitur conclusiones. Prima est: Posito quod calor et frigiditas
 sint habitus et dispositio, tamen hoc nomen ‚habitus‘ vel hoc nomen ‚dispositio‘
 non praedicatur essentialiter de illis ‚caliditas‘ et ‚frigiditas‘, sed denominative et
 accidentaliter, quia illa nomina ‚caliditas‘ et ‚frigiditas‘ significant qualitates illas,
 pro quibus supponunt simpliciter sine connotatione bonitatis vel malitiae, seu
 100 quod subiectum bene vel male se habeat secundum eas. Sed haec nomina ‚habi-
 tus‘ et ‚dispositio‘ hoc significant vel connotant, et non est praedicatio essentia-
 lis, ubi praedicatum addit connotationem super significationem et connotatio-

ravit (!) *E* 75 VII] *K* voluit *AE* 78 magis *om. Li* 79 et distinguuntur *om. K*
 nomina] *add. et distinguuntur K* nomina *K* 110 *ra* et nomina *A* 282 *r*, *Li* 143 *vb* natu-
 ralis 82 habeat *AEK* 83 inter *om. AE* 84 sed] sic *L* Amplius] aliter *K* Amplius
L 37 *rb* secundum 85 omnino] *add. secundum Li* 87 vel] *add. per A* tales *om. Li*
 ratione] *add. qua Li* 88 quia] qua *L* in nobis *om. L* nobis] *add. dispositae seu*
AE usum *om. Li* bonum] *add. ex hoc Li* 90 primam *om. E* 91 ex] *add. actione*
 et *K* 92 tamquam a] cum fuerit talis non ex acquisitione sed *AE* a naturali] ab origi-
 nali *Li* 93 commutatione] commutatione *K* causa *LLi* 94 aegrotabili (!) *L* 94–95
 aegrotabilis *E* 59 *rb* Ponendae 95 Posito *om. AE* 96 habitus et] aut *L* tamen] *add.*
 isto posito *AE* 97 illis] *add. terminis AE* 102 ubi] verbi gratia *A* addit] habet *E*

¹⁶ *Phys.* 7 t.17 c.3, 246a30.

¹⁷ Cf. not.15.

nem subiecti. Ergo si esset praedicatio essentialis, illa esset superioris de inferiori; ideo esset universaliter vera. Sed non esset universaliter vera, ut prius arguebatur, quia nec omnis caliditas est habitus, nec omnis caliditas est dispositio, ut hoc argutum est prius¹⁸, et etiam quia iste terminus ‚habitus‘ connotat, quod sit de difficili mobilis, et iste terminus ‚dispositio‘, quod de facili mobilis, et haec connotationes nullo modo includuntur in rationibus caliditatis et frigiditatis.

Secundo conclusio ponitur, posito quod caliditas et frigiditas, humiditas et siccitas certo modo proportionatae sint sanitas in homine vel in corde hominis, si sint proportionatae, gratia exempli quod frigiditas sit sicut unum, siccitas sicut duo, humiditas sicut tria et caliditas sicut quattuor. Et supponendo etiam, quod hoc nomen B significet praescise idem quod haec oratio ‚caliditas, frigiditas, humiditas et siccitas; dicto modo proportionatae‘, tunc erit conclusio secunda, quod nec hoc nomen ‚qualitas‘ nec hoc nomen ‚habitus‘ vel ‚dispositio‘ praedicantur essentialiter de B, quia non praedicantur universaliter; nam B non esset sanitas in cerebro. Nam illud nomen B non connotat, quod habens B habeat se secundum B bene vel male. Et arguitur, sicut arguebatur de caliditate et frigiditate.

Ex istis sequitur tertia conclusio, quod licet caliditas sit habitus et dispositio, et licet B etiam sit sanitas et habitus vel dispositio, tamen haec nomina B et ‚caliditas‘ non sunt species horum terminorum ‚sanitas‘ et ‚habitus‘ vel ‚dispositio‘, nec aliquod illorum nominum est genus ad illa nomina B vel ‚caliditas‘, quia omne genus debet vere praedicari universaliter et essentialiter de qualibet suarum specierum.

Quarta conclusio, quod ista nomina ‚habitus‘ vel ‚dispositio‘ non sunt una species solum, et ad hoc adducta fuit ratio sufficiens in principio quaestionis¹⁹; illa enim nomina imposita sunt secundum rationes oppositas. Vel etiam si hoc nomen ‚dispositio‘ capiatur largius, sicut notat Aristoteles²⁰, prout est nomen

104 esset₂] est *Li* 105 caliditas₂ *om. KLi* 106 habitus *om. E* 107 dispositio] *add.* connotat *AE* mobilis *om. KL* 110 ponitur *om. Li* opposito *L* supposito *L* 112 si . . . exempli] tali modo *AE* si *om. L* 114 significat *KL* 115 et siccitas *om. A* secunda] tertia *K* 116–117 praedicantur] possunt praedicari *Li* 117 praedicarentur *Li* 118 cerebro] *add.* vel in barba *K add.* vel in baculo *LLi* B₂ *om. KLLi* se] *C A* 119 B *om. A* hoc *K* Et] *add.* sic ulterius *AE* sicut] *add.* prius *AE* caliditate *A* 282 *v* et 121 tertia] quarta *K* 122 vel *L* 37 *ra* dispositio tamen haec nomina] cum hoc nomine *L* 124 genus *K* 110 *rb* ad 125 qualibet] qualitatibus *K* 127 Quinta *K* nomina *om. L* 128 fuit] est *A* 129 Vel *E* 59 *va* etiam 130 capitur *K*

¹⁸ Cf. arg. 5 lin.31–34.

¹⁹ Cf. arg. 4 lin.19–25.

²⁰ *Praed.* 8, 9a10–13.

superius ad hoc nomen ‚habitus‘ et significans indifferenter qualitates, quas significat, sive sint de facili vel de difficili mobiles, adhuc certe isti termini ‚habitus‘ et ‚dispositio‘ non sunt una species, sicut nec isti termini ‚animal‘ et ‚homo‘, sed sunt diversae, licet una sit superior ad aliam.

- 135 Quinta conclusio ponitur, quod hoc nomen ‚habitus‘ est genus ad haec nomina ‚virtus‘ et ‚vitium‘²¹, quia hoc nomen ‚habitus‘ est in plus quam virtus et quam vitium. Omnis enim virtus est habitus et non e converso, et similiter de vitio; et praedicatur de eis essentialiter et sine connotatione aliena. Sicut enim ‚habitus‘ connotat stabilitatem et quod non sit de facili mobilis, ita etiam haec
140 nomina ‚virtus‘ et ‚vitium‘, prout haec saepe dicuntur in moralibus. Unde puerum non dicimus simpliciter virtuosum nec vitiosum, sed dispositum ad virtutem vel ad vitium; ideo etiam non dicimus simpliciter, quod sit bonus vel malus, sed quod ex apparenti credimus ipsum fore bonum vel malum. Similiter hoc nomen ‚virtus‘ connotat, quod secundum eam habens se habeat bene ad
145 operationes sibi convenientes, et ‚vitium‘, quod male. Hoc autem nomen ‚habitus‘ haec connotat sub indifferentia. Ideo etiam ex hoc nulla est additio connotationis unius super alterum, per quam possit impediri praedicatio quidditativa, id est praedicatio superioris de inferiori essentialiter est praedicatio generis de specie. Igitur habitus est genus virtutis et vitii. Et hoc etiam bene apparet II
150 *Ethicorum*²², ubi diffiniendo virtutem Aristoteles ponit habitum in diffinitione tamquam genus.

- Ex hac quinta conclusione sequitur, quod hoc nomen ‚habitus‘ est una species de praedicamento qualitatis, quia haec nomina ‚virtus‘ et ‚vitium‘ et species eorum, ut scientia, prudentia, iustitia etc., sunt proprie de praedicamento qualitatis, quia concreta eorum praedicantur proprie in quale. Ergo secundum dicta
155 prius sequitur, quod genus, scilicet hoc nomen ‚habitus‘ praedicabile essentialiter de illis est etiam proprie de praedicamento qualitatis et non tamquam individuum nec tamquam differentia nec tamquam generalissimum, ergo tamquam species. Et hoc notavit Aristoteles II *Ethicorum*; ubi volens probare, quod virtutes et malitiae non sunt passiones, sed habitus, dixit enim: „Secundum passiones
160

largius *Li* 144 *ra* sicut 131 et *om. AE* quas] qua *L* 132 adhuc] et haec *L* 134 sed . . . licet] sic quod *A* licet *E* sed] si *Li* 135 Sexta *K* ponitur] est *Li* 140 dicuntur prout saepe capiuntur *E* dicuntur] sumuntur *L* 141 dispositum] bene positum *A* 143 quod *om. E* 144 hoc nomen] etiam *E* eam] *add.* subiectum *E* 147 impedire *Li* 148 id est praedicatio] primo autem talis scilicet *A* praedicatio autem talis quia *K* praedicatio autem talis scilicet *Li add.* talis *L* essentialiter *om. L* est] et *L* 149 hoc etiam] habens *A* 152 Ex his sequitur *AE* 154 iustitia] *add.* iniustitia aegritudo *L add.* iniustitia sanitas aegritudo *Li* 156 quod genus scilicet] quia licet *A* quod etiam *E* quod *K* 158–159 species] genus *E* 159 notavit] connotat *A* 160 enim *om. A* 160–161 pas-

²¹ *Phys.* 7 t.17 c.3, 246a30.

²² *Ethic.* 2,6, 1106b36–1107a2.

quidem moveri dicuntur, secundum virtutes autem et malitias non moveri, sed disponi²³. “Qualiter et omnia praedicta possunt notari, patet in V *Metaphysicae*²⁴, combinando ea quae ibi dicuntur in capitulo de quali et in capitulo de habitu.

Sexta conclusio est, quod etiam hoc nomen ‚dispositio‘ est una species qualitatis, quia sicut dicendo unum esse habitum secundum virtutem vel vitium, secundum fortitudinem vel debilitatem signamus ipsum esse qualem quodammodo, ita etiam dicentes puerum esse dispositum ad virtutem vel vitium, fortitudinem vel debilitatem, signamus ipsum iam esse quodammodo qualem. Propter quod ita hoc nomen ‚dispositio‘ debet pertinere ad praedicamentum qualitatis, sicut hoc nomen ‚habitus‘.

Sed iterum notandum est, quod aliquando hoc nomen ‚dispositio‘ communiter accipitur, secundum quod significat qualitatem vel congregationem qualitatum secundum illam rationem, secundum quam habemus nos bene vel male, nihil connotando de stabilitate vel non stabilitate seu de faciliter seu difficulter esse mobile; et aliquando restringitur per illam connotationem, quae est ‚de facili mobile‘. Et similiter etiam hoc nomen ‚habitus‘ aliquando sic accipitur communiter, quod absolvitur ab illa connotatione, vel ‚de facili‘ vel ‚de difficili mobile‘; et aliter restringitur ad connotandum permanentiam. Si igitur utrumque horum nominum sumatur restricte, sic non sunt una species, sed species oppositae, sicut dicebatur in quarta conclusione. Si vero dispositio capiatur communiter, sicut saepe capitur, et habitus capiatur stricte, sicut etiam saepe capitur, tunc dispositio est superior ad habitum. Sic enim loquitur Aristoteles in isto libro, cum dicit: „Sunt autem habitus dispositiones. Dispositiones vero non necesse est esse habitus; qui enim retinent habitum, quodammodo sunt dispositi ad ea, quae habent vel peius vel melius; qui autem dispositi sunt, non omnino

siones L 37 vb quemadmodum 161 quidem moveri dicuntur] quaedam nomina differunt A quemadmodum distinguuntur L secundum] sed K 162 disponi A 283 r Qualiter Qualiter . . . notari] Et quomodo praedicta intelliguntur E Qualiter omnia et praedictum possunt vocari A Qualiter] Quare K 163 de₁ . . . capitulo₂ om. AK 165 Conclusio septima K 166 dicendo] distinguendo K habitum] habituum AEK 167–168 quodammodo] quendam L Li 168 puerum E 59 vb esse 168–169 fortitudinem vel debilitatem] et L 169 debilitatem K 110 va signavimus (!) quodammodo qualem] qualem quendam L Li 170 ita] add. bene AE 170–171 quantitatis Li 171 sicut] sed L 172 iterum] recte K aliquando om. L 172–173 communiter om. L 173 capimus AE accipimus K congregationem] coniunctam rationem K 175 stabilitate seu de om. K 179 mobile om. A et aliter] vel AE 180 sed Li 144 rb species 181 oppositae] distinctae AE capitur AEK 182 capiatur] capitur AELi stricte] restrictive A restricte EK 183 tunc] add. habitus est inferior ad dispositionem et Li 184 Dispositiones vero om. A 185 quodammodo] quemadmodum L 186 qui autem] quidem qui

²³ Ibid. 2,4, 1106a4–6.

²⁴ Cf. not.15; *Metaph.* 5 t.25 c.20, 1022b10–14.

retinent habitum²⁵. “ Quando autem ambo nomina communiter capiuntur, tunc sunt tamquam una species qualitatis et tamquam unum genus specierum inferiorum, quia sunt nomina synonyma. Quod autem habitus sic aliquando
190 capiatur, videtur esse manifestum in II *Ethicorum*²⁶, ubi dicit Aristoteles tria esse in anima, scilicet potentias, habitus et dispositiones; et de operationibus tacet, quia nullus opinaretur virtutes esse operationes. Et haec divisio non esset bona nisi capiendo habitum large ad qualitates, sive de facili sive de difficili mobiles. Describit etiam habitum dicens: „Habitus sunt, secundum quos ad
195 passiones habemus bene vel male²⁷. “ Et hoc convenit bonae vel malae dispositioni, licet non ita perfecte sicut habitui firmato. Deinde cum probasset, quod virtutes non sunt passiones nec potentiae, concludit eas esse habitus; et non esset ex sufficienti divisione conclusum, nisi large capiendo habitum et virtutem, scilicet sine connotatione permanentiae.

200 Et est circa hoc notandum, quod si hoc nomen ‚habitus‘ sumatur sic large, tunc species eius sunt virtus et vitium etiam large sumpta sine connotatione permanentiae. Et ita consequenter virtutis et vitii species essent iustitia, temperantia, sanitas, pulchritudo et nomina opposita etiam large sumpta, scilicet sine connotatione permanentiae. Si vero habitus sumatur proprie, tunc species eius
205 sunt etiam virtus et vitium, scientia, prudentia, iustitia, iniustitia et huiusmodi nomina proprie sumpta, prout connotant firmitatem et permanentiam. Unde sic aliquando patientem ephemeram non dicimus aegrum, sed male vel non bene dispositum; et aliquem etiam, cum evasit ab aegritudine, nondum dicimus sanum, sed bene dispositum. Et sic forte concordaretur controversia quorundam
210 dicentium sanum et aegrum esse contraria mediata et aliorum dicentium ea esse contraria immediata. Nam communiter capiendo sanum et aegrum essent contraria immediata. Oportet enim aut bene esse dispositum aut male, sed capiendo

K non *om.* *E* 187–188 autem . . . tamquam₁ *om.* *A* 188 tamquam₂] tamen *A* 188–189 inferiorum] inferatum *A* 190 capitur *K* 191 scilicet] videlicet *EK* potentiam *L* 192 opinaretur] operaretur *K* esse] sine *K* operationibus *K* 193 large] *add.* prout se extendit *AE* 194 ad] aut *E* 195 passiones *L* 38 *ra* habemus 195–196 bene vel male disponi *A* 196 non ita perfecte] nam ista perfectione *A* perfecte] proprie *L* cum] quod *E* 197 non₂ *om.* *L* 198 virtutem] dispositionem *Li* 201 vitium *E* 60 *ra* etiam etiam] et sic haec nomina *A* 202 virtutes *EK* vitia *K* 203 nomina opposita] eorum aequivoca *A* eorum *A* 283 *v* aequivoca 205 iniustitia] *add.* aegritudo sanitas *Li* 206 Unde] ut *A* 207 patientiam *L* ephemeram *om.* *L* *add.* parva pestis *K* et phimeram *Li* non₁] nos *A* 209 concordaretur] concederetur *A* 212 Oportet] Sed *A*

²⁵ *Praed.* 8, 9a10–13.

²⁶ *Ethic.* 2,4, 1105b20.

²⁷ Cf. *ibid.* 1105b25–26.

sanum et aegrum stricte, prout connotant ,de difficili mobile', tunc essent contraria mediata.

Sed tunc iterum est dubitatio, quomodo haec nomina ,habitus' et ,dispositio' sic accepta communiter, quod non connotant fortem permanentiam vel facilem remotionem, se habeant ad eadem nomina sumpta strictius, scilicet prout habitus connotat permanentiam et dispositio facilem mobilitatem.

Respondeo, sicut mihi videtur, quod illae differentiae facile vel difficile, mobile aut etiam permansivum aut transitorium vel intensum vel remissum aut forte aut debile aut firmum vel infirmum etc. non sunt differentiae essentielles qualitatum, quibus solent communiter attribui, sed accidentales et denominative praedicabiles de eis. Quod apparet, quia his divisionibus dividuntur quasi omnes qualitates, saltem maxime de prima specie et de tertia, quantumcumque etiam sint secundum se eiusdem speciei specialissimae; ut scientia, quod triangulus habet tres etc., demonstrative per eandem demonstrationem acquisita est in illo firmata per frequentem et repetitam meditationem circa illam, et est in alio transitoria sine permanentia; et qualitas acquisita per longum tempus et multiplices operationes inclinans ad actus temporales aut liberales est fortis permanentiae in eodem, in quo a principio suae acquisitionis erat de facili mobilis; et calor alius est intensus, alius est remissus, in isto bene permansivus et in illo citissime auferibilis, et sic de aliis.

Et ideo ego credo, quod ista nomina ,habitus' et ,dispositio' illas dispositiones connotantia praedicentur accidentaliter et denominative, tamquam passionem de suis subiectis, de illis nominibus ,habitus' vel ,dispositio' simpliciter sumptis vel sine huiusmodi connotationibus. Et hoc non obstante ego credo, quod huiusmodi nomina debent poni de praedicamento qualitatis, quia praedicantur proprie in quale, ut qualis est caliditas vel fortitudo, dicitur intensa vel remissa, fortis vel debilis; et qualis est habitus iustitiae vel temperantiae in isto, dicimus: firmus vel infirmus, stabilis vel instabilis.

Unde notandum, quod nomina qualitatum primitus possunt dividi in duas differentias. Sicut enim dicimus nomina significativa esse quaedam primae in-

enim] *add.* animal *AE* 213 notant *LLi* mobilitatem *AEL* essent] sunt *AE* 213–214 contraria] *add.* sibi *K add.* lato modo *Li* contraria *K 110 vb* sibi mediata 215 iterum est] directe esset *K* 216 connotent *K* forte *E* 218 dispositionem *AKLLi* 219 ista differentia *L* 220 permanentivum *A* 220–221 aut₃ . . . infirmum *om. L* 222 quibus] quia licet *L* communiter *om. L* denominative] directe *A* 224 saltem *Li 144 va* maxime 226 tres] *add.* angulos *AE* demonstrative . . . illo] de istis habetur demonstrative scientia quae est *AE* 227 istam *L* istam *L 38 rb* et alio] aliam *A* secunda *K* illo *Li* 228–229 multiplicatas *LLi* 229 actus] tempus *A* temperatos *LLi* 229–230 permanentia *A* 230 a *om. A* 234 connotative *K* accidentaliter *E 60 rb* et denominative denominative] differentem *A* 236 credo] dico *Li* 239 habitus] *add.* iustus *K* dicemus *A* 241 primitus] prius *A* duas] suas *A* 242 sicut enim *A 284 r* dicimus

tentionis et alia secundae intentionis, ita nomina qualitatum quaedam prima intentione pertinent ad qualitatem, et alia secunda intentione. Nomina enim prima
245 intentione pertinentia ad qualitatem essent, quae vel quorum concreta praedicarentur proprie in quale de terminis substantialibus vel etiam forte de terminis de praedicamento qualitatis, sicut essent ista nomina ‚virtus‘, ‚vitium‘, ‚scientia‘, ‚prudentia‘, ‚sanitas‘, ‚castitas‘ etc., quae ponit Aristoteles²⁸ pertinere ad primam speciem, et similiter nomina potentiarum vel impotentiarum naturalium
250 de secunda specie, et similiter ista nomina ‚albedo‘, ‚caliditas‘, ‚gravitas‘ etc., quae ponuntur de tertia specie, et amplius ‚triangulus‘, ‚circulus‘, ‚rectitudo‘, ‚curvitas‘ et ‚paritas‘ vel ‚imparitas‘ etc., quae ponuntur de quarta specie. Illa autem nomina pertinerent secunda intentione ad qualitatem, quae de prius dictis terminis qualitatis praedicarentur proprie in quale tamquam passiones
255 eorum, potius quam de terminis substantialibus, ut quod albedo quaedam est clara, quaedam obscura, et vox eiusdem speciei, scilicet in eodem tono gravitatis quaedam fortis, quaedam debilis, quaedam rauca, quaedam plana, et caliditas quaedam intensa, alia remissa, et aegritudo quaedam acuta, quaedam hebes, et sanitas vel scientia quaedam firma, quaedam labilis vel infirma, et sic de aliis.
260 Unde notandum est, quod nullum est inconveniens in eodem praedicamento terminos aliquos denominative praedicari de aliis et non essentialiter. Est enim praedicatio denominativa, quod magnitudines sunt tres vel quattuor, quod pater est maior filio, quod aequale est simile, etc. Ideo bene ita hoc concedendum est in praedicamento qualitatis, sicut apparuit. Haec sint dicta de prima specie
265 qualitatis, quae sunt obscura, quia non saepius pertractata²⁹.

Tunc solvuntur rationes principales.

Ad 1. Ad primam conceditur, quod illi termini ‚habitus‘ et ‚dispositio‘, prout pertinent ad primam speciem qualitatis, dicuntur ad aliquid, non quia proprie sint de praedicamento ‚ad aliquid‘, sed quia in eorum rationibus includitur ali-

243 ita] ut *A* ista *L* 243–244 primae intentionis *A* 246 proprie *om.* *K* etiam forte *om.* *L* terminis₂] *add.* accidentalibus scilicet de terminis *Li* 247 praedicamento] *add.* quantitatis vel *AE* quantitatis *L* essent ista nomina *om.* *L* 248 sanitas castitas *om.* *K* 249 speciem] *add.* qualitatis *KLi* naturalium *om.* *AE* 250 ista nomina *om.* *A* gravitas] frigiditas *AE* 251 tertia] ista *L* triangulus *om.* *K* circulus *om.* *A* rectitudo] rotundum *K* 252 et . . . imparitas *om.* *K* paritas] parvitas *Li* ponuntur] putantur *K* 255 ut quod] quia *K* 257 quaedam₃ . . . plana *om.* *K* 258–259 et *K* 111 *ra* sanitas 261 denominative . . . essentialiter] praedicari de terminis aliorum praedicamentorum, sed non essentialiter, sed denominative *AE* 261 Est *L* 38 *va* enim 262 quod₁ *om.* *AE* 264 sicut apparuit] quod termini de eodem praedicamento de se invicem possunt praedicari denominative et *AE* sunt *L* 265 quia] et *L* 266 principales *om.* *AE* 267

²⁸ Cf. not. 2–5.

²⁹ *Praed.* 7, 8b21–23.

quis respectus, quia qualitas sic non dicitur habitus vel dispositio, nisi in quan- 270
tum secundum eam habens se habet bene vel male, et hoc connotat, quod sit
habenti conveniens vel disconveniens.

Ad 2. Ad aliam concessum est, quod licet calor et frigiditas sint habitus, ta-
men haec nomina non sunt illius nominis species, nec illud est eorum genus.

Ad 3. Ad aliam dictum est, quomodo haec nomina ‚habitus‘ et ‚dispositio‘ 275
sunt una species aequivalenter, et quomodo non, sed diverse et opposite vel sicut
superius et inferius.

Ad 4. Ad aliam dicitur eodem modo. Et si quaeratur, quae ergo est una spe-
cies specialissima huius generis ‚habitus‘, dicitur forte, quod hoc nomen ‚iusti-
tia‘ vel hoc nomen ‚prudentia‘, hoc nomen ‚pulchritudo‘ vel ‚scientia‘ etc., nisi 280
ista nomina habeant iterum alia sub se communia nomina connotantia bene vel
male etc., de quibus essentialiter praedicentur, et si habeant, tamen oportet
esse statum.

Ad 5. Et simili modo procedit ultima ratio.

concedatur *K* 269 sunt *AEK* 270 sic *om. AE* 270–271 in quantum *om. AE* 271
habeat *AE* connotat *Li 144 vb* quod 272 habiti *E* habitui *L* vel *E 60 va* discon-
veniens 273 Ad secundam *AE* 275 Ad tertiam *AE* Ad aliam dictum] Alia dicta *L*
quomodo] quando *K* 276 sint *E* aequaliter *K* diversimode *K* 277 inferius ad
superius etc. *L* 278 Ad quartam *AE* 279 diceretur *AEK* 280 scientia] *add.* sanitas
aegritudo *LLi* etc. nisi] et non *L* 281 habeant] habuerint *K* iterum] inter se *K*
communia] quam *L* 282 praedicentur et si habeant] praedicantur *K* si] *add.* se *L* 284
ratio] *add.* Haec ille *AL add.* Et haec de quaestione *E add.* Et sic patet quaestio etc. *K add.*
etc. etc. etc. *Li*

QUAESTIO 16

1 Utrum quattuor species qualitatis sint bene assignatae ab Aristotele¹, scilicet quod prima est habitus et dispositio, secunda potentia et impotentia, tertia passio et passibilis qualitas, quarta forma et circa hoc aliquid constans figura.

1. Et iam argutum fuit de prima specie, nunc arguitur de secunda, primo quia
5 potentia est ad aliquid secundum Commentatorem IX *Metaphysicae*², ubi dicit, quod actus et potentia sunt relative opposita. Vel si potentia non ponitur determinate de praedicamento ‚ad aliquid‘, tamen nec debet etiam poni determinate de praedicamento qualitatis, quia communiter invenitur in quolibet decem praedicamentorum. Dicit enim Commentator in prooemio *De anima*³, quod actus
10 et potentia „contingunt omnibus praedicamentis, et sunt differentiae valde oppositae“. Et Aristoteles in III *Physicorum*⁴ et V et VII *Metaphysicae*⁵ vult, quod secundum omne praedicamentum dicitur actus et potentia, ut quia A est homo et B potest esse homo, A est album vel tricubitus vel pater, et B potest esse album vel tricubitus vel pater, et sic de aliis. Et manifestum est, quod actus non
15 pertinet determinate ad qualitatem, sed invenitur in aliis praedicamentis. Anima enim ita est actus sicut albedo et caliditas, et ita etiam magnitudo et motus et actio et passio. Et tamen in eisdem praedicamentis debent poni actus et potentia, cum sint opposita vel sibi invicem correspondentia.

2. Et iterum non videtur, quod actus et potentia debeant poni differentiae
20 vel species praedicabilium, sed copularum in propositionibus, quia de omni praedicamento possunt praedicari praedicabilia eadem de subiectis eisdem mediante hac copula ‚est‘, quae significat actum, vel mediante hac copula ‚potest esse‘, quae significat potentiam.

A 284 v E 60 va K 111 ra L 38 va Li 144 vb 1 Quaeritur consequenter decimoseptimo de quattuor speciebus qualitatis simul utrum sint A Quaeritur decimoseptimo de quattuor speciebus qualitatis simul utrum sint E Utrum istae K Quaeritur utrum L Consequenter quaeritur 16° simul de 4 speciebus qualitatis utrum Li 1–2 scilicet quod om. K 2 sit AE 3 hoc om. L Li 4 fuit] est AE arguitur om. A primo om. AE 6 ponatur Li 11 vult] dicit AE 13 B₂ om. Li esse] est Li 15 praedicamentis L 38 vb Anima 16 sicut] secundum quod K 17 actus] habitus K 19 debent AE 20 species] potentias K 21 mediante] manente K 22 esse om. KL 23–24 potentiam K 111 rb

¹ *Praed.* 8, 8b26–27; 9a14–16; 9a28–29; 10a11–12.

² *Averr. Metaph.* 9 com.11 (in 9,6, 1048a28–30).

³ *Averr. Anim.* 1 comm. 6 (in 1,1, 402a23–b1).

⁴ *Phys.* 3 t.6 c.1, 201a9–10.

⁵ *Metaph.* 5 t.14 c.7, 1017a35–b2; 7 t.31–32 c.9, 1034b7–19.

3. Item hoc nomen ‚impotentia‘ est privativum, quod non debet poni species
praedicamenti positivi. 25

4. Item ista nomina ‚potentia‘ et ‚impotentia‘ sunt diversarum rationum et
opposita. Ergo non possunt esse una species, de quocumque praedicamento hoc
fuerit. Et similiter argueretur de illis nominibus ‚passio‘ et ‚passibilis qualitas‘, et
etiam de illis ‚forma‘ et ‚circa hoc aliquid constans figura‘.

5. Item ista nomina ‚passio‘ et ‚passibile‘ pertinent ad praedicamentum passio- 30
nis, quod est distinctum contra praedicamentum qualitatis⁶.

6. Item hoc nomen ‚forma‘ aequè primo et principalius dicitur de formis sub-
stantialibus quam de qualitatibus, nec solum dicitur de qualitatibus quartae spe-
ciei, immo aequè bene vel melius de qualitatibus tertiae speciei, secundae et
primae; ergo non bene ponitur de quarta specie. 35

7. Item istae quattuor species non sufficiunt, quia in qua specie essent veloci-
tas, tarditas, intensum, remissum, regulare, irregulare, uniforme, difforme,
nobile, dignum et sic de multis aliis? Et multae etiam qualitates nobis insensibiles
omni die recipiuntur in istis inferioribus a corporibus caelestibus, et non est
facile assignare, in qua istarum specierum debeant reponi. 40

Oppositum arguitur auctoritate Aristotelis, qui nobis assignat istas quattuor
species⁷ et non alias.

Cum in praecedenti quaestione dictum fuit de prima specie satis, nunc quan-
tum ad secundam notandum est, quod hoc nomen ‚impotentia‘ non capitur hic
simpliciter privative, nec capitur ibi potentia, prout significat rem posse esse, vel 45
posse esse albam vel sanam aut posse ambulare aut sedere etc. Sed capitur poten-
tia pro qualitate naturali, secundum quam habens eam se habet bene ad prompte
sibi operandum convenientia et ad resistendum nocivis. Et impotentia vocatur
qualitas, secundum quam est de facili passibile passibilibus nocivis et ineptum ad
fortes operationes et convenientes. 50

Item 24–25 Item . . . positivi *om. AE* 24 impotentia] potentia *L* 26 Tertio *AE*
nomina *E 60 vb* potentia 27 possunt esse] sunt *AE* 28 arguitur *K* 30 Quarto *AE*
32 Item quinto *AE* forma] figura *Li* aequè primo et *om. AE* primo] immo *Li* et]
immo *K* 33 qualitatibus] formis qualitativis *AE* 36 quia] *add. non videtur AE* essent]
add. isti termini AE 37 regulare irregulare *om. L* 39 omni die] omnimode *L* 40 ista-
rum *Li 145 ra* specierum 41 assignavit *KL* 43 Cum] Unde *L* fuit] sit *Li* 43–44
quantum . . . est] dicendum est de secunda notando *L* 44 secundum *K add. speciem AE*
capitur] sic ponitur *K* 46 sedere] videre *AE* 47 bene *om. AE* habet se *A 285 r* ad
prompte 48 convenientia] convenientiam secundum quam aliquid est de facili passibile
AE 49 passibilibus] passionibus *Li* et] ad *L* 51 Et] ut *L* alia] ista *L* differat

⁶ Cf. *Praed.* 4, 1b25–27.

⁷ Cf. not.1.

Et dictum fuit iam in alia quaestione⁸, quomodo differant qualitates de ista specie a qualitatibus de prima specie. Quod enim sint tales qualitates quaedam acquisitae et quaedam innatae, dicit Aristoteles bene VI *Ethicorum*⁹, ubi quantum ad potentiam cognoscitivam circa agibilia ponit duplicem virtutem, unam
55 prudentiam, quae est virtus acquisita directiva virtutum moralium in suis operationibus, aliam deinoticam, quae est naturalis subtilitas ad prompte discernendum et iudicandum. Et ita etiam hoc est verum circa speculabilia; sunt enim multi a natura rudes et alii naturaliter ingeniosi. Et ita etiam dicit esse quantum ad virtutes appetitus; sunt enim virtutes morales acquisitae ex consuetudine
60 agendi secundum rectam rationem, quas vocat virtutes principales¹⁰; et sunt aliae virtutes naturales habentes se ad praedictas proportionaliter, sicut deinotica ad prudentiam, de quibus dicit Aristoteles: „Sic omnibus enim videtur, singulos morum existere naturaliter aliquid, etenim iusti, et temperati et fortes, et alia habemus confestim a nativitate¹¹.“ Et dicit hos naturales habitus inesse pueris
65 et bestiis¹². Unde sic in toto V *De animalibus* determinat Aristoteles de naturalibus moribus bestiarum¹³.

Et est etiam notandum circa hoc, quod in multis illae potentiae naturales non habent sibi nomina propria imposita, sicut dicit Aristoteles¹⁴. Ideo cum multae illarum potentiarum disponant ad artes et scientias et ad virtutes morales
70 citius et perfectius acquirendas, nominantur saepe modo attributionis nominibus illarum artium vel virtutum, quibus subordinantur. Sic enim, ut dicit Aristoteles¹⁵, dicuntur a nativitate confestim iusti et temperati, prudentes et artificiosi.

qualitas L 52 a qualitatibus . . . quaedam] scilicet quod quaedam illarum qualitatum sint
AE 53 quaedam L 39 ra innatae innatae] add. ut AE dixit A bene om. L 54 ponat
L 55 directiva om. L 56 deinoticam om. L deinocrasia(!) AE naturalis] temporalis L 56–57 decernendum AE 57 iudicandum] videndum AE in distinguendum K
verum om. AE speculativa ALi 58 multi] add. seu aliqui AE multae K a natura E 61 ra
rudes alii] multae K 59 appetitivas K morales] naturales L 60–61 principales . . .
virtutes om. L 61 ad praedictas om. AE deinotica] aliquae virtutes se habent AE
62 dicit] loquitur AE 63 aliquid] aequaliter E etenim iusti et temperati] et iniusti et
intemperati Li 65 V] libro L VIII Li 65–66 de K III va naturalibus 67 naturales]
materiales L 69 disponunt AEKL 70 citius corrupt. K 73 vocantur] videntur L quae]

⁸ Cf. q.15 lin.86–94.

⁹ *Ethic.* 6,11, 1142b34–1143a11; 6,13, 1144a23–26, b14–17.

¹⁰ Ibid. 13, 1144b1–4.

¹¹ Ibid. b4–6.

¹² Ibid. b8–9.

¹³ Immo l.9, 608a–633 b.

¹⁴ *Praed.* 8, 10b1–2.

¹⁵ *Ethic.* 6,13, 1144b5–6; Burid. *In Ethic.* 6 q.1 f.116rb: Ad hoc breviter dicendum est, quod inclinationes, quas a nativitate habemus, non sunt mores proprie, sed mores dicuntur secundum similitudinem eo quod ad similitudinem morum inclinant.

Illae autem qualitates naturales vocantur potentiae, quae disponunt ad artes et scientias et virtutes morales, et universaliter ad operationes nobis convenientes; dicuntur ergo potentiae, id est fortitudines naturales. Illae autem, quae disponunt ad vitia et ineptitudinem operationum nobis convenientium, vocantur impotentiae seu debilitates naturales. Et sic iam manifestum est, quod ista nomina ,potens' et ,impotens' sic accepta praedicantur proprie in quale, quemadmodum et ista nomina ,fortis' et ,debilis'.

Ideo concluditur, quod ista nomina ,potentia' et ,impotentia' sic accepta pertinent proprie ad praedicamentum qualitatis, et quod sunt species huius generis ,qualitas', et non specialissimae, sed subalternae, continentes sub se multas alias species, sicut etiam in prima specie virtus et vitium plurimas continebant. Est enim potentia idem quod virtus naturalis, et impotentia idem quod vitium naturale. Concluditur etiam, quod ista nomina non sunt una species, sed diversae et contrariae, sicut virtus et vitium. Sed si imponeretur eis nomen commune, sicut albedini et nigredini ,color', et sicut virtuti et vitio ,habitus', et si illud nomen esset B, tunc B esset una species qualitatis. Et ad istum sensum et non ad alium ponuntur potentia naturalis et impotentia esse unum genus vel una species qualitatis. Haec igitur sint dicta de secunda specie qualitatis.

Ad tertiam speciem vel ad tertium modum qualitatis reducuntur per ordinem tres diversi modi qualitatum. Primo enim et principaliter sunt de illa tertia specie qualitates proprie sensibiles sensibus exterioribus, et illis sunt valde bene nomina specifica imposita secundum earum rationes simplices et absolutas, ut ,caliditas', ,frigiditas', ,nigredo', ,albedo', ,dulcedo' etc.¹⁶ Sic enim sunt notae vulgo, quia sunt per se sensibiles habitus. Et potentiae naturales, cum non fuerint sensibiles, non innotescunt nobis nisi per operationes ab eis provenientes. Ideo non sunt eis nomina simpliciter imposita absolute, sed in ordine ad operationes¹⁷. Ideo nomina primae speciei vel secundae qualitatis quosdam respectus includunt in suis rationibus, quod non est ita de nominibus tertiae speciei.

quia *K* 74 scientias] passiones *L* universale *L* 76 convenientem *L* 78 potentia et impotentia *AE* proprie *om. AE* 81 proprie *om. L* species quaedam *KLLi* 82 non *om. L* 83 plurimas continebant *om. L* continebat *AE* continebantur *Li* 84 impotentiae *K* 85 etiam] ergo *AE* 87 et sicut *A* 286 *v* virtuti vitii *K* vitio *L* 39 *rb* et (!) habitus si] sic *L* 87–88 si . . . esset₁] sit istud nomen *K* 88 esset₁ *om. LLi* 89 una] secunda *AE* 90 Haec . . . qualitatis *om. AE* 91 vel ad *Li* 145 *rb* tertium 92 tres *om. A* modi *E* 61 *rb* qualitatum qualitatum *om. A* 93 illae *EL* 94 specificae *AK* simplices et *om. K* 95 frigiditas *om. K* notae] voce *L* 96 habitus. Et potentiae] actus autem et impotentiae *L* non *om. A* 97 innotescunt *incert. K* enotescunt *L* 98 absolute *om. K* absoluta *AE* 99 secundae *om. Li* quosdam respectus] quasdam rationes *AE*

¹⁶ *Praed.* 8, 9a28–31, b4–9.

¹⁷ Cf. *ibid.* 10b1–3.

Praedictae autem species de tertia specie reponendae sunt in quinque generibus secundum quinque sensus exteriores. Omnium enim proprie visibilium ponitur genus color, omnium audibilium sonus, omnium odorabilem odor, omnium gustabilem sapor. Tangibilibus autem non est proprium nomen generale impositum, sed potest imponi et sit illud B. Tunc erit B genus ad omnes qualitates tangibiles, sicut color ad omnes visibiles. Sed adhuc secundum conceptum communiorem posset illis omnibus qualitatibus illorum quinque generum imponi nomen communius, quod sit A. Et tunc A erit una species qualitatis et unum magnum genus qualitatis significans omnes illas qualitates sine respectu ad aliquid, quod innatum sit ab eis provenire. Et possibile est, quod de speciebus illius generis praedicabuntur termini de prima specie vel de secunda. Sed hoc erit denominative propter additionem connotationis. Sic caliditas vel frigiditas, durities vel mollietates dicuntur aliquando habitus vel dispositiones, potentiae naturales vel impotentiae, in quantum ab eis innatae sunt provenire operationes convenientes vel disconvenientes.

Deinde cum praedictae qualitates immutent sensus nostros et media, per quae sentimus, qualitates sic ab eis impressae in organis sensitivis et in mediis, quae solent vocari species sensibiles, pertinent secundo ordine ad hanc tertiam speciem qualitatis, ita quod si haberemus nomina imposita ad significandum huiusmodi species sensibiles simpliciter et absolute sine connotatione aliena, sicut caliditas significat caliditatem, illa nomina essent de tertia specie.

Postea tertio ordine quia mediante sensu ab huiusmodi qualitatibus sensibilibus movetur appetitus sensitivus, illae impressiones, quae dicuntur passiones appetitus sensitivi, pertinent ad istam tertiam speciem. Et nomina, quae significant eas simpliciter et absolute, essent de ista specie, ut ira, timor, delectatio¹⁸. Et si haec tertia species qualitatis sic intelligatur extendi, quod omnia nomina appropriate simpliciter et absolute significantia qualitates substantiis inhaerentes, quarum concreta praedicantur proprie in quale de terminis substantialibus supponentibus pro illis substantiis, quibus illae qualitates inhaerent,

101–102 generibus secundum] quibus sunt *L* 102 proprium *Li* 102–103 ponit *A*
103 audibilium] invisibilium *L* 103–104 omnium gustabilem sapor *om. AEK* sapor] gustus *L* 105 posset *Li* 106 adhuc] ad *K* 107 potest *KL* 109 magnum] bonum *K om. L* qualitates *om. A* sine] in *Li* 109–110 aliquid] aliquod opus *LLi*
111 praedicabuntur] praedicabilem *Li add. bene KLi* hoc] *add. non L* 111–112 denominative *K III vb* propter 116 immutant *K* 118 vocare *E* secundo] de *L* tertiam *om. K* 122 quia] apparet mihi quod *AE* quia *L 39 va* mediante 123 moventur appetitus sensitivi *K* 123–124 illae . . . sensitivi *om. K* 124 pertinent] *add. tertio modo AE* 124–125 significant ea *K* 125 ista] *add. tertia AEK* specie] *add. tertio modo AE*
125–126 delectatio *om. L add. laetitia E et add. et gaudium etc. AE* 126 qualitatis sic *om. L* intelligitur *AE* 128 praedicantur *E 61 va* proprie 129 illis *A 286 r* subiectis

¹⁸ Ibid. 9b33–10a2; cf. *Ethic.* 2,4,1105b21–23.

ponerentur pertinere ad istam speciem, et quod illis omnibus secundum illam rationem communem, secundum quam substantiae eis subiectae dicuntur simpliciter et absolute quales, secundum eas imponderetur nomen commune, quod sit C. Tunc manifestum est, quod hoc nomen C esset illa tertia species qualitatis, et esset bene distincta contra primam speciem et contra secundam, quae non praedicantur in quale secundum conceptus absolutos, nec significant qualitates, quas significant, secundum conceptus absolutos. Ista autem qualitates de ista specie tertia vocantur ‚passiones‘ et ‚passibiles qualitates‘, sicut dicit Aristoteles¹⁹. Et secundum eas corpora naturalia communiter patiuntur et alterantur, vel sunt passibilia, vel quia etiam passiones inferunt sensibus quantum ad qualitates sensibiles, vel etiam quia secundum eas sensus et appetitus formaliter patiuntur. Sed sine dubio, si illa nomina imponantur ad significandum illas qualitates secundum illas connotationes, secundum quas patimur vel sumus passibiles et alterabiles, secundum eas illa nomina non essent proprie de praedicamento qualitatis, sed passionis. Et ideo hoc nomen ‚passio‘ vel ‚passibile‘ non est de praedicamento qualitatis nec de ista tertia specie qualitatis, nisi ad placitum ponatur significare illas qualitates simpliciter et sine tali connotatione. Et haec sint dicta de illa tertia specie qualitatis.

Ad quartam autem speciem²⁰ pertinent nomina praedicabilia appropriate de terminis de praedicamento quantitatis in quale aut etiam de terminis substantialibus mediante praedicatione eorum de illis terminis de praedicamento quantitatis, verbi gratia hoc nomen ‚figura‘ et species eius; corpus enim proprie dicitur sphaericum vel cubitum. Et si caelum dicitur sphaericum, hoc est ratione, qua eius magnitudo est sphaerica. Et superficies dicitur circularis vel quadrata. Et alia etiam plurima nomina, quae non sunt species figurae, praedicantur appropriate de terminis de praedicamento quantitatis in quale, ut quod linea est recta vel curva, superficies concava vel gibbosa, numerus par vel impar, abundans vel perfectus, quadratus vel cubitus etc. Et iterum etiam plurima artificialia ea ratione, qua dicuntur artificialia, differunt penes figuras suas, secundum quas differentias

substantiis] subiectis *AE* 130 ponantur *K* istam] *add.* tertiam *AE* et quod illis omnibus *om. AE* 131 subiectae *om. L* 136 secundum . . . absolutos] absolute *AE* ista *om. AE* 137 tertia] secunda *E* vocantur] ponantur *L* 138 secundum eas] in ea *A* patiuntur] ponuntur *L* 139 passibiles *A* quia etiam] qui *E* quia *Li* 145 *va* etiam 140 vel etiam *om. AE* 142 illas connotationes secundum *om. A* secundum quas] quod *KLi* passibiles] sensibiles *A* 143 non *om. E* 145 qualitatis₂ *om. AE* 146–147 Et . . . qualitatis *om. AE* 149 quantitatis] qualitatis *Li* 150 eorum de illis] illorum *AE* 151 et] est *AE* 152 cubitum] *add.* vel figuratum *AE* 154 non *om. K* 155 terminis de praedicamento] praedicamentis *K* 157 iterum] recte *AEK* 158 differunt]

¹⁹ Ibid. 9a28–29.

²⁰ Ibid. 10a11–12.

imponuntur eis diversa nomina, quae etiam pertinent ad istam quartam speciem,
 160 ut quod argentum vel aes secundum diversas figuras vocatur pocus vel cyphus
 vel statua, et ferrum cultellus vel securis vel serra vel martellus, et lignum lec-
 tulus, scamnum vel archa etc.

Cum ergo hoc nomen ‚figura‘ non esset satis commune huic toti speciei,
 Aristoteles apposuit sub disiunctione illud nomen ‚forma‘²¹, non prout forma
 165 dicitur communiter de omni actu perficiente materiam vel subiectum aliquod,
 cui inhaeret, sed prout restringitur ad dispositiones quantitativas significatas per
 nomina praedicabilia in quale, prout virum vel mulierem dicimus formosum,
 quia bene commensuratum secundum quantitatem et figuras membrorum. Et ita
 quarta species differt multum a tribus praecedentibus, quia in tribus prioribus
 170 nomina abstracta significant dispositiones additas subiectis, pro quibus concreta
 supponunt, et inhaerentes eis, et pro illis etiam dispositionibus additis suppo-
 nunt, ut albedo, caliditas, iustitia, sanitas sive habitualis sive naturalis, sunt quali-
 tates inhaerentes subiectis albis, calidis, iustis vel sanis; figura autem non est
 distincta a magnitudine figurata nec paritas a numero pari. Et haec sint dicta de
 175 quarta specie qualitatis.

Nunc respondeo directe ad quaestionem. Et dico, quod quattuor sunt magnae
 et principales species vel magna et principalia genera in praedicamento qualitatis.
 Primum est hoc nomen ‚habitus‘, absolutum ab illa connotatione ‚facile vel diffi-
 cile mobile‘. Secundum est nomen, quod indifferenter imponeretur ad signifi-
 180 candum naturales potentias vel impotentias. Tertium est nomen, quod imponere-
 tur simpliciter et absolute ad significandum omnes qualitates substantiis inhae-
 rentes, quae vel eorum concreta essent proprie praedicabilia de terminis substan-
 tialibus in quale et immediate, ita quod non mediante praedicatione eorum de
 terminis aliorum praedicamentorum. Quartum est nomen commune omnibus
 185 nominibus appropriate praedicabilibus in quale de terminis de praedicamento
 quantitatis.

dicuntur *Li* differentias *om. AE* 160 ar- *L* 39 *vb* gentum diversas] *add.* rationes et
AE figuras] rationes *K* pocus vel *om. AE* 160–161 cyphus *K* 112 *ra* vel statua 161
 vel martellus *om. AE* 162–163 etc. *E* 61 *vb* Cum 163 hoc nomen] haec *L* esset]
 est *AE add.* nomen *KL* 164 apponit *KL* distinctionem *L* 165 materiam] malitiam *K*
 subiecti *K* solum *incert. L* aliquod *om. K* aliquid *L* 166 cui *om. L* inhaerent *L*
 cui inhaeret] inhaerenter *Li* quantitativas] quas *Li* 167 diceremus *Li* 169 differ-
 ret *A* quia in tribus *om. Li* 170 subiectis] substantiis *Li* 171–172 et₁ . . . supponunt
om. AEK 172 naturalis *om. L* sunt] sive *AE* sed *K* 173 subiectis] substantiis *E*
 albis *om. Li* 175–176 qualitatis *A* 286 *v* Nunc 177 magna et *om. AE* 179 indifferen-
 ter *om. Li* 180–181 naturales . . . imponeretur *om. Li* 181 ad significandum *om. Li*
 substantiis] subiectis *AE* 183 in quale *om. AE* non *om. K* 185 praedicabilibus]
 nominibus *E* 186 qualitatis *A* 187–188 Sed . . . qualitatis *om. K* 187 tamen] causam

²¹ Ibid. 10a12.

Sed tamen non oportet dicere, quod omnes termini de praedicamento qualitatatis sint proprie in aliqua illarum specierum; immo sunt alia nomina per prius praedicabilia in quale de aliis terminis quam de terminis substantialibus aut quantitativis, ut quod motus vel actio vel passio dicitur velox vel tarda, regularis vel irregularis, et caliditas dicitur intensa vel remissa, et sic de multis aliis, de quibus ante dictum fuit. Et hoc notavit Aristoteles in capitulo de qualitate dicens: „Et fortassis alii apparebunt modi qualitatatis, sed qui maxime dicuntur, hi sunt²².“ 190

Et ex dictis, si quis ea omnia bene considerat, solutae sunt omnes rationes, quae fiebant in principio quaestionis. 195

L 188 sint] sunt *KL* 190 tardus *Li* 191 dicitur *Li* 145 *vb* intensa de₂ *om. L*
 193 apparebunt *L* 40 *ra* qualitatatis modi hi]huius *L* 194 Ex praedictis *K* consideret *L*
 consideraret *Li* 195 quaestionis] *add.* Et haec de quaestione pro nunc *A add.* Et haec de
 quaestione *E add.* Et sic patet quaestio; et sequitur alia *K*

²² Ibid.10a25–26.

QUAESTIO 17

1 Quaeritur de actione et passione.

Et debemus supponere ex naturali philosophia, quod eadem res est actio et passio et motus¹. Et sequitur quaerere, utrum isti termini ,actio' et ,passio' sint praedicamenta diversa ab invicem et etiam a praedicamento de ad aliquid et ab aliis praedicamentis².

1. Et arguitur primo, quod neutrum illorum sit praedicamentum sive genus generalissimum, quia eis potest assignari terminus communior praedicabilis de eis essentialiter, scilicet iste terminus ,motus' vel ,mutatio'³. Nam si non sit essentialis praedicatio mutationis de actione et passione, non poterit assignari, de quo praedicamento sit iste terminus ,mutatio'.

2. Item cum omnis motus sit actio vel passio, necesse est in tot praedicamentis inveniri actionem et passionem, in quot invenitur motus. Sed secundum Aristotelem et Commentatorem III⁴ et V⁵ *Physicorum* in tribus praedicamentis invenitur motus, scilicet in qualitate et quantitate et ubi. Ergo ita est etiam de actione et passione. Sed termini sic in pluribus praedicamentis inventi non constituunt specialia praedicamenta distincta contra illa, in quibus inveniuntur.

3. Item si agere et pati vel alterare et alterari ponantur de alio praedicamento a praedicamento qualitatis, hoc non erit ratione illius formae, quam significat, et pro qua supponit hoc nomen ,alteratio', quia illa est qualitas⁶. Ergo hoc est propter modos significandi illorum verborum, scilicet quia significant per modum fluxus et fieri. Sed hoc non potest ita esse, quia ille modus significandi est communis omnibus verbis. Ideo omnia verba essent de illis praedicamentis, quod est falsum; non enim dicimus, quod sedere et stare, habere et haberi, scire

A 286 v E 62 ra K 112 ra L 40 ra Li 145 rb 1 Quaeritur consequenter decimo octavo de A Utrum de K Consequenter quaeritur 17° de Li 2 Et om. K naturali E 62 rb philosophia 3 sunt KL 4 a praedicamento de ad aliquid om. AE 8 sit] esset K 11 Secundo AE omnis om. E 12 invenire AEK invenit L 15 activo L termini K 112 rb sic 17 Tertio AE alterare] alterans K ponuntur AE 20 propter] per L quia] quae K 22 omnia] etiam A 24 sint] sunt AE illa praedicamenta] in illo praedicamen-

¹ Cf. Burid. *In Phys.* 3 q.13 concl.5 f.55va.

² Cf. *Praed.* 9, 11b1–8.

³ *Phys.* 3 t.19 c.3, 202a31–36; t.22 c.3, 202b20–21, cf. q.7 not.10.

⁴ *Ibid.* t.4 c.1, 200b32–201a1; comm.4 in h.l.

⁵ *Ibid.* 5 t.9 c.1, 225b5–9; comm.9 in h.l.

⁶ Cf. *Praed.* 5, 4a31–32; 14, 15b11–16; cf. not.26.

et sciri sint de illis praedicamentis. Ergo illa praedicamenta non videntur debere
poni.

25

4. Item omnino videtur, quod agere et pati vel actio et passio non debeant poni
praedicamenta distincta contra praedicamentum de ad aliquid, quod patet pluri-
mis auctoritatibus. Nam in III *Physicorum*⁷ dicit Aristoteles, quod actio et
passio differunt sicut ‚ab hoc in hoc‘ et ‚in hoc ab hoc‘, et ‚sicut via ab Athenis
ad Thebas et a Thebis ad Athenas‘. Et istae differentiae sunt pure relativae; ergo
illi termini sunt vere relativi. Et super hoc dicit Commentator arguendo ad idem
sic: „Actio cum sit in passo, est actus activi et passivi. Et actio, quae si fuerit
duorum, non sequitur, ut quidditas illorum duorum sit una, est de genere rela-
tionis.“⁸

30

5. Item Aristoteles V *Metaphysicae* capitulo de ad aliquid dicit sic: „Ad ali-
quid dicuntur . . . activa et passiva secundum potentiam activam et passivam et
secundum actiones illarum potentiarum“⁹. Et constat, quod illae actiones sunt
actio et passio, et illa vere sunt relationes et de praedicamento ‚ad aliquid‘,
secundum quod concreta dicuntur relativa et ad aliquid.

35

6. Item ibidem addit Aristoteles, quod „calefactivum dicitur ad calefactibile, 40
quia potest, et calefaciens ad illud quod calefit, et secans ad illud quod secatur,
tamquam agentia“¹⁰. Et tamen si calefaciens et illud quod calefit, et secans et
illud quod secatur, dicuntur ad aliquid, necesse est quod calefacere et calefieri,
secare et secari, et per consequens agere et pati eodem modo dicuntur ad aliquid,
quia in eodem V dicit Aristoteles¹¹, quod idem significat ‚secare et esse secans 45
et vadere et esse vadens‘, et sic de aliis. Et hoc etiam confirmatur per Commenta-
torem V *Metaphysicae* dicentem, quod dispositio media inter agens et passum
‚in respectu agentis dicitur actio et in respectu patientis dicitur passio“¹².

to A debere om. K 26 Quarto AE omnino] non Li non om. Li debent AE
27–28 plurimis] multis AE 30 istae differentiae] illi termini AE relativi AE 31 su-
per] ab L Et L 40 rb ab hoc arguendo A 287 ra ad idem 32 passum K si om. AE
33 ut] nec AE est om. AE 37 actiones₂] passiones AE 39 secundum . . . aliquid
om. AE 40 quod E 62 rb calefactivum 41 quia potest om. AE potest] add. calefieri
Li calefaciens] add. addit E calefit] calefacit L secat AE 42 Et] et passiva K
tamen] cum A si] ly A calefit] calefacit L 43 dicuntur KL 44 secari] secare K
dicantur KL 45 in eodem V] ibidem AE 46–47 per . . . dicentem] quia dicit Commen-
tator V *Metaphysicae* Li 47 *Metaphysicae* Li 146 ra quod intermedia K 48 patientis

⁷ *Phys.* 3 t.21 c.3, 202b13–14, 18–19.

⁸ *Averr. Phys.* 3 comm.20 (in 3,3, 202b5–10).

⁹ *Metaph.* 5 t.20 c.15, 1020b26, 1021a14–16.

¹⁰ *Ibid.* 1021a16–19.

¹¹ *Ibid.* t.14 c.7, 1017a27–30.

¹² *Averr. Metaph.* 5 comm.25 (in 5,20, 1022b4–6).

7. Item si sunt duo homines, quorum unus genuit alterum, ipse vere dicitur
 50 pater illius et ille filius eius. Et sic manifestum est, quod ista nomina ‚pater‘ et
 ‚filius‘, quae vere et proprie dicuntur relativa, dicuntur sic relativa secundum
 egisse in praeterito et passum fuisse. Et si hoc est ita, adhuc magis videtur, quod
 aliqua debeant dici relativa secundum agere et pati. Et hanc rationem manifeste
 55 notavit Aristoteles in V *Metaphysicae* dicens: „Eorum autem, quae secundum
 potentiam et secundum tempora iam dicuntur ad aliquid, ut quod fecit ad fac-
 tum et facturum ad faciendum. Sic enim pater filii dicitur pater; hoc quidem
 enim fecit, illud vero passum quid est.¹³“ Et si numquam talia dixisset Aristote-
 60 teles, tamen ratio videtur ad hoc cogere. Illud enim praedicabile est de genere
 relationis, quod exigit in praedicando tertium terminum in obliquo, ut quia si est
 pater vel dominus, oportet quod sit pater vel dominus alicuius, modo ita est de
 agere et pati; homo enim non secatur, si non secet aliquid, nec ignis calefacit nec
 urit, nisi calefaciat aliquid aut urat; et e converso lignum non secatur, nisi ab
 aliquo secetur, nec domus uritur, nisi ab urente uratur.
 65 8. Item Aristoteles in isto libro ponit, quod scientia et scibile, sensus et sen-
 sibile dicuntur ad aliquid¹⁴; et idem dicit V *Metaphysicae*¹⁵. Sed tamen non
 magis proprie dicuntur ad invicem sensus et sensibile quam activum et passivum
 vel calefactivum et calefactibile. Sicut enim sensus est sensati vel sensibilis sensus
 et sensibile sensu sensibile, ita calefactivum est calefactibilis calefactivum et cale-
 70 factibile calefactivo calefactibile, et sectivum sectibilis sectivum et sectibile sec-
 tivo sectibile, et sic de aliis. Et si concessum fuerit, quod activum et passivum,
 sectivum et sectibile sint ad aliquid, oportet similiter concedere de agere et pati,
 de secare et secari, quia non est hic differentia praedicabilium nisi secundum
 actum et potentiam, et haec differentia in omni praedicamento invenitur, prout
 arguebatur in alia quaestione¹⁶.

dicatur] passionis *A* 49 Sexto *AE* sint *AE* 59–51 ille . . . filius *om. A* 51 secundum] sicut *KL* 52 in praeterito *om. K* 54 notavit] novit *K* 56 facturum] futurum *AE*
 57 illud vero] ad vere *L* umquam *L* 59 praedicando] praedicato *K* praedicamento
L tertium] talem *AE* tali *K* 60 oportet . . . dominus *om. A* 61 secatur *K* 112 *va* nisi
 sectatur si . . . aliquid] nisi sectatur (!) aliquid sectibile *K* secatur] secatur *AE* 62 calefiat *AE*
 63 sectetur *K* 64 Item septimo *AE* in isto libro *om. AE* 64–65 sensus *L* 40 *va*
 et sensibile 67 vel sensibilis *om. Li* 68 sensu] sensus *ELLi* 71 similiter] simpliciter *A*
 72–73 secundum *E* 62 *va* actum 73 differentia] dicta *K* 75 alibi *A* 287 *v* ubi

¹³ *Metaph.* 5 t.20 c.15, 1021a21–25.

¹⁴ *Praed.* 7, 6b2–6,33–36.

¹⁵ *Metaph.* 5 t.20 c.15, 1020b31–32.

¹⁶ Cf. q.16 arg.1 not.3–5.

Oppositum patet per Aristotelem¹⁷ et per Porphyrium¹⁸ hic et alibi, ubicum- 75
que ipsi enumerant diversa praedicamenta; aliter enim non essent decem praedi-
camenta.

Ista non apparent mihi facilia, quia propter eorum difficultatem in distin-
guendo ipsa praedicamenta auctor *Sex principiorum* et omnes eius sequaces
deturpaverunt philosophiam Aristotelis et veram scientiam auctorizantes, quod 80
nulla nomina abstracta diversorum praedicamentorum supponunt pro eisdem
rebus. Et sic nulla actio esset passio, propter quod ipse diffinit passionem sic:
„Passio est effectus illatioque actionis¹⁹.“ Et haec suppono esse absurda, quae
non sunt hic, sed in *Physica* vel *Metaphysica* reprobanda²⁰.

Notandum est igitur, quod ibi non capitur actio, prout illud nomen se exten- 85
dit ad omnes actus formales aut etiam per se subsistentes sive existentes in suc-
cessionem sive in permanentia, sicut Deum et Dei intellectionem vocamus ali-
quando simplicem et puram actionem. Sed capitur actio pro actu agentis produ-
centis aliquid, quod ante non erat, vel corrumpentis, quod ante erat. Et ille actus
est productio, qua denominatur producens, et corruptio, qua denominatur cor- 90
rumpens, ita quod capitur ibi agens large, prout se extendit ad corruptionem et
productionem²¹. Et ita volumus dicere, quod ista nomina ‚corruptio‘ et ‚cor-
rumpens‘ pertinent ad praedicamentum, quod vocamus ‚agere‘ vel actionis. Et si
non pertinerent ad illud praedicamentum positive, tamen pertinerent ad ipsum
privative. 95

Unde est dubitatio, utrum corrumpere sine aliqua productione esset agere
positive. Et hoc debet considerari in *Physica*. Sed ad excitandum circa hoc dormi-
entibus, ego modicum dico de hoc. Possunt enim esse plures modi corruptionis
rei. Unus est supernaturalis, scilicet si Deus ab hoc lapide abstraheret suam cau-
salitatem, ita quod non amplius vellet esse causa eius; sic enim sine actu novo 100

75–76 ubicumque] ubi A 76 diversa om. ELi 77 praedicamenta] add. distincta AE
78 non] omnino L difficilia AL quia] unde KL valde Li 78–79 in . . . praedicamenta
om. K 79 eius sequaces] sic qualitates eiusdem KL (lectio obscura) 80 auctorizantes]
dicentes AE 81 supponant A 82 esset] est LLi 83 effectus illatioque] defectus illa
modo quae (lectio obscura) L quae] quia K 85 nomen] add. actio AE 86 per . . .
sive] ad AE 87 intellectum K 88 Sed] Quandoque K 90 qua denominatur] quae
nominatur K et corruptio] vel corrumpitur L 91–92 et productionem om. K 92–93
corrumpens] generatio K 93 pertinerent Li 94 non om. AE pertinerent₂] pertinent
A 96 esset] sit AE 99 rei om. AE 100 esse L 40 vb causa causa eius] eius subiec-

¹⁷ Praed. 4, 1b27, 2a3–4; 9, 11b1–2.

¹⁸ Porph. spec. 12,1–2,7.

¹⁹ Sex princ. 29 (41,8).

²⁰ Cf. Burid. In Phys. 3 q.13 concl. 5 f.55va.

²¹ Ibid. Ad ultimam dubitationem f.55va-vb.

positivo annihilaretur lapis ille. Alius modus potest esse, si forma aliqua vel dispositio dependeat in esse et conservari ab aliquo extrinseco, ut lumen in aere a corpore lucido, tunc ad remotionem lucidi vel interpositionem obstaculi consequitur luminis corruptio. Et nullum est ibi agens nisi removens lucidum vel
105 ponens obstaculum; et actiones istorum non sunt positivae nisi motus lucidi vel obstaculi, qui non proveniunt ad aerem, in quo corrumpitur vel cessat esse lumen. Ideo haec corruptio luminis non videtur esse positive actio alicuius agentis, sed est corruptio luminis solum, quia non amplius est conservans vel influens, quod ante erat conservans vel influens.²² Tertio modo corrumpitur aliqua
110 forma vel dispositio per generationem formae contrariae in subiecto suo, cum qua non potest existere. Sic enim calefaciens aquam generando caliditatem in ea dicitur corrumpere eius frigiditatem, quam non corrumperet, si frigiditas illa posset stare cum caliditate, quam intendit et generat. Et sic non est positive actio illius agentis nisi generatio caliditatis. Corruptio autem frigiditatis esset carentia
115 frigiditatis propter praesentiam caliditatis, et esset hoc non obstante successione, quia sicut successive adesset caliditas gradus post gradum, ita successive abesset frigiditas gradus post gradum. Quocumque autem modo sit tenendum de istis, sufficit de cetero, quod loquamur de actione, quae est productio. Et tunc de corruptione dicatur consequenter ad ea, quae circa praedicta homo opinabitur.
120 Revertamur igitur et dicamus, quod hic non capiuntur actio et agere, prout in moralibus restringuntur ad operationes electivas pertinentes ad prudentiam iuxta illud VI *Metaphysicae*²³, quod 'idem est agibile et eligibile'. Sic enim agere distinguitur contra facere et actio contra factionem; et pertinent actio et agibilia ad prudentiam, factio autem et factibilia ad artes, sed factio hic et actio capiuntur
125 largius et synonyme pro omni actuali productione.

Et est etiam notandum, quod ex *Physica* supponendum est, quod huiusmodi productio non est aliud quam forma vel dispositio, quae ab agente producitur²⁴,

tum *A* sic *Li* 146 *rb* enim 101 *si*] sive *K* 102 dependet *E* dependeat . . . et] debeat inesse et debeat *L* 103 remotionem] receptionem *K* vel] per *KLi* 103–104 consequitur] *add.* bene *AE* 105 positivae] *add.* sed activae *L* 105–106 per obstaculum *K* 106 cessat *K* 112 *vb* esse 107 Ideo *E* 62 *vb* haec esse *om.* *E* 110 per] propter *LLi* suo] sive *incert.* *L* 112 frigiditatem *A* 288 *r* quam 113 potest *L* est] *add.* possibile quod *AE* positive] *add.* ibi sit *AE* 114 est *AEK* 115 propter] per *K* et esset] esse et *K* 116–117 ita . . . gradum *om.* *A* 117 tenendum] credendum *Li* 118 sufficiat *Li* loquimur *Li* 119–120 homo . . . capiuntur] non capitur *L* 120 Refertamur *K* 126 quod] et *KLLi* est₂ *om.* *KLLi* 127 producitur] quod dicitur *L* 128 sic] sit

²² Ibid. f.55va.

²³ *Metaph.* 6 t.1 c.1 1025b24.

²⁴ Cf. Burid. *In Phys.* 3 q.13 Oppositum patet. Item (2) f.55rb: Item V *Metaph.* dicit Commentator, quod inter agens et passum est dispositio media, quae in respectu agentis dicitur actio et in respectu patientis dicitur passio. Cf. not.12.

cum ante non esset. Et non oportet, quod illa sic recipiatur in agente, sed recipi-
tur in subiecto passo et praesupposito, si sit productio naturalis. Si autem sit
miraculosa productio, quae vocatur creatio, non oportet, quod recipiatur in sub- 130
iecto passo. Et haec sint supposita de actione.

Deinde de passione notandum est, quod non accipitur hic ‚passio‘, prout ter-
minus de altero termino praedicabilis denominative dicitur passio eius, ut iste
terminus ‚risibile‘ dicitur passio huius termini ‚homo‘, nec capitur hic ‚passio‘,
prout est de tertia specie qualitatis, vel etiam ut est qualitas significata per ter- 135
minos de tertia specie qualitatis, sed capitur ‚passio‘ pro actuali receptione for-
mae vel dispositionis in aliquo subiecto, in quo ante non erat. Et subiectum illud
intelligitur pati ea ratione, qua dicitur recipere illam passionem, et passum fuisse
ea ratione, qua intelligitur recepissee illam. Et illa receptio vel passio non est aliud
quam illa forma vel dispositio, quae in illo subiecto recipitur. Et si illa suppo- 140
nantur, et postea etiam supponatur hoc, quod in I *Physicorum*²⁵ declaravi,
scilicet quod generare est generans, ambulare est ambulans, recipere est reci-
piens, generari est illud quod generatur, recipi est illud quod recipitur, producere
est produciens, produci est illud quod produciatur, et sic de aliis.

Tunc ex his inferuntur plura corollaria. Primum est, quod agere non est actio, 145
qua agens dicitur agere, nec etiam producere productio, quia agere et producere
est agens et produciens, actio autem et productio non est illud agens, sed est
forma vel dispositio, quae ab illo agente produciatur, cum ante non esset.

Secunda conclusio corollaria est, quod agi et fieri est actio, quia agi vel fieri
vel etiam generari est produci in esse, cum ante non esset, et produci est illud, 150
quod produciatur. Et hoc est forma vel dispositio, quae dicta est esse actio. Et si
haec verba indigeant correctione, quia illud, quod fit vel produciatur, nondum
est, sed erit, tunc illa correctio sumatur, ubi de hoc scripsi determinatius, in libro
*Physicorum*²⁶.

vel *L* agente *L* 41 *ra* sed recipitur 131 passo] vel passo praesupposito *AE* supposita]
dicta *AE* 132 prout] *add.* est *AE* 132–133 prout terminus] pro terminis *K* 133 prae-
dicabilibus *K* denominative] *add.* qui terminus *K* 135 est₁] esset *LLi* 135–136 vel
... qualitatis *om.* *L* 136 actuali] accidentali *Li* 136–137 for^{es} (*obscur.*) vel dispositio-
nes *L* 137 subiecto *om.* *Li* 138 intelligitur] dicitur *AE* passionem *om.* *KLLi* fuisse]
qui sequitur *Li* 139 ratione *E* 63 *ra* qua intelligitur] dicitur *AE* receptio vel *om.* *AE*
140 subiecto] respectu *K* si] *add.* tunc *AE* 140–141 supponuntur *AE* 141 et
... quod] quae *AE* I] principio *A* 143–144 generari ... aliis *om.* *K* 144 de aliis] illis
stantibus stant etiam prius dicta *AE* 145 corollaria] conclusiones *AE* Prima *AE* 146
producere₁] produciens *AE* 148 produciatur *Li* 146 *va* cum 149 corollaria *om.* *AE*
actio] *add.* Patet *AE* 150 cum] quod *AE* esset] erat *AE* et *K* 113 *ra* produci 151
produciatur *A* 288 *v* Et hoc 152 indigent *K* 153 est] esset *K* 158 nec generari *om.* *AE*

²⁵ Burid. *In Phys.* 1 q.18 concl.8–9 f.21vb; cf. not.11.

²⁶ Ibid. 5 q.9 concl.2 f.91va.

155 Tertia conclusio est, quod passio vel receptio non est pati vel recipere, quia pati vel recipere est subiectum recipiens formam vel dispositionem, et passio est illa forma et non illud subiectum.

Quarta conclusio est, quod nec agi nec fieri nec generari nec produci ab agente nec recipi in passo est pati proprie loquendo, quia haec omnia erant
160 forma illa, quae est actio vel passio, et illa non est pati. Verum est tamen, quod bene distinguendum est, quia sicut dictum est alibi²⁷, aliquid ex eo dicitur generari vel fieri vel agi, quia prius non est et posterius erit, et hoc non est subiectum, sed est forma, quae subiecto acquiritur, quae est generatio et actio et factio et passio. Et sic bene dictum est nunc, quod generari vel fieri vel agi non est pati.
165 Aliquando tamen pro generari et fieri intelligimus idem, quod subicitur generationi et factioni; et ita materia vere fieret et generaretur. Sic sine dubio concedendum esset, quod fieri vel generari est pati, quia sic generari et fieri esset materia, quae est pati.

Quinta conclusio est, quod omnis actio naturalis est passio et omnis passio
170 est actio²⁸, quia omnis actio naturalis indiget subiecto, in quo recipiatur, ideo est passio; et nihil etiam in subiecto de novo recipitur, quod non ab agente aliquo proveniat. Ideo omnis passio est actio. Verum est, quod creatio bene est actio absque hoc, quod sit passio, quia Deus potest aliquid producere absque hoc, quod producat ipsum in aliquo subiecto. Haec sint dicta de actione et passione et de agere et pati quantum ad quid nominis, immo etiam quantum ad quid rei.

Nunc est dicendum de his, quae magis pertinent ad istum librum *Praedicatorum*. Circa quod notandum est, quod omnia verba, quae apud grammaticum dicuntur activi et passivi generis, et participia inde provenientia habent ex
180 suis modis significandi, quod ad invicem modo correlativo construantur²⁹. Immo etiam et nomina verbalia significantia respectu illorum verborum per modum potentiae hoc idem retinent, quia non differunt praedicationes illorum nominum et verborum nisi penes copulas de inesse et possibili. Verbi gratia omne

159 erant] essent *K* 161 dictum *L* 41 *rb* est 162 est . . . erit] erat *AE* 163 sed . . . subiecto] in quo *K* acquiritur] *add.* scilicet *K* 165 fieri] *add.* vel agi etiam solum *K* intelligunt *K* subicitur] est subiectum subici *AE* 166 actioni *K* vere] bene *KL* 167 est] esset *K* et fieri₂ *om.* *AE* 168 esset *K* pati] passio *L* 170 Probatur quia *AE* 170–171 ideo . . . subiecto *om.* *KL* 171 recipitur *om.* *KL* 171–172 aliquo] aliquid *EK* 172 actio est passio *KL* Verum] *add.* tamen *AEK* bene *om.* *K* 173 actio *E* 63 *rb* absque 174 producet *K* sunt *L* 177 dicendum *om.* *E* 179 activi et] accidentalis *L* 180 construuntur *Li* 182 potentiae] significandi activabilis et passibilis

²⁷ Cf. lin. 126–129; not. 24.

²⁸ Cf. not. 1.

²⁹ Cf. Prisc. *Instit.* 8,7 (I 373,10–25).

agens est agens illud, quod agitur, et omne sciens est sciens illud, quod scitur, et
 omne habens est habens illud, quod habetur, et omne recipiens est recipiens
 illud, quod recipitur, et sic de aliis. Et similiter e converso omne illud, quod
 agitur, ab agente agitur, omne quod scitur, a sciente scitur, et omne quod recipi-
 tur, a recipiente recipitur, et sic de aliis. Et ita etiam dicitur in praeterito et in
 futuro, sicut dicit Aristoteles V *Metaphysicae*³⁰: Omne quod factum est, ab eo
 quod fecit, factum est, et omne quod fecit, fecit illud quod factum est. Et omne
 amatum amatum est ab eo qui amavit, et omnis qui amavit, amatum amavit, et
 ita de omnibus aliis. Et ita etiam est de nominibus per modum potentiae signifi-
 cantibus, ut receptivum receptibilis receptivum est et receptibile receptivo re-
 ceptibile est, et locativum locabilis locativum est, et locabile locativo locabile
 est, et sic de omnibus aliis.

Deinde iterum manifestum est, quod omnium praedictorum praedicatorum
 concretorum, scilicet verborum et participiorum, abstracta sunt nomina verbalia
 terminata in ,-io⁴, ut agentis et acti actio, recipientis et recepti receptio, habentis
 et habiti habitio, et sic de aliis. Et cum dictum fuerit prius³¹, quod nomina abs-
 tracta reponenda sunt in suis praedicamentis secundum exigentiam modorum
 praedicandi suorum concretorum, ideo sequitur haec conclusio, quod si ad prae-
 dicamentum de ad aliquid sufficiat talis reciprocatio, necesse erit concedere,
 quod omnes tales termini abstracti erunt etiam proprie de praedicamento ,ad
 aliquid⁴, scilicet actio, factio, receptio, dispositio, habitio, habituatio, intellectio,
 sensatio, situatio, locatio, positio, propositio, enuntiatio, et sic de aliis. Et sic
 tandem necesse esset concedere, quod agere et actio vel facere et factio et etiam
 habere et habitio non essent praedicamenta distincta vel de praedicamentis
 distinctis contra praedicamentum de ad aliquid.

Secunda conclusio est, quod si volumus sustinere sententiam Aristotelis de
 distinctione praedicamentorum, oportet quod huiusmodi reciprocatio praedica-

et illa nomina *AE* 183 omne] esse *L* 185–186 omne₂ . . . recipitur *om. K* 185 reci-
 piens₂ *om. L* 186 recipitur] *add.* et omne intelligens vel sciens illud quod intelligitur vel
 scitur *L idem, sed* sciens] sentiens *et* scitur] sentitur *AE* 188 et sic . . . dicitur *om. K*
 189 sicut dicit Aristoteles] ut patet per Philosophum *AE* 191 amatum₁] quod ama-
 tum est *AE* amatum est *A* 289 *r* amatum amavit₃] *add.* et omne faciendum a facturo
 faciendum est et omne facturum facturo faciendum est *LLi* 193–194 est receptibile *L* 41
va et locativum 196 manifestum] notandum *AE* praedicatorum] praedicamentorum *KL*
 197 scilicet . . . sunt *om. K* 199 habitio *K* 113 *vb* et sic fuerat *AE* fuit *L* 201
 sequitur haec conclusio] de his pono conclusiones speciales. Quarum prima est *AE* 202 de
 ad aliquid] aliquod *A* sufficit *K* reciprocatio] receptio *L* 203 omnes *Li* 146 *vb* tales
 proprie *om. Li* 205 positio *om. AE* 206 esset] est *K* 207 non *E* 63 *va* essent
 209 sententiam] scientiam *AE* 210 oportet *om. KLi* reciprocatio] receptio *L* praedi-

³⁰ Cf. *Metaph.* 5 t.20 c.15, 1021a21–25; cf. not.13.

³¹ Cf. q.11 concl.3 lin.115–134.

tionum verborum et participiorum activi et passivi generis secundum grammaticos non sufficit ad hoc, quod termini sint proprie de praedicamento ,ad aliquid', quia sequitur, ut dictum est, quod termini, qui ponuntur de praedicamento actionis et passionis et habitus, essent de isto praedicamento ,ad aliquid'; et sic
 215 non amplius isti termini ,actio' et ,passio', ,habitus' vel ,agere' et ,pati' et ,habere' essent praedicamenta sive genera generalissima, quod est contra Porphyrium³² et Aristotelem³³ et omnes Peripateticos.

Item tales reciprocaiones praedicationum proveniunt solum ex modis significandi grammaticalibus, ex quibus non oportet sumere distinctiones praedicatorum. Quod apparet, quia prius dictum fuit³⁴, quod universaliter nomen abstractum et suum concretum habent ad invicem reciprocam praedicationem et per modum tertii praedicati in obliquo, ut albedo albi albedo et album albedine album, deitas Dei deitas, Deus deitate Deus, et sic de aliis; et tamen non omnes tales termini pertinent ad idem praedicamentum. Et omnino similes modos
 220 significandi grammaticales habent isti termini ,secare', ,recipere', ,habere', ,scire', et non oportet propter hoc, quod pertineant ad idem praedicamentum.

Tertia conclusio est, quod ista praedicabilia ,agens' vel ,agere' et praedicabilia eis subiecta, ut secare, urere, secans, urens non sunt ponenda proprie de praedicamento ,ad aliquid'. Quod probatur primo, quia hoc non videtur esse nisi
 230 propter illos modos praedicandi reciprocos, quos habent ad verba vel participia passivi generis, quod iam remotum est; secundo quia non videtur sufficere ad praedicamentum de ad aliquid, quod sit praedicatio quocumque modo cum tertio praedicato in obliquo, unde cum Aristoteles dedisset illam diffinitionem, quod „ad aliquid dicuntur, quaecumque hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur"³⁵, ipse correxit eam dicens: „quibus hoc ipsum esse est ad aliquid quodammodo se habere"³⁶. Ideo non videntur esse termini de praedicamento ,ad ali-

catio *E* 210–211 praedicationum *om. AE* 212 sint] sunt *K* 213 sequeretur *L* 218
 Item] Et confirmatur conclusio sic quia *AE* reciprocaiones] receptiones *L* conveniunt
L 219 grammaticalibus] generalibus *AE* sumere] scire *K* 220 fuit] est *Li* 223
 deitas₁... alii] etc. *K* deitas₁... Deus₂ *om. L* non] omnino *K* 224 pertinent... praedi-
 camentum] pertinent ad illud praedicamentum nec ad idem *AE* omnino] ideo *L* 225 signi-
 ficandi grammaticales] generales *AE* 228 subiecta] similia *AK* ponenda *om. E* 229 non
om. K 230 ad verba] adverbialia *AEKL* 231 secundo] Et confirmatur *AE* secundo nota *K*
 232–233 tertio] aliquo *A om. E* 233 cum *om. E* dedit *E* dedisset *L 41 vb* illam 234 hoc
 ipsum] ipsorum *E* 237–238 tertii termini *om. L* 238 obliquo *A 289 v* mediante Un-

³² Porph. *spec.* 12,1–2,7.

³³ *Praed.* 4, 1b27, 2a3–4; 9, 11b1–2.

³⁴ Cf. q.11 concl.2 lin.107–114.

³⁵ *Praed.* 7, 6a36–37.

³⁶ *Praed.* 7, 8a31–32.

quid' proprie, nisi retineant istum modum praedicandi cum additione tertii termini in obliquo, mediante ista praepositione ,ad'. Unde licet dicamus: pater alicuius pater, et aequale alicui aequale, prius aliquo prius, tamen cum hoc dicimus, quod pater est ad aliquem pater et dominus ad aliquem dominus et duplum ad aliquid duplum et aequale ad aliquid aequale et prius ad aliquid prius et sic de aliis. Sed non solemus dicere, quod agens seu transmutans vel produciens est ad aliquid agens vel transmutans vel produciens, sed aliquid vel in aliquo. 240

Item arguitur fortius, quia si isti termini ,agens' vel ,agere', ,faciens' vel ,facere', ,produciens' vel ,producere' etc. essent proprie de praedicamento ,ad aliquid', oporteret eis assignare terminos correlativos, ad quos dicerentur, et sine quibus expressis vel subintellectis aut fundamentis eorum non verificarentur de aliquo subiecto, prout haec dicta fuerunt in praedicamento de ad aliquid³⁷. Sed non possunt assignari tales termini correlativi. Hoc declaro, quia agere et facere tunc dicerentur ad pati aut recipere aut ad agi aut fieri; sed neutro modo. Igitur 250 etc.

Ostendo igitur primo, quod agere et facere non dicuntur correlative ad recipere vel pati, quia agens potest agere et facere, cum nullum passum recipiat actionem, ut si Deus sine subiecto praesupposito et recipiente crearet intelligentiam vel primam materiam vel albedinem. Nec valeret illi, qui vellet hanc fidem de creatione negare, quia hoc licet non esset possibile aliquid agens agere vel creare nisi in passo recipiente, tamen possum intelligere et credere, et de facto credo, quod agens potest aliquid producere sine passo recipiente. Hoc autem non potest sic intelligi et credi in per se et proprie relativis. Nullus enim potest concipere et credere, quod aliquid sit duplum et nihil sit dimidium, et quod aliquis sit pater et nihil sit vel saltem fuit vel erit filius, et quod aliquid sit prius et nihil sit, fuit vel erit posterius eo, et sic de aliis. Dictum enim fuit in capitulo de ad aliquid, quod terminus relativus includit in sua relatione rationem correlativi vel fundamenti eius³⁸. 260

Item declaro, quod haec nomina ,agere' vel ,facere' non dicuntur correlative ad istos terminos agi vel fieri, saltem sic quod inde debeant dici proprie de prae-

de] ut *K* licet] si *A* 239 prius aliquo prius *om. K* 239–240 dicamus *E* 240–242 et duplum . . . aliis] etc. *KL* 242 Sed non solemus *om. L* 243 sed] *add. bene AE* aliquid vel *om. K* 244 Item arguitur] Tertio probatur hoc idem *AE* si] quod *E* 245 pro- *E* 63 *rb* ducens 246 dicerentur *K* 113 *va* et sine 248 haec dicta fuerunt] dicta *Li* 250 dicentur *L* 254 creat *AE* 255 primam] puram *AK* 256 creatione] creatore *AE* 257 recipiente *om. Li* 258 recipiente *Li* 147 *ra* Hoc 259 sic *om. AEK* 260–262 et nihil . . . prius *om. A* 263 includat *E* 266 fieri *L* 42 *ra* saltem debent *K* 268–272 eos

³⁷ Cf. q.11 concl.4 lin.135–144.

³⁸ Cf. q.13 concl.3 lin.84–126, cf. *ibid.* not.13–15.

dicamento ,ad aliquid', quia dicentes, quod isti termini ,agere' ,agens' et ,activum' dicuntur proprie ad aliquid, dicunt eos dici correlative ad pati, patiens et passivum, ergo non ad agi vel fieri, quia dictum fuit prius^{38a}, quod non est idem
270 agi vel fieri et pati.

Et hoc idem confirmatur, quia omnes dicentes istos terminos ,agere' et ,agens' dici proprie ad aliquid, dicunt idem de istis terminis ,pati' et ,patiens'. Et tamen tu non potes commode assignare, ad quos terminos correlative dicantur pati et patiens, nisi dicantur ad istos terminos ,agere' et ,agens'. Et per consequens
275 etiam agere et agens dicerentur ad pati et patiens, ergo non ad agi vel fieri.

Item quod agitur, nihil aliud est quam actio, et quod fit, nihil aliud est quam factio, et quod producitur vel causatur, nihil aliud est quam productio vel causatio. Nec ex alio A dicitur fieri, nisi quia est factio, vel agi, nisi quia est actio. Unde aequivalet dicere: A agitur et A est actio; et ultra manifestum est, quod
280 hoc nomen ,actio' est abstractum horum concretorum ,agere' et ,agens'. Et tamen dictum est prius, quod propter reciprocam praedicationem in obliquo termini abstracti praedicantur de suo concreto. Et e converso non oportet terminos esse proprie de praedicamento ,ad aliquid'. Ergo isti termini ,actio' et ,agens' non sunt ponendi ad aliquid ex eo, quod agens dicitur actione vel actionem
285 agens, et quod actio dicitur agentis vel ab agente actio. Et per consequens etiam, cum non differant nisi secundum vocem isti termini ,actio' et ,agi', non debemus dicere, quod isti termini ,agi' et ,agere' vel ,esse agens' dicuntur proprie ad aliquid, si reciproce ad invicem dicantur.

Quarta conclusio proportionaliter ponenda est ista, quod isti termini ,patiens' et ,pati' non sunt ponendi proprie de praedicamento ,ad aliquid', quia nullus ponit eos de praedicamento ,ad aliquid', quin etiam ponat ibidem agere et agens; quod non est ponendum, ut dictum est. Igitur.

Item praedictis terminis non possunt proprie assignari correlative, quia vel illa essent agere vel agens, quod iam prius improbatum est, quia possumus intelli-

. . . dicunt *om. A* 273 tu . . . assignare] non potest commode assignari *AE* dicuntur *K* 274 patiens] passio *K* 275 fieri] *add.* quod fuit probandum *AE* 276 Sexto probatur quia *AE* agitur *E 64 ra* nihil 277 causatur] creatur *KLi* 277–278 causatio] creatio *KLi* 278 A] aliquid *AE* 279 A₁ *om. Li* 281 propter *om. K* reciprocationem *A* 282–283 terminos esse proprie] hoc esse in terminis *AE* 283 praedicamento *A* 290 *r* ad aliquid aliquid] *add.* loquendo proprie *AE* 284 vel actionem *om. ALi* vel activum *K* 286 differant] dicantur *AE* differunt *K* agi] *add.* et agere differre *AE* 288 reciproce] recipere *L* dicantur] *add.* ita etiam e converso dicere de recipere et recipi, quia sicut agi non est nisi actio, ita recipi non est nisi receptio et passio *K* 289 proportionaliter ponenda *om. AE* 290 proprie *om. AE* 291 etiam *K 113 vb* ponat ibidem] idem de *KL* ibidem de *Li* 292 quod . . . ponendum] sed illa non sunt ibidem ponenda *AE* 293 Item] Confirmatur quia *AE* Istis *L* possent *Li* 294 agens] agi *K* 296 non] omnino *L*

^{38a}Cf. supra concl.4 lin.158–168.

gere agens agere sine hoc, quod aliquid patiatur. Vel correlativum eorum esset 295
iste terminus ‚passio‘, quod non est dicendum, cum iste terminus ‚passio‘ se
habeat ad illos terminos ‚pati‘ et ‚patiens‘, sicut abstractum ad sua concreta, ex
quorum reciproca praedicatione non provenit praedicamentum de ad aliquid
secundum prius dicta. Et etiam si aliquis diceret, quod nihil aliud significat pati
quam recipere, et recipere dicitur correlative ad recipi, ideo etiam pati dicitur 300
correlative ad recipi, diceremus quod hoc dicere est inconveniens, quia sicut
dictum fuit, quod agere non dicitur ad agi tali modo correlative, quod inde de-
beat poni de praedicamento ad aliquid, ita oportet dicere de recipere et recipi,
quia sicut agi non est nisi actio, ita recipi non est nisi receptio et passio.

Quinta conclusio est, quod isti termini ‚agens‘ et ‚patiens‘ vel ‚agere‘ et ‚pati‘ 305
vel ‚actio‘ et ‚passio‘ sunt praedicamenta et genera generalissima, diversa ab in-
vicem et a praedicamento de ad aliquid et ab aliis. Primo quidem apparet, quod
sunt genera, quia habent sub se multas species, de quibus quidditative praedi-
cantur. Sunt enim quidditativae praedicationes: Secare est agere, urere est
agere, secari est pati, uri est pati, prout exemplificat Aristoteles³⁹. 310

Secundo ista genera sunt contra invicem distincta et non subalternatim posi-
ta⁴⁰, quia non est praedicatio quidditativa: Agens est patiens, vel e converso,
agere est pati, vel e converso. Nec per consequens est praedicatio quidditativa,
quod actio est passio. Hoc enim sequitur per locum a coniugatis, licet haec sit
praedicatio vera, quod actio est passio.⁴¹ 315

Tertio etiam apparet ex dictis, quod dicta genera non sunt de praedicamento
‚ad aliquid‘. Et multo minus videtur, quod sint de praedicamento substantiae vel
quantitatis vel qualitatis, quando, situs, ubi vel habitus. Ergo sunt genera genera-
lissima distincta praedicamentaliter et ab invicem et ab aliis.

Nunc ergo respondendum est ad rationes, quae fiebant in principio quaestio- 320
nis, quarum aliquae adhuc tangunt bene quasdam magnas difficultates.

298 praedicamentum *L* 42 *rb* de ad aliquid aliquid] *add.* nisi *A* 300 dicitur₁] dica-
tur *K* 300–301 ideo . . . recipi *om.* *A* 301 hoc dicere est] hoc est *A* hoc esset *E* haec
differentia esset *K* 302 quod₁ *om.* *AE* non *om.* *A* 303 poni *om.* *A* oportet]
oppositum *A* recipi] *add.* tali modo *AE* 304 nisi_{1,2} *om.* *Li* 305 vel agere et pati *om.*
Li 307 Primo quidem apparet] Probatur conclusio primo *AE* quia apparet *Li* 308 sint
K genera generalissima *Li* species *E* 64 *rb* de quibus 310 uri est pati *om.* *K* Philo-
sophus *et add.* in textu *AE* 311 Secundo] *add.* probatur quod *AE* contra . . . distincta]
condistincta *K* 314 actio *Li* 147 *vb* est passio 316 etiam apparet] probatur *AE* 317
aliquid] *add.* ut prius manifeste patuit *AE* 318 quando *om.* *A* 320 principio] praedi-
camento *Li* 321 bene *om.* *AEL* quasdam *om.* *AE* 322–324 motus . . . termini *om.* *L*

³⁹ *Praed.* 4, 2a3–4.

⁴⁰ Cf. *ibid.* 3, 1b16–17.

⁴¹ *Top.* 2,9, 114a26–32; *Top.* 4,3, 124a10–12; cf. q.3 not.11.

Ad 1. Propter primam notandum est, quod isti termini ‚motus‘ et ‚mutatio‘ sunt abstracta horum terminorum ‚mutare‘ et ‚mutari‘, ‚movere‘ et ‚moveri‘. Et sic dictum est prius⁴², quod termini abstracti reponendi sunt in praedicamentis
 325 secundum exigentiam suorum concretorum terminorum. Et verum est, quod abstractis horum terminorum ‚agere‘ et ‚pati‘ sunt diversa nomina imposita, scilicet ‚actio‘ et ‚passio‘. Sed abstractis horum terminorum ‚mutare‘ et ‚mutari‘ non sunt diversa nomina imposita, sed unum solum, scilicet ‚mutatio‘, quod est modo aequivoco. Nam prout iste terminus ‚mutatio‘ est abstractum huius ter-
 330 mini ‚mutare‘, connotat esse ab aliquo, et prout est abstractum huius termini ‚mutari‘, connotat recipi in aliquo, si hoc nomen ‚mutari‘ capiatur passive. Et ego statim post dicam, quare ego appono illam condicionem.

His visis dico, quod haec est essentialis praedicatio: Mutare est agere vel agere est mutare, immo est tamquam praedicatio nominum synonymorum, prout hic
 335 loquimur de agere. Unde sicut extendimus mutare ad agere, generare et corrumpere, ita large dicimus tam generans quam corrumpens agere, et de hoc dictum fuit prius⁴³. Et ideo etiam dicendum est, quod prout hoc nomen ‚mutatio‘ est abstractum ad mutare, haec est praedicatio quidditativa et tamquam nominum synonymorum: Actio est mutatio et mutatio est actio, et non est unus illorum
 340 terminorum superior vel inferior ad alterum, nec genus nec species nec passio nec extraneum.

Sed quando hoc nomen ‚mutatio‘ accipitur, prout est abstractum ad hoc concretum ‚mutari‘, tunc oportet distinguere, sicut distinguebatur prius de generari vel fieri vel agi⁴⁴. Si capitur ‚mutari‘ subiective, id est subici in mutatione, tunc
 345 est praedicatio quidditativa et tamquam nominum synonymorum, prout mutatio est passio et passio est mutatio. Si autem capiamus ‚mutari‘ terminative, tunc nec est agere nec pati, sed est fieri vel corrumpi, quod nihil aliud est quam ipsa

324 dictum] dicendum *AE* 326 abstracta *AEKL* nomina] *add.* et diversimodo *AE*
 327 abstracta *L* 328 non *A* 290 *v* sunt sed] secundum *L* 329–330 termini] concreti *AE add.* concreti *K* 330 mutare . . . termini *om. L* 330–331 prout . . . aliquo *om. Li* 331 mutari] *add.* concreti *AE et add.* sui *A* 335 sicut *L* 42 *va* extendimus extendere *Li* agere *om. KLi* 336 generans *K 114 ra* quam 340 nec passio *om. K* 342 accipitur prout *om. L* 342–343 concretum] nomen *AE* 343 mutare *L* distinguatur *E* 64 *va* prius 344 agi] corrumpi *Li* 344–347 Si . . . corrumpi *om. Li* 344 mutari] agi *K* mutare *L* subiective] subiectum *L* subici] pro subiecto *K* in mutatione] mutatio *K* 345 tamquam *om. K* 346 capimus *AE* mutare *EL* 347 quod . . . aliud] quidem, ergo hoc est aliud *AE* 347–348 quod . . . corruptio *om. L*

⁴² Cf. not.31.

⁴³ Cf. not.21.

⁴⁴ Cf. supra Notandum lin.126–129; concl.4 lin.160–164.

factio vel corruptio; immo sic est synonymum mutari et mutatio, sicut agi et actio et fieri et factio et corrumpi et corruptio, sicut dicebatur prius. Unde sic secundum impropriam locutionem diceremus actionem agi, factionem fieri, generationem generari et mutationem mutari, sicut diceremus albedinem esse albam et caliditatem esse calidam. Et de hoc dixi amplius in *V Physicorum*⁴⁵. Simili modo dico, quod haec est praedicatio quidditativa: Movere est agere et moveri est pati. Et etiam prout motus est abstractum ad movere, et quidditativa est praedicatio: Motus est actio. Et prout est abstractum ad moveri, quidditativa est praedicatio: Motus est passio.

Ad 2. Ad aliam rationem dicendum est, quod hoc nomen ‚motus‘ non est de praedicamento quantitatis nec qualitatis nec ubi, immo ipsum et omnes species eius sunt de praedicamento actionis vel passionis modo praedicto. Sed solum ad istum sensum dicuntur aliqui motus secundum quantitatem vel de genere quantitatis, quia oportet mutare terminos de praedicamento quantitatis praedicando eos de termino supponente pro eo, quod movetur, sicut dixi alibi saepe⁴⁶, et sic de qualitate et ubi, vel quia nomen significans simpliciter dispositionem, secundum quam est motus, est de tali vel tali genere. Et de hoc est alibi videndum⁴⁷.

Ad 3. Ad aliam dico, quod isti termini ‚alterare‘ et ‚alterari‘ sunt de praedicamentis ‚agere‘ et ‚pati‘ et non de praedicamento qualitatis, et non est hoc solum propter modos significandi grammaticales, sed quia praedicatio quidditativa est: Alterare est agere et alterari est pati, quod non est ita de sedere et stare et habere.

Ad 4. Ad aliam dicendum est, quod Aristoteles per illam differentiam intendebat solum dicere, quod eadem res est actio et passio, sed quod nomina differunt secundum rationem, quia actio connotat esse ab hoc et passio in hoc; et hoc non arguit praedicamentum de ad aliquid.

348 sic] hoc *A* 350 factionem] passionem *AE* 351 et mutationem mutari *om. K* 352 de *om. K* amplius *om. K* 353 moveri] movere *E* 357 Ad secundam *AE* 358 ipse *AE* 361 mutari *AK* praedicamento] genere *AE* qualitatis *L* 362 dixit *L* 363 simpliciter] suam *AE* dispositionem] denominationem *K* 364 de₂ *om. A* 366 Ad tertiam *AE* dico] dicendum est quod Aristoteles per illam differentiam intendebat *AE* 367 quantitatis *A* 368 grammaticales] *add.* sive generales *AE* 369 alterari] alterare *EK* 370 haberi *K* 371 Ad quartam *AE* 371–372 differentiam *L* 42 *vb* intendebat 371–372 intendebat solum] voluit *AE* differentiam *A* 291 *r* voluit 373 ab] ad *AE* 374 praedicamentum de] eos esse in praedicamento *AE* 374–375 aliquid *Li* 147 *va* Ad

⁴⁵ Burid. *In Phys.* 5 q.9 concl.1 f.91rb–va; Ad rationes in oppositum f.92rb.

⁴⁶ Cf. q.8 lin.171–172, ad 7 et ad 8 lin.253–267; q.18 not.7–8 et 20. Cf. Burid. *In Phys.* 5 q.2 concl.3 f.84va.

⁴⁷ Cf. not.4–6, not.24–26; cf. q.3 lin.252–257; q.18 not.18.

- 375 Ad 5—6. Ad ista autem omnia, quae dicunt Aristoteles et Commentator in V
Metaphysicae, potest dici, quod Aristoteles ibi distinguit nomina multiplicia. Et
ideo sicut dixit unum modum qualis esse differentiam substantialem⁴⁸, qui
tamen non est proprie de praedicamento qualitatis, et sicut dixit quosdam
modos quantitatis vel quanti esse multum, paucum, longum, breve, par, impar,
380 musicum, album etc.⁴⁹, quae non sunt proprie de praedicamento quantitatis, sic
dixit quosdam modos de ad aliquid quantum ad actiones et passiones, scientiam
et sensum etc. Et alias dictum est, quod in multorum terminorum rationibus in-
cluduntur aliqui respectus, qui tamen non sunt proprie de praedicamento ,ad
aliquid⁵⁰.
- 385 Ad 7. De hoc autem, quod dicitur: Pater et filius dicuntur proprie ad aliquid
propter genuisse et genitum fuisse, dicendum est, quod omnium praedicamento-
rum termini sunt bene abstracta terminorum de praedicamento relationis, ut
album vel nigrum similitudinis vel dissimilitudinis, bicubitum aut tricubitum
aequalitatis aut inaequalitatis. Et cum hoc etiam non esset grave concedere, cum
390 sit aliqua habitudo agentis ad passum et e converso, quando agens agit in passum
et passum patitur ab agente, quod nomina possunt imponi ad significandum
agens et passum secundum rationes, secundum quas intelliguntur taliter se ha-
bere ad invicem; et ponamus, quod illa nomina sint A et B, tunc illa essent vere
de praedicamento ,ad aliquid'. Ideo si aliquis pro tali significato vellet uti istis
395 nominibus ,agens' et ,passum', deberet dicere, quod essent vere et proprie de
praedicamento ,ad aliquid'. Et tamen posset intelligi et credi, quod aliquid esset
agens, intelligendo et credendo, quod non esset aliquod passum.

Ad hoc autem, quod dicitur, quod illi termini de agere et pati exigant tertium
terminum in obliquo in praedicando, dictum est, quod si hoc est verum, hoc est

375 Ad ista autem omnia] Ad quintam et ad omnia illa AE 377 unum modum] una
in unum Li 378 proprie om. AE qualitatis] add. proprie E proprie E 64 vb et sicut
379 quantitatis vel quanti] qualitatis vel quantitatis AEK 380 musicum album] fini-
tum et infinitum AEK quantitatis] qualitatis Li sic] et sicut KLLi 381 modos] add.
quantitatis ita dixit KLLi quantum ad om. Li 382 Et] Ad K multorum] add. dicto-
rum E 385 De . . . aliquid om. K 386 dictum est Li 388 similitudinis vel dissimilitu-
dinis om. AE bicubitum aut K 114 rb tricubitum 389 aequalitatis aut inaequalitatis
om. AE cum₂] quod AE 390 quando] ut quod AE 391 possent AE 393 illa₁] talia
AE 394—396 Ideo . . . aliquid om. Li 395 debet AE essent . . . proprie] tunc proprie
sint AE 396 tamen] non KLLi et₂] nec KL 397 aliquod passum] ad passum agens
KLLi 398 termini] add. vel alii AE 399 est₁] add. prius, et AE 400 significandi] add.

⁴⁸ *Metaph.* 5 t.19 c.14, 1020a33—b1. Cf. q.4 not.12—13.

⁴⁹ Cf. *Metaph.* 5 t.18 c.13, 1020a19—28.

⁵⁰ Cf. q.11 concl.1—4 et 6 lin.70—144, lin.151—167; cf. Burid. *In Phys.* 5 q.2 concl.1 f.84va.

propter modos significandi grammaticales; et dictum est, quod non omnis talis
 praedicatio reciproca sufficit ad praedicamentum de ad aliquid.⁵¹

Ad 8. Ad ultimam rationem dicendum est, quod est valde magna differentia
 quantum ad propositum inter istos terminos ‚calefacere‘, ‚secare‘, ‚movere‘ ex
 una parte, et inter istos terminos ‚scire‘, ‚sentire‘, ‚cognoscere‘ et huiusmodi ex
 alia parte. Nam isti termini ‚calefacere‘ etc. significant agere. Si enim dico: Ignis
 calefacit, ego significo, quod ignis agit. Sed iste terminus ‚scire‘ non significat
 agere, unde si ego dico, quod Sortes scit multa, ego non significo, quod Sortes
 agat illa; immo Sortes dormiens scit multa, et tamen nihil agit per intellectum.
 Similiter etiam calefieri, moveri, secari significant pati, sentiri autem, sciri et
 cognosci non significant pati, quoniam lapis, si sentitur a me, non propter hoc
 patitur, nec Deus, si a te scitur vel intelligitur. Modo dicit Aristoteles in principio
 huius libri⁵² enumerando et distinguendo praedicamenta, quod terminorum
 significativorum alii significant substantiam et sunt de praedicamento substan-
 tiaie, alii qualitatem vel quantitatem et sunt de praedicamento qualitatis vel
 quantitatis, alii autem significant agere et pati et isti sunt de praedicamento
 ‚agere‘ vel ‚pati‘ et non alii. Ideo iam manifestum est, quod scire non est de praedi-
 camento ‚agere‘ nec sciri etiam est de praedicamento ‚pati‘. Et non sequitur
 propter hoc, quin calefacere et urere sint de praedicamento ‚agere‘ et calefieri
 et uri de praedicamento ‚pati‘. Verum est, quod aliqui⁵³ propter aliquas auctori-
 tates Aristotelis⁵⁴ convertunt et dicunt, quod sentire est pati et sentiri est agere,
 et sic de intelligere et intelligi et de scire et sciri. Ideo dicunt, quod sentire, in-
 telligere et scire et huiusmodi sunt de praedicamento ‚pati‘, intelligi autem, sen-
 tiri et sciri sunt de praedicamento ‚agere‘. Haec autem difficilia sunt, et ea non
 credo esse vera, quia non omne, quod scitur vel intelligitur a me, agit in me vel
 in intellectum meum; nec ego patior ab omni eo, quod intelligo. Materiam enim
 intelligo, a qua nihil patior et quae nihil agit in me⁵⁵; et per conceptum speci-

generales et *AE* 402 est *L* 43 *ra* valde 403–404 calefacere . . . terminos *om. L* 404
 sentire] et facere *L* 406 significo] dico *AE* scire] sentire *Li* 407 unde] ut *A* 409
 secari *om. KL* sciri *om. L* 411 scitur] sentitur *AEK* intelligitur *E* 65 *ra* Modo 413
 significativorum *om. A* significatione *K* 412–413 terminorum *A* 291 *v* alii 415 agere]
 facere *LLi* 415–416 et isti . . . alii] etc. *AE* 416 agere] facere *Li* 417 non *om. A*
 418 quin] quoniam *E* 419 pati] *add.* quod ergo scire et sciri etc. *AE* 420 convertunt et
 dicunt] dicunt et concedunt *AE* dicunt *K* sentire] sentiri *AELi* et sentiri est agere *om.*
K sentiri] sentire *AELi* 423 sciri *om. L* difficilia] dissimilia *K* 425 Materiam enim]

⁵¹ Cf. supra lin. 218–226.

⁵² *Praed.* 4, 1b25–27.

⁵³ Cf. Thom. *Anim.* 3 lect. 7 n. 675; *S. th.* I q. 79 a. 2; a. 3 ad 1.

⁵⁴ Cf. *Anim.* 3 t. 2–3 c. 4, 429a13–18.

⁵⁵ Cf. *Phys.* 1 t. 82 c. 9, 192a31–32; Averr. comm. 82 in h.l.

ficum hominis omnes homines indifferenter intelligo, etiam praeteritos et futuros, qui non egerunt vel agent in me. Ergo non omne intelligere vel scire est pati ab eo, quod intelligitur vel scitur, nec omne intelligi vel sciri est agere intellectionem vel in intellectum.

Item omnis actio et passio est in successione. Unde caliditas quando continue fiebat, erat actio et passio, sed postquam facta est et est in permanentia, ipsa non amplius est actio neque passio. Sed constat, quod licet in acquirendo scientiam bene esset successio, tamen postquam acquisita est, ipsa est in permanentia, et tunc proprie sumus scientes. Ergo bene sunt scire, sciri et scientia sine agere et pati et sine actione et passione. Et similiter si sensatio vel intellectio, quando fiunt in nobis, sint actiones et passioness, tamen postea bene durant in permanentia, et tunc non sunt actiones neque passioness. Ideo etiam sentire vel intelligere nec est agere nec pati. Et si aliquis dicat, quod sensatio et intellectio, quamdiu durat ipsa, tamdiu generatur continue, hoc non apparet bene dictum, quia Aristoteles VII et X *Ethicorum*⁵⁶ determinat ex intentione, quod delectatio et visio non sunt motus propter hoc, quod fiunt in instanti et non in tempore.

Sed tunc est fortis dubitatio, de quo praedicamento est scire et sciri, intelligere et intelligi, et similiter de actibus appetitus ut amare et amari, desiderare et desiderari. Et aliqui⁵⁷ probabiliter dicunt, quod licet illae dictiones significant verbaliter secundum grammaticum ea, quae significant, tamen non significant nisi habitus et passioness, et talia ponuntur de prima vel tertia specie qualitatis. Unde intellectum scire et intelligere et sensum sentire, non significat nisi intellectum vel sensum esse aliqualem. Non enim est aliud timere vel irasci vel amare quam esse qualem illa qualitate, quae est timor, ira vel amor, nec est aliud intelligere, scire vel sentire quam esse qualem illa qualitate, quae est intellectio vel scientia vel sensatio.

quia materiam primam *AE* 426 nihil *Li* 147 *vb* agit 428 Ergo *K* 114 *va* non 430 intellectum] intelligentem *LLi* 431 Item] *add.* non *K* successione] intellectu *K* Unde] *add.* omnis *K* 433 amplius] omnino *K* neque *L* 43 *rb* passio quod *om.* *K* licet *om.* *AE* in *om.* *K* 436 similiter] sequitur *K* 437 fiunt] sint *L* durant] ducant *A* 439 dicat *om.* *Li* 441 determinat] declarat *Li* delectatio] *add.* et passio *L* 443 est₂] sint isti termini *L* 445 licet *om.* *E* significant *K* 445–446 significant *E* 65 *rb* verbaliter 447 passioness] dispositiones *Li* tertia] secunda *Li* 451 scire *om.* *AEK* 451–452 vel scientia *om.* *K* 453 et sciri *om.* *L* quia lapidem sciri] non significat

⁵⁶ *Ethic.* 7,15, 1154b26–28; 10,3, 1174a15–21; Burid. *In Ethic.* 7 q.24 f.159rb: De secundo proposito sic ergo contingit delectationem fieri totam simul, non prius remissam quam intensam, quod vocamus fieri in instanti. Et hoc intendit Aristoteles in decimo huius, cum dicit: Videtur enim visio quidem secundum quodcumque tempus perfectum esse . . .

⁵⁷ Cf. Ockh. *In Praed.* c.12, 244,158–163; 246,221–229.

Sed tunc remanet difficultas de sentiri, intelligi et sciri, quia lapidem sciri vel Deum a te sciri vel intelligi, non significat lapidem vel Deum esse aliqualem. Ergo restat dubitatio, de quo praedicamento erunt illi termini. Et forte aliquis evasive posset dicere, quod sciri et intelligi significant esse aliquale, sed non illud quod scitur et intelligitur, sed illud a quo scitur et intelligitur, ita quod lapidem videri significat visum esse aliqualem qualitate, qua cognoscit lapidem. Sed omnino et finaliter ego dicerem, quod si per scire vel intelligere vel sentire vel appetere intelligas simpliciter sensum vel intellectum vel appetitum esse dispositum tali dispositione sibi inhaerente, hoc non significat nisi ipsum esse aliqualem; et essent ut sic tales termini de praedicamento qualitatis. Si vero tu concipias intellectum vel sensum comparative ad sensibile vel intelligibile et e converso, et secundum illos conceptus comparativos imponas intellectui hoc nomen A et intelligibili hoc nomen B, ista nomina A et B essent proprie relativa, et diceretur A ad B et B ad A, sicut dicitur pater ad filium et filius ad patrem. Et si hoc modo ponantur ista nomina esse imposita scire et sciri, intelligere et intelligi etc., tunc concederentur esse de praedicamento ‚ad aliquid‘, sicut dixi prius de istis terminis ‚agens‘ et ‚passum‘⁵⁸. Non enim est inconueniens idem nomen aequivoce sumptum et secundum diversos conceptus esse de diversis praedicamentis.

De scibili et scitivo, de intelligibili et intellectivo, sensibili et sensitivo etc. dicendum est, quod non differunt nisi secundum vocem esse sensibile et posse sentiri et esse sensitivum et posse sentire. Et ideo sic convenienter esset dicendum de sentiri et esse sensibile, sicut de esse album et posse esse album. Et dictum est prius⁵⁹, quomodo ad idem praedicamentum spectat: Sortes est albus, et Sortes potest esse albus. Ideo etiam sic lapis sentitur et lapis est sensibilis, vel asinus sentit et asinus est sensitivus, et sic de aliis similibus dicatur.

lapidem *L* sciri *A* 292 *r* vel 454 significat] *add.* aliud nisi *K* 457 scitur₁] scientia *A* 458 qualem *AE* 459–460 intelligis *AE* 464 comparatos *K* 465 intelligibili] intelligentia *L* essent] *add.* ad invicem *Li* 466 *A*₁] *add.* aliud *L* aliud *L* 43 *va* ad 467 ista] ita *L* essent *L* 468 dixi *K* 114 *vb* prius 469 nomen *om.* *K* 469–470 nomen *Li* 148 *ra* aequivoce 472 De scibili . . . sensitivo] Sic de scibili autem et intelligibili de scitivo (!) et etiam intellectivo de scitivo et sensitivo *K* etc *om.* *AE* 474 sentiri . . . posse *om.* *L* esse . . . sentire] omne sensibile sentire etc. *Li* sentire *E* 65 *va* Et ideo sic *om.* *A* et *add.* omnino *AE* convenienter] communiter *A* 476 dicendum *Li* spectat] *add.* quod *L* 477 Ideo] nam *K* sic] si *AE* 478 aliis] *add.* speciebus *E* similibus] *add.* similiter *E* dicatur] etc. etc. *Li* *add.* Et haec de quaestione *A*. Et sic patet quaestio *KL* et *add.* etc. *K*

⁵⁸ Cf. supra lin. 183–188, 201–205.

⁵⁹ Cf. q. 16 lin. 43–46; q. 3 ad 4 lin. 194–202.

QUAESTIO 18

1 Utrum ‚quando‘ et ‚ubi‘ debeant poni praedicamenta sive genera generalis-
sima.

1. Et videtur quod non, quia idem videntur significare tempus et quando;
omne enim tempus est quando, et omne quando est tempus. Et similiter etiam
5 est de ubi et de loco. Ideo si isti termini ‚tempus‘ et ‚locus‘ non sunt praedica-
menta nec genera generalissima, sequitur quod nec isti termini ‚quando‘ et ‚ubi‘.
Sed nullus ponit istos terminos ‚locus‘ et ‚tempus‘ esse praedicamenta et genera-
lissima; immo Aristoteles¹ ponit eos in praedicamento quantitatis. Igitur etc.

2. Item praedicamenta et genera generalissima debent proprie praedicari vel
10 esse praedicabilia de subiectis suis et de suis inferioribus. Sic autem non est de
‚quando‘ et ‚ubi‘, immo sunt quaedam quaesitiva aliorum praedicatorum de sub-
iectis suis. Verbi gratia si dico: Utrum Sortes currit, non debet dici, quod haec
dictio ‚utrum‘ sit genus vel species vel praedicatum, sed tamquam quaesitivum
alterius praedicati de altero subiecto; similiter de ‚ubi‘.

15 3. Item syncategoremata non debent poni genera vel praedicamenta princi-
palia. Sed ista quaesitiva ‚quando‘ et ‚ubi‘ sunt syncategoremata, et etiam ter-
mini, qui ad huiusmodi quaesitiva respondentur, verbi gratia heri, cras, hic, ibi
etc.

4. Item Commentator V *Metaphysicae* videtur expresse determinare, quod
20 ‚ubi‘ sit de praedicamento ‚ad aliquid‘. Dicit enim sic: „Et universaliter respec-
tus in praedicamento ‚ubi‘ est conversus illi, qui est in praedicamento ‚habitus‘
. . . Est enim respectus inter continens et contentum. Si igitur continentis ad
contentum, erit praedicamentum ‚habitus‘; sed e converso de ‚ubi‘.²“ Modo si
‚ubi‘ sit ad aliquid, sequitur quod non erit genus generalissimum.

A 292 r *E* 65 va *K* 114 vb *L* 43 va *Li* 148 ra 1 Quaeritur consequenter decimonono
utrum *A* Quaeritur decimonono utrum *E* Quaeritur utrum *L* Consequenter quaeritur deci-
mo octavo utrum *Li* 3 idem *om.* *E* 5 de loco] locum *K* 6–8 sequitur . . . generalissima
om. *L* 8 ponit *om.* *L* 10 et de suis *om.* *Li* 11 praedicamentorum *AKL* 12 dico]
add. scilicet *K* 13 dictio] *add.* Sortis *E* 13 praedicamentum *AE* 14 praedicamenti
AKL 15 Tertio *AE* poni] esse *AE* 16 quaesitiva *A* 292 v quando sunt syncatego-
remata *om.* *AE* 17 ibi *om.* *Li* 19 Item quarto *AE* 21 conversus] communior *K*
22–23 Est . . . contentum *om.* *Li* 22 Si] dicitur *A* igitur] *add.* fuerit *L* ad] conc . . .
signum obscurum del.? *L* 23–24 sed . . . sit] sic etiam erit de ubi. Ergo si ponitur in prae-

¹ *Praed.* 6, 4b24–25.

² *Averr. Metaph.* 5 comm.28 (in 5,23, 1023a13–17).

Oppositum ponunt Aristoteles, Porphyrius et alii³.

25

Et apparet, quod termini, qui respondentur ad quando et ubi, habent diversos modos praedicandi ab invicem et ab aliis terminis aliorum praedicamentorum. Ideo rationabile est eis assignare praedicamenta distincta ab invicem et ab aliis praedicamentis. Aristoteles in isto libro reputavit ista praedicamenta esse sic manifesta, quod sufficeret exemplificare de eis sive de terminis in eis contentis. Et auctor *Sex principiorum*⁴ volens supplere determinationem Aristotelis ita occultavit eam, quod reputata fuit de eis determinatio difficillima. Et ego sto cum Aristotele; non enim est credendum, quod ,quando' sit res alia a tempore et a re temporali derelicta a tempore in re temporali⁵, vel etiam ,ubi' sit res distincta a loco et locato procedens a loco in locatum⁶, sicut dicit ille auctor. Talia enim mihi apparent satis fortia ad interficiendum canes, et capti in eis non plus possunt evadere quam ex reti pisces. Dicam igitur, quod hoc nomen ,tempus' significat motum caeli et supponit pro motu caeli ea ratione, qua ipso mensurabiles sunt motus et quietes et esse rerum secundum suas durationes, eodem modo quo hoc debet determinari in IV *Physicorum*⁷. Sunt autem nomina sive praedicata significantia huiusmodi motum et tempus, quae respondentur ad interrogationem factam per quantum, quaerentem de rebus quantum ad earum successiones et durationes vel successiones sibi attributas, ut si quaeramus, quanta est vel fuit ambulatio Sortis, dicimus quod unius horae vel duarum horarum, item quantum vixit Sortes, dicimus quod quadraginta annis, quantum stetit vel quievit Plato in domo sua, dicimus quod per tres dies; et huiusmodi sunt de praedicamento quantitatis, sicut alibi dicebatur⁸.

45

dicamento AE 25 ponit AE posuit K 27–28 terminis aliorum praedicamentorum] distinctos AE 30 sic E 65 vb manifesta 30–31 sufficeret . . . contentis] brevi stilo eadem pertractavit AE 30 suffi- L 43 vb ceret 32 ita . . . difficillima] de eis occulte tractavit et determinatio eius fuit difficillima reputata AE sto] dico AE 33 non enim] quod non AEL et ideo non K 34 derelicta . . . temporali om. AE ubi] add. non AE sit] est AE om. Li 35 et locato] ad locatum K procedens] producus L sicut] sive E 36–37 ad . . . pisces om. AE 38–39 ea ratione . . . durationes om. AE 41 praedicamenta KL huiusmodi om. K respondentur K 115 ra ad 42 quaerendo AEK 42–43 quantum₂ . . . successiones₁ om. K 43 quaeramus om. E 44–45 dicimus . . . Sortes om. L 45 item om. KLi quadraginta] 60 L 70 Li 46 quod om. KL

³ *Praed.* 4,1b26,2a1–2; 9,11b12–14; *Porph. spec.* 12,1–2.

⁴ *Sex princ.* n.33–59 (42–48).

⁵ *Ibid.* n.33 (42,1–5).

⁶ *Ibid.* n.48 (45,8–12).

⁷ Burid. *In Phys.* 4 q.12 concl.3–4 f.78vb.

⁸ Cf. q.8 lin.203–216,225–228, ad 7 et ad 8 lin.253–267.

Alii sunt termini significantes tempus, qui non respondentur ad quantum, sed ad quando, quia non significant, quanto tempore res est vel erat, sed significant determinationem, in quo tempore res est vel fuit vel erit secundum certam distantiam ad praesens, quod est nobis notum, quia assistit nobis vel etiam aliquando secundum certam distantiam vel propinquitatem ad aliquod tempus praeteritum vel futurum nobis notum. Et talia nomina vel praedicata non possunt iam esse de praedicamento quantitatis, quia non praedicantur in quantum.

55 Ideo oportet, quod pertineant ad aliquod praedicamentum, quod vocamus ‚quando‘, quia respondentur ad interrogationem factam per quando. Verbi gratia cum aliquando et saepe utamur valde brevi tempore tamquam praesenti, scilicet tempore correspondenti propositioni, quam proferimus, sicut haec dictio ‚nunc‘ significat, quod in tempore praesenti⁹; et istae dictiones ‚modo‘ et ‚iam‘

60 significant, quod in tempore propinquo nunc¹⁰; et ‚nuper‘, quod in tempore non multum remoto¹¹; sed ‚quondam‘ et ‚olim‘, quod in tempore praeterito multum distante a praesenti nunc¹². Et hoc determinat clare Aristoteles IV *Physicorum*. Aliquando autem respondemus ad quando non per talia adverbium, sed per nomina declinabilia, ut quod fuit anno immediate praeterito vel futuro, vel quod fuit

65 ante decem annos immediate praeteritos vel etiam secundum distantiam ad certum tempus praeteritum, sicut dicimus tres status assumpsisse ordinationem regni Franciae anno ab incarnatione Domini MCCCLVI¹³. Omnia ergo huiusmodi praedicata sunt de praedicamento ‚quando‘, ut ‚hodie‘, id est in hac die demonstrato praesenti, et ‚heri‘, id est in die immediate praecedente hanc diem

70 praesentem demonstratam, et sic de aliis. Ista sic apparent mihi manifesta, quod non indigent nisi declaratione exemplari, sicut bene dicit Aristoteles¹⁴.

huiusmodi] *add.* termini *K* 49 quia] quando *L* erat] erit *K* 49–50 erat . . . vel₁ *om.* *L* 50 erit *Li* 148 *rb* secundum 51 quia *om.* *Li* assistit] assumpt *K* 52 secundum *om.* *A* 53 praedicamenta *L* 54 qualitatis *Li* 55 Oportet ideo *et add.* per *L* 56–57 quia . . . aliquando *om.* *L* 56 respondent *K* interrogationem] quaestionem *Li* 57 praesenti] puncto *AE* 58 correspondenti] coexistente *Li* sicut *om.* *LLi* 59 et iam] etiam *K* 60 propinquo] *add.* praedicto *AE* 61 quondam] quod omnino *K* 62 nunc *om.* *L* determinat *A* 293 *r* clare 64 declinabilia] determinabilia *K* declinabilia *L* 44 *ra* ut fuit₁ . . . quod₂] in tempore praeterito et futuro fuit vel quod *K* 65 praeteritos vel *repet.* *E* vel *E* 66 *ra* praeteritos 65–66 certum] illud *L* 66 sicut dicimus] dicamus *K* dicimus si *L* dicimus *Li* tres status] testatus *AE* 67 MCCCLVI] *M*^o etc. *A* etc. *E* MCCCLXVI *KLi* 68 praedicata] praedicamenta *L* 69 demonstrato] iam stricte *Li*

⁹ *Phys.* 4 t.121 c.13, 222a10–12.

¹⁰ *Ibid.* t.126, 222b7–11.

¹¹ *Ibid.* t.127, 222b12–14.

¹² *Ibid.* 222b14.

¹³ Cf. Ernest Lavisse, *Histoire de France* IV 1 (Paris 1902) 112 ff.

¹⁴ *Praed.* 9,11b11–15; 4,2a1–2.

Et est notandum, quod sicut istae dictiones ‚quid‘, ‚quantum‘, ‚quale‘ sumuntur aliquando interrogative et non sunt proprie praedicamenta, sed quaesitiva praedicamentorum, et aliquando capiuntur non interrogative, et aequivalent istis terminis ‚aliquid‘, ‚aliquantum‘, ‚aliquale‘, et sunt proprie praedicabilia et praedicamenta, sic etiam est de quando et ubi et de aliquando et de alicubi. 75

Item sicut sunt nomina relativa spectantia ad alia praedicamenta, ita etiam est de ‚quando‘ et ‚ubi‘, ut quidam homo legit et ille sedet, Sortes est bicubitus et Plato est tantus, Sortes est albus et talis est Plato, ita etiam Sortes disputavit heri et tunc Plato respondebat ei, Sortes est in foro et Plato est ibidem. Sunt igitur antecedentia et relativa ista nomina aliquid et idem, aliquantum tantum, aliquale et tale, aliquando et tunc, alicubi et ibidem. 80

Deinde etiam dicenda sunt aliqua in speciali de ‚ubi‘. Et statim manifestum est, quod sicut omnia praedicata pertinent ad praedicamentum de ‚quando‘, quae convenienter respondentur ad quaestionem quaerentem, quando est, fuit vel erit, de aliquo, ita omnia praedicata sunt de praedicamento ‚ubi‘, quae convenienter respondentur ad quaestionem quaerentem de aliquo, ubi est vel ubi erat vel erit. Verbi gratia si quaeratur, ubi est Sortes, respondetur forte, quod ipse est in foro vel supra domum suam vel ante domum Platonis vel cum Platone vel iuxta Rupertum vel inter Rupertum et Platonem vel apud sanctum Iacobum. Et si quaeretur, ubi est villa sancti Dionysii, respondebitur: Ad duas leucas prope Parisius versus septemtrionem. Haec igitur omnia praedicata et consimilia sunt de praedicamento ‚ubi‘, quia respondentur ad quaestionem factam per ‚ubi‘, et significant, ubi res est. 90

Sunt etiam adverbia, quae respondentur ad ‚ubi‘, pertinentia ad hoc praedicamentum, ut hic, illic. Et quia per motus, quos vocamus locales, mutantur responsiones ad quaestionem per ‚ubi‘, ideo quantum ad terminum a quo motus localis, et quantum ad terminum ad quem, et quantum ad medium motus imposita sunt nobis diversa quaesitiva reducta ad ubi; et diversa praedicata, quae respondentur ad illa quaesitiva, etiam pertinent ad praedicamentum de ubi. 100

72 quale] quare *A* 73 proprie praedicamenta] praedicamenta nec proprie praedicata *AE* proprie praedicata *Li* 76 ubi . . . aliquando et *om. L* alicubi] alibi *K* 78 legit] vocat *K* sedet] studet *L* 80 respondet *L* respondit *Li* 81 antecedentia] accidentia *L* 83 dicenda] distinguendae *K* aliquae *K* 84 praedicata] praedicamenta *KL* quae] quando (*repet.*) *K* 85 quaestionem] interrogationem *AE* 85–87 quaestionem . . . ad *om. KL* 85 quaerentem] factam *A* 87–88 ubi₁ . . . erit] vel ubi erit vel ubi fuit *K* ubi erat vel ubi erit *L* vel ubi erat vel ubi erit vel fuit *Li* 90 Rupertum_{1,2}] Robertum *Li* vel₂ . . . Iacobum *om. KL* sanctum Iacobum] sanctam Katharinam *AE* 91 villa sancti Dionysii] villa Pragensis *L* 91 duas *K 115 rb* leucas duas] centum *L* 91–92 prope . . . septemtrionem] a Parisius *L* 92 Parisius] *add.* duo minuta faciunt leucam *K* versus Septemtrionem *om. K* praedicamenta *L* 96 illic] *add.* istic *AE* 97 ad] per *K* 97–98 a quo . . . ad terminum *om. AEL* 99–100 reducta . . . ubi] et quae pertinent ad praedica-

,Quo' enim quaerit, ubi res erit in termino ad quem, et ,unde' quaerit, ubi res erat in termino a quo, et ,qua', ubi erat vel erit in medio motus. Et ad ,quo' respondentur ista adverbia huc, illuc, istuc, et ad ,unde' hinc, illinc, istinc, et ad ,qua' hac, illac, istac. Et non solum respondentur huiusmodi adverbia, sed etiam
 105 nomina, ut: Unde venis? De Atretrato. Quo vadis? Romam. Et qua transibis? Avinione, vel per Avinionem.

Et est notandum, quod sicut praedicatum de praedicamento ,quando' nobis magis certum est nunc, quod significat tempus praesens et nobis assistens, et quod alia praedicata significant determinationes aliorum temporum per certam
 110 distantiam ad praesens vel saltem ad aliud tempus, cuius distantia ad praesens nunc est nobis bene nota, sicut dictum est prius, ita praedicatum de praedicamento ,ubi' nobis magis notum et certum est hic vel in isto loco, quod significat locum meum vel locum mihi propinquum ad sensum demonstratum; verbi gratia si quaero, ubi est Ambianus, et dices, quod ad viginti octo leucas longe
 115 ab hoc loco versus septemtrionem. Si vero essemus in Atretrato, dices quod Ambianus est ad quattuordecim leucas versus meridiem, quia sic esset secundum situm ad locum, in quo essemus. Et si quaeres: Ubi est Sortes, dicam: Cum Platone. Et statim si quaeres: Ubi est Plato, dicam quod in scholis suis. Et tu quaeres: Ubi sunt illae scholae? Dicam quod in vico Straminum. Et adhuc tu quaeres:
 120 Ubi est iste vicus? Et tandem oportebit, quod doceam te locum illum secundum situm a te vel ad locum, in quo tu es, vel forte dicendo: Verte te ad dexteram tuam et tunc vade ante te continue et invenies.

Sed tu obicies, quia aliquando homo potest dubitare, ubi ipse est, et fit hoc sibi notum per alia loca ab eo distantia, ut si quis captivatus oculis coopertis
 125 ducatur ad Atretratam in una quadriga ad unam cameram, dicet se nescire, ubi sit. Et si dicatur: Tu es in Atretrato, diceret: Ubi est Atretratam, nescio ubi sit. Et indigebit, quod hoc sibi declaretur per situm et distantiam a Parisius, quod est

mentum de ubi *Li* 100 pertinent *E* 66 *rb* ad 101 Quo enim] quaestio *K* Quo enim
L 44 *rb* quaerit 102 erat₁] erit *K* a quo et qua] ad quo et quae *K* in medio] medium
K ad quo] ad quem *K* 104 istac] *add.* et ad ubi hic illic istic *K* 104–105 etiam *A* 293
v nomina 105 Atretrato] castro *AE* Erfordia *K* Praga *L* Quo *Li* 148 *va* vadis Romam]
 ad Pragam *K* Parisius *L* 106 Avinione etc.] per Avinionem et quo transibis ad Avinionem
K 107 praedicamentum *L* 109 praedicamenta *L* 110 distantiam] determinationem *K*
 111 bene *om.* *LLi* praedicamentum *L* 113 meum] medium *L* ad sensum] et
 sensu *Li* 114 Ambianus] Iohannes *AE* Petrus *K* Ambiana *incert.* *Li* dices] responde-
 tur *AE* viginti octo] octo *AE* centum *K* 115–117 Si ... essemus *om.* *AE* 115 Atre-
 trato *incert.* *K* 116–117 secundum situm] praedicatum *K* 120 oportebit] applicabit *K*
 apparebit *L* doceat *KL* 121 situm] scitum *E* 121–122 Verte ... invenies *om.* *AE*
 123–124 ubi ... notum] ubi sit et ubi est hoc quia sibi hoc non est notum *L* 124 capti-
 vatus] cappuciat *K* coopertis *incert.* *K* quo apertis (!) *L* 125 Atretratam] Parisius
AEKL quadriga] *add.* id est biga *E* quadriga ... cameram] camera *Li* in una camera
K dicet] licet *KLi* 126 in Atretrato] Parisius *AEKL* diceret ... Atretratam *om.* *A*

sibi notum. Ad hoc respondendum est, quod locus sibi proprius vel propinquus est sibi bene notus; sciet enim ad sensum, si permittatur videre, quod ipse est in hoc aere et in hac camera. Tamen bene erit sibi ignotus locus communis, scilicet ubi est illa camera et ubi est Atrebatum. Et si notificetur sibi, ubi est Atrebatum per situm et distantiam a Parisius, hoc est, quia sibi fuerit notum, ubi erat Parisius, per hoc quod fuit Parisius, vel quia dictae fuerunt sibi distantia et situs Parisius ad locum aliquem, in quo fuit. Et iterum non scit simpliciter, ubi est Parisius, licet sciat, quod sit prope sanctum Marcellum. Et ideo si permittatur recedere, cum erit in vico, ipse quaeret: Ubi est Parisius, ad quam partem ego ibo? Et docebitur, ubi sit Parisius, et quo ibit secundum situm Parisius ad locum, in quo est. Haec autem quamvis appareant trufatica, ego declaravi ad videndum, pro quibus rebus supponunt termini de praedicamentis ,quando' et ,ubi', et quas res significant, quia horum ignorantia duxit multos in maximos errores, sicut apparet per librum *Sex principiorum*¹⁵.

Dicam igitur, quod in omni propositione affirmativa vera subiectum et praedicatum supponunt pro eadem re. Et ideo si dico, quod Sortes est cum Platone in domo vel supra domum, illa praedicata ,ens cum Platone', ,ens in domo' vel ,ens supra domum' supponunt pro Sorte, et illud praedicatum ,ens in domo' bene significat Sortem et domum et habitudinem domus ad Sortem, scilicet quod illa domus continet Sortem tamquam locus eius, vel haec habitudo domus ad Sortem vel Sortis ad domum non est nisi illa domus vel ille Sortes, sic positi secundum situm suarum magnitudinum secundum propinquitatem vel distantiam. Nec est distantia aliud quam magnitudo intermedia, nec propinquitas aliud quam res propinqua; dicitur enim propinquitas propter carentiam dimensionis mediae, et ideo non supponit pro aliquo addito rebus propinquis. Et sic non oportet credere, quod ,quando' sit aliqua res derelicta a tempore in re temporali¹⁶, quia de Antichristo quaerimus, quando erit et quando est; et tamen quomodo in eo dere-

diceret] et *LLi* Atrebatum] Parisius *EKL* 127 situm] scitum *E* a Parisius] aut locum alium *AE* ad Atrebatum *KL* 128 Ad . . . est] Adhuc manifestum est *L* 129 sciet enim ad sensum] ad sensum *K* videre *om. AE* 131 scilicet *om. AEL* 130–131 communis *L* 44 *va* ubi 131 et₁ . . . Atrebatum *om. AE* ubi₃] quid *L* 132 Atrebatum] illa camera *AE* 134 Parisius *om. L* aliquem *E* 66 *va* in quo non *K* 115 *va* scit 135 si *om. AE* 136 recedere] videre *K* erit in vico] veniet ad vicum *AE* 137 Parisius₂ *om. AEK* 138 est] *add.* Parisius *K* trufatica] grossa *AE* rustica *L* 144–145 illa . . . domum *om. Li* 148 Sortes *A* 294 *r* sic sic positi] significat positive *K* 149 suarum] duarum *E* earum *Li* 150 distantia] instantia *A* aliud quam] quod *AE* ad quam *KL* 151 dimensionem medii *L* 152 aliqua addita *K* 153 quando] homo *A* a] in *E* quia] quando *Li* 154 quaerimus] credimus *K* et quando est *om. Li* tamen] ante *K* 156

¹⁵ Cf. not. 6.— Cf. Burid. *In Phys.* 3 q.13 f.55vb: Ad auctoritatem auctoris *Sex principiorum* dico, quod ut mihi videtur melius fuisset, quod numquam illum librum fecisset.

¹⁶ Cf. not.5.

155 lictum est aliquid ex tempore futuro, quod nondum est? Si igitur volentes dicere,
quod quando aliquid futurum erit, determinamus illud tempus per distantiam a
praesenti nunc, tunc illud tempus non est, sed erit. Et illa etiam distantia non
est, sed erit tempus intermedium inter illud tempus et praesens nunc. Oportet
enim esse ampliaciones suppositionum pro praeteritis, quando loquimur de prae-
160 teritis, et pro futuris, quando loquimur de futuris. Et ita etiam non oportet
dicere, quod ,ubi sit circumscriptio corporis a loci circumscriptione procedens',
tamquam sit ibi quaedam res media; frustra enim poneretur talis rerum multi-
plicatio.¹⁷

Sed remanet hic una dubitatio, quia omnes quaerentes de re, ubi est, viden-
165 tur quaerere locum eius, tamquam idem sit locus et ubi, vel quod appropriate
unum proveniat ex altero; et hoc etiam omnes vocant motum ad ubi, motum
localem. Nos autem hic ponimus contrarium, quia diximus, quod saepe ad quaes-
tionem per ubi de aliquibus rebus nos respondemus ea, quae non sunt loca-
earum, ut quod Sortes est supra domum suam vel ante, et quod villa sancti
170 Dionysii est iuxta Parisius ad duas leucas etc.

Ad hoc dicendum est, quod sicut saepe accipimus tempus improprie sive se-
cundum locutionem attributivam, ita quod supponit pro pane et vino, quando
dicimus tempus esse carum, vel supponit pro aere vel aliis qualitativis, quando
dicimus tempus esse serenum vel pluviosum, ita quandoque et saepe accipimus
175 locum aliter quam secundum eius propriam et principalem significationem.
Nullus enim est locus ultimae sphaerae sumendo proprie locum, et tamen omnes
dicunt eam moveri localiter. Si igitur dicamus nos quaerere locum ipsius B,
quando quaerimus, ubi est B, oportet extendere significationem loci ad signifi-
candum illud, per quod secundum distantiam vel propinquitatem vel aliam situa-
180 lem differentiam ipsius ad B nos poterimus invenire ipsum B vel scire, ubi inter
alia corpora mundi est B, vel si non sumamus locum pro illo, oportet quod su-
mamus locum pro distantia vel propinquitate illius ad B, sive illud sit corpus
bene distans ab ipso B, vel quomodocumque fuerit situatum ad ipsum B. Et simi-

quod *om. AE* 156–157 per . . . tempus *om. K* 157 tempus *om. A* 157–158 Et . . .
est *om. L* 159 ampliaciones *Li* 148 *vb* suppositionum pro praeteritis] praeteritum *K*
161 sit] est sic *E* 165 ubi *E* 66 *vb* vel] ita *Li* 166 unum *L* 44 *vb* proveniat
ad] et *K* 167 posuimus *AEK* 169 Sortes *om. L* 170 Dionysii] Iohannis *AEK*
ad duas leucas etc. *om. AE* 174 serenum] arenum *E* et] quod *L* accepimus *L*
175 et principalem significationem] acceptionem *Li* 176 tamen] tempus *incert. L*
177 movere *K* ipsius *om. K* 178 extendere] extendi *K* ostendere *L* 179 per
quod secundum] quod per *Li* 180 ad B]B ad *AE* et B *K* ubi *om. E* 181 mundi *K* 115
vb est 181–182 illo . . . pro *om. AEK* 182 B] *add.* sicut *K* 183 bene] sive *Li* quo-

¹⁷ Cf. not.6.

liter si dicamus ultimam sphaeram moveri secundum locum, oportet nos extendere nomen loci ad significandum illud, per cuius diversam habitudinem situalem ad ultimam sphaeram percipimus illam aliter et aliter se habere. Et hoc est terra vel nosmet vel quadrans aut huiusmodi; et hoc magis debet dici in IV *Physicorum*¹⁸.

Sed ultimo notandum est, sicut alias dictum fuit¹⁹, quod saepe praedicatum propositionis non est in aliquo uno simplici praedicamento, sed in pluribus, ut si dicamus: Sortes legebat heri in scholis Platonis. Per hoc enim significatur, quid faciebat et ubi et quando, et haec pertinent ad tria praedicamenta, ut dictum est.

Tunc igitur ad rationes, quae fiebant in principio quaestionis.

Ad 1. Dicendum est ad primam, quod bene nomina supponunt pro eadem re vel significant eandem rem, quae tamen propter connotationes diversas vel diversos modos connotationum habent diversos modos praedicandi et pertinent ad diversa praedicamenta. Nomen igitur significans tempus dictum de nomine supponente pro re temporali ea ratione, qua est mensura illius²⁰, significat quanta est illa res secundum successionem, et pertinet ut sic ad praedicamentum quantitatis. Sed nomen significans idem tempus cum certa distantia vel propinquitate ad praesens nunc etc., sicut ante dictum est²¹, non significat nobis, quanta est illa res temporalis secundum successionem, sed significat, quando fuit vel erit, et sic pertinet ad praedicamentum 'quando'. Ita etiam nomen significans locum ea ratione, qua circumscribit et continet aliud corpus, significat quod est locans illud corpus, et quod illud corpus est locatum ab eo. Et haec nomina videntur pertinere ad praedicamentum de ad aliquid. Sed nomen vel praedicatum significans locum vel corpus, cuius situs in mundo est nobis notus, quod cum hoc significat vel connotat habitudinem situalem secundum propinquitatem ad aliud corpus, significat nobis, ubi illud aliud corpus est, et praedicatur de termino supponente pro illo alio corpore in ubi, et pertinet ad praedicamentum 'ubi'.

cumque K 184 movere K 184–185 extendi K ostendere L 185 per cuius] tempus per A per] quod E cuius] tempus L diversam] differentiam K 186 Et] Ad K hoc] quod K est] esset L 191 heri] add. missam AE scholis A 294 v Platonis 192 est] add. scilicet facere ubi et quando A 194 bene om. L supponant E 196 connotationum L 45 ra habent et] quia K 197 dictum] sumptum AE tempus E 67 ra sumptum 200 Sed] Si A certa om. L 202 significat om. AE quando] add. est AE 202–203 et . . . praedicamentum] sit de praedicamento K 204 corpus] tempus Li 206–207 significans . . . cum om. L 208 habitudinem] habitualement L 209 significans K aliud corpus om. Li 210 et . . . ubi om. L 211 bene om. K 211–212 bene Li

¹⁸ Burid. *In Phys.* 4 q.6 concl.3 f.72va.

¹⁹ Cf. q.3 ad 7 lin.257–275, ibid. not.21.

²⁰ Cf. Burid. *In Phys.* 4 q.14 Notandum f.80rb.

²¹ Cf. supra lin.48–53.

Ad 2. Ad aliam dictum est, quomodo in singulis praedicamentis sunt bene termini quaesitivi et responsivi antecedentes et relativi.

Ad 3. Ad aliam dictum fuit in tertia quaestione²², quomodo termini de praedicamento ‚quando‘ et ‚ubi‘ non sunt proprie syncategoremata, licet sint indeclinabiles secundum grammaticum.

Ad 4. Ad aliam dictum est saepius²³, quod multi termini claudunt in suis rationibus respectus, qui non sunt proprie de praedicamento ‚ad aliquid‘.

149 *ra* termini 212 termini] *add.* significativi *E* responsionem *L* 212 antecedentis *L* 213 quaestione] conclusione *Li* 214 et] ad *E* 217 qui] cui *E* ad aliquid] *add.* Rationes post oppositum sunt pro dictis. Et haec de quaestione pro nunc *A add.* Et haec de quaestione *E add.* Et sic patet quaestio *KL*

²² Cf. q.3 ad 6 lin.242–249.

²³ Cf. q.11 concl.1–3 lin.70–128.

QUAESTIO 19

Utrum ‚situs‘ et ‚habitus‘ sint praedicamenta sive genera generalissima. 1

1. Et arguitur quod non, primo de situ, quia situs manifeste videtur esse de praedicamento ‚ad aliquid‘, quia species eius sunt accubitus, sessio et statio, quas dicit Aristoteles in isto libro¹ esse de ad aliquid, quia ‚sunt positiones‘ et ‚positio‘, ut dicit, ‚est ad aliquid‘. Quod etiam ex hoc videtur esse verum, quia ‚positio 5 est ordo partium in toto‘ vel ordo partium ‚in loco‘², et ordo vere est ad aliquid. Igitur.

2. Item si ‚situs‘ sit praedicamentum, tamen non videtur esse distinctum contra praedicamentum de ubi, cum dictum fuerit prius³, quod ‚ubi‘ quaerit situm secundum distantiam vel propinquitatem loci vel corporis noti ad illud, 10 de quo quaerimus, et quia dictum est prius, quod ad quaestionem per ubi respondemus aliquando, quod est ante domum vel supra donum⁴; modo supra et infra, ante et retro significant situm.

3. Etiam arguitur de habere et habitu, quod non debeant poni unum praedicamentum per se, quia inveniuntur quasi in omnibus praedicamentis. Habitus enim 15 est prima species qualitatis⁵. Habitus etiam est actio vel passio, quia dicitur V *Metaphysicae*, quod ‚facientis et eius, quod fit, est factio intermedia⁶“, et ista dicitur habitus. Et ideo etiam dicitur in eodem V, quod habere est ‚ducere secundum suam naturam vel secundum suum impetum‘⁷; et hoc est agere. Et mani-

A 294 v E 67 ra K 115 vb L 45 ra Li 149 ra 1 Quaeritur consequenter vicesimo utrum A Quaeritur vicesimo utrum E Quaeritur de situ et habitu utrum sint L Consequenter quaeritur 19° de situ et habitu utrum sint Li 3 accubitus sessio] ambitus AE 4 Philosophus AE 5 ut dicit om. AE 6 est] add. nisi K toto . . . in₂ om. K et] add. iste K 8 Secundo arguitur AE est AE 9 quaerit] convenit L 10 ad illud] ab illo AE 11 quaerimus K 116 ra et quia 12 modo . . . infra] sed infra supra AE sed E 67 rb infra 13 ante et retro om. A 14 Tertio AE poni] esse K 16 Habitus etiam] Habere enim AE etiam L 45 rb est dicitur] dicit Philosophus AE V]IX KL 17 factio A 295 r intermedia factio₂] factibili . . . (obscur.) K 18 V]IX K om. L est ducere] et docere K 19 impetum] impedimentum AE 20 patrem_{1,2}] matrem Li filium_{1,2}] filium Li

¹ *Praed.* 7, 6b6, 11–12.

² Cf. *Metaph.* 5 t.24 c.19, 1022b1–2.

³ Cf. q.18 lin.177–188.

⁴ Cf. q.18 lin.88–92, lin.167–170.

⁵ *Praed.* 8, 8b26–27.

⁶ *Metaph.* 5 t.25 c.20, 1022b5–6. Cf. q.17 not.12.

⁷ *Ibid.* 5 t.28 c.23, 1023a8–9.

20 feste dicimus patrem habere filium et filium habere patrem, dominum habere
servum et e converso, doctorem habere discipulum et e converso, et sic de aliis.
Et hoc manifeste pertinet ad praedicamentum de ad aliquid.

4. Item etiam dicitur in *Postpraedicamentis*⁸, quod ‚habere dicimus tamquam
habitu et effectum aut aliam quamlibet qualitatem‘, et hoc manifeste pertinet
25 ad praedicamentum qualitatis, et quod etiam dicimus ‚habere quantitatem‘,
secundum quam dicimus esse tricubitum, et hoc manifeste pertinet ad praedica-
mentum quantitatis. Et possessor dicitur proprie ‚habere possessionem‘, cum
tamen possessor et possessio sint ad aliquid.

5. Item si habere conceditur esse praedicamentum, tamen videtur, quod
30 habere et haberi debeant poni duo diversa praedicamenta sicut agere et pati, et
non unum praedicamentum.

Oppositum videtur esse de intentione Aristotelis⁹ et Porphyrii¹⁰ et aliorum
ipsum sequentium.

Notandum est, quod multa sunt tota habentia partes diversarum rationum,
35 sicut homo, equus, domus, archa et huiusmodi. Et videmus, quod de terminis
supponentibus pro illis totis vel partibus suis dicuntur aliqua nomina seu praedi-
cata secundum illas rationes, secundum quas partes illae habent ad invicem et ad
locum suum determinatos situs, et quod secundum varietatem situum variantur
huiusmodi nomina et praedicata. Verbi gratia secundum quendam situm partium
40 hominis ad invicem et ad locum suum dicitur homo iacens, et secundum alium
dicitur sedens, et secundum alium dicitur stans. Similiter etiam lapides possunt
taliter ad invicem et ad locum suum situari, quod dicuntur domus vel castrum, et
taliter quod dicuntur murus, etiam taliter quod dicuntur pavimentum aut funda-
mentum et huiusmodi. Et idem lignum uno modo situatum in domo dicitur co-
45 lumna et alio modo situatum dicitur trabs, et sic de aliis. Talia autem praedicata
necesse est, quod pertineant ad aliquod praedicamentum.

Et manifestum est, quod talia praedicata non pertinent ad praedicamentum
substantiae, qualitatis vel quantitatis, quia de substantia demonstrata sive de ter-

23 Item etiam] Quarto nam *AE* 24 effectum] affectum *K* defectum *L* qualita-
tem] quantitatem *A* 25–27 et . . . quantitatis *om. L* 26 tricubitum] circulum *K* 27
Et quod etiam *K* 27–28 dicitur . . . possessor *om. K* 28 sunt *K* 29 Item quinto *AE*
conceditur] dicitur *AE* concedatur *Li* 30 et₃] ex quo sequitur quod *AE* 31 non]
add. sunt E 32–33 et . . . sequentium *om. AE* 34 tota] loca *L* 35 sicut] *add. dicimus*
K domus *om. K* termino *K* 36 totis *om. AE* 38 determinato *K* 40 suum *om. K*
43 murus . . . dicuntur *om. K* pavimentum] *add. aut murus K* 44 diceretur *LLi*
45 diceretur *LLi et add. statua vel L* praedicata] *add. non K* 46–47 aliquod . . . ad

⁸ *Praed.* 15, 15b17–21, 26–27.

⁹ *Ibid.* 4, 1b27; 2a3; 9, 11b10–14.

¹⁰ *Porph. spec.* 12, 1–2, 7.

minis substantialibus non praedicantur in quid nec in quale nec in quantum. Nec
 pertinent ad praedicamentum de ad aliquid, quia non praedicantur ad tertium 50
 terminum¹¹; immo tertio termino non expresso vel subintellecto dicimus homi-
 nem sedere vel stare, hoc lignum esse trabem vel columnam, istos lapides esse
 pavementum vel murum, parietem vel fundamentum. Nec pertinent ad praedi-
 camentum de agere et pati; non enim significamus hominem aliquid agere aut
 pati, si dicimus ipsum sedere vel stare vel iacere. Nec ista pertinent ad praedica- 55
 mentum de quando vel ubi, quia non respondentur ad quando vel ubi. Nec per-
 tinent ad praedicamentum de habitu, quia sedere vel stare non significant homi-
 nem aliquid habere vel esse habituatium; ita enim posset sedere vel stare pauper
 sicut dives et nudus sicut vestitus.

Ergo huiusmodi praedicata pertinent ad praedicamentum aliud ab omnibus 60
 praedictis praedicamentis, et illud vocat Aristoteles praedicamentum ‚situs‘¹²
 propter hoc, quod huiusmodi praedicata significant partes esse determinatis
 modis situatas ad invicem et ad locum suum vel locum totius. Ergo oportet po-
 nere, quod hoc nomen ‚situs‘ aut hoc nomen ‚positio‘, vel quocumque nomine ad
 placitum vocetur, sit unum praedicamentum et genus generalissimum distinctum 65
 a ceteris praedicamentis.

Nec valent rationes, quae contra hoc fiebant. Non enim negamus, quin ter-
 mini de hoc praedicamento includunt in suis rationibus aliquos respectus. Sed
 dictum est saepe, quod non sequitur ex hoc, quod sint proprie de praedicamento
 ‚ad aliquid‘, licet talia extensione nominis large dicamus aliquando esse ad ali- 70
 quid.

De distinctione autem inter praedicamenta de situ et ubi manifestum est,
 quod licet praedicata tam de situ quam de ubi significant vel connotent locum et

om. K 48 quantitatis *E* 67 *va* quia 49 substantialibus] *add. demonstratis Li* 50 prae-
 dicantur] ponuntur *K* 51 immo] illo *A* 52 columnam] statuam *L* columnam *Li* 149
rb istos 53 murum vel *om. K* parietem *om. AEK* 55 Nec ista] Non *L* Non *L* 45 *va*
 pertinent] dicimus pertinere *AE* 55–56 praedicamentum de quando *om. L*
 56 ad] *add. interrogationem factam per AE add. interrogationem L* 58 esse *om. Li*
 habituatium] habitum *K* posset] bene homo potest *AE* stare] *add. qui est AE* 60
 praedicata] praedicamenta *L* pertinent] *add. non K* aliud] ad aliquid *K add. quod sit*
 distinctum *AE* aliud *A* 295 *v* quod ab] nec de *K* 61 praedicamentis *om. A add. sed*
 ad aliud *K* 62 propter *K* 116 *rb* hoc huiusmodi *om. Li* 64–65 vel . . . vocetur *om.*
AE 65 et genus generalissimum *om. AE* 67 fiebant] *add. in principio quaestionis AE*
 quin] quod *AE* 68 in suis rationibus *om. AE* Sed] sicut *AEL* 69 quod] Sed ex
 hoc *AE* Sed dictum est quod *L* ex hoc *om. AE* propter hoc *K* 70 extensione] ex inten-
 sione *AE* extenso nomine *K* large] larga captionem *AE* largo modo *L* aliquando *om. Li*

¹¹ Cf. q. 11 concl. 4 lin. 135–144.

¹² *Praed.* 6, 5a15–23; 4, 1b27; 2a2–3; 9, 11b10–11.

75 ordinem sitalem alicuius vel aliquorum ad aliquid aliud vel ad aliqua alia, tamen
 nihil spectat ad praedicata de situ, significare quomodo se habeat res secundum
 distantiam vel propinquitatem ad nos vel ad locum nostrum vel ad alia corpora,
 quae cognoscimus, ubi sunt, quod respondetur ad praedicata de ubi. Nihil enim
 magis sedet vel iacet Sortes, si est propinquus isti loco, in quo tu es, quam si sit
 remotus; sed hoc differt quantum ad esse alibi et alibi. Ita etiam e converso nihil
 80 spectat ad praedicata de ubi, significare quod partes Sortis taliter sint sitatae ad
 invicem et ad locum, in quo est, sed hoc spectat ad praedicata de situ.

Nunc similiter dicendum est de habitu et habere, de quibus notandum est,
 sicut rationes tangebant, quod habitus et habere dicuntur multipliciter et aequi-
 voce. Habere enim qualitatem vel quantitatem non significat nisi esse quale vel
 85 esse quantum. Ideo istae praedicationes: Sortes habet albedinem vel tricubitita-
 tem, pertinent determinate ad praedicamentum qualitatis vel quantitatis. Simili-
 ter habere patrem vel uxorem, non significat nisi esse filium vel maritum eius.
 Immo etiam habere partes significat esse totum ad eas; et habere contentum,
 quod sit continens; et habere continens, quod ipsum sit contentum ab eo; et
 90 habere causam, quod sit causatum, et sic de multis aliis. Et haec praedicationes
 apparent manifeste pertinere ad praedicamentum de ad aliquid. Similiter etiam
 prout Aristoteles¹³ dicit, quod 'habere significat ducere alterum secundum suam
 propriam naturam vel suum impetum' aut suam voluntatem, hoc debet reduci ad
 praedicamentum de agere. Hoc enim significat movere vel mutare; sic enim Deus
 95 habet totum mundum et omnia mundi, et rex regnum et homines de regno.

Sed aliter multa invenimus praedicata alicui attributa significantia res aliquas
 extrinsecas ea ratione, qua ille est eis ornatus ad decorum vel utilitatem corporis
 vel salutem, ut si dicamus hominem esse vestitum, armatum, calceatum, anula-
 tum, nutritum etc.^{13a}. Talia quotquot enim sunt huiusmodi nomina ornamento-

72 ubi] habitu *K* 73 locum et *om. AE* 74 alicuius *om. Li* 75 praedicata] praedi-
 camentum *AE* praedicamenta *L* 77 respondetur] requiruntur *KL* ad praedicata] de
 praedicamento *K* 78 si] vel *K* es] *add. vel tibi E add. vel contra K add. vel L add. vel*
 etiam *Li* 79 remotus] *add. vel remote a te AE* hoc] *add. bene AE* alibi] ubi *AE*
 80 praedicamentum *K* 81 est sed] sunt quia *AE* sunt *E 67 vb* quia praedicamentum
KL 82 habitu et habere] habere et haberi *K* quibus] quo *KLLi* 83 dicuntur] distin-
 guuntur *K* 83–84 multipliciter . . . enim] aequivoce. Materialiter enim habere *L* 84
 non] nihil aliud *A* nihil *E* nisi *om. Li* 84–85 aliquale vel aliquantum *Li* 87 maritum]
 matrem *Li* 90 causatum] causans eam *AE* et . . . aliis *om. A* 93 vel] *add. secundum*
 suum impedimentum vel *AE* impetum *L 45 vb* aut suam voluntatem] secundum vocem
AE reducere *AE* 95 mundi] munda *A* regimen *L* homines] omnes *AE* 96 aliter]
 alia *K* 98 vestitum *om. K* armatum *om. AE* calceatum] galeatum *KL* 99 nutri-
 tum *om. AEK* mutatum *Li* quotquot . . . huiusmodi *om. AE* 100 tot] possunt habere

¹³ *Metaph.* 5 t.28 c.23, 1023a8–9, 17–23.

^{13a} Cf. *Praed.* 4, 1b27; 2a2–3; 9, 11b12–14.

rum, tot possunt imponi nomina concreta praedicabilia de terminis supponen- 100
tibus pro hominibus vel equis vel curribus et aliis, quae solent ornari huiusmodi
extrinsecis ornamentis.

Et apparet, quod huiusmodi praedicata non pertinent ad praedicamentum
substantiae, qualitatis, quantitatis, quando, ubi vel situs, nec etiam ad praedica- 105
mentum de ad aliquid, quia praedicantur sine praedicto tertio expresso vel
subintellecto. Unde si dicatur vestitus vestimento vestitus, ista est reciprocatio
abstracti super concretum suum et e converso¹⁴, quod dictum fuit non sufficere
ad praedicamentum de ad aliquid. Dicimus enim vestitum esse concretum vesti-
menti et calceatum calceamenti etc. Sed nec ista praedicata pertinent ad praedi- 110
camentum de agere et pati, quia armare vel vestire Sortem non significat agere
in Sortem, nec Sortem armari vel indui significat Sortem pati, sed forte armare
Sortem bene est movere arma circa Sortem ad hoc, quod circumdant eum. Unde
statuam quiescentem posset aliquis vestire absque hoc, quod illa moveretur vel
pateretur recipiendo aliquid in se inhaerenter.

Item licet isti termini ‚armatus‘, ‚vestitus‘, prout sunt participia praeteriti 115
temporis istorum verborum ‚vestior‘ vel ‚armor‘, significant aliquid et connotant
aliquid egisse vel movisse vel motum fuisse, et ut sic includunt rationes aliquo-
rum terminorum de agere vel pati, tamen isti termini possunt capi, prout sunt
nomina et sine tempore significantia¹⁵, ita quod si ab aeterno Sortes fuisset et
ab aeterno fuissent vestes eius et calceamenta circa ipsum, sicut nunc sunt, adhuc 120
vere diceremus, quod Sortes est vestitus et calceatus; quod non esset verum ca-
piendo illos terminos per modum praeteriti temporis, quia numquam vestiebatur
vel calciebatur, sed est verum capiendo istos terminos nominaliter. Oportet igi-
tur, quod huiusmodi praedicata pertineant ad aliud praedicamentum, quod voca-
mus praedicamentum ‚habitus‘ vel habituati. Vestis enim est habitus, et esse 125
vestitum est esse habituatum, et sunt hic utrobique praedicationes essentielles

concreta vel saltem eis *AE* concreta *A* 296 *r* vel tot . . . concreta *om.* *K* praedicabi-
lia] praedicantia *AE* 102 extrinsecis] existentibus *K* ornamentis] *add.* et sic possunt
imponi nomina concreta ornamentorum de praedictis praedicabilia *K* 104 quantitatis *om.*
A 105 praedicantur *Li* 149 *va* sine 105–106 tertii expressi vel subintellecti *K* 106
Unde] ut *A* 106–107 reciprocatio *K* 116 *va* abstracti 107 quod . . . sufficere] sed hoc
non sufficit proprie *AE* 108 aliquid] *add.* ut dictum est *AE* vestimentum *K* 108–109
vestiti *K* 109 praedicamenta *K* 111 Sortem₃] *add.* proprie *AE* armare] armari *Li*
112 circumdant *Li* 114 recipiendo . . . inhaerenter *om.* *AE* 115 vestitus] tunicatus etc.
AE 116 vestior] tunicor *AE* significant *Li* connotent *Li* 118 pati *E* 68 *ra* tamen
121 est] sit *K* quod] sed hoc *AE* esset] est *K* 122 terminos] *add.* participia *K*
add. participialiter *L* modos *A* 123 verum] *add.* bene *AE* istos *L* 46 *ra* terminos
126 sunt . . . utrobique] ubique sunt *AE* essentielles] *add.* ut *AE* 129 qualis] qualitatis

¹⁴ Cf. q.11 concl.2–3 lin.107–128.

¹⁵ Cf. *Peri herm.* 2, 16a19–20.

generis de sua specie, scilicet abstracti de abstracto et concreti de concreto. Et sicut aliquando habere qualitatem significat esse quale et pertinet ad praedicamentum qualis, sic aliquando habere vestes et arma significat esse habituatam, et sic habere ponitur unum praedicamentum secundum esse habituatam.

Ad 3.—5. Et propter rationes, quae fiebant in principio quaestionis, sciendum est, quod alia genera sunt abstractum et concretum, ut quale et qualitas, actio, agens et agere; ita concedendum est, quod alia sunt genera habitus et habituatam. Sed Aristoteles enumerando praedicamenta reduxit concreta ad abstracta et e converso et non enumeravit ea contra invicem¹⁶. Si autem aliquis velit dicere, quod haec nomina ‚habere‘ et ‚haberi‘, vel ‚habens‘ et ‚habitu‘ sint imposita ad significandum rem, quae habet et possidet, et rem, quae habetur et possidetur, secundum conceptus respectivos eorum ad invicem, sicut pater et filius, dominus et servus, non esset inconveniens ponere illa nomina de praedicamento ‚ad aliquid‘. Sed haec nomina ‚vestis‘ et ‚vestitum‘, ‚habitu‘ et ‚habituatam‘ praedicantur simpliciter sine tertio praedicato, ut quod haec est vestis et illud vestitum. Et si reciproce dicuntur ad invicem, ut vestis vestiti vestis et vestitus veste vestitus, tamen dictum est prius¹⁷, quod talis reciprocatio abstracti super concretum et e converso non sufficit ad praedicamentum de ad aliquid.

Ad 3. Sed ultimo exponenda est quaedam auctoritas Aristotelis V *Metaphysicae*, quae posset forte facere iuvenes errare et credere, quod homo vestitus et veste habitatus sit quaedam res distincta ab homine illo et a veste tamquam media inter vestem et hominem. Dicit enim Aristoteles sic: „Nam quando hoc quidem facit, illud vere fit, est factio intermedia; sic et habentis vestem et habitae vestis est intermedius habitus¹⁸.“ Et hoc tunc ipse concludit dicens: „Hinc quidem hoc manifestum, quod non contingit habere habitum; in infinitum enim vadet, si habitus fuerit habere habitum¹⁹.“ Et ego credo, quod ista verba sint impropria; credo enim, quod vestis aut cappa est ille habitus, quo homo dicitur habitatus. Haec enim nomina ‚vestis‘ et ‚cappa parata de tali panno‘ non pos-

AE aliquando] etiam *AE* et arma *om. AE* 129–130 et sic . . . habituatam *om. K*
 130 habere] habitus *Li* 132 abstractorum et concretorum *AEK* 133 habitus] habere *AE* 135 vellet *K* 140 habitus *om. Li* 140–141 praedicantur *A* 296 v simpliciter
 141 praedicato] termino *A add.* expresso *K* 142 reciproce] relative *K* 148 sic. Nam] non *K* 149 factio] actio *K* habentis] habens *AE* habentes *L* 149–150 habitae] habitio *AEK* habitus *L* 150 tunc *E* 68 *rb* ipse 151–152 in . . . habitum *om. L* 152 habitus] habiti *Li* fuerit] *add.* se *Li* se *Li* 149 *vb* habere 153 est ille] de tali panno est *K* 154 tali *K* 116 *vb* panno 155 praedicamento *L* 46 *rb* habitus 160 dicta fuerunt]

¹⁶ Cf. *Praed.* 4, 1b25–2a4.

¹⁷ Cf. not.14.

¹⁸ *Metaph.* 5 t.25 c.20, 1022b5–8; cf. not.6.

¹⁹ *Ibid.* b8–10.

sunt poni de alio praedicamento quam de praedicamento habitus; non enim 155
sunt sub hoc genere ‚habituatum‘, quia non dicimus cappam esse habituatum.
Ideo vere quidditativa est praedicatio, quod vestis est habitus. Ideo si homo
habet vestem, ipse habet habitum; et hoc significat idem, quod ipsum esse vesti-
tum et habituatum.

Dicendum est igitur, quod ea quae dicta fuerunt de actione et passione, quod 160
illud, quod fit, est factio, et illud, quod recipitur, est receptio, et ideo si ‚eius,
quod fit, et facientis factio dicatur intermedia‘, prout nomen abstractum dicere-
tur medium plurium nominum concretorum ex eo, quod utrumque istorum
nominum concretorum implicaret in sua significatione vel connotatione signifi-
cationem illius nominis abstracti; sic enim agentis et acti diceretur actio inter- 165
media, et facientis et facti factio, et recipientis et recepti receptio, et ita habentis
et habiti habitus vel habitio. Quod autem dicit Aristoteles: „Non contingit ha-
bere habitum²⁰“, intendit quod habens non habet rem habitam habitu distincto
et superaddito, quia tunc ille habitus iterum esset res habita alio habitu pari
ratione et sic in infinitum. 170

sunt *K* passione] *add.* scilicet *AE* quod₂ *om. E* 161 factio] actio *AE* recipit *K*
162 factio] faciendo *K* 162–163 dicitur *AE* 163 plurium *om. AE* 164 concre-
torum *om. AE* implicat *AE* significatione] ratione *AE* 165 et . . . diceretur] activi
dicetur *K* 166 facientis] patientis *L* recepti] recipienti *A* receptio] *add.* et creantis et
creati et creatio et continentis et contenti continentia et sic de aliis *Li* 167 habitus vel *om.*
AE 168 intendit] intelligit *AE* habitam] *add.* actu scilicet *K add.* actu sed *L* habitu]
habito *A* habitum *E* 169 superhabito *E* 170 ratione] *add.* procederetur *AE* infini-
tum] *add.* Et haec de quaestione *A add.* Et sic patet quaestio *K*

²⁰ Ibid. b8.

QUAESTIO 20

1 Quaeritur circa illud capitulum: ‚Quotiens autem solent opponi‘¹, utrum
solum sint quattuor genera oppositionum, scilicet contradictio, contrarietas,
oppositio privativa et oppositio relativa.

1 Et arguitur, quod sunt alia genera oppositionum, quia praeter praedicta
5 sunt subcontrarietas, subalternatio et disparatio.

2. Item medium opponitur utrique extremorum, ut tepidum calidissimo et
frigidissimo, quia non possunt eidem simul convenire, sicut una virtus duobus
vitiis, ut patet II *Ethicorum*². Et non est ibi oppositio contradictoria nec priva-
tiva nec relativa nec etiam contraria. Probatio, quia X *Metaphysicae*³ dicitur,
10 quod ‚unum est uni tantum contrarium‘, et quod contraria sunt ‚extrema et
maxime distantia‘. Ergo ibi est quintum genus oppositionis.

3. Item isti termini ‚album‘ et ‚nigrum‘ opponuntur ad invicem, et non aliquo
dictorum modorum, quia maxime videretur, quod opponerentur contrarie; et
tamen non opponuntur contrarie, quia contraria sunt activa et passiva ad in-
15 vicem et corruptiva sibi invicem. Isti autem termini ‚album‘ et ‚nigrum‘ non sunt
activa ad invicem. Igitur etc.

4. Item videtur, quod contradictio et contrarietas non debeant distingui
contra relativam oppositionem, quia contradictorium dicitur correlative contra-
dictorio, et contrarium contrario, sicut simile simili et conveniens convenienti.

A 296 v E 68 rb K 116 vb L 46 rb Li 149 vb 1 Quaeritur vicesimo primo ultimo circa
A Quaeritur vicesimo primo E Consequenter quaeritur vicesimo circa Li circa . . . opponi
om. E autem solent] solet alterum alteri K solent opponi om. Li 2 sunt Li 6 Se-
cundo AE tepidum] add. calido et frigido sive A 6–7 calidissimo . . . quia] caliditatis
enim diffinitio et frigiditatis diffinitio L 7 sicut] et KLLi 8 vitiis] vicibus A 9 Pro-
batur A Probo L 10 quod] add. tantum L unum . . . tantum] uni tamquam uni E
11 quintum] nullum A 12 Tertio AE album et nigrum] calidum et frigidum Li 13
modorum] add. Probatur AE quia . . . opponerentur] quia si sic, tunc opponerentur A
quia si aliquo illorum modorum opponerentur tunc opponerentur E 13–14 et . . . contra-
rie] sed hoc non A sed hoc est falsum E 15 album et nigrum] praedicti A 17 Quarto AE
videtur] arguitur AE contradictio et A 297 r, E 68 va contrarietas 18 correlative]
relative A add. de K 19 et om. K contrarium] contradictorium KL contrario om. K

¹ *Praed.* 10, 11b17–19.

² *Ethic.* 2,6, 1107a2–3.

³ *Metaph.* 10 t.14 c.4, 1055a19–20.

5. Item nulla videtur esse oppositio relativorum, quia opposita debent sibi 20
 invicem repugnare, relativa autem non repugnant ad invicem, sed sunt ‚simul
 natura‘ et ‚dicuntur ad convertentiam‘; immo etiam possunt simul eidem inesse,
 ut idem est pater et filius, et ‚idem etiam est magnum et parvum‘, ut dicit
 Aristoteles⁴.

6. Item habitus et privatio non opponuntur, quia habitus est forma et privatio 25
 est subiectum carens forma. Subiectum autem non opponitur formae, cum innat-
 um sit recipere eam et perfici per eam.

7. Item si caecitas et visus opponuntur privative, ego quaero de caecitate
 Sortis: Aut enim visui, qui non est, aut visui, qui est; non visui, qui non est,
 quia quod nihil est, nulli opponitur; nec visui, qui est in Platone vel in Roberto, 30
 quia privative opposita, si quae sint, debent esse innata fieri circa idem subiec-
 tum, quod non est ita de caecitate Sortis et de visu Platonis. Igitur non est dare
 privative opposita.

Oppositum determinat Aristoteles⁵.

Notandum est, quod aliquando oppositio attribuitur terminis significativis, 35
 aliquando propositionibus, aliquando etiam formis et dispositionibus, quae non
 sunt propositiones neque termini significativi, sicut sunt caliditas et frigiditas.
 Oppositio igitur formarum, quae non sunt propositiones neque termini signifi-
 cativi, attenditur penes hoc, quod illae vel sibi similes, quae sunt vel possunt
 esse, innatae sunt fieri circa idem subiectum successive, sed non simul, ita quod 40
 innatae sunt habere ad invicem transmutationem circa idem subiectum. Et illae
 sunt multiplices: Quaedam enim habent distantiam in transmutatione earum ad
 invicem, propter hoc quod sunt graduales, et sic est earum ad invicem transmuta-
 tio temporalis et continua et non solum secundum quantitatem et divisibilita-
 tem subiecti, sed propter divisibilitatem et quantitatem earum gradualem. Et 45
 huiusmodi non ponuntur esse formae substantiales, sed tales sunt multae qualita-

20 Quinto *AE* relativorum] *add.* Probatur *AE* debent] dicuntur *K* 21 repugnare
L 46 *va* relativa 21–22 simul natura *om.* *L* 22 simul *om.* *AE* 25 Sexto *AE* habitus
 . . . privatio] *B* privatio est forma et *A* habitus (*sed per signum ordinem textus restituit*) *A*
 28 Septimo *AE* caecitas *Li* 150 *ra* et visus 29 Sortis] *add.* et visu Platonis *AE*
 enim] *add.* eius caecitas contrariatur *AE* visui qui non est₂] secundum *A* 30 nec . . .
 Roberto] non primum *A* Platone . . . Roberto] Cicerone vel Platone *K* Roberto] Sorte
E Ruperto *L* 32–33 Ergo non est privativa oppositio *K* Ergo etc. *A* 33 opposita] *add.*
 quod fuit probandum *E* 35 attribuitur] accipitur in *A* significativis *om.* *AE* 35–36
 significativis *K* 117 *ra* aliquando 39 sunt] *add.* habere ad invicem *K* 39–40 quae . . .
 esse *om.* *LLi* 41 habere *om.* *L* invicem] *add.* propter habere *L* 41–44 circa . . . con-
 tinua] temporalem et continuam *K* 43 graduales] generabiles *LLi* 46 tales sunt *om.* *L*

⁴ *Praed.* 7, 7b15; 6b28; 6, 5b33–37.

⁵ *Ibid.* 10, 11b17–19.

tes. Et habentium talem distantiam quaedam dicuntur extremae et maximam habentes distantiam gradualem, ut summa caliditas et summa frigiditas; et solas tales vocat Aristoteles X *Metaphysicae*⁶ simpliciter et proprie contrarias. Aliae
50 autem non habent sic extremam et maximam distantiam; tamen ex eo quod impossibiles sunt esse simul circa idem, vocantur contrariae quodammodo, sicut sunt rubedo et viriditas, vel etiam tepiditas et summa caliditas, vel etiam formae substantiales ad invicem.

Aliae autem oppositiones ab huiusmodi contrarietate non sunt attribuendae
55 nisi terminis significativis vel propositionibus. Licet enim isti termini ‚homo‘ et ‚non-homo‘ opponantur, tamen non oportet hominem opponi non-homini; homo enim non opponitur suae materiae, quae tamen est non-homo, nec anima corpori, quod tamen est non-anima. Licet etiam isti termini ‚videns‘ et ‚caecum‘ opponantur, tamen caecus et videns non opponuntur; sunt enim duo homines,
60 quorum unus ducit alterum per villam, quorum unus sit caecus et alter videns. Tunc stat dictum prius.

Et similiter licet isti termini ‚forma‘ et ‚privatio‘ dicantur opponi, tamen privatio non opponitur formae, quia privatio est ipsa materia, quae est innata recipere formam et perfici per eam, quae non opponitur illi formae, nec privatum
65 forma ignis et formatum forma ignis opponuntur; sunt enim duae materiae, quae sunt ad invicem eiusdem rationis.

Et etiam licet isti termini ‚pater‘ et ‚filius‘ dicantur opponi relative, tamen pater non opponitur filio, sed prodest ei, quantum potest. Haec igitur sint dicta de oppositionibus formarum vel dispositionum, quae non sunt termini significativi vel propositiones.
70

Termini autem significativi multipliciter inveniuntur se habere ad invicem, uno modo quod unus sequitur ad alterum in praedicando de eodem subiecto, ut isti termini ‚homo‘ et ‚risibile‘ vel isti ‚homo‘ et ‚animal‘, et omnino superius et inferius, diffinitio et diffinitum; et isti non vocantur oppositi, sed consequentes.

46–47 multae] quantitates sive AE 47 Et habentium] habentes AE 49 Aliae] istae K 50 maximam] gradualem Li 50–51 impossibiles E 68 vb sunt 51 idem] add. subiectum AE 52–53 vel₂ . . . invicem om. A 54 contrarietatis ab huiusmodi K 55 Licet enim] ut licet A verbi gratia licet E sed sicut enim K 58 quod . . . anima] etc. A est L 46 vb non anima] animal L 60–61 quorum₂ . . . prius om. KLLi 62 licet om. Li 65 et formatum] informatum L duae materiae] duo mediata K 66 rationis] add. Tunc stat quod dictum est AE 66–67 est A 297 v Similiter 67 Et etiam] similiter AE 68 sint] sunt EK om. L 72 ut] add. quod sit superius vel inferius ad ipsum vel diffinitio et diffinitum ut AE 73 homo . . . isti om. AE 73–74 et omnino . . . diffinitum om. AE 74 vocantur] nuncupantur A sed] add. convertibiles vel se AE 75–77 Alii

⁶Metaph. 10 t.13 c.4, 1055a3–10; Burid. In Metaph. 10 q.2 f.62ra.

Alii sunt termini, qui non possunt simul vere dici de eodem subiecto et pro eadem re singulari, et multi horum terminorum vocantur ad invicem oppositi, de quibus post dicitur⁷. 75

Alii sunt termini quasi medio modo se habentes, scilicet quia non se consequuntur in praedicando de eodem, nec eis repugnat simul verificari de eodem et pro eodem, ut ‚album‘ et ‚dulce‘, ‚calidum‘ et ‚humidum‘, ‚molle‘ et ‚diaphanum‘ etc.; et tales terminos nec vocamus oppositos nec consequentes, sed disparatos. 80

Revertar igitur ad illos, qui non possunt simul verificari de eodem et pro eodem; isti enim sunt multiplices. Aliqui enim sunt utrique positivi, sic quod neuter implicat in se negationem, sicut ‚homo‘ et ‚equus‘, ‚albedo‘ et ‚nigredo‘, ‚forma‘ et ‚materia‘ et huiusmodi. Et alii sunt, quorum unus implicat alterum cum negatione, ut ‚homo‘ et ‚non-homo‘, ‚album‘ et ‚non-album‘, ‚habitus‘ et ‚privatio‘, ‚motus‘ et ‚quies‘, ‚caecus‘ et ‚videns‘ etc. 85

Si igitur ambo termini fuerint positivi et non possint simul de eodem et pro eodem verificari, hoc est dupliciter, vel quia innati sunt verificari de eodem successive vel non. Si non, tunc non solent dici proprie oppositi, sed disparati, ut ‚homo‘ et ‚equus‘, ‚materia‘ et ‚forma‘, nisi quod si appropriate supponant pro formis vel dispositionibus contrariis, tunc possunt dici contrarii secundum attributivam locutionem. Unde sic isti termini ‚albedo‘ et ‚nigredo‘ dicuntur contrarii, licet numquam possint verificari de eodem sive simul sive successive. 90 95

Si autem illi termini positivi non potentes simul verificari de eodem possunt successive, tunc dicuntur contrarii vel extremi vel medii vel saltem consequentes ad terminos contrarios, ut ‚album‘ et ‚nigrum‘, vel ‚album‘ et ‚rubeum‘, vel etiam ‚malum‘ et ‚iustum‘, quia ad iustum sequitur bonum et ad iniustum sequitur malum. 100

Sed adhuc alii sunt termini, qui bene possunt simul verificari de eodem respectu diversorum, sed tamen non respectu eiusdem, ut ‚pater‘ et ‚filius‘, ‚dominus‘ et ‚servus‘, ‚idem‘ et ‚diversum‘, ‚aequale‘ et ‚inaequale‘ et huiusmodi; et tales vocantur relative opposita.

... dicitur *om. AE* 78–79 consequuntur ... eodem₁ | consequentes *Li* 79 verificari *Li* 150 *rb* de eodem 80 callidum (!) *K* 80–81 diaphanum etc. | frigidum *AE* 83 Revertar | Refertamur (!) *K* verificari | affirmari^f *K* 84 enim₁ *om. A* 87 non-album *E* 69 *ra* habitus 89 fuerunt *AEL* possunt *AEL om. K* 89–90 et pro eodem *om. L* 90 sunt *L* 47 *ra* verificari 91 non *K* 117 *rb* Si non 92 quod si *om. AE* 93 contrariis *om. L add.* quia *AE* tunc | *add.* non *K* 95 possunt *EKL* 96 non ... simul *om. AE* possent *AE* 97 saltem | *add.* se invicem *K* 99–100 et₂ ... malum *om. AE* 101 bene *om. A* 103–104 et tales *om. AE* 105 fuerunt *AE* 106 quia *om. A* 107 positivo

⁷ Cf. lin. 83–124.

105 Si autem fuerint duo termini, quorum unus in sua ratione includit alterum cum negatione, hoc est dupliciter, quia vel ille terminus implicans cum termino positivo negationem, implicat huiusmodi negationem simpliciter sine connotatione aptitudinis ad illam dispositionem, quam significat terminus positivus, vel connotat huiusmodi habitudinem. Si non connotat, tunc illi termini solent vocari contradictorii, ut ‚homo‘ et ‚non-homo‘, ‚album‘ et ‚non-album‘. Si connotat, dicuntur privative oppositi, ut ‚videns‘ et ‚caecum‘, ‚quies‘ et ‚motus‘ etc. Vel dicitur alio modo, quod si termini fuerint sicut ‚finitus‘ et ‚infinitus‘, illi vocantur contradictorii.

Si vero terminus implicans negationem connotat determinatum subiectum vel aptitudinem aut circa individuum aut circa speciem vel genus, tunc sunt termini privative oppositi. Multipliciter enim dicitur privatio, ut patet V *Metaphysicae*⁸. Unde sic ‚vacuum‘ et ‚plenum‘, ‚finitum‘ et ‚infinitem‘ dicuntur opponi privative, quia ‚vacuum‘ supponit vel connotat locum, et ‚infinitem‘ quantitatem. Corruptibile autem et incorruptibile magis opponerentur contradictorie, si dicamus, quod aequivalet secundum conceptum dicere non corruptibile et incorruptibile. Verum est tamen, quod non est propriissime dicta contradictio nisi inter propositiones⁹, sed prout terminis attribuitur, sic est, sicut dictum est. Et ita manifestum est, quomodo quattuor modis et non pluribus contingunt oppositiones terminorum.

125 Sed de propositionibus¹⁰ dicendum est, quod aliquae sunt communicantes in subiecto et in praedicato, aliae in neutro, aliae in subiecto et non in praedicato, et aliae in praedicato et non in subiecto. Si sint communicantes in eodem subiecto, tunc vel sunt de subiecto singulari vel communi. Et si sint de subiecto singulari, vocantur singulares et sunt contradictoriae, si una sit affirmativa et alia

om. AE opposito L simpliciter] add. scilicet Li 108 aptitudinis] habitudinis K positivus] positio E 109 connotat] significat K huiusmodi habitudinem om. AE habitudinem] add. non connotat K aptitudinem L tunc illi termini om. L 110 album et non album om. L add. Sed AE 110–111 connotant AE 111 quies et motus om. L 114 implicans] multiplicans K subiectum] substratum Li 117 Unde] ut K sic] si L infinitum] add. vanum vel non vanum AE 118 vel] et AEK 118–119 corruptibilem aut incorruptibilem L 119 opponerentur om. K 120 aequivalet A idem valeat K corruptibile A 298 r et incorruptibile 121 tamen om. L Li propriissime dicta] propria AE 123 pluribus L 47 rb contingunt contingant AE 124–125 terminorum E 69 rb Sed 125 sunt] add. propositiones AE communicantes] convenientes AE contrarietates K 126–127 aliae₁ . . . praedicato₁ om. A 128 subiecto₁] termino L 131 vel₁] add.

⁸ *Metaph.* 5 t.27 c.22, 1022b22–1023a5.

⁹ Cf. *Praed.* 10, 13a37–b3, b10–12; *Peri herm.* 6, 17a26–34; cf. Burid. *In Peri herm.* II q.9 (A 329r–v).

¹⁰ Cf. Ockh. *Summa log.* I c.36 (100,19–101,47); Boethius *In Peri herm.* (comm.1) 84,4–85,24; Burid. *In Peri herm.* ibid. (A 329v–331v).

negativa, ut: Sortes currit, Sortes non currit. Si vero sint de subiecto communi, 130
tunc vel sunt eiusdem quantitatis et qualitatis, vel diversae quantitatis et quali-
tatis, vel eiusdem qualitatis et diversae quantitatis vel e converso; et reputo
particularem et infinitam tamquam eiusdem quantitatis, quia aequivalent. Si
igitur sunt eiusdem quantitatis et qualitatis, tunc aequivalent et non opponun-
tur. Et si sint diversae quantitatis et diversae qualitatis, tunc sunt contradicto- 135
riae, ut universalis affirmativa et particularis negativa, vel particularis affirma-
tiva et universalis negativa. Si vero sint eiusdem qualitatis et diversae quanti-
tatis, tunc non opponuntur, immo una sequitur ad aliam, scilicet particularis ad
universalem, et vocantur subalternae.

Si autem sint eiusdem quantitatis et diversae qualitatis, tunc vel sunt univer- 140
sales et opponuntur contrarie, vel sunt particulares et non opponuntur, nisi hoc
sit gratia materiae, quia possunt simul esse verae. Unde sicut oppositio terminorum
non attenditur penes hoc, quod non possunt simul falsificari de eodem, sed
penes hoc, quod non possunt simul verificari de eodem, ita nec oppositio propo-
sitionum attenditur proprie penes hoc, quod non possunt simul esse falsae, sed 145
penes hoc, quod non possunt simul esse verae. Et si aliquis vellet dicere, quod
subcontrariae quodammodo opponuntur, quia repugnat eis, quod sint simul fal-
sae, tunc ista oppositio esset secundum reductionem ad contrarietatem; ex eo
enim quod sunt contradictoriae contrariis, repugnat eis esse simul falsas, quia si
essent simul falsae, oporteret contrarias sibi contradicentes esse simul veras. 150

Deinde si propositiones duae in neutro termino communicent, illae gratia
formae non vocantur nisi disparatae. Immo etiam nec si unico terminorum com-
municent, sed forte gratia materiae possunt habere oppositionem, scilicet tali
modo quod si sint eiusdem subiecti singularis vel etiam eiusdem subiecti commu-
nis universaliter sumpti, tunc propter oppositionem praedicatorum opponuntur 155
duae affirmativae sic, quod non possunt esse simul verae et dicuntur opponi con-
trarie vel contradictorie, privative vel relative secundum exigentiam praedicato-

simul *AE* 131–132 quantitatis₁ . . . quantitatis] qualitatis quantitatis vel eiusdem quanti-
tatis et diversae qualitatis *Li* 133 indefinitam *KL* quantitatis *Li* 150 *va* quia aequi-
pollent *K* 134 equipollent *K* 135 diversae₁] *add.* et *L* et diversae₂] seu *L* 136
universalis . . . negativa *om.* *K* 138 immo]omnino *sed AE* 140 qualitatis et diversae
quantitatis *L* 143–150 penes . . . veras] nisi quia non possunt verificari de eodem, sic pro-
positiones, quia repugnat eis, quod sint simul falsae, sicut ista oppositio esset secundum re-
ductionem ad contrarietatem; ex eo enim quod sunt contradictoriae eis repugnat simul esse
veras vel falsas *AE* 143 eodem *K* 117 *va* sed 151 duae *om.* *AE* 152 vocantur] *add.*
contrariae *L* 152–153 communicent] participant *AE* 153 sed] si *K* 154–155 subiec-
ti communis] subiectionis *Li* communis universaliter sumpti] universalis *AE* 156 non]

¹¹ Cf. Ockh. *In Peri herm.* 1 c.1 §5 (381,2–9).

- rum, ut quod istae dicuntur opponi contrarie: Sortes est albus, et Sortes est niger; et istae privative: Sortes est videns, et Sortes est caecus; et istae relative: 160 Sortes est pater Platonis, et Sortes est filius Platonis; et istae contradictorie: Sortes est lapis, Sortes est non lapis. Non tamen debet credi, quod istae sint contradictoriae simpliciter loquendo, sed secundum quid et cum additione, scilicet quia sunt contradictoriae quantum ad praedicata. Si autem sint propositiones duae, quarum quaelibet possit esse vera, et non possunt simul esse verae, 165 hoc est, quia ad eas sequuntur propositiones oppositae aliquo modorum oppositionis praedictorum. Immo sic tandem omnes oppositiones possunt reduci ad contradictionem, quia quaecumque duae propositiones non possunt simul esse verae, cum tamen quaelibet possit esse vera, hoc est quia ad unam sequitur contradictoria alterius.
- 170 Et haec sint dicta de oppositionibus tam propositionum quam terminorum significativorum, quam etiam formarum vel dispositionum, quae non sunt termini nec propositiones.

- Sed propter minores restat una dubitatio, scilicet quae res est contrarietas et quae res est contradictio. Et ad hoc ego respondeo, quod duplicia sunt nomina 175 relativa. Quaedam sunt, quae in utroque correlativorum dicuntur eiusdem rationis, et alia quae in eis sunt diversarum rationum. Dico ‚eiusdem rationis‘, ut quia simile est simili sibi simile et dissimile dissimili sibi dissimile et aequale aequali sibi aequale, et sic de inaequali et de eodem et de diverso; et ita contrarium est sibi contrario contrarium, et sic de contradictorio et sic de aequipollenti et 180 multis aliis. Sed dico ‚diversae rationis‘, ut quia pater non est sibi patri pater, sed est sibi filio pater, et dominus est sibi servo dominus, et duplum sibi dimidio duplum, et sic de multis aliis, modo manifestum est, quod in correlativis diversarum rationum abstractum unius correlativi non supponit pro ambobus, pro quibus ambo correlativa supponunt, sed pro uno, scilicet pro quo suum concretum 185 supponit vel saltem pro dispositione sibi adiacente. Verbi gratia iste terminus ‚paternitas‘ non supponit pro patre et filio, sed solum pro patre vel dispositione sibi adiacente, secundum quam dicitur pater, similiter nec ‚dominium‘ pro domino et servo, sed pro domino, nec ‚duplicitas‘ pro duplici et dimidio, sed pro

numquam *AE* 160 Platonis₁ *om. AE* Platonis et *L* 47 *va* Sortes ē₁ . . . Platonis₂ | et Plato est filius Sortis *K* contradictorie] *add.* Sortes est homo, Sortes est non homo *K* 162 simpliciter loquendo] proprie *L* loquendo *om. AE* 163 contrariae *K* 163–164 propositiones] aliae oppositiones *K* 164 possit] potest *L* 164–165 verae *E* 69 *va* hoc 165–167 oppositae . . . propositiones *om. L* 166 sic] si *K* omnes *om. AE* 167 quia *om. K* 171 dispositionum *A* 298 *va* quae 173 restat] *add.* breviter *K* 175 relativa *om. AE* 176 eis] utroque correlativorum *AE* 177 sibi_{1,2} *om. AE* 177–178 et aequale . . . diverso] etc. *KL* 178 sibi *om. AE* aequale] quale *A* 179 sibi *om. AE* aequipollenti et *om. AE* 180 diversis rationibus *AE* 188 domino₂] domina-

duplici, et ‚medietas‘ pro dimidio. Sicut igitur paternitas non est pater et filius,
sed pater, nec duplicitas est duplum et dimidium, sed duplum, ita in correlativis
eiusdem rationis rationabile est, quod similitudo non est ambo invicem similia,
sed est simile, nec aequalitas aequalia, sed aequale, ita quod si qualitas A in equo
est similis qualitati B in cane, similitudo ipsius A ad B est A et similitudo ipsius
B ad A est B et nulla similitudo est A et B, sed A et B sunt similitudines ad
invicem. 190

Et si sic dicatur, tunc conveniens est dicere consequenter, quod contrarietas
non est ambo contraria, sed contrarietas propositionis A ad propositionem B
est propositio A, et contrarietas propositionis B ad A est B propositio. Et sic de
contradictione et aequipollentia et huiusmodi. Unde sic una simplex proposi-
tio categorica est contradictio et est contrarietas et aequipollentia. Sed tamen
quia nomina sunt ad placitum, nos saepe utimur nominibus abstractis correlati-
vorum ad invicem eiusdem rationis, secundum quod supponunt coniunctim pro
ambobus invicem correlativis. Sic enim dicimus contradictionem esse affirmatio-
nem et negationem eiusdem de eodem etc., et oppositionem contrariam esse
universalem affirmativam et universalem negativam, et similitudinem esse quali-
tates invicem similes, et sic de aliis. Et quodcumque istorum aliquis voluerit
dicere, dicat convenienter. 195

Rationes quae factae fuerunt in principio quaestionis, possunt faciliter solvi
ex dictis nunc et alias.

Et sic est finis quaestionum *Praedicamentorum* etc. 210

tione K 189 et medietas pro dimidio] solum AE 190 sed pater om. AE sed duplum
om. AE 191 rationabile] vere simile K verisimile L Li simile est K 117 vb quod ambo]
ab L invicem om. AE 192–193 sed₂ . . . cane] invicem L 192 si om. AE si Li 150
vb qualitas 192–193 A . . . cane] et similitudo qualitatis ut AE 194 similitudines]
similes AE 197 ambo] oppositio K 198 sic] add. dicitur E 199 et aequipollentia
om. AE 199–200 et₂ . . . aequipollentia om. Li 199 huiusmodi E 69 vb Unde sic]
si sint vera AE 200 et aequipollentia om. AE 200–202 Sed . . . eiusdem om. AE
201 placitum L 47 vb nos 202 ad invicem om. KL 203 contradictionem esse
om. AE 204 etc. om. AE et₃] add. tunc AE 209 nunc et alias om. AEK 210 etc.]
magistri Iohannis Buridani de tertia lectura. Deo laus. Expliciunt quaestiones Praedicamen-
torum et Pradicabilium datae a reverendo magistro Iohanne Buridano finitae et completae
per Wernarum Korstiani de Lederdam anno Domini MCCCLXXXIX ipso die Gereonis et
Victoris Martyrum. Deo laus. A Et . . . etc.] Et sic Dei gratia finitae sunt quaestiones Buri-
dani de tertia lectura libri Praedicamentorum etc. E etc. L Et sic est finis quaestionis 19 (!)
et per consequens omnium super libro Praedicamentorum Aristotelis a magistro venerando
Iohanni Buridano compilatarum Parisius etc. etc. Li

QUAESTIO 4A

1 Quaestio quarta, utrum aliquod nomen verificetur de aliquo subiecto, de quo ratio talis nominis non poterit verificari.

1. Arguitur quod sic. Nam hoc nomen ‚canis‘ verificatur de aliquo subiecto, de quo non verificatur eius diffinitio. Consequentia nota est. Antecedens declaratur, quia haec est vera: Sidus caeleste est canis; et tamen haec nullo modo est vera: Sidus caeleste est animal latrabile.

2. Item omne nomen est ipsummet nomen; et nullum nomen est sua ratio. Ergo aliquod nomen verificatur de aliquo subiecto, de quo non verificatur sua ratio. Igitur etc.

10 3. Item tertio hoc nomen ‚album‘ verificatur de aliquo, de quo non sua ratio. Ergo etc. Consequentia nota est. Antecedens probatur per Philosophum in textu ibi: „In aliquibus enim nomen nihil prohibet de subiecto verificari, rationem impossibile est¹.“

4. Item quarto hoc nomen ‚homo‘ verificatur de aliquo, de quo non verificatur sua diffinitio; igitur. Consequentia tenet. Antecedens probatur, quia haec est vera: Species est homo; et tamen haec est falsa: Species est animal rationale mortale. Et quod haec est vera: Species est homo, demonstrato conceptu specifico hominis probatur, quia sequitur: Homo est haec species. Igitur haec species est homo. Consequentia patet per conversionem simplicem. Et antecedens secundum omnes est verum subiecto supponente simpliciter. Et consimiliter potest argui de quibuscumque aequivocis, quae de aliquo subiecto dicuntur.

5. Item quinto aliquod nomen verificatur de subiecto, quod nullam habet rationem. Ergo etc. Consequentia patet. Antecedens probatur, quia hoc nomen ‚ens‘ verificatur de aliquo subiecto, sicut de se notum est, et hoc nomen ‚ens‘ nullam habet rationem, quia omnem rationem sive diffinitionem debet quis dare per communius. Hoc elici potest ex Aristotele VI *Topicorum*², quia aliter diffinitio non notificaret diffinitum. Sed nihil est communius ente. Ergo non habet rationem.

1. Oppositum arguitur. Quaecumque convertuntur simpliciter et absolute, de quocumque verificatur unum illorum, de illo verificatur et reliquum. Sed omne

A 258 r E 45 va 1 Quaeritur consequenter quarto A 4 diffinitio add. Ergo aliquod nomen verificatur de aliquo de quo non verificatur eius diffinitio E 7 ipsummet E 45 vb nomen 9 Ergo A 12 verificare A 17 vera] add. Haec est E 36 falsum] add. et A

¹ *Praed.* 5, 2a29–31.

² *Top.* 6,1, 139a29–31.

nomen et sua ratio simpliciter et absolute convertuntur. Igitur etc. Maior probatur, quia hoc videtur simpliciter converti, quando aliqua mutuo et universaliter de se invicem praedicantur affirmative. Minor patet per Aristotelem VI³ et VII *Metaphysicae*⁴.

2. Et confirmatur, quia si non sequitur, quod locus a diffinitione ad diffinitum [non] valeret, consequens est falsum. Consequentia nota est, ut patet per Aristotelem VI⁵ et IV *Topicorum*⁶, ubi elicitur, quod locus a diffinitione et diffinito tenet tam affirmative quam negative.

3. Secundo idem confirmatur per textum Aristotelis in *Praedicamentis*, scilicet: „Manifestum autem ex his, quae dicta sunt, quoniam eorum, quae de subiecto dicuntur, necesse est nomen et rationem de subiecto praedicari⁷.“

Pro solutione quaestionis notandum est, quod ly ‚substantia‘ capitur dupliciter: Uno modo prout est terminus primae intentionis, alio modo prout est secundae impositionis. Secundum quod etiam est terminus primae impositionis, capitur multipliciter: Uno modo propriissime, scilicet pro illo quod per se subsistit, ita quod non sit pars alterius per se et simpliciter, et cum hoc a nullo dependeat. Et isto modo accipitur substantia pro prima causa. Alio modo capitur ‚substantia‘ quodammodo largius, et illo modo extendit se ad substantias separatas et ad substantias compositas, ex quibus aliae substantiae non componuntur, sicut ad angelos et ad omnes alias substantias per se existentes. Tertio modo adhuc capitur largius, prout extendit se ad illud, quod per se existit, quamvis etiam sit pars alterius. Et isto modo materia et forma, ex quibus componitur totum compositum, sunt substantiae. Quarto modo largissime pro cuiuscumque rei essentia, et isto modo convertitur cum ente. Et sic accipitur in hac diffinitione grammaticali: Nomen est pars orationis significans substantiam etc.⁸

Item notandum est, quod ‚per se existere‘ capitur dupliciter, immo et multipliciter: Uno modo pro illo, quod non est pars alicuius unius per se, et quod a nullo dependet vel sustentat; et isto modo solus Deus existit per se. Alio modo capitur pro illo, quod non est pars alicuius per se unius, nec est in aliquo tamquam in subiecto; et isto modo substantiae separatae et compositae per se

ut] et A 37–38 et diffinito] ad diffinitum A 39 textum . . . in] Aristotelem in
textu de A 45 Sub uno A 48 quodammodo] utammodo (*verbum obscurum*) E sub-
stantias se- A 258 v paratas 53 cuius E 54 in hac om. E 54–55 grammaticali E 46 ra
Nomen 57 pro illo om. E quod₂ om. E 66 continuatione] contignatione A 75

³ Immo *Metaph.* 4 (post t.27) c.7, 1012a22–24.

⁴ Ibid. 7 t.14 c.4, 1030a14–16.

⁵ *Top.* 6,1, 139a25–27.

⁶ Ibid. 7,3, 153a15–22.

⁷ *Praed.* 5, 2a19–21.

⁸ Prisc. *Instit.* 2,18 (I 55,6).

existunt. Tertio modo illud dicitur esse per se et existere, quod non est in aliquo tamquam in subiecto, sive sit pars alicuius per se unius sive non; et isto modo non solum substantia perfecta per se existit, sed etiam illa, quae est pars alicuius alterius. Et voco per se unum in proposito omne illud, quod est unum
65 indivisibiliter, sicut Deus et angeli, vel essentialiter, sicut aer et cetera composita substantialia ex earum partibus essentialibus, vel continuatione, sicut lignum et huiusmodi, cuius partes ad invicem continuantur.

Sit ergo prima conclusio ista, quod aliquod nomen est, quod verificatur de aliquo subiecto personaliter sumpto, de quo non verificatur sua ratio personaliter capta. Istam conclusio patet de nominibus appellativis aequivocis, sicut de isto nomine ‚canis‘ etc. Et ad textum Aristotelis⁹, qui videtur oppositum sonare, sicut superius allegatum est, dicetur cum respondebitur ad rationes principales.

Secunda conclusio est ista, quod nullum nomen univoce sumptum pro illo significato, pro quo competit sibi sua diffinitio, verificatur de aliquo, de quo sic
75 sua ratio non verificetur. Ista patet, quia quando aliqua duo convertuntur respectu alicuius significati, impossibile est unum illorum respectu talis significati de aliquo verificari, de quo reliquum non verificetur, quia tunc non dicerentur converti respectu talis significati.

Ex dictis sequitur contrarie, quod aliquorum convertibilium simpliciter et
80 absolute unum significative sumptum verificatur de aliquo, de quo non reliquum significative sumptum.

Tertia conclusio, quod nullum nomen, de quo significative sumpto verificatur esse in subiecto, verificatur aliqua substantia pro illo significato, de quo verificatur esse in subiecto; ista conclusio probatur per illam proprietatem substantiae, scilicet: „Commune est omni substantiae in subiecto non esse“¹⁰.
85

Quarta conclusio est, quod aliquod nomen, de quo significative sumpto verificatur esse in subiecto, sicut accidens est in subiecto, verificatur de aliquo aequivoco accepto, de quo non verificatur sua ratio; quae quidem ratio convenit sibi pro illo significato, ratione cuius de ipso significative sumpto verificatur esse in
90 subiecto accidentaliter. Ipsum tamen acceptum pro habente talem formam verificatur de aliquo subiecto, de quo non verificatur sua ratio, quae sibi competit, secundum quod accipitur pro tali forma. Et sic intelligit Aristoteles in textu, quod dicit: „In quibusdam autem nomen nihil prohibet de subiecto praedicari, rationem vero impossibile est“¹¹. Dico ergo, quod tali nomini competit, secundum quod de ipso verificatur esse in subiecto.
95

verificatur A 83 illo] alio A 88 ratio A 259 r convenit 93 quod] quo A 94 quod]

⁹ Cf. not.7; cf. ad 1–3 lin.116–129.

¹⁰ *Praed.* 5, 3a7–8.

¹¹ *Ibid.* 2a29–31; cf. not.1.

Sed instatur et videtur sequi ex praedictis, quod ita eorum, quae dicuntur de subiecto, aliquod nomen verificetur de aliquo, de quo non sua ratio, sicut illorum, quae in subiecto sunt. Sed hoc videtur esse contra processum Philosophi in textu, quia si loquamur uniformiter, sicut ipse affirmat, eorum quae dicuntur de subiecto, nihil prohibet nomen et rationem de subiecto praedicari, ita eorum, quae in subiecto sunt, in aliquibus necessaria rationem de subiecto praedicari¹². 100

Ad illud dicitur, quod ita bene eorum, quae de subiecto dicuntur, nomen verificatur de aliquo subiecto, de quo non verificatur sua ratio, sicut eorum, quae in subiecto sunt et de quibus significative sumptis verificatur esse in subiecto. Et ulterius dicitur, quod Aristoteles non intendit negare hoc, sed voluit tantum intelligere, quod eorum, quae in subiecto sunt, ratio quae eis competit, secundum quod sunt in subiecto, vel secundum quod de ipsis significative sumptis verificatur esse in subiecto, non verificatur de aliquo subiecto substantiali, sic quod nomen talis rationis verificetur de subiecto. Sed sic non est de eis, quae dicuntur de subiecto et non sunt in ipso, id est de quibus significative acceptis non verificatur esse in subiecto accidentaliter, quia de quocumque subiecto substantiali verificatur tale nomen significative sumptum, ab illo non negatur sua ratio, quia ipsum nomen de aliquo substantiali dicitur, sicut ratio alicuius nominis, de quo significative sumpto verificatur esse in subiecto et negatur de aliquo substantiali. Et hoc intellexit Aristoteles. 110 115

1. Ad primum principale dicitur concedendo, quod hoc nomen ‚canis‘ verificatur de aliquo subiecto, de quo non sua ratio, quae competit sibi pro animali latrabili¹³. Sed hoc non est ideo, quia dicitur de aliquo substantiali, sed quia accipitur aequivoce. Sed certe praedicare secundum nomen et non secundum rationem competit eis, de quibus significative sumptis verificatur esse in subiecto, propter hoc quod de eis significative sumptis verificatur esse in subiecto. 120

2. Ad secundum conceditur, quod nomen verificatur de aliquo, de quo non verificatur sua ratio, non tamen propter hoc sive propter illam causam praecise, quia tale nomen dicitur de aliquo subiecto substantiali.

3. Ad tertiam dicitur concedendo, quod hoc nomen ‚album‘ verificatur de aliquo, de quo sua ratio non verificatur, quae sibi competit, quia de ipso verificatur esse in subiecto, et hoc ideo, quia sibi competit esse in subiecto. Unde impossibile est, quod alicui competat esse in subiecto, quin ipsum habeat aliquam rationem, quae non verificetur de aliquo subiecto substantiali. 125

add. de A 100 subiecto E 46 rb praedicari 117 sibi] scilicet A 124 quia] quod A
128 subiecto A 259 v quin 132 vel] aut A componitur] communiter E 136

¹² Ibid. 2a19–21; cf. not.7.

¹³ Cf. Averr. *Metaph.* 4 comm.2 (in 4,2, 1003a33–34).

130 4. Ad quartam patet ex prius dictis.

5. Ad quintam dicitur, quod ratio sive diffinitio capitur multipliciter, aut proprie, communiter vel communissime. Proprie¹⁴ componitur ex genere et differentia specifica; et sic ens non habet diffinitionem. Communiter¹⁵ componitur ex genere et proprie propriis vel accidentibus communibus; et isto modo ens
135 adhuc non habet diffinitionem. Communissime¹⁶ componitur ex quibuscumque terminis significativis tale vocabulum declarantibus, sive sint communiora sive convertibilia sive minus communia. Et talia possunt esse notiora saltem per accidens, quamvis non simpliciter, quia possunt esse notiora, non tamquam latius notiora, sed tamquam declarantia tale significatum. Et isto modo ens¹⁷ habet
140 rationem, sicut dicimus, quod ens est aliquid, quod existit in rerum natura. Et per hoc patet, quid sit dicendum ad totum residuum argumenti.

1. Ad primum argumentum in oppositum dicitur negando maiorem, quia aliqua duo possunt simpliciter et absolute converti respectu alicuius significati vel alicuius conceptus, quorum tamen unus conceptus respectu alterius significati
145 verificatur de aliquo, de quo reliquum non verificatur; et hoc est necessarium de quibuscumque convertibilibus non transcendentibus. Ad confirmationem dicitur, quod simpliciter converti est aliqua duo respectu alicuius conceptus vel significati esse de se mutuo universaliter affirmative et simpliciter verificari. Et dico ‚simpliciter‘ in proposito, secundum quod distinguitur contra ‚ut nunc‘, sicut
150 accipitur in secunda distinctione, qua dicitur quod aliqua duo convertuntur simpliciter, et aliqua duo ut nunc.

2. Ad secundam dicitur negando consequentiam, quia ad hoc quod locus a diffinitione et diffinito teneat, sufficit quod diffinitio et diffinitum convertantur simpliciter, et quod tales consequentiae valeant tam affirmative quam
155 negative respectu illius significati vel conceptus, respectu cuius talis diffinitio competit tali diffinito.

3. Ad ultimam: Qualiter hoc Aristoteles intelligat, superius sufficienter dicebatur.

vocabulum] *add.* de illis *A* 145 de aliquo *E 46 va* de quo est *om. A* 147 conceptus] conclusionis *A* 148 esse *om. A* 158 dicebatur] *add.* Haec de quaestione *A add.* etc. Sequitur *E*

¹⁴ *Metaph.* 7 t.43 c.12, 1037b29–30; *Top.* 1,8, 103b15–16; 6,4, 141b25–27.

¹⁵ Cf. Ockh. *In Porph.* 2 §11 (46,55–58).

¹⁶ Cf. Ockh. *Summa log.* I c.27 (89,2–8); loh. Dam. *Dialectica* c.14 n.2 (16,28–31).

¹⁷ Cf. Ockh. *ibid.* I c.38 (108, 54–56).

Index nominum

Albertus Magnus 28, 82	Iohannes Duns Scotus 70, 96
Aristoteles passim	Lavisse 146
Averroes 10, 22, 49, 55, 56, 62, 69, 73, 78,
102, 103, 118, 127, 141, 144, 171	Lohr 9*–11*, 15*, 18*, 19*
Boethius 8, 96, 164	Maier 19*, 27*
Düring 28	Maierù 30*–34*
Faral 9*, 19*	Markowski 9*–12*, 17*, 23*
Geyer 18*, 19*	Moody 28*
Grandjean 10*	Pinborg 20*
Gualterius Burlaeus 4, 8, 33, 70, 82, 95	Plato 30, 35, 39
Guillelmus de Ockham 27*–29*, 32*, 4,
10, 23, 28, 33, 35, 48, 50, 70, 95, 142,
164, 165, 172	Porphyrius 9, 17, 25, 31, 44, 47, 55, 78,
88, 89, 92, 93, 129, 134, 145, 154
Heinrich Totting von Oyta 25*	Priscianus 8, 23, 25, 44, 132, 169
Iohannes Buridanus 3, 9, 10, 13, 14, 16,
21, 25–29, 39, 40, 42, 44, 48–50, 53,
55, 58, 59, 61–63, 68, 70–72, 74–76,
80–82, 90, 120, 126, 129–131, 139,
140, 142, 145, 149, 151, 162, 164	Reina 20*
Iohannes Damascenus 172	Rijk 30*, 33*–35*
	Robertus Grosseteste 48, 71
	Schum 9*
	Sex principiorum (Liber) 28*, 129, 145,
149, 150
	Thomas Aquinas 33, 70, 96, 141
	Vescovini 12*

Index rerum

- absolutus 58, 59, 69–75, 83, 96, 121–124, 170, 172
abstractus 10–12, 28, 49, 50, 57, 60, 70, 81, 82, 99, 105, 124, 129, 133, 136–140, 157–159
accidens 43*, 25, 31, 33, 34, 38, 44, 47, 53, 72, 74, 88, 93, 170
accidentalis 9, 32, 33, 39, 46, 53, 81, 115, 170, 171
acquisitae (virtutes) 110, 120
actio 27*, 17, 20, 22, 49, 50, 53, 62, 82, 91, 103, 106, 129–140, 142, 159
actus 22, 82, 83, 129
ad aliquid 18, 22, 25, 27–29, 51, 59, 61, 66, 67, 79–91, 94, 103–106, 109, 116, 133–141, 143, 151, 152, 155–158
aequivocus 21*, 36*–38*, 3–7, 12, 22, 38, 51, 53, 74, 102, 105, 138, 143, 156, 170, 171
aequipollere 166, 167
aequaliter 165
agere 26*, 18–22, 24, 26, 27, 75, 91, 103, 129–143, 155–157, 159
alterari 105, 110, 139
ampliare 97, 99, 150
analogia 5
analogice 22
antiqui 96
appellatio 30*–35*, 11–13
appellativus 170
artes 120, 121

caelum 45, 61, 62, 123, 145
causa 71, 72, 74, 93, 94, 156
commensuratio 80
commensuratus 124
communis 3, 4, 6, 19, 31, 38, 39, 122, 123
complexus 28, 103
conceptus 4–7, 24, 26, 28, 32, 39, 52, 73–75, 83, 95–97, 103, 122, 123
concretus 10–12, 33, 50, 56, 57, 59, 60, 77, 81, 82, 99, 104–106, 112, 122, 124, 133, 136–138, 157–159
congregatio 24, 25, 113
connotare 30*–35*, 39*–41*, 9–11, 13, 18, 19, 25, 26, 28, 29, 38–41, 61–64, 75, 81, 102–104, 108, 110–115, 117, 122–124, 138, 139, 151, 155, 157, 159, 164
consequens 162, 163
contradictio 72, 164–167
contrarius 40, 41, 45–47, 65, 87, 114, 115, 162, 163, 165–167
convertentia 79, 84, 86, 89, 90, 92, 161
converti 94, 97, 98, 169, 170, 172
copula 21, 33, 132
corpus 58–61, 63, 67, 68, 123, 150, 151, 156
correlativus 79, 85, 89, 90, 93, 95–98, 132, 135–137, 166, 167
creatio 131, 132, 135

deinotica 120
denominativus 30*–34*, 39*–41*, 8–12, 18, 26, 32, 34, 35, 37, 38, 81, 84, 110, 115, 122, 131
denominatus 73
dependere 71–75
descriptio 3, 4, 28, 29
determinatio 39, 104
Deus 45, 52, 71–74, 81, 129
differentia 31–34, 37, 38, 44, 47, 74, 104, 112, 115, 123, 139, 140
diffinire 93, 95–99, 103, 104, 112
diffinitio 21*, 3, 6, 38, 79, 89, 93–95, 98, 103, 104, 134, 170, 172
disparatus 41, 160, 163, 165
dispositio 10–12, 109–118, 122, 124, 130–132, 139, 161, 162
distinctio 81, 134
distinctus 75, 82, 137, 145, 158

ens 26, 51, 63, 96, 172
est 21, 98
essentia 6, 49, 53, 72, 102
essentialis 9–11, 18, 26, 32, 33, 38, 47, 53,

58, 59, 85, 111, 112, 117, 126, 138, 157
 existere per se 169, 170
 extremum 162, 163

facere 130, 133, 135, 151, 158, 159
 factio 130, 133, 139, 158, 159
 famositas 62, 104
 fides 72
 fieri 131, 132, 135, 136, 138, 139, 158, 159
 figura 12, 31, 50, 80, 123, 124
 finitus 52, 60
 forma 40, 41, 44, 47, 77, 84, 87, 124, 130–132, 161–163, 170
 formalis (significatio) 46, 60–63
 fundamentum 28*, 29*, 96, 97, 99, 135
 futurus 146, 150

generalissimum 17, 18, 22, 24, 25, 58, 82, 85, 112, 137
 genus 17–22, 24, 25, 31, 38, 43, 44, 47–50, 53, 58, 61, 82–85, 93, 102–104, 111, 112, 117, 121, 122, 137, 139, 158
 gradualis 44, 161
 gradus 43, 130

habere 21, 109–112, 117, 134, 156, 158, 159
 habitudo 80, 81, 84, 98, 149, 151
 habitus 26*, 28*, 18, 100, 101, 107–118, 120–122, 124, 134, 137, 142, 155–159
 hoc aliquid (significare) 26*–27*, 38, 39

iacere 80, 81
 idea 39
 impotentia 110, 119–122, 124
 individuum 45–47
 indivisibilis 52, 62, 68
 inesse 21, 31–35, 37, 50, 53, 132, 170, 171
 inferior 11, 111, 112, 117, 162
 infinitus 52, 60, 67, 68, 71–73, 89, 158, 159
 inhaerere 31, 32, 34, 40, 43, 53, 71–73, 122–124
 intelligere 141–143
 intentio prima 115, 116, 169
 intentio secunda 116, 169
 intermedius 150, 158, 159

latitudo 58–60
 linea 58, 60, 61, 63, 68, 123
 locus 26*, 34, 60–62, 64, 145, 148–151, 154–156
 locus a coniugatis et casibus 20, 65, 137
 locus a diffinitione ad diffinitum 172

magis et minus (recipere) 43, 44, 47, 53, 83, 84, 88
 magnitudo 27*, 12, 47, 50, 57, 60, 63, 64, 67, 68, 73
 magnum 67, 87
 malitia 109, 110, 112, 113
 materia 12, 50, 81, 84, 132, 135, 162, 163
 materialiter (accipere) 83
 mensura 62, 151
 modus (loquendi etc.) 18, 19, 74, 75, 81, 90, 96, 101–103, 106, 132–135, 139, 151
 motus 32, 53, 62, 64, 109, 125, 138, 139, 145, 147
 multitudo 66–68
 multum 66, 67
 mutatio 32, 46, 62, 138, 139

naturalis (potentia) 110, 120, 121
 numerus 50–54, 60–64, 66, 68, 124
 nunc 146

obliquus 96, 134, 136
 operatio 70, 80, 110, 114, 115, 119, 121, 122
 opinio 46, 47, 70
 opponi 160–166
 oppositio 66, 160–162
 oppositus 27, 64, 108
 oratio 46, 47, 61–63, 70, 103
 ordinatio regni 146

pars 50, 57, 61–64, 94, 154–156
 participium 105, 132, 134
 parvum 66, 67, 87
 passibilis (qualitas) 119, 123
 passio 27*, 10, 17, 20, 49, 50, 53, 60, 64, 67, 82, 89, 91, 106, 109, 112, 114, 116, 122, 123, 125, 129, 131, 132, 134, 137–140, 142, 153, 159
 parti 26*, 18–20, 26, 27, 75, 88, 91, 131, 132, 134–142, 155, 157
 paucum 66, 67

personaliter (supponere etc.) 43, 50, 51,
 53, 83, 170
 placitum (ad) 17, 18, 23, 32, 33, 109, 123,
 167
 positio 155
 positivus 27, 34
 potentia 12, 22, 26, 50, 73, 110, 114, 116,
 120–122, 124, 132
 praesens 146, 148, 150, 151
 praeteritus 133, 146, 150
 prior 72
 prius et posterius 93, 94, 97, 98, 135
 privativus 27, 34, 63, 64, 75, 119, 164–
 166
 producere 129–132, 135, 136
 propinquitas 146, 149–151, 156
 proportionabilis 105, 109, 120
 propositio negativa 52
 propositio universalis 89, 90
 propositiones oppositae 161, 162, 164–
 167

 quale 18, 20, 22, 26, 50–52, 56–58, 60,
 61, 80, 85, 101, 102, 105, 112, 113,
 115, 121–125, 140, 142, 147, 155, 156,
 158
 quale quid 39
 qualitas 17, 20, 22, 26–28, 43, 50–52, 56,
 57, 60, 63, 80, 84, 91, 106, 109–117,
 121–126, 131, 137, 139–143, 154,
 156, 158, 161, 162
 qualitas substantialis 33
 quando 26*, 28*, 17–19, 23, 24, 85, 103,
 137, 145–147, 149, 151, 155
 quantitas 27*, 17, 26, 27, 50–53, 56–64,
 66–68, 83, 84, 109, 123, 124, 137,
 139–141, 145, 146, 151, 154, 156, 161
 quantum 18, 50, 52, 56–64, 66, 85, 109,
 145–147, 151, 155, 156
 quid 18, 33, 147, 155
 quid nominis 28, 82, 89, 95, 103, 132
 quid rei 132
 quidditas 49, 53
 quidditativus 11, 52, 53, 58, 59, 61, 62, 83,
 112, 137–139, 159

 ratio 4, 6, 19, 26, 47, 58, 168–172
 reciprocatio 133, 157
 reciprocus 134, 136, 137
 referre 82, 83

relatio 26*–29*, 69–71, 73, 74, 79, 81–
 83, 85–87, 96, 135, 140
 relativus 66, 67, 70–75, 79, 82, 83, 85–89,
 92, 94–99, 147, 152, 162, 163, 165,
 166
 res 7, 25, 26, 31, 37, 39, 45, 47, 50–53,
 58, 69–74, 80, 83, 84, 94, 96, 145, 146,
 148, 151, 158, 163
 respectus 79–81, 91, 117, 121, 122, 140,
 152, 155

 sedere 80, 81, 154, 155
 sensibilis (qualitas) 121–123
 sentire 27, 141–143
 significatio formalis 46, 60–63
 significatio materialis 60
 significative sumptum 170, 171
 simpliciter acceptum 51
 simpliciter converti 170
 simpliciter dici etc. 63, 103, 106
 simpliciter supponere 21*, 168
 simul 28*, 29*, 84, 93–95, 97–99, 161–
 163
 situs 26*, 28*, 18, 25, 137, 148, 149,
 154–156
 specialissimus 115, 117, 121
 species 19, 20, 31, 38, 43, 44, 47, 50, 53,
 63, 68, 83–85, 88, 89, 93, 102–104,
 107–125, 131, 137, 168
 sphaera ultima 150, 151
 subalternus 121, 165
 subcontrarius 165
 substantia 43*, 6, 7, 18, 25–27, 31–35,
 37–50, 52, 53, 57, 63, 71, 72, 74, 81,
 83, 84, 122, 123, 137, 154, 169, 170
 substantia prima 18, 19, 23, 26, 32, 33, 35,
 37–39, 43, 45, 46, 80, 81
 substantia secunda 26*, 27*, 31, 35, 37–
 39, 46
 superficies 47, 54, 58–61, 63, 67, 68, 123
 superior 111, 112, 117, 162
 supponere 10, 11, 31, 34, 39, 41, 43, 45,
 53, 58, 71, 74, 87, 90, 122, 124, 129,
 139, 149, 151, 154, 157, 168
 sursum-deorsum 37, 55
 syncategoremata 23, 152
 synonymus 138, 139

 tempus 26*, 28, 54, 60, 62–64, 93, 94,
 145, 146, 149, 150

terminus significativus 31, 32, 34, 35, 53, 83, 162	univocus 21*, 36*–38*, 4–7, 19, 22, 37, 38, 170
tertium praedicatum 134, 157, 158	verificatio 29, 41, 163, 170, 171
tertius terminus 82, 135, 140, 155	vestis 157–159
totum 57, 94, 154, 155	virtus 80, 87, 106, 109, 110, 112–114, 120, 121
Trinitas 74	visio 82, 85, 105, 142
ubi 26*, 28*, 18, 19, 23, 24, 27, 58, 61, 85, 137, 139, 144–152, 155, 156	vitium 80, 87, 106, 110, 112–114, 121

Neu zur Geschichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften

Ludwig Hammermayer

Geschichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 1759–1807

Band I: Gründungs- und Frühgeschichte. 1759–1769

1983. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe von 1959.
XXIV, 387 Seiten. Leinen

Band II: Zwischen Stagnation, Aufschwung und Illuminatenkrise.
1769–1786

1983. XXXI, 417 Seiten. Leinen

Band III: Erscheint voraussichtlich im Herbst 1984

Die Gründung der Bayerischen Akademie der Wissenschaften im Jahre 1759 markiert den Beginn moderner Wissenschaftsorganisation und planvoll gesteuerter und geförderter historischer und naturwissenschaftlicher Forschung in Bayern. Entstanden aus einer privaten Gesellschaft bürgerlicher bzw. neunobilitierter gelehrter und aufgeklärter Münchener Beamten und Geistlichen, verband sich die Akademie, ganz im Sinne des Leibnizschen Sozietätsideals, eng mit der staatlichen Herrschaftsordnung, d. h. mit dem Hof des Kurfürsten Max III. Joseph (1745–1777) und der zentralen Bürokratie. Dennoch war diese kurfürstliche bayerische Akademie kein höfisches 'Attribut' und Werkzeug, vielmehr blieb sie unbeeinflusst in ihren sachlichen Entscheidungen wie in ihrer Mitglieðerwahl, frei auch von obrigkeitlicher Zensur, wesentlich bürgerlichen Charakters, Geschöpf und Instrument des Zeitalters der Aufklärung im oberdeutschen Raum.

Ihre beiden Abteilungen – die Historische und die vornehmlich naturwissenschaftlich orientierte Philosophische Klasse – befaßten sich auf bemerkenswert umfassende und ausgewogene Weise mit Geistes- und Naturwissenschaften. Von Anfang an vermied die Akademie Provinzialismus, Konfessionalismus und fachliche Einseitigkeit, war sie eingebunden in die deutsche und europäische Akademiebewegung und Gelehrtenrepublik. Getragen aber wurde die Akademie von einheimischen weltlichen und geistlichen Gelehrten: Repräsentativ für die erste, die Gründergeneration, war etwa der Hofrat und Universitätsprofessor *Johann Georg von Lori*, dem die Akademie ihre Existenz verdankt; als eine Schlüsselfigur der zweiten Generation darf der Münchener Weltgeistliche *Lorenz Westenrieder* gelten, ein im ganzen deutschen Sprachraum bekannter Schriftsteller, Publizist und Historiker. Gedeihen und Erfolg der Akademie aber hingen stets an den tüchtigen Historikern und Naturforschern aus den bayerischen Klöstern und Stiften. Für kurze Zeit bestand auch eine dritte Akademieklasse, die 'Belletristische', die aber nach Verbot des Illuminatenordens durch Kurfürst Karl Theodor preisgegeben werden mußte.

Verlag C.H. Beck München

BAYERISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

Veröffentlichungen der Kommission für die Herausgabe ungedruckter Texte aus der
mittelalterlichen Geisteswelt

- Band 1: Joh. B. Schneyer, *Wegweiser zu lateinischen Predigtreihen des Mittelalters*. XXV, 587 S. Geh. DM 91.20 ISBN 3 7696 9001 X
- Band 2: Thomas von Sutton, *Quodlibeta*, herausgegeben von Michael Schmaus und Maria González-Haba. L, 681 S. Geh. DM 110.40 ISBN 3 7696 9002 8
- Band 3: Thomas von Sutton, *Quaestiones ordinariae*, herausgegeben von Johannes Schneider. 279*, 1009 S. Geh. DM 240.– ISBN 3 7696 9003 6
- Band 4: *Walter Burley's Treatise De formis*, herausgegeben von Frederic J. Down Scott. 71 S. Geh. DM 13.– ISBN 3 7696 9004 4
- Band 5: Maria González-Haba, *La obra De consolatione rationis de Petrus Compostellanus*. 108 S., 47 Tafeln. Geh. DM 36.– ISBN 3 7696 9005 2
- Band 6: Thomas de Sutton, *De generatione et corruptione*, herausgegeben von Francis E. Kelley. 211 S. Geh. DM 45.– ISBN 3 7696 9006 0
- Band 7: Thomas von Sutton, *Contra Quodlibet Iohannis Duns Scoti*, herausgegeben von Johannes Schneider. XIII, 112 S. Geh. DM 25.– ISBN 3 7696 9007 9
- Band 8: Heinrich Totting von Oyta, *Quaestiones in Isagogen Porphyrii*, herausgegeben von Johannes Schneider. X, 153 S. Geh. DM 30.– ISBN 3 7696 9008 7
- Band 9: Martijn Schrama O.S.A., *Gabriel Biel en zijn Leer over de Allerheiligste Dreivuldigheid volgens het eerste Boek van zijn Collectorium*. XXX, 285 S. Geh. DM 58.– ISBN 3 7696 9009 5
- Band 10: Robert Kilwardby, *Quaestiones in lib. III Sententiarum, Teil 1: Christologie*, herausgegeben von Elisabeth Gössmann. 64*, 260 S. Geh. DM 65.– ISBN 3 7696 9010 9
- Band 11: Iohannes Buridanus, *Quaestiones in Praedicamenta*, herausgegeben von Johannes Schneider. 46*, 177 S. Geh. DM 45.– ISBN 3 7696 9011 7

In Vorbereitung:

Robert Kilwardby, *Quaestiones in lib. III Sententiarum, Teil 2: Tugendlehre*, herausgegeben von Gerhard Leibold, ca. 300 S.

Robert Kilwardby, *Quaestiones in lib. I Sententiarum*, herausgegeben von Johannes Schneider, ca. 320 S.

Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften
In Kommission bei der C. H. Beck'schen Verlagsbuchhandlung München

ISBN 3 7696 9011 7